2 J. 18

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
1
40 - E
35
Y
3.
25
120

Digitized by Google

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
PARS PRIMA.

Digitized by Google

Digitized by Google

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
LIBRI VIII

AD FIDEM CODD. MSS. SUPPLETI, ET CASTIGATI

Et pluſquam XXXVI Epiſtolis, quae in Editione quoque Fabriciana deerant, locupletati

RECENSENTE

LAURENTIO MEHUS

ETRUSCAE ACADEMIAE CORTONENSIS SOCIO,

Qui Leonardi Vitam ſcripſit, Manetti, & Poggii Orationes praemiſit, Indices, Animadverſiones, Praefationemque adjecit, Librumque Nonum, ac Decimum in lucem protulit.

ACCESSERE

Ejusdem Epiſtolae Populi Florentini nomine ſcriptae nunc primum ex Codd. MSS. in lucem erutae.

PARS PRIMA.

Biblioth. Brayd.

Coll. Mediol. Soc. Jesu

FLORENTIAE. MDCCXXXXI.

EX TYPOGRAPHIA BERNARDI PAPERINII.

Sumptibus Joſephi Rigaccii.

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO PRINCIPI

ANGELO MARIAE

S. R. E. CARDINALI PRESBYTERO

Q U I R I N O

SEDIS APOSTOLICAE BIBLIOTHECARIO

EPISCOPO BRIXIENSI

ec. ec. ec.

LAURENTIUS MEHUS FELICITATEM.

DUae res, & eae plane non contemnendae, PRINCEPS EMINENTISSIME, me impulerunt, ut ego ho-

Digitized by Google

mo Tibi novus, & nullo adhuc titulo benevolentiam Tuam promeritus ad Tuum Patrocinium, clientelamque confugerem. Nam cum omne ſtudium, cogitationemque meam ad id potiſſimum contulerim, ut eum mihi patronum compararem, qui & auctoritate ſua invidorum impetus propulſaret, aliorum vero animos nominis ſui claritate ad legendi ſtudium excitaret; Tu unus, PRINCEPS EMINENTISSIME, mihi prope divinitus oblatus es, in quem tanta, ac manu tam larga congeſſit DEUS OPT. MAX., ut ſumma eruditio cum maxima auctoritate, maxima vero auctoritas cum ſumma eruditione certare videatur. Et quidem undenam

exordium ſumam, PRINCEPS EMINENTISSIME? An ab illa admirabili, ac prope divina Majorum Tuorum virtute, quam per abavos, atavosque ad poſteros tranſmiſſam, totam in Te uno conlocatam intuemur, ac veneramur? Sed egone haec generis Tui praeconia longe clariſſima in laudem Tuam, PRINCEPS EMINENTISSIME, conferam, qui quamvis avitis illis Familiae Tuae ſplendoribus caruiſſes, Tu unus fuiſſes eorum amplitudinem, ac gloriam non aequiperaturus modo, ſed longo ſuperaturus intervallo. Et quidem propter egregias virtutes Tuas ad eum dignitatis apicem evectus es, ut paucos habeas pares, ſuperiorem ve-

ro fere neminem: tantis praeterea omnigenae eruditionis adminiculis imbutus, tantaque utriuſque linguae cognitione inſtructus, ut difficile dictu ſit, utrum plus Tibi laudis afferat aequabile illud Tuum, ac ornatum dicendi genus, an veterum Scriptorum, ac numiſmatum monumentis veluti quibusdam luminibus diſtincta oratio. Teſtes ſint Eccleſiaſtica illa Graecorum Officia, de quibus tanta veterum Patrum ubertate diſſeruiſti, quaſi omnem aetatem Tuam in ſacrorum voluminum lectione poſueris. Teſtes, & illa Tua Corcyrae Primordia: quam multa ſunt de illa Inſula & gravia, & utilia a Te accurate copioſeque con-

tra Marmoram, Spanhemium, aliosque diſputata? Ita ut omnem monumentorum copiam, quae ex Homero, Apollonio, aliisque Graecis Scriptoribus, ac nummis peti poterat, penitus exhauſiſſe videaris. Equidem & Corcyraeos exiſtimo, cum ea, quae a Te de eorum patria tradita ſunt, legiſſent, admirabilem ingenii Tui vim ſubſpexiſſe, Tibique Italo Antiſtiti honorem tribuiſſe meo judicio longe maximum, ut omnem de ritibus controverſiam, de quâ tamdiu diſceptaverant, Tuae curae, atque integritati componendam committerent. Quod quidem opus magnum plane, ac difficillimum prudentiſſime a Te, & ſumma

cum

cum laude confectum eſt. Quum vero Brixienſi Eccleſiae praefectus fuiſſes, tantum operae in ea excolenda poſuiſti, ut & Graecos caracteres advehendos curaveris, Graecaeque linguae magiſtrum magno evocatum ſtipendio conduxeris, juvenumque animos ad virtutem erexeris, atque inflammaris. Quid enim nunc commemorem Litteraturae Brixianae Specimina? In quibus improbo labore, acerrimoque ingenio id adſecutus es, ut ea litteris mandares, quae nec ante erant nota hominibus doctis, & erant cognitione digniſſima. Atque ut oſtenderes, quam par eſſes in ſacrae eruditionis facultate, & veteres Eccleſiae Tuae Patres in unum

volu-

volumen redactos edidiſti, & luculentiſſimam Ephraem Syri operum editionem omni elaboratam induſtria adgreſſus es; ita ut in quibus ſtudiis tantum temporis ab initio tribuiſti aetatis, in iisdem nunc graviſſimorum munerum moleſtias honeſtiſſime deponas. Quae cum ita ſint, PRINCEPS EMINENTISSIME, mirum non eſt, ſi amplitudinis Tuae gloria excitatus hoc qualecumque tandem ſit induſtriae meae monumentum Tuo potiſſimum Nomini conſecraverim: cum praeſertim id efflagitare videretur LEONARDUS ipſe, qui admirabilium Virtutum Tuarum fulgore invitatus in ſinum Tuum evolare geſtit. Sperat enim eadem Te benevolentia ex-

cepturum ſuarum epiſtolarum munuſculum, quâ praeſtantiſſimi olim Cardinales, ideſt Tui ſimillimi eas ſcribentem, dictantemque proſequi dignati ſunt. Hunc itaque ſerena fronte laetus excipe, qui ſe totum Tibi tradit; dum nos interim Deum obſecramur, ut Te diu ſoſpitem ſervet ad Religionis Catholicae, & litterarum incrementum.

Dabam Florentiae Nonis Martiis MDCCXXXXI.

CAN-

CANDIDO LECTORI

LAURENTIUS MEHUS S. P. D.

TRigeſimus octavus agitur annus, ex quo Vir Clar., & de Rep. Litteraria optime meritus Anſelmus Bandurius novam Epiſtolarum ſyllogen pollicitus eſt, in qua & Franciſci Petrarchae, & Colucii Salutati, & Leonardi Arretini, aliorumque literarum gloria praeſtantium epiſtolas ex Codd. mſs. tunc primum erutas edidiſſet, ejuſque propoſitum tam laudabile patefecerant jam ab anno 1703. Menſe Septembri Diarii Trevoltienſis Auctores. Sed ad hoc, quod moliebatur, opus curis aliis diſtentus nunquam ſe adcinxit, doctiſſimorumque ho-

Digitized by Google

hominum ſpem, quam tamdiu ſuſtentaverat, adimplere neglexit. Et tamen nihil umquam utilius excogitari poterat, nihil praeſtantius, quam tantorum Heroum Epiſtolas in Bibl. MSs. pulvere deliteſcentes in lucem producere, quarum elegantiam ſi ſpectes, ea ſumma eſt, ſi vero argumentum conſideres, hiſtoricum plerumque, ac multiplex, ita ut ex iis, & litterarum jam tum reviviſcentium incunabula, & Principum, ac Populorum res geſtas ſumma cum voluptate percipiamus. Quod cum ego animadverterem, optimeque noſſem, quam ſollicite hujuſmodi cimelia a Cl. Viris Jo: Mabillonio Bernardo Montfauconio, Petro Lambecio, Stephano Balutio, Edmundo Martene, Urſino Durand, *aliiſque perquiſita, atque e tenebris erepta fuerint, meam quoque operam, qualiscumque ea tandem futura ſit, ad hanc ſpartam conferre decrevi, & quid valeant humeri mei, quidve recuſent, experiri. Itaque ampliſſimam earumdem epiſtolarum conlectionem aggredior; magnum profecto opus, quis neget? Sed tibi, ut ſpero, haud diſpliciturum Nunc vero conſilium meum paucis accipe. Ex epiſtolis Virorum ſaeculo decimoquinto Inluſtrium nonnullae ſunt, quae typis editae circumferuntur, plurimae vero in Codd. MSs. adhuc latitant. Has publici juris facere utiliſſimum, ac praeſtantiſſimum eſſe ſatis perſpicuum*

ar-

arbitror, nec dubitandi relinquitur locus. Quis enim bonarum litterarum amore inflammatus non geſtiat contemplari in his epiſtolis, ac veluti intueri animatam, ut ita dixerim, effigiem Colucii Salutati, Bartholomaei Fontii, Franciſci Barbari, Candidi Decembrii, *aliorumque quamplurimorum, quorum tantum eſt in litteris nomen? Illae vero, quae typis excuſae fuerunt, rariſſimae ſunt, innumeris praeterea mendis adeo inquinatae, ut quid ſibi velint vix Oedipus ipſe intelligeret. Teſtes ſint elegantiſſimae* Antonii Campani *epiſtolae, in quibus emaculandis per litteras elaborarunt Cl. duumviri* Daumius, & Reineſius, *medicamque poſtremo manum adplicuit Cl.* Burchardus Menckenius. *Multa tamen* σφάλματα *adhuc ſuperſunt, & cum ope Codd. MSs. priſtino eas nitori reſtituerim, quis michi jure ſuccenſeat, ſi rurſus excudendas curavero?* Jo: Albertus Fabricius (*at qualis, & quantus vir?*) *novam editionem Epiſtolarum* Leonardi Arretini *an.* 1724. *elaboravit, quae prodiit Hamburgi, formamque, ut ajunt, octavi prae ſe fert. Haec vero nihilo minus inquinata eſt, & ut ſpecimen deguſtationis loco tibi adponam, in Epiſt. VIII. libr. IV. legitur in Edit. Fabriciana:* Quo ergo facilius, eo minori conatu maxime delectaretur rogatus, in quid laudes meas apte concinneret. *Nulla plane ſententia. Le-*

ge ex Codd. MSſ. Quo ergo facilius, eo minori conatu opus eſt ad id, quod volumus aſſequendum. Nam & Themiſtocles ille ſummus vir quonam cantu maxime delectaretur rogatus, ejus inquit, qui laudes meas apte concineret. *Et Epiſt. XXII. Lib. IV.* Nec ſane in vobis reprehendo, quod tam leviter de rebus incognitis judicium proferatis. *Cum ſcripſerit* Leonardus, *ut patet ex MSſ.* Nec id ſane in vobis reprehendo: non eſt enim cujuſque iſta diſcernere; ſed id reprehendo, quod tam leviter de rebus incognitis judicium proferatis. *In Epiſt. vero VIII. Lib. 1. ad Nicolaum Nicolum:* Verum ego laboraturum quidem me, ne id contingat polliceor praeſtaturum: *Sed verba Leonardi haec ſunt:* Verum ego laboraturum quidem me, ne id contingat, polliceor; praeſtaturum vero non polliceor. *Omitto confuſam periodorum diſtinctionem, orationis membra paſſim non integra, ſed mutila, ac barbare truncata, alia etiam pro aliis ſubſtituta, alia praetermiſſa, nonnulla vero adeo corrupta, ut ſi reviviſceret* Leonardus, *ſuas eſſe epiſtolas ſedulo negaret. Quae cum ita ſint, omnem operam, curam, cogitationemque meam in id contuli, & conferam, ut quae editae ſunt, ad fidem Codd. MSſ. recenſeantur, iiſque adjungantur, quae publica nunquam luce donatae fuerint. Id autem*

tem

tem omne praeſtitimus in Epiſtolis ejuſdem Leonardi, *quas primas omnium nunc prodire jubemus. Harum editiones duas exſtitiſſe ſcribit* Julius Niger *in Hiſt. Script. Florent. pag* 353. *Auguſtanam videlicet apud Knoblochium an.* 1521., *&* *Baſileenſem apud Henricum Petri an.* 1538. *His tertiam adjecit Cl.* Fabricius *Lib.* 2. *Bibl. med. & Inf. Lat.*, *eaque eſt Hamburgenſis, quam ipſe an.* 1724. *Hamburgi edidit. Sed aliam harum omnium vetuſtiſſimam nobis recenſuit Tom. XXV. Memor.* Niceronus, *quam ab* Antonio Moreto Brixienſi, & Hieronymo Alexandrino *an.* 1493. *prodiiſſe ſcribit. In quo deceptus eſt vir Cl. Nam cum id acceptum referat Annalibus Typographicis* Michaëlis Maittairii, *hujus verba* Tom. I. Annal. *ad an.* 1495 *haec ſunt:* Leonardi Arretini Epiſtolae Familiares per Antonium Moretum Brixienſem, & Hieronymum Alexandrinum fol. *Haec* Cl. Maittairius, *qui an.* 1495., *non* 1493. *veterem epiſtolarum editionem excuſam fuiſſe tradit. Altera tamen recenſenda eſt, & ea quidem longe vetuſtior, atque a* Jul. Nigro, Jo. Fabricio, Michaële Maittairio, aliiſque praetermiſſa, *quae an.* 1472. *lucem adſpexit. Simillima, imo eadem eſt, atque illa, quam an.* 1495. *editam fuiſſe diximus, ejuſque curam ſuſceperunt* Antonius Moretus Brixienſis, & Hieronymus Alexandrinus, *hi videlicet,*

qui ſuperiorem illam praeclariſſimam nobis dederant. In utraque occurrit eorum Epiſtola ad Jacobum Zenum Epiſcopum *ea aetate* Patavinum, *quae octavo Epiſtolarum Libro ſubjecta eſt, & quum nonnulla contineat, quae in rem noſtram ſint, eam heic adponere lubet.*

Reverendiſſimo in Chriſto Patri, & Domino Jacobo Zeno Epiſcopo Patavio Antonius Moretus Brixienſis, & Hieronymus Alexandrinus S. P.

IN emendandis, imprimundiſque Leonardi Arretini epiſtolis, Patavine Pontifex, libenter tibi paruimus. Turpe enim erat tibi apprime erudito nolle perlibenter morem gerere, quum praeſertim in hoc & ſatisfacere tibi, ac caeteris impenſe doctis, qui minus invidia obcaecantur, & Leonardi Lucubrationibus aliquam gratiam referre poſſemus, qui de nobis tam bene meritus eſt omnibus linguam Romanam colentibus. Quoi quae viro doctrina, & eloquentia ſit, praeter aemulos omnes judicent. Doctiſſimi quoque omnes hujus viri admirabilem eloquentiam, ingenii acumen, verborum copiam, majeſtatemque ſententiarum intueri poterunt. Complectere igitur, Clementiſſime Pater, hilari fronte opus, cujus te jampridem cupidiſſi-

diſſimum intelleximus. Scimus tamen pleroſque livore quodam debilitari. Sed qui volunt, legant. Nos vero quanti fecerimus, hinc cognoſcitur. Nam quicquid nobis erat pecuniarum, laeti impendimus. Bene vale, & nos, ut ſoles, ama.

Hanc itaque editionem cum non vidiſſet Cl. Fabricius, *plus vice ſimplici deceptus eſt. Nam Lib.* 3. *Bibl. Med. & Inf. Lat. pag.* 1122. *indicat ex MSs. Codice epiſtolam* Colucii *ad* Innocentium VII. *hactenus, ut putat, ineditam, quam Lib. II. ejusdem Bibl. pag.* 798. *integram adtulerat, cujus initium tale eſt.* Innocentio Papae Linus Colucius Salutatus poſt humilem recommendationem, &c. *Verum haec publica jam luce donata fuerat in Vet. Edit., quod animadvertere poterat ex Tom. I.* Bibl. Germanicae Art. V., *ubi* Jacob. Lenfantius *nonnulla ex illa* Colucii *epiſtola adfert, cum praeſertim* Lenfantium *ſe vidiſſe fateatur ipſemet* Fabricius. *Praeterea Lib.* 2. *ejus, quam diximus, Bibl. pag.* 802. *poſtquam Editiones Epiſtolarum* Leonardi *recenſuerat, haec addit.* Ab eo tempore autem beneficio meritiſſimi viri Joachimi Negelein Paſtoris ad S. Mariae, & Profeſſoris Norimbergenſis evolvi codicem MSs., qui non modo editas illas epiſtolas pluribus locis emendatiores exhibebat, ſed etiam epiſtolas adhuc

ineditas LII. quas ad praelum paratas ad nos miſit, eiſque libellum de Temporibus ſuis ex editione antiqua Veneta ſubjungi laudatus Negelinus voluit. *Haec* Fabricius, *qui idcirco LII. epiſtolas adhuc ineditas ſe reperiſſe ſcribit, quod Codicem illum cum Edit. Baſileenſi contulerat. Sed ſi contuliſſet cum Editt. Vett. multo pauciores eſſe dixiſſet, quae ineditae adhuc eſſent. Nam in Vett. Editt. XXXVII. Epiſtolae leguntur, quae & in Auguſtana, & in Baſileenſi, & in Hamburgenſi deſunt. Nos vero in his epiſtolis recudendis Editt. Vett. expreſſimus, adeo ut noſtra haec prae* Fabriciana *longe locupletior evaſerit. Duas tamen libri VII. ex* Fabricio *accepimus, quae fato neſcio quo in Vett. illis omiſſae ſunt. Porro* σφάλματα, *quae vetuſtas quoque Editiones occupaverant, omnia ſuſtulimus ope Codd. MSs. quos magno numero conſuluimus. Horum primus adſervatur in* Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. VI. *membranaceus ille quidem, & nitidiſſimo caractere exaratus, in cujus prima pagina elegantiſſima* Leonardi *noſtri imago exhibetur. Titulus eſt:* Incipit Liber Epiſtolarum Leonardi Arretini. Liber primus incipit foeliciter. *Alter exſtat in eadem* Bibl., *eodemque* Plut. num. VII. *non membranaceus, ſed chartaceus, ac nullo librorum numero inſignitus. Tertius quoque ibidem deliteſcit,* Cod. *ſcilicet*

XXIII.

XXIII. *pariter Chart.*, *atque initio mutilus: deeſt enim Epiſtola prima*, *ac dimidium ſecundae*, *ad calcem vero nonnullae deſiderantur. In his tribus Codd. MSs.*, *etſi multas deeſſe viderim*, *quae in editis excuſae ſunt; aliquas tamen exſcripſi*, *quas nunquam e tenebris erutas fuiſſe arbitror: illam puta ad* Bernabam Senenſem, *quae incipit*. Multa continentur, &c. Ad Franciſcum Piccolpaſſum: Admirabiles profecto, &c. Ad Archiepiſcopum Mediolanenſem, *eumdem videlicet* Franciſcum: Vidi exempla, &c. Ad Marcum Dandulum. Ego tuis ornatiſſimis, &c. ad Franciſcum Philelphum. In bonam quaeſo partem accipias, &c. *Praeter hos tres Codices*, *alia MSs. exemplaria nactus ſum*, *quae non ſolum ſuperiorum Codd. epiſtolas*, *ſed etiam Librum nonum hactenus ineditum mihi ſubpeditarunt. Ex his unum accepi a Cl.* Barone Philippo Stoſch *Antiquariorum hujus ſaeculi facile Principe*, *qui ab* Julio Gualtierio *illud habuerat: alterum vero inveni in* Bibl. Abbatiae Florentinae Monachorum Caſſinenſium Cod. *nempe* XXXXIII., *in cujus fronte legitur*: Leonardi Arretini Epiſtolarum Liber primus incipit feliciter. *Alia duo mihi ſubminiſtravit* Bibl. Marchionum Riccardiorum, *Cod. videlicet* N. I. XXI., *&* Cod. N. II. XVII. *Itaque quatuor illa MSs. exemplaria in charta exa-*

rata

rata ſunt, librumque, ut diximus, nonum habent, qui epiſtolas XIII. continet: ſcilicet Ad Regem Aragonum, Laurum Quirinum, Nicolaum Cebam, Cyriacum Anconitanum, Cardinalem Columnenſem, Leonardum Dathum, Andreoccium Petruccium, Jo: Tortellium, Baptiſtam Albertum, Alphonſum de S. Maria, ſive de Carthagena Epiſcopum Burgenſem, Jo: Cirignanum Lucenſem, & Regem Aragonum, *& hae quidem omnes ineditae ſunt, ſi unam excipias ad* Regem Aragonum, *& alteram ad* Cyriacum; *primam ſiquidem ad calcem editionis Hamburgenſis edidit Cl.* Fabricius, *aliam vero jampridem ex* Cod. 4537. Bibl. Colbertinae *eruit* Tom. VI. Miſcell. *eruditiſſimus* Stephanus Balutius. *Nos autem horum Codd. ordinem religioſe ſervavimus, multaeque nos rationes movent, ut credamus, ab ipſius* Leonardi *autographo fuiſſe exſcriptos. Nam quod epiſtolae in unum redactae volumen ab eo fuerint, non ſolum in Annalibus ad an.* 1368. *teſtatur* Laurentius Bonincontrius, *ſed etiam* Franciſcus Poggius, Jannotius Manettus, *ac* Leonardus *ipſe in Epiſt. X. Lib. IX. ubi*: cum intellexiſſem, *inquit*, quaſdam pro meis circumferri, quae meae non eſſent, conquirere illas coepi, & quas poſtea ſcripſiſſem, ſervare, non tamen omnes, ſed eas tantum, quae haberent in ſe narrationem rei

non

non quotidianae. *Porro hos, quos diximus Codd. exſcriptos fuiſſe ex Auctoris autographo, plane oſtendit MSs. Chartaceus Epiſtolarum ejuſdem* Leonardi, *quem poſſidet diligentiſſimus Typographus noſter* Bernardus Paperinius, *in cujus fronte legitur:* Epiſtolae Divi, & Laureati Leonardi Aretini ex ſuis originalibus per Hieronymum Bartoli de Penſauro tranſumptae anni Domini MCCCCXXXXIIII. die X. Januarii Florentie. *Is etſi ad calcem mutilus ſit, idem tamen eſt, atque illi quatuor, de quibus nuper mentionem fecimus, ſi pauca tollas, & ea quidem non maximi facienda, ut pro* Nicolao *habet hic MSs.* Nicolao Nicolo, *vel* de Nicolis, *ſive* Nicolao Strozzae: *pro* Nicolae, *exhibet* Nicolae de Medicis, *& alia hujus generis quamplura. Cum hoc labore perfunctus eſſem, ſchedulaſque meas typographo traderem, indicavit Cl.* Stoſchio Antonius Redius *Arretii Codicem adſervari, in quo librum nonum aliae epiſtolae nunquam editae excipiebant Quamobrem humaniſſimum* Redium *precibus ſollicitare non deſtiti, donec a* Mario Florio Patricio, *atque* Advocato Arretino *hujus codicis poſſeſſore ejus exſcribendi copia facta fuerit. Itaque voti compos factus, eas ad calcem rejeci, librumque decimum ex his confeci, quibus etiam addidi aliam epiſtolam & illam quidem elegantiſſimam* de Origine Urbis Man-

Mantuae *ex* Codd. membr. III., & V. Plut. LII. Bibl. Laurentianae, *quam ad* Jo: Franciſcum Gonzagam Principem Mantuanorum *ab ejuſdem familiaribus efflagitatus conſcripſit* ex Florentia VI. Kal. Junias MCCCCXIIX. *ut in fine ejus epiſtolae legere eſt*. *In* Cod. VII. Chart. ejuſdem Plutei *alteram epiſtolam deprehendi*, *quae a* Leonardo *noſtro miſſa fuit ad* Archiepiſcopum Mediolanenſem, Franciſcum *ſcilicet* Piccolpaſſum, *in qua* Alphonſo *reſpondet*. *Nam* Alphonſus de S. Maria, ſive de Carthagena, *quem nunc* Alphonſum, *nunc* Epiſcopum Burgenſem *in epiſtolis adhuc ineditis adpellat* Poggius, *vir ea aetate doctiſſimus nonnulla in* Ariſtotelis Ethicis *a* Leonardo *in Latinam linguam converſis reprehenderat*. *Quae improbarat* Alphonſus, *defendere conatus eſt* Leonardus *in epiſtola ad eumdem Archiepiſcopum*, *quam nos Lib. VIII. num. IV. poſuimus*. *Sed* Alphonſo *non ſatisfecit*, *qui adverſario repoſuit* Declinationes. *Novae* Alphonſi *diſceptationi objecit* Arretinus *epiſtolam*, *de qua verba facimus*, *incipitque* Archiepiſcopo Mediolanenſi. Tu michi videris optime Pater, &c. *In altero Cod. Chart. ubi plures* Panormitae *epiſtolae leguntur*, *exſtant nonnullae ad* Jo: Marraſium Netinum *Philoſophiae*, *ac Medicinae Doctorem eximium*, *& Poëtam celeb.*, *de quo* Pirrus, Mongito-

rius

rius, Littara, Fabricius, *aliique. Hujus carmina, & ea quidem non pauca MSs. exhibent* Codd. membr. LIII., & chart. L. Plut. XXXIV. Bibl. Mediceo-Laurentianae. *Inter haec excellit carmen, quod inſcripſit* Angelinetus, *poema ſcilicet amatorium elegiaco verſu ſcriptum quod ab eo aetate jam confecto elucubratum fuiſſe perperam tradit* Fazellus. *Hoc autem* Leonardi Arretini *nomini conſecravit, cujus proemium, quoniam ejuſdem* Arretini *operibus lucem aliquam adfert, heic ex Codd. ſubjicere lubet:* Marraſii Sicilienſis Poëtae ad eloquentiſſimum virum Leonardum Arretinum Praefatio in Angelinetum feliciter incipit:

Hunc Leonarde tuo volui obſignare libellum
 Nomine, quo titulus luceat ipſe magis.
Si quoi dandus honos graii, pariterque Latini
 Eloquii, & quicquid laudis in orbe fuit:
Si quoi debetur fama immortalis avorum,
 Arretine tibi gloria prima manet.
Effingis priſcos nimia gravitate parentes,
 Et ſuperas veteres tu probitate viros.
Non ſolum dicant tibi ſe debere Latini,
 Verum & Argolici teque, tuoſque colant.
Non minus in graium converſus ſermo Latinus,

Quam

Quam graium per te lingua latina tenet.
Eloquitur lepida, ac ornata voce latinus
Factus Ariſtoteles, barbarus ante fuit.
Punica bella diu tot in annis mortua vivunt,
Rex Cicero vivit, non moriturque Plato.
Quid recitem libros te traduxiſſe Pelaſgos
Innumeros? totidem compoſuiſſe novos?
Italiae lumen, per te venere Camoenae
In Latium, per te dicta vetuſta placent.
Indulgere velis noſtro Arretine furori, &c.

His itaque amiciſſimis verbis compellatus Leonardus Marraſio *reſpondit epiſtola quadam, cujus initium in Cod. MSs. tale eſt.* Leonardi Aretini viri eloquentiſſimi ad Cl. Adoleſcentem Marraſium Siculum epiſtola feliciter incipit: Fons quidam, &c. *Ea nempe eſt, a qua Liber ſextus exordium ſumit. Poſt hanc* Leonardi *epiſtolam ſequitur in Cod. Chart.* Marraſii Sicilienſis epiſtola reſponſiva ad eloquentiſſimum virum Leonardum Arretinum de laudibus Fontis Gaii feliciter incipit:

Non opus eſt ſcythicum ſenibus diſquirere fontem,
Quo ſibi demerſis prima juventa redit.
Siccus apud ſcythiam per ſaxa latentia repit,
Funditat & lymphas ante Senenſe forum, &c.

Hanc

Hunc Marraſii *reſponſionem excipit in Codd. mſs.* Leonardi Arretini epiſtola ad doctum Juvenem Marraſium Siculum, *quae ita incipit*: Nuper ſuaviſſime Marraſi cum apud quoſdam praeſtantiſſimos juvenes, &c. *ac numquam lucem adſpexit. Quamobrem haec omnes Libro decimo adceſſere, eaſque illis praepoſuimus, quas ex Cod.* Marii Flori *habuiſſe diximus. Porro* Philibertus de la Mare Senator Divionenſis *Vir Cl., omnia* Leonardi *opera non ſolum impreſſa, ſed etiam ex MSs. Codd. eruta edere decreverat, eorumque catalogum an.* 1653. *publici juris divione fecit. Inter haec promiſerat* Epiſtolas Leonardi Aretini pro parte Communitatis Florentiae variis Dominis, *&* Communitatibus deſtinatas. *Itaque cum multa ſint, eaque praeclara, quae ex his monumentis erui poſſunt, eaſdem quoque in lucem producere, publicoque eruditorum commodo inſervire conabimur. Eam autem ortographiae rationem plerumque in his ſervandam putavimus, quam ab Auctore uſurpatam fuiſſe deprehenditur. Quare* mihi, *&* nihil *per litteram* C michi, *&* nichil *edidimus, cumque* Antonius Grammaticus, *quem perperam cum* Antonio Cremonae *Epiſt. XVI. Lib. I. confudimus, cauſam a* Leonardo *petiiſſet, cur ita ſcriberet; reſpondit Epiſt. 2. Lib. VIII. ſe ad id faciendum impulſum fuiſſe auctoritate* Dantis,

tis, Petrarchae, Boccacii, *ac* Colucii Salutati, *quos eadem ſcribendi ratione uſos fuiſſe teſtatur. Hinc excudimus etiam* leticiam, negocium, triſticiam: *ſic* jocunditatem, jocundum, jocundiſſimum: malivolum, malivolentiam, benivolum, benivolentiam, &c. *ut prae ſe ferunt Codd. MSs. His omnibus adjunximus nonnullas animadverſiones, nec eas prolixas quidem, ſed perbreves, quas plerumque hauſimus aut ex* Dialogis Pauli Corteſii, *&* Benedicti Accolti, *vel ex* Italia Inluſtrata Blondi, *ſive ex* Volaterrano, *vel ex* Leandro Alberto, *aut denique ex* Dialogo Lilii Gyraldi, *quem de* ſuorum temporum Poëtis *conſcripſit. Sed maximo mihi uſui fuit* Diarium *elegantiſſimum, quod elucubravit, & ad* Eugenium Papam IV. *miſit* Cyriacus Anconitanus. *Nam cum ſingula loca enumeret, quae ad conligenda vetera monumenta adierat, homines quoque eruditionis gloria praeſtantes diligentiſſime recenſuit. Hoc cimelium praeſtantiſſimum, & adhuc ineditum poſſidet in Cod. Chart. locupletiſſimae ſuae Bibl. Vir. Celeb.*, Philippus Stoſchius, *eodemque humaniſſime adnuente cum multis aliis* Cyriaci *Epiſtolis publicae luci donabimus.* Leonardi *litteris vitam praefiximus, quam ex ejus operibus, ſynchroniſque auctoribus concinnavimus, ſcriptorumque tam editorum, quam ineditorum cata-*

lo-

logum ſubjunximus. Dolendum ſane eſt, quod ex Annalibus Sozomeni Praesbyteri Piſtorienſis *ea pars exciderit, quae ab an.* 1410. *ad annum* 1450. *producta fuerat. Nullus enim dubito, quin multa de* Leonardo *noſtro nos edocuiſſet hic auctor ſynchronus, quum ad* 1370. *natalem* Arretini *annum copioſius in ejus ſe obitu dicturum pollicitus eſſet. Sed dolorem meum leniit Oratio elegantiſſima, quam in* Templo S. Crucis *ante cadaver habuit* Jannotius Manettus Eques Aureatus, *&* Ambroſii Camaldulenſis *diſcipulus, qui propter Linguae Latinae, Graecae, & Hebraicae cognitionem* Trilinguis *a* Verino *nuncapatus eſt, de quo plura pag. IV. ſeq.* Italiae Orientalis *Cl.* Wolfii *notis inluſtratae Celeb.* Paulus Colomeſius. *Hanc* Manetti Laudationem *memoraverant jam* Naldus Naldius *in vita ejuſdem* Manetti, *quam Tom. IX. Theſ. Script. Ital. ediderat* P. Burmannus, *& ex Cod. MSs.* Bonagiuntae Manetti *Cl.* Ludovicus Antonius Muratorius *Tom. XX. Script. Ital.* Naldio *addendi* Ammiratus, Pocciancius, Julius Niger, Oudinus, Fabricius, Zenus, *ac* Philippus Labbeus, *qui in Append. Bibl. MSs. ſuppl. V. pag.* 237. *tradit in Cod. MSs.* Gabrielis Naudaei *eſſe quinque orationes* Jannotii Manetti, *quarum prima funebris eſt, ea ſcilicet, quae dicta fuit in* ſolemni Leonardi Are-

tini Hiſtorici, Oratoris, ac Poëtae Laureatione. *Inde orationis principium exhibet, quod tale eſt*: Si immortales Muſae, divinaeque Camoenae praeſtantiſſimi cives, &c. *Eamdem quoque deliteſcere Oxonii* Cod. XV. Collegii Lincolnienſis *colligitur ex* Part. 2. Catal. Cod. mſs. Angliae, & Hiberniae *pag. XXXX., ubi:* Jannotii Manetti oratio funebris in ſolemni Leonardi Aretini Laudatione. *Quum hanc ſedulo perquirerem, ac Bibl. MSs. excuterem, eam reperi in Cod. Chart., quem poſſidet Illuſtriſs. & Reverendiſs.* Salvinus Salvinius Canonicus Florentinus, *atque* Antonii Mariae Salvini Viri ſummi *Frater optimus, atque doctiſſimus, qui MSs. Codicem humaniſſime mihi exſcribendum tradidit. Eamdem quoque adſervat Cod. MSs. Bibl. Illuſtriſſimi, & Reverendiſſimi* Gabrielis Riccardii *Marchionis, & Canonici Florentini, e cujus Muſeo longe locupletiſſimo plura in hac ſylloge producentur. Itaque etſi adeo prolixa ſit, ut merito a* Naldio Liber *nuncupetur, integram tamen Auctoris vitae ſubjungere voluimus, quum* ſcripta fuerit tanto cum ornatu verborum, atque tanta cum ſententiarum gravitate, ut ex ea non modo ſummus honor ad ſcriptorem veniret, verum etiam is dies, quo recitata fuit, univerſae Civitati honeſtiſſimus haberetur, *ut idem* Naldius *luculentiſſime teſtatur. Et quidem* Alaman-

mannus Luna *in Epiſt. adhuc inedita ad* Jannotium Manettum Virum, *ut ipſe eum nominat*, Litteratiſſimum. Laudationem, *inquit*, praeſtantiſſimi Leonardi nuper a te habitam per hunc meum puerum remitto, quam a vertice ad calcem, ut aiunt, uſque diligenter, accurateque perlegi, & eam tanta copia, ac ſuavitate refertam eſſe conſpexi, quod procul dubio propriis eam manibus transcribere non praetereundum eſſe putavi, & apud me ſemper ipſam detinebo. Nam huic noſtro admodum Leonardo tantas laudes, praeclaraque facinora tribuis, quantas, & virtus ſua poſtulat, & meretur, &c. *& plura alia his ſimillima congerit. Aliam quoque funebrem Orationem dixit in obitu* Leonardi *noſtri* Poggius Bracciolinus, *quam ex veteri Codice MSs. Bibliothecae* Colbertinae *edidit Clariſs.* Stephanus Balutius *Tom. III. Miſcell. pag.* 248., *ac poſt* Balutium *recudendam curavit Tom. VIII. Theſ. Script. Ital.* P. Burmannus, *eamque Hamburgenſi Epiſtolarum Editioni praemiſit Cl.* Fabricius. *Eamdem & nos* Manetti *Laudationi ſubjecimus. In MSs. Cod. Chart.*, *ubi nonnulla* Landini, Campani, *aliorumque carmina*, *& epiſtolae continentur*, *ſe ſe mihi obtulit* Elegia quaedam Caroli Arretini, *quam in obitu* Leonardi *compoſuit*, *idemque eſſe puto*, *ac* Elogia Ca-

roli Arretini, *quae in* Bibl. Mediolanenſi *exſtare tradit Cl.* Montfauconius, *vel* Caroli Aretini in obitu Leonardi Aretini funebre elogium, *cujus meminit ex Cod.* 80. *Bibl. Lincolnienſis* Caſ. Oudinus *Tom.* 3. *de Script. Eccleſ.*, *ſive* Laudes Leonardi Arretini, *quas pag.* 119. *Script. Florent. recenſuit* Julius Niger, *& ex* Nigro *Lib.* 2. *Bibl. med. & Inf. Lat. eruditiſſimus* Albertus Fabricius. *In Bibl. quoque* Gabrielis Naudaei *deliteſcebat* Caroli Arretini Elegia pro obitu Leonardi Arretini viri doctiſſimi ad Benedictum Juriſconſultiſſimum *ut pag.* 61. Bibl. MSs. *tradit* Labbeus. *Verum quum ea edita fuerit Tom. VI. Lat. Poëtarum Inluſtrium, qui Florentiae an.* 1720. *excuſi ſunt, heic omittendam duximus, ea praeſertim conſilio, quod prolixitate ſua moleſtiam potius, quam jucunditatem adlatura eſſet. Habes, Candide Lector, omnem curam, induſtriam, ſedulitatemque noſtram, quam in adornanda hac nova Epiſtolarum editione poſuimus, eamdemque operam ponemus in aliis, quae deinceps ſequentur. Sed quoniam ex nonnullis ejuſdem ſaeculi ſcriptoribus paucae ſuperſunt epiſtolae, & hae ſane breviſſimae, ut volumen conficere non poſſint; hinc nos poſtquam ampliſſimis collectionibus defuncti fuerimus, noſtrum ad has ſtudium potiſſimum conferemus, producemuſque aliqua volumina, quae inſcriben-*

bentur Miſcellanea Epiſtolarum, *in quibus multiplices illae variorum Auctorum epiſtolae ordine chronologico digeſtae legentur. At de his plura fortaſſe, quam nollem. Tu fruere, Lector Benevole, & vale, &c.*

Digitized by Google

Digitized by Google

LEONARDI BRUNI VITA.

L*Eonardus ex Gente Bruna* ab Arretio Etruriae civitate, in qua natus eſt, *Arretini* cognomen obtinuit. Natum fuiſſe anno MCCCLXX. ſcribit *Matthaeus Palmerius* in *Libello de Temporibus*, quem magna ex parte adhuc ineditum, & ex autographo an. MCCCCLVIII. exſcriptum adſervat Cod. membr. *Abbatiae Florentinae Monachorum Caſſinenſium*, de quo *Cap. XXV. Diarii Italici Cl. Montfauconius*. *Palmerii* verba ad an. MCCCLXX. haec ſunt: *Leonardus Brunus Hiſtoricus Aretii naſcitur*. *Voſſius* V.Cl. quum *Lib. III. de Hiſt. Lat. Cap. V. Palmerium* produxiſſet, ea ad an. MCCCCLXX. adnotata fuiſſe perperam adſeruit, quem operarum potius typographicarum, quam *Voſſii* errorem animadvertit Celeb. *Apoſtolus Zenus Tom. IX. Ephem. Venet. Sozomenus* quoque *Praesbiter* Piſtorienſis, & au-

auctor ſynchronus paria cum *Palmerio* tradiderat in *Chron:* cujus ſpecimen *Tom. XVI. Script. Italic.* edidit *Cl. Ludovicus Muratorius: Leonardus Brunus*, habet ille ad an. MCCCLXX. *qui Florentini populi hiſtorias ſcripſit, Aretii naſcitur, de quo infra dicetur plenius in obitu ſuo. Laurentius* tamen *Bonincontrius* Miniatenſis ejusdem aetatis ſcriptor anno MCCCLXVIII. ortum fuiſſe ſcribit in Annalibus, quos eruit *Tom. XXI. Script. Ital.* idem *Muratorius* vir doctiſſimus. *Anno Gratiae MCCCLXVIII Leonardus Brunus Aretii naſcitur vir ſingulari doctrina litteris graecis, & Latinis eruditus*. Haec *Bonincontrius*, de quo minime laborandum exiſtimo, quum quoquomodo poterat & poëmata ſcripſerit, & Hiſtoriam, ut optime de eodem obſervavit pag 54. *Dialogi ſui Paulus Corteſius*. Sed ab his quos diximus, diſſentit *Jannotius Manettus*, qui de natali *Leonardi* anno verba faciens in ea oratione, quam infra produximus: *Leonardus noſter*, inquit, *Aretii antiquiſſima, ac nobiliſſima urbe, & jampridem quorumdam mirabilium ingeniorum productrice, ut a prima ejus origine ordiamur, trecenteſimo ſexageſimo nono ſupra milleſimum Chriſtianae ſalutis anno honeſtis quidem, ſed non admodum generoſis parentibus cum egregiis quibuſdam naturae muneribus feliciter naſcitur*. Pater ei fuit *Franciſcus Brunus*, quod intelligitur ex *Colucii* epiſtola hactenus inedita, quae inſcribitur: *Leonardo Cecco Bruno Aretino*, ut etiam ex altera ipſius *Leonardi*, quam nos nunc primum ex Cod. MS. erutam Num. VIII. Lib. X. edidimus: ex qua etiam conſtat eumdem *Franciſcum* obiiſſe, tum cum *Leonardus* adoleſcens eſſet. Genere vero minime claro prognatum fuiſſe, sed a ſe ipſo ſibi nominis claritatem, & generis nobilitatem peperiſſe innuit his verbis *Poggius*: *Et genere Leonardus minime*

nime claro fuit. Sed quod natura non attulit, virtus elargita eſt. A ſe ipſo enim nominis claritatem, ac generis nobilitatem traxit, quae vera eſt, & perfecta nobilitas. Ejus quoque parentes *honeſtos quidem, ſed non admodum generoſos a Manetto* adpellatos fuiſſe ſupra vidimus. *In Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Num. V.* adſervatur *Leonardi* noſtri invectiva ita inſcripta: *Leonardi Florentini oratio in nebulonem maledicum.* In ea praeter alia legitur: *Genus igitur meum qua ratione ſpernis? Parentes enim habui, ut leviter dicam, ingenuos, & honeſtos; addo etiam, ſiquid ad hanc rem id pertinet, nec illocupletes, & cunctis honoribus in libera civitate perfunctos.* Quamobrem etſi e genere minime claro fuerit, ex iis tamen parentibus ortus eſt, qui in libera civitate non ſolum non ignoti erant, quum ad omnes honorum gradus evecti fuiſſent, verum etiam inter primos adnumerabantur. Is ab ineunte adoleſcentia in patria Latinis litteris imbutus eſt, cumque ab hoſtibus captus in honeſto quodam carceris cubiculo detineretur, ubi *Petrarchae* imago depicta erat, tanto ſtudiorum ejus ardore inflammatus eſt, ut non multo poſt Florentiam ſe contulerit, in qua *uberior diſcendi facultas, & amplior conſequendae laudis campus eſſe videbatur:* Quae *Poggii* verba ſunt. Cum Florentiae moraretur, *Leonardi* ingenio faces veluti quaſdam admovit *Jo: Ravennas* Grammaticus, ac Rhetor ea aetate celeberrimus, qui *Petrarcham* ſenem puer novit, atque ut ex *Leonardo* percepit *Blondus*, primus fuit, a quo eloquentiae ſtudia tantopere tunc florentia longo poſtliminio in Italiam fuerint reducta. Quin imo ſub eodem Grammatico Eloquentiae operam dediſſe ex his *Blondi* verbis oſtenditur: *Hic enim*, ſcribit idem *Blondus* de *Jo:* verba faciens, *ſuopte ingenio*

nio, & *quodam Dei munere*, *ſicut ſolitus fuit dicere Leonardus*, *eum*, *Petrum Paulumque Vergerium*, *Omnebonum Schola Patavinum*, *Robertum Roſſum*, & *Jacobum Angeli filium Florentinos*, *Poggiumque*, *Guarinum*, *Victorinum Feltrenſem*, *ac alios*, *qui minus profecerunt auditores ſuos*, *ſi non ſatis*, *quod plene neſciebat*, *docere potuit*, *in bonarum*, *ut dicebat*, *litterarum amorem*, *Ciceroniſque imitationem inflammabat*. Sed ad *Leonardi* eloquentiam magnum ſane adjumentum adtulit *Colucius Salutatus* vir optimus, atque ſapientiſſimus, qui Cancellarii officio apud Florentinam Remp. ſumma cum laude fungebatur, ac fatente *Poggio communis doctorum omnium parens*, *atque educatur habebatur*. Hic itaque *Leonardum* jam tum patre orbatum tamquam filium excepit; *Leonardus* vero parentis loco *Colucium* ſemper habuit, ita ut alicubi *patrem*, ac *praeceptorem ſuum* adpellet. Quanta autem eloquentiae vi, ac copia ab hac nova conſuetudine utriuſque ingenium auctum ſit, difficile dictu eſt, praeſtatque ex ipſius *Colucii* verbis hoc percipere, qui in *Epiſt. ad Innocentium VII.* mutua illa ſtudia ſic deſcribit: *Cum enim ipſum jamdiu recepiſſem in filium*, *ipſe ſe totum converſatione domeſtica michi dederit*, *totum agnoſco*, *totumque diſcuſſi*, *nec me poteſt in aliquo tanto tempore latuiſſe*. *Continua*, & *ſtudioſa ejus conſuetudo fuit*, & *cum de cunctis*, *quae componerem*, *judex eſſet*, & *ego ſuarum rerum arbiter verſa vice*, *nos mutuo*, *ſicuti ferro ferrum acuitur*, *exercebamus*, *nec facile dixerim*, & *ex hoc dulci*, & *honeſto contubernio uter noſtrum plus profecerit*. *Uterque tamen eruditior evaſit*, *ut fateri oporteat*, *mutuo nos nobis fuiſſe viciſſim diſcipulos*, & *magiſtros*. Plura ad eumdem Pontificem his ſimilia ſcripſit *Colucius*. Suſpicatur *Jacobus Lenfantius* in *Ep. ad Cl. de la*

Motte

Motte, inſerta *Tom.* I. *Bibl. Germanicae Art. V.* duos Colucios extitiſſe, qui Populi Florentini ſcribae fuerint & junioris familiaritate *Leonardum* uſum fuiſſe. Nam poſtquam ea ipſa *Colucii* verba ad *Innocentium VII* adtulit, haec comminiſcitur: *Il ſemble, qu' on puiſſe conclure de cette lettre, que ſi d'un côté Coluce profitoit des lumieres de Leonard par rapport aux belles lettres, de l' autre il avoit ſur Leonard cette ſuperiorité, que donne l' âge, & l' experience. Ce qui pouvoit bien être de L. Colucius Salutatus, quand même ce ne ſeroit pas celui, qui écrivoit en* 1378., *puis qu'en* 1404. *Leonard Aretin n' avoit, que dix-ſept-ans. Ce, qui ſemble déterminer a croire, que ce ſont deux perſonnages differens de la même famille, c' eſt, que le P. D. Mabillon nous apprend, qu' il avoit vû dans l' Abbaye de Vallombroſa un ouvrage manuſcrit de Colucius Piertus de Stignano Chancellier de Florence touchant le ſiecle, & la religion. Il n' y a nulle apparence, qu' un même homme ſe donne des nom differents dans ſes ouvrages, ſur tout, quand il y met ſon nom de famille, & qu' il ne paroît point par conſéquent, qu' il ait voulu ſe cacher.* Haec more ſuo, ideſt ineptiſſime *Lenfantius*. Nam *Jo: Mabillonii* verba leguntur *Tom.* I. *Itin. Ital. pag.* 181., & hujuſmodi ſunt: *Multae ſunt ibidem aliae Beatorum Domeſticorum Reliquiae, quorum elogia Hieronymus Radiolenſis vulgo de Reggiola ejuſdem loci Monachus ſcripſit ad Laurentium Medicem. Hic codex haud vulgatus ſupereſt in Bibliotheca cum aliis nonnullis, uti & Colucii Pierii de Stignano Cancellarii Florentini Libri duo de Saeculo, & Religione ad Hieronymum de Uzano Camaldulenſis Ordinis Monachum Florentiae apud Sanctam Mariam de Angelis, quem Hieronymum in ſaeculo Nicolai nomen tuliſſe idem auctor tradit.* Ita *Mabillonius*, qui hoc, ut

puto

puto, adnotavit, ut *Poſſevinum* inluſtraret, apud quem *Tom.* 2. *Appar.* pag. 55. legitur, *Colucium de vera Religione ſcripſiſſe*. Sed quid ex his *Mabillonii* verbis erui poſſit, quo ſuffultus *Lenfantius Colucium Pierium de Stignano* diverſum a *L. Colucio Salutato* eſſe conjiciat, haud equidem video; imo eumdem eſſe teſtantur MSs. Codices, in quibus legere eſt L. *Colucius Pierius Salutatus de Stignano*, ut praeter alios prae ſe fert Codex Pergamenus *Bibl. Menarſianae*, ut ex ejus catalogo pag. 159. didicimus. Porro labitur idem *Lenfantius*, dum *L. Colucius*, interpretatur *Lucius Colucius*, quod etiam ante *Lenfantium* perperam fecerat Cl. V. *Stephanus Balutius* quum *Tom. IV. Miſcell.* pag. 510. ex Cod. 1562. *Bibl. Colbertinae Colucii* epiſtolam ad *Nicolaum de Auximo* edidit. Nam *Linum*, non *Lucium* legendum eſſe non ſolum oſtendunt MSs. Codices, ſed etiam ipſemet *Leonardus*, qui quum in Ep. VIII. lib. X. *Colucium* irrideat, quod jam ſenex ſe *Linum* nuncupare incoeperit; ita jocatur: *Itaque neſcio, an graviter a te ſumptum Lini vocabulum. Cum enim Colucius Salutatus belliſſime dicatur ſecundum antiquos, qui nomina, aut cognomina habuerunt, nec linum, nec ſtupam adjungere neceſſe fuit ad tuum nomen illuſtrandum*. Praeterea an. 1404. *Leonardus* non agebat annum decimum ſeptimum, ut parum conſiderate ſcribit *Lenfantius*, ſed trigeſimum quartum, cum an. 1370. ut ſupra diximus, natus ſit; neque illa *Colucii* epiſtola ad *Innocentium VII.* ſcripta fuit an. 1404., ſed Menſe Majo an. 1405., cum *Arretinus* Pontificiarum epiſtolarum Magiſter electus eſt. Sed ut revertamur, unde digreſſi ſumus, adeo *Colucii* exemplo, atque adhortationibus erectus eſt *Leonardi* animus, ut in *Ep. XI. Lib.* 2. *ad Bonifacium*, aliosque *Colucii* filios miſſa fateatur: *Quod graecas*

cas

cas didici litteras, Colucii eſt opus. Quod latinas non leviter inſpexerim, Colucii eſt opus. Quod poëtas, quod Oratores, quod Scriptores ceteros legerim, didicerim cognorim, Colucii eſt opus, &c. Eloquentiae praeceptis ſatis inſtructus, ad Philoſophiam animum adplicuit, & Ariſtotelis Libros ſic audivit, ut etiam publice de iis diſputationes ex ordine ſtudiorum ſuſtineret, ſolidoque biennio ab illius diſciplinae magiſtris incredibili aviditate imbutus eſt. Conſule *epiſt. XX. Lib. IV.*, ubi ea, quae diximus, iiſdem pene verbis reperies. Poſtquam in dialecticis biennium poſuerat, ad jus civile cognoſcendum ſe contulit, quumque in hoc quadriennium jam inſumpſiſſet multumque profeciſſet, an. 1399. *Manuel Chryſoloras* magno conductus ſtipendio Florentiam venit, quem ab an. 1396. Venetiis commorantem *Nicolao Nicolo*, *Colucio Salutato*, ac *Jacobo Angeli* adnitentibus invitaverat Florentinorum Reſpublica. Hinc *Bonincontrius* ad an. 1399. *Emmanuel Chryſolora Byzantius per id tempus litteras graecas in Italiam adduxit, quae ſeptingentis jam annis in Italia deſierant cognoſci. Hic patria a Turcis obſeſſa Venetiis ſalario illas edocebat. Deinde magno pretio a Florentinis conductus juvenes eorum publice erudiebat.* Cum itaque ludum aperuiſſet *Chryſoloras*, quamplurimos auditores nactus eſt; inter quos praeſtiterunt *Robertus Ruffus*, *Pallas Onuphrii filius Stroza*, *Jacobus Angeli*, ac *Petrus Vergerius Juſtinopolitanus*, qui Patavio, ubi florebat, ad *Emmanuelem* audiendum ſe contulerat. Novae linguae inlecebris adliciebatur *Leonardus*, totumque ſe *Chryſolorae* tradere exoptabat; ſed, ut ait *Manettus*, deſerendorum ſtudiorum ſuorum pudore commotus transfugii crimen expaveſcebat. *Ego*, inquit ipſemet *Leonardus* in Comment. *per id tempus Juri civili operam dabam,*

non

non rudis tamen ceterorum ſtudiorum. Nam & natura flagrabam diſciplinarum amore, & Dialecticis, ac Rhetoricis non ſegnem operam impenderam. Itaque in adventu Chryſolorae anceps factus ſum, quum ſtudium juris deſerere flagitioſum ducerem, & tantam occaſionem litterarum graecarum ediſcendarum praetermittere ſcelus quodammodo arbitrarer, ſaepiuſque ipſe ad me juvenili motu inquiebam: Tu quum tibi liceat Homerum, Platonem, & Demoſthenem, ceteroſque Poëtas, & Philoſophos, & Oratores, de quibus tanta, ac tam mirabilia circumferuntur, intueri, atque una colloqui, ac eorum mirabili diſciplina imbui, te ipſum deſeres, atque deſtitues? Tu occaſionem hanc divinitus tibi oblatam praetermittes? Septingentis jam annis nemo per Italiam graecas litteras tenuit, & tamen doctrinas omnes ab illis eſſe confitemur. Quanta igitur vel ad cognitionem utilitas, vel ad famam acceſſio, vel ad voluptatem cumulatio tibi ex linguae hujus cognitione perveniet? Juris quidem civilis doctores paſſim complurimi ſunt, nec te deficiet unquam diſcendi facultas. Hic autem unus ſoluſque litterarum graecarum doctor, ſi e conſpectu ſe auferet, a quo poſtmodum ediſcas, nemo reperietur. His tandem rationibus expugnatus Chryſolorae me totum tradidi tanto diſcendi ardore, ut quae per diem vigilans percepiſſem: ea nocte quoque dormiens agitarem. Haec ille: quem tres circiter annos in graecis litteris ſub *Chryſolora* inſumpſiſſe auctor eſt *Manettus*; atque ipſemet in iiſdem *Commentariis* ſupra biennium ab eodem ſe fuiſſe inſtitutum tradit. Cum autem Florentiam reliquiſſet, & Mediolanum ad Imperatorem ſuum ſe contuliſſet *Chryſoloras*, ne id, quod ex praeceptore acceperat, dediſceret, ſed potius augeret, in graecorum librorum verſione elaborare coepit, ſermonemque *Baſilii ad diſcipu-*

cipulos inſtituendos, tam apte, atque ornate tranſtulit, ut ſummam nominis gloriam conſequutus ſit. Sed cum res domi anguſta ejus conatibus obſtaret, inopia preſſus ad juris civilis cognitionem ſe referre neceſſitate coactus eſt. Inter haec *Poggius Bracciolinus* maxima cum *Leonardo* noſtro familiaritate conjunctus a *Bonifacio IX.* tunc Pontifice Romam evocatus, non multo poſt, anno ſcilicet 1403. Epiſtolarum Apoſtolicarum ſcriptor factus eſt: cumque an. 1404. diem obierit *Bonifacius*, ſuffectuſque fuerit *Innocentius VII.*, tunc *Leonardus Poggium* per litteras obteſtatus eſt, ut aliquid ſibi munus in Romana Curia cum utilitate, honeſtateque conjunctum compararet. Ut amici poſtulationibus ſatisfaceret *Poggius* duorum praeſertim opera, qui Pontifici proximi erant, utebatur, ac *Leonardum* extollendo, ejuſque ſcripta eiſdem oſtentando id adſecutus eſt, ut ille licet ignotus Romam accerſiretur. *Poggii* litteris Romam accitus ad VIII. Kal. Apriles ad Urbem pervenit, ut ipſemet ſcripſit ad *Colucium Epiſt.* I. *Lib.* I., quod incidit in an. MCCCCV., non in an. MCCCCIV. ut *pag. XI. Poggian.* tradit *Jacob. Lenfantius*, eumque ſecutus Cl. *Fabricius Lib.* 2. *Bibl. Med.*, & *Infimae Latin.* Nam menſe Martio an. MCCCCIV. vivebat adhuc *Bonifacius IX.*; *Innocentius* vero *VII.* an. MCCCCIV. menſe Octobri Pontifex electus eſt. Ut primum Pontificis adeundi copia facta fuit, eidem ſe exhibere non omiſit, qui adeo junior *Innocentio* viſus eſt, ut rumor per Urbem diffunderetur, a Pontifice ob aetatem rejectum fuiſſe. Romae tunc verſabatur *Jacobus Angeli* filius, quem *Jacobum Angelum Rinuccinum fuiſ.* ex Cod. MSs. *Bibl. Regiae* innuit *Labbeus ſuppl. VIII. Bibl. MSs.* pag. 317., & ex *Labbeo Lib. IX. Bibl. med. & Inf. Lat. Cl. Jo. Albertus Fabricius*. Quiſquis is ſit (nam *Jacobum*

An-

Angelum apud *Labbeum* ſejungendum arbitror a *Rinuccino*, intelligendumque de *Alamanno*) ſummam graecae linguae cognitionem habuit, quam ſub *Chryſolora* Florentiae hauſit, ac *Cnei Pompeii* vita ab eo traducta exſtat in *Bibliot. Mediceo-Laurentiana Plut. LXV. Cod. membr. num. XXVII.* adſervatque *Bibl. Marciana* in Cod. membr. *Coſmographiae Ptolemaei Libros VIII.*, quos *Jacobus Angeli* e graeco tranſtulit, ac *Beato Papae Alexandro V.* nuncupavit. Summa quoque eloquentiae vi praeſtitiſſe teſtatur elegantiſſima epiſtola, quam ad *Emmanuelem Chryſoloram* praeceptorem ſuum de *Gregorii XII.* electione conſcripſit, atque ea adhuc deliteſcit in *Bibl. Sanctae Crucis Plut. XXII. Cod. membr. num. IX.*, ejuſque meminit *Tom. 1. Itin. Ital. pag.* 162. vir eximius *Joann. Mabillonius*. Is itaque graecis, latiniſque litteris probe inſtructus, & *Leonardo* natu major, & quadriennio jam ſolido in Curia commoratus acerrime petere incoepit, nihilque intentatum omiſit, ut ipſe dignitatem adipiſceretur, animumque Pontificis adeo ambiguum reddidit, ut menſis fere totus elaberetur. Interea litterae ex Gallia a Duce Biturigenſium ad Pontificem adlatae fuerunt. Tum Patres eum cohortati ſunt, ut reſpondendi provinciam ambobus committeret: ita enim cogituros, uter utri praeſtaret. Quid poſtea factum ſit, ex ipſius *Leonardi* verbis ad *Colucium Epiſt. II. Lib. I.* ſcribentis audiamus. *Reſcripſi*, inquit, *uti praeceptum fuerat, biduoque poſt conſtituto tempore meae illiusque litterae Pontifici, Patribusque recitatae ſunt. Quibus lectis quantum intereſſe viſum ſit, neſcio: illud tantum ſcio, fautores illius, qui tam arroganter illum michi praeferebant, aperte jam confiteri, ſe falſa nimium opinione ductos erraſſe. Pontifex certe ipſe michi ſtatim gratulatus,*

re-

rejecto illo, me ad officium dignitatemque recepit. Haec *Leonardus* ad *Colucium:* qui ubi hoc accepit epiſtolam quamdam *Innocentio* ſcripſit, quae in aliquibus Codd., & duabus Vett. Edd. eſt tertia Libri primi, in eaque Pontifici gratias agit, alumnumque ſuum pluribus commendat. Errat Cl. *Niceronus*, dum *Tom. XXV. Memor.* eamdem a *Colucio* ſcriptam innuit, cum nondum dignitatem adeptus eſſet *Leonardus:* Falſa quoque effingit *Varillaſius*, qui *Lib. IV. Florent. Anecd. pag.* 161. teſtatur, Romanam Curiam indiguiſſe *Leonardi* noſtri propter negocia, quae cum Orientalibus Epiſcopis tractabat; ideoque Romam accitum fuiſſe. Nam ſi res ita ſe haberet, nunquam dixiſſet *Poggius multas ac graves contentiones a ſe ſuſceptas adverſus quosdam, qui illud idem ſummopere ambiebant*. Dum Romae eſſet, nonnullas ad *Colucium* exaravit epiſtolas, quae *Lib. I.* leguntur, interque alias commemoranda eſt *Epiſt. IV.*, qua eum certiorem fecit de proelio, quod cum *Innocentio VII.* geſſerant Romani. Decipitur *Lenfantius*, dum in *Epiſt.* ad *Cl. de la Motte pag.* 135., de qua ſupra mentionem fecimus narrat, *Colucium* a *Leonardo* monitum fuiſſe de tumultu, qui in electione *Innocentii VII.* accidit. Nam nondum Romam viderat *Leonardus*, dum *Innocentius VII.* electus eſt. Menſe Auguſto an. 1405. cum Pontifice Viterbium profectus eſt, ut colligitur ex *Epiſt. V. Lib. I.*, ibique per litteras cum *Colucio* diſceptavit, quonam modo veteres, ac praeſertim Homerus rebus, perſoniſque nomina impoſuerint. Duas illas epiſtolas idem *Lenfantius pag.* 136 ejusdem Epiſt. ſcriptas ad *Poggium* fuiſſe perperam tradidit, quum ad *Colucium* ſcriptae ſint, qui Florentiae verſabatur; *Poggius* vero utpote *Leonardi* collega in eadem urbe erat, ita ut nihil eſſet opus epiſtolis, ſed prae-

ſentem alloqui poterat *Arretinus*. Quum autem Viterbii aegrotaſſet, & ad *Colucium* ſcribens tamquam apud parentem queſtus eſſet, quod *nec vina*, *nec medicos*, *nec aliud quicquam aegrotantibus aptum in ea urbe reperiſſet*, ab eodem acerrime reprehenſus eſt, quaſi afficeretur circa corporis voluptates. Epiſtolae initium, quam ſcripſit *Colucius*, tale eſt: *Linus Colucius Leonardo Cecco Arretino Salutem*, *&c.* Reſcripſit *Lonardus* paululum ſubiratus, ejusque epiſtolam ex Cod. MSs. nunc primum *Lib. X. numer. VIII.* edidimus, quae incipit. *Vereor mi Coluci*, *ne te poenituerit*, *&c.* Conſule *ep.* X. *Lib I.*, in qua *Nicolum* de hac re certiorem fecit. Eadem, quae nos, adnotavit pag 132. ſeq. *Ep. ad Cl. de la Motte Lenfantius*, ſed Romae, non Viterbi aegrotaſſe perperam, & contra ipſius *Leonardi* verba contendit. Illa igitur cauſa fuit, quae mutuam familiaritatem, tot officiis inter Leonardum, & Colucium confirmatam diſtraxerit. Menſe Martio an. 1406. Romam repetiit Pontifex, quem *Leonardus* ſecutus eſt, quumque arma adverſus *Innocentium* rurſus ſumeret Romanus Populus, imminerentque hoſtium copiae, *ſe auxiliorum convocandorum cauſa in Picenum*, *& Gallicum agrum dimiſſum fuiſſe* ſignificat *Nicolio in Epiſt. XI. Lib.* 1. *Romae VIII. Idus Aprilis*, ut ad calcem epiſtolae legitur. Ariminum reliquerat, & Caeſenam verſus contendebat, cum ei adlatus eſt nuncius de obitu *Colucii*, *quo ego audito*, inquit ille, *ita mente concidi*, *ut poſt longum ſpacium vix me recipere valuerim*. *O me infelicem*, *qui tali parente orbatus ſim?* Flebilibus hiſce modis praeceptoris, ac parentis ſui mortem deflet in *Ep. XXII. Lib.* 1. quam ad *Nicolaum* miſit. Romam reverſus ejusdem *Colucii Laudationem* elucubrare coepit, & *Nicolio* adhortante procedebat ſane opus ſatis luculen-

te.

te. Interea *Innocentius* Pontifex, qui *Leonardi* virtutem cognoverat, eidem Epiſcopatum ultro obtulit, quem ille reſpuit. Adi *Epiſt. XI. Lib.* 2. *ad Colucii* filios ſcripta. Aliis quoque titulis, atque honoribus ab eodem Pontifice affectum fuiſſe teſtatur ipſemet in *Comment.* Exeunte an. 1406. diem obiit *Innocentius VII.*, evectuſque fuit ad Pontificiam dignitatem *Gregorius XII.* qui votum ſuum, ac jusjurandum, quod pro tollendo Eccleſiae ſchiſmate fecerat, *Benedicto XIII.* adverſario Pontifici per litteras nunciare, eumque ad pacem invitare debuit. *Harum litterarum cum de induſtria cunctis his, qui peritiores haberentur, mandata cura fuiſſet, tamdemque ſcripta ſeorſum cujuſque Pontifici, Patribuſque recitarentur, Arretina civitas, quam nonnulli contemnendam putant, judicio omnium palmam tulit, junior inter ſeniores, nova inter veteres, ac diu exercitatos.* Quae *Leonardi* verba ſunt in *Ep. VI. Lib.* 2. ad *Nicolaum* ſcribentis. Increbeſcente itaque *Arretini* nomine, *Nicolaus Nicolus* per epiſtolam Decembri Menſe an. 1406. ſcriptam *Leonardum* hortatus eſt, ut Cancellarii munus peteret. Florentinorum enim Reſpublica *Benedictum Fortinum Colucii* ſucceſſorem amiſerat. *Illud* (reſpondit *Leonardus* X. Kal. Januarias ejusdem anni) *ante omnia praemiſiſſe velim, quoniam de morte ſucceſſoris Colucii per tuas litteras admones, me, nec ſi praeſens eſſem, candidatum profiteri velle, nec abſentem cupere, ut meum nomen per ſuffragium edatur.* Quamobrem Pontifici adhaerens an. 1407. Menſe Septembri Senas profectus eſt, quumque *Antonius Caſinus Senenſis* Canonicus tunc Florentinus, atque Eccleſiae Praepoſitus Feſulanae ad Epiſcopatum Piſauri ſublatus eſſet, Canonicatum Florentinum, ac Praepoſituram Feſulanam pro ſe petiit, quae petenti a Pontifice conceſſa ſunt, ut de-

prehenditur ex *Ep. XI. Lib. II.*, quam adire operaepretium eſt. Atque ea, ut opinor, cauſa fuit, qua impulſus Cl. *Oudinus* in *Indice Chron. Script. Eccleſ.* de *Leonardo* notaverit. *Presbyter*, *Summorum Pontificum Secretarius*. Quae cum ita ſint, lapſus eſt *Niceronus*, dum *Tom. XXV. Memor. Oudinum* reprehendit, quod *Leonardum* Presbyterum nuncuparit, contenditque, numquam clericorum habitu indutum fuiſſe ea ſuffultus ratione, quod uxorem duxerit. Sed dubium non eſt, quin Leonardus clericali habitu proceſſerit illo ſaltem tempore, quo Canonici titulo inſignitus fuit. Nam exeunte Menſe Octobri an. 1408. nondum ſe Canonicatu abdicaverat, quem poſtea *Salutato Colucii* filio contulit, pro quo illud Eccleſiaſticum Beneficium quaeſierat, moraque quadam interpoſita eidem, ut diximus, conceſſit. *Jacobus Lenfantius pag.* 134. *Ep. ad Cl. de la Motte*, quum verba faciat de his duobus Beneficiis, quae *Salutato* comparaverat *Arretinus*, ita ſcribit: *Il demanda pour lui-même au Pape, ce qu' il ne pouvoit obtenir pour ſon ami abſent, & il lui procura deux Bénéfices conſidérables l' un à Florence, l' autre à Peſaro Ville de l' etat de l' Egliſe, qui venoient à vaquer par la promotion d' un autre à l' Evêché de Fieſole*. Haec *Jacob. Lenfantius*, qui quantum a vero aberret, ex ipſa *Leonardi Epiſt. XI. Lib. II.* diſci poteſt, ubi haec plenius enarrat. Nam *Antonius Caſinus*, qui Epiſcopus creatus fuit, non ad Feſulanam Dioeceſim, ſed Piſaurenſem aſſumptus eſt. Praeterea nullum ex Beneficiis duobus, quae *Leonardo* conceſſit Pontifex, Piſauri erat, ſed ambo Florentiae, Praepoſituram puta Feſulanam, & Canonicatum Florentinae Eccleſiae. Addit ad haec idem *Lenfantius a Bonifacio IX.* tunc Pontifice ea impetraſſe. Sed hoc puerile eſt, quum *Bonifacius IX.*

Ec-

Eccleſiae gubernacula tractarit ante *Innocentium VII.* eo videlicet tempore, quo *Leonardus* Romam non dicam viderat, ſed ne cogitarat quidem. Sed ad inſtituta pergamus. Senis cum *Gregorio XII.* egreſſus, Lucam an. 1408. Menſe Januario adceſſit, quumque omnes fere Patres, ac plerique ex Curialibus *Gregorium* reliquiſſent, ipſe cum nonnullis aliis Pontificem Senas repetentem Menſe Julio ejuſdem anni comitatus eſt. In hac Urbe *Leonardus* agere coepit cum *Poggio*, qui Florentiam profecturus erat, ut ſuo, amicorumque uſus conſilio curaret, ut in patriam revocaretur, idque etiam a *Nicolao Nicolio* per litteras Senis XV. Kal. Octobribus ſcriptas poſtulavit: *ſed omnem*, inquit, *hujuſmodi deliberationem in reditum meum a balneis reſervo*. Conſtituerat enim ad VI. Idus Octobres ad aquas Petriolanas (mendoſe in textu Puteolanas) lavandi cauſa proficiſci. Ad has profectus maximo cum honore exceptus fuit a Senenſibus, quod ipſe commemorat in Epiſt. dat. *Florentiae VIII. Kal. Decembres* 1438, qua unum Politicorum volumen Senenſi Magiſtratui miſit. *Dona ſiquidem*, ait ille, *& munera vel magno alicui Domino congruentia anteceſſores veſtri tunc in Magiſtratu ampliſſimo conſtituti ſumma cum humanitate, ſummaque benivolentiae ſignificatione uſque ad ea loca michi traſmittere dignati ſunt, ac tanto me honore affecere, quantus eſt puſillum hominem a Civitate maxima publice honorari*. A Balneis reverſus Arretium Kal. Decembribus ſe contulit, ubi cum per dies multos Poggii litteras, a quibus totus pendebat, fruſtra expectaſſet, Ariminum contendit, quo confugerat *Gregorius* Pontifex. Nam *praeſtare cenſuit, ut vulgo dici ſolet, ruere ſemel, quam ſemper pendere*, ut ſcripſit ipſemet *Poggio Ep. XVII. Lib. X.* quam nos ex *Cod. Chart. Marii Flori* nunc primum

protulimus. Cum Arimini eſſet, miſit X. Kal. Martias an. 1409. ad *Nicolaum Nicolum* epiſtolam elegantiſſimam, in qua vetuſtatis reliquias, quae ea in urbe ſupererant, diligentiſſime recenſuit, & ad calcem adjecit praeſtantiſſimam laudationem *Caroli Malateſtae* ejuſdem civitatis Principis, cum quo maximam familiaritatem habuit, ille vero eo amore, ac benevolentia *Leonardum* proſequutus eſt, ut hic in *Ep. VII. Lib. VI. ad Attum Militem* teſtetur *ita cum eo vixiſſe, ut neque menſa, neque venatio, neque ſtudia litterarum ipſum ab eo ſequeſtrarent. Qui*, ſequitur ibidem, *peractis ad occaſum venationibus ita redire Ariminum ſolebamus, ut duobus vel tribus paſſuum millibus diſputando ſummis interdum contentionibus, ac deſperatis prope clamoribus certaremus.* Quae quidem verba cum Cl. V. *Jo: Georgio Schelhornio* nota eſſent, miror equidem, qua ratione impulſus *Tom. 3. Amoenit. Litter. pag.* 225. *ſeq.* ex MSs. Cod. *Bibl. Krafftianae* ediderit *Leonardi Aretini in Carolum de Malateſtis propter derogationem ſtatuae in memoriam Maronis factae invectivam*. Nam quamvis MSs. Codex *Aretini* nomen prae ſe ferret, ejus tamen auctorem diſcere poterat *Schelhornius* ex *Chronico Philippi Foreſti* vulgo *Bergomatis*, qui pag. 375. de *P. Paulo Vergerio* ſeniore verba faciens, ejuſdemque opera recenſens: *Adverſus*, inquit, *Sigiſmundum* (lege *Carolum*) *Malateſtam, qui Maronis ſtatuam e foro Mantuano dejici fecit, nobilem edidit invectivam*. Eam vero *Pauli Vergerii* elucubrationem eſſe aperte indicat Cod. MSs., qui exſtat in *Bibl. Lipſienſi*, cujus indicem adornavit *L. Joachimus Fellerus Cygneus* apud quem pag. 295. legitur: *Petri Pauli Vergerii invectiva in Carolum Malateſtam, qui Virgilio, & cunctis Poetis detrahebat*. Porro teſtatur Cl. *Muratorius Tom. XV. Script. Ital. pag.* 112. eamdem olim

ſe

ſe legiſſe in MSs. Cod. *Bibl. Ambroſianae* poſt *Leonardi Arretini Librum de Inſtitutione adoleſcentium ad Ubertinum Carrarienſem*, eamque ita fuiſſe inſcriptam: *Invectiva contra Karolum de Malateſtis pro everſione, & deſtructione ſtatuae Virgilii Mantuani Poëtarum maximi*. Itaque etſi auctoris nomen deſideretur, tamen in fine haec leguntur: *Bononiae XIV. Kal. Octobris MCCCXCII. Petrus Paulus Vergerius de Giampietris de Sarnano*. Ex quibus verbis deprehenditur, & quis eam elucubraverit, & locus ubi elucubrata fuerit, & annus, ac menſis, quibus eadem prodierit. Quin imo quum idem *Muratorius Tom. XVI. Script. Ital.* ex MSs. Cod. *Bibl. Eſtenſis* orationes ejuſdem *Vergerii*, atque epiſtolas edidiſſet, epiſtola prima eſt: *De Virgilii ſtatua Mantuae everſa per Carolum Malateſtam ad Ludovicum* . . . . ubi *Alidoſium* ſupplet ex Cod. olim Urbinate, nunc autem Vaticano Vir ille Celeber. Quamobrem deceptus eſt Clar. *Fabricius*, qui *Lib. II. Bibl. Med. & Inf. Lat. Schelbornium* ſequutus pag. 803. inter *Leonardi* opera illam invectivam enumeravit, erraruntque etiam Cl. Duumviri *Edmundus Martene*, & *Urſinus Durand*, qui *Tom. III. Vet. Monument.* pag. 868. eamdem ſub *Guarini* nomine ediderunt. Sed ut ad *Leonardum* redeamus, quum Arimini vitam duceret, ac *Gregorio XII.* adeſſet, non quod illam cauſam probaret, ſed propter jus quoddam familiaritatis, a quo tantummodo ſe detineri fatebatur, graviſſimo Florentinae Civitatis decreto Florentiam revocatus eſt, quo cum perveniſſet, per crebras litteras a S. R. E. Cardinalibus evocatus, Piſas ad III. Nonas Apriles ejuſdem anni 1409. commigravit. Celebrato Concilio Piſano, electoque *Alexandro V.* huic quoque Pontifici operam ſuam praeſtitit, cum quo per autumni tempus Piſis abiens, Piſtorium conceſſit, ibique tota

hyeme commoratus circa initia veris anno 1410. Bononiam cum eodem profectus eſt. Paulo poſt e vita deceſſit *Alexander V*, ſuffectuſque *Balthaſſar Coſſa*, qui *Johannes* XXIII. nuncupatus eſt, apud quem quum eo ipſo Epiſtolarum ſcribendarum munere fungeretur, eodem anno 1410. in Cancellarium a Populo Florentino accitus eſt. Tradit Clar. *Niceronus Tom. XXV. Memor.*, *Leonardum* a Florentinis evocatum fuiſſe, tum cum *Johannes Pontifex* Bononiam properabat. Sed hoc a veritate abhorret; nam *Johannes* Bononiam profectus eſt an. 1413. exeunte: Leonardus vero an. 1410. Cancellarii munus adeptus eſt. Itaque ſcribere debuerat *Niceronus*, *Leonardum* Florentiam invitatum fuiſſe, tum cum *Johannes* Bononiae morabatur: quod etiam his verbis confirmat Poggius: *Sed cum Johannes eſſet Bononiae*, *Leonardus accitus eſt a vobis in Cancellarium*. Sed tum propter novi exercitii difficultatem, tum majoris ſpem emolumenti paucis menſibus Reip. inſervivit, abdicatoque Cancellarii munere ad priorem vitam rediiſſe, Romamque, in qua *Johannes* Pontifex aderat, regreſſum fuiſſe teſtatur idem *Poggius*. Porro *Johannes* Bononia Romam ſe contulit circiter menſem Aprilem an. 1411. itaque neceſſe eſt, ut poſt menſem eumdem anno 1411. ab illo munere ſe abdicaverit *Arretinus*. Scribit *P. Niceronus* V. Clar. Tom. *XXV. Memor.*, antequam Romam rediret, uxorem duxiſſe: ſed hunc refellit *Poggius*: *Romam* inquit, *in qua Johannes Pontifex aderat*, *profectus eſt*. *Pauloque poſt uxorem ducit adoleſcentem optimam*, *ex qua unicum filium ſuſcepit*, *quem moeſtum*, *& ſordidatum*, *flentemque videtis*. *Tum ad Urbem rediens*, *&c.*. Itaque paulo poſt quam Romam redierat, Florentiam rurſus venit, inde Arretium, ubi uxorem duxit adoleſcentem noſtrae civitatis, ut *Jan-*

notii

notii verbis utar, primariam. Ex epiſtola XVII. Lib. III. ad XV. Kal. Apriles Poggio ſcripta, ubi de ſuarum nuptiarum impenſis agit, colligitur Januario menſe, aut Februario an. 1412. nuptias celebraſſe. Urbi poſt haec ſe reſtituit, & exeunte an. 1412. filium ſuſcepit, quem *Donatum* ab eo fuiſſe nuncupatum didici ex Cod. Chart. *Bibl. Laurentianae Plut.* XXXXIX. num. XIIX. ubi exſtant *M. Tullii Ciceronis ad Atticum Lib. XVI.*, ad quorum calcem legitur: *Hic Liber eſt Colucii Pierii de Stignano; poſt Donatus Acciajolus emit a Donato Aretino Leonardi Filio*. Quae cum ita ſe habeant, lapſi ſunt *Volaterranus*, *Jovius*, *Voſſius*, *Baelius*, *Hankius*, aliique, qui tradunt *Leonardum* uni pecuniarum contrahendarum ſtudio deditum caelibem deceſſiſſe, caſtigandusque etiam *Julius Niger*, dum pag. 119. *Script. Florentinorum* ſcribit, in ea, quam diximus, epiſtola non de *Leonardi*, ſed ejus filii nuptiis agi. Roma a Ladislao capta an. 1413. Florentiam cum Pontifice ſe contulit, & apud Cl. *Muratorium Lib. II. Antiq. Eſtenſium* pag. 183. diploma exſtat *Johannis XXIII.* ad *Nicolaum III. Marchionem Eſtenſem*, cui ſubſcriptum videas *L. de Aretio*, datumque eſt *apud Sanctum Antonium extra muros Florentinos VIII. Kalendas Novembris Pontificatus noſtri* (ideſt *Johannis XXIII.*) *anno quarto*. Namque propter factiones Pontifex intra urbem invitatus non fuit, ſed in ſuburbano Epiſcopi reſedit. Quamobrem ex hoc diplomate perſpicuum eſt, *Leonardum* exeunte Menſe Octobri an. 1413. Florentiae adhuc tranſegiſſe; pauloque poſt principio hyemis Florentia Bononiam abiit, mox in Galliam Ciſalpinam cum Pontifice profectus Placentiam primum, inde ad Laudenſem urbem, poſtea Cremonam, ac poſtremo Mantuam cum eodem conceſſit, exactaque hyeme tota Pontifi-

tificem Bononiam repetentem an. 1414. ſequutus eſt, ubi aeſtatem traduxit. Circiter Kal. Octobris ejuſdem anni Bononiam reliquit, ac per Veronenſem Tridentinumque agrum tranſmiſſis Alpibus Conſtantiam contendit. Quumque in eam Germaniae civitatem perveniſſet, II. Kal. Januarii epiſtolam ſcripſit ad *Nicolum*, quae exſtat *Lib. IV.* num. *III.* ubi & itineris ſui hiſtoriam, & vetuſta monumenta, quae Conſtantiae repererat elegantiſſime deſcribit. Sed quum perſpiceret multa pericula iis impendere, qui *Johannem XXIII.* ſequerentur, Curiam Curialeſque res deſeruit, Conſtantiaque aufugiens ad II Idus Martias an. 1415. Florentiam rediit. Narrant *Julius Niger*, *Albertus Fabricius*, omnes denique, qui Virorum inluſtrium vitas litteris mandarunt, tunc a Florentino Populo Cancellarium electum fuiſſe. Quod falſum eſſe oſtendi poteſt ex verbis *Jannotii Manetti*, qui tradit, paucis poſt annis, quam Florentia abierat *Martinus Pontifex V., ad digniſſimum publicarum Epiſtolarum officium univerſo Florentini Populi conſenſu delectum* fuiſſe. Porro conſtat, *Martinum V.* Florentiam veniſſe Menſe Februario an. 1419., ac deceſſiſſe Menſe Septembri an. 1420., ita ut ex his pateat, paulo poſt an. 1420. illud munus adeptum fuiſſe. Neque vero id probandum eſt, quod comminiſcuntur nonnulli alii, ſe a Pontificiis epiſtolis ſcribendis tunc abdicaſſe. Docet enim idem *Manettus*, quod *continuatis Sacroſancti Pontificatus ſucceſſionibus per triginta circiter annos in eorumdem divinorum, ut ajunt, arcanorum Magiſtratu magna cum nominis ſui gloria, nec minori etiam emolumento feliciter perſeveravit*. Itaque quum an. 1405. Epiſtolarum Pontificiarum Magiſter ab *Innocentio VII.* creatus fuerit, neceſſe eſt, ut uſque ad annum circiter 1435. Secretarii, ut ajunt, Apoſtolici dignitatem retinue-

tinuerit. Ad II. Idus Martias Florentiam, ut diximus, reverſus, *utebatur ſolacio cum ſtudiorum, quae longo intermiſſa ſpatio avidiſſime repetebat, tum etiam familiarium antiquorum*, ut ipſemet fatetur in *Epiſtol. XI. Lib. IV. ad P. Mianum*. Inter alia, quae incoepit, *Libros XII. Florentinae hiſtoriae* ſcribere adgreſſus eſt, eosque Januario menſe an. 1416. jam exegerat, ita ut novem menſium ſpatio eosdem elucubraverit. Quare ut aliquo beneficio *Leonardi* induſtriae gratias rependeret Florentinorum Reſpublica, *civitate & certa cenſus quantitate, quae etiam ad filios manaret donatum fuiſſe* auctor eſt *Poggius*, eamque, ut *Manetti* verbis utar, civilitatem an. 1416. *Coſmi* praecipue *Medicei* opera conſequutus eſt. Hinc in illa, quam ſupra memoravimus, *invectiva in Maledicum Nebulonem* inquit *Leonardus: Nam quod Florentinus es civis, in eo ſane parem te michi eſſe conſtat*. Et in *Cod. Chart. Bibl. Mediceo-Laurentianae Plut. LII. Num. V.* numquam *Leonardus* Arretinus, ſed Florentinus nuncupatur: Videlicet: *Leonardi Florentini Iſagogicon, Leonardi Florentini Laudatio Johannis Strozae, Oratio Leonardi Florentini pro ſe ipſo*, & nonnulla alia his ſimilia. Per ea tempora *Poggius* Germaniam peragrans, nonnulla claſſicorum, ut ajunt, auctorum opera in lucem protulit, inter quos integer *Quintilianus* repertus eſt. Prius enim vix mediam ejus partem, & eam ipſam laceram habebant, omniumque optimus *Fabii* Codex is putabatur, qui a *Gaſparino Barzizio Bergomenſi Grammatico* ſuppletus fuerat. Hujus Poggiani theſauri compos factus, in eodem emaculando elaborare coepit. Poſſidebat enim vetuſtum quemdam *Fabii* Codicem, ubi permulta continebantur, quae deerant in MS., quem repererat Poggius. Vide *Epiſt. IX. Lib. IV.* Quum

an.

an. 1419. Florentiam, ut diximus, veniſſet *Martinus Pontifex V.*, huic quoque operam addixit ſuam, effecitque, ut omnem indignationem, quam propter cantilenam puerorum neſcio quam in Florentinam Remp. conceperat Pontifex, prorſus deponeret. Quamobrem *Leonardi* eloquentiam obſtupeſcens tanti eum fecit, ut an. 1420. Florentia proficiſcens magnis praemiis, atque ingentibus pollicitationibus eumdem pellexerit, ut ſecum Romam contenderet quod numquam impetrare potuit. Interea An. 1426. Florentiam venit *Dominicus Capranica* ab eodem *Martino V.* Orator, qui Florentinum Populum ad pacem cum Duce Mediolanenſium ineundam cohortatus eſt, petiitque, ut Reſpublica ad Pontificem Oratorem mitteret. Ad id munus obeundum delectus eſt *Leonardus*, qui, ut ſcribit *Ammiratus*, die XXXI. Maii Romam profectus eſt. In *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. XV.* adſervatur: *Clariſſimi, atque eloquentiſſimi viri Leonardi Aretini Oratiuncula ad Summum Pontificem Martinum Quintum incipit. Lege feliciter.* Haec oratio ea eſt, quam habuit tum cum primum Pontificem adlocutus eſt, cujus etiam meminit V. Cl. *Philibertus de la Mare*, ac numquam in lucem prodiit. Denique Florentiam reverſus, an. 1427. die XXVII. Novembris, quum minime gentium ſuſpicaretur, ut ipſemet ad *Bojardum* ſcripſit, litterato ex ocio invitus, ac repugnans juſſu Civitatis negociis publicis praefectus eſt: vel ut *Manettus* ait: *a Praeſidibus, qui forte eo tempore adminiſtrandae Reip. gratia praeſidebant, magno cum honore, atque ingenti emolumento ad digniſſimum publicarum epiſtolarum officium univerſo Florentini populi conſenſu delectus eſt.* Alia quoque civitatis munia obivit, quae his verbis recenſet *Poggius*: *Functus eſt etiam ſummis Magi-*

ſtra-

ſtratibus civitatis. Nam bis ex Decemviris ſummo civium fivore factus fuit, Vexillumque ſocietatis tribus geſſit, ac ex Prioribus unus creatus eſt. Ad id quoque, quod praecipuum eſt in civitate Vexillum perveniſſet, niſi mors vivendi finem attuliſſet. Haec ille: nunc autem *Manettum* eadem recenſentem audiamus. *Unde*, inquit, *inter ceteros ejus Magiſtratus, & publicae civitatis noſtrae cuſtodiae praeſtitiſſe, & ter in Decemviratu etiam fuiſſe, & demum in ſumma dominationis noſtrae dignitate praeſediſſe cognovimus.* Adnotat *Laurentius Bonincontrius* ad anno 1440. *Initio veris anni* 1440. *decem Baliae viri praeſtantes Florentiae creantur. Neque enim erat expediens mediocribus viris, ſed exercitatis tantam rem committere. Itaque Nereus Capponius, qui quinquies ante eum Magiſtratum geſſerat, Coſimuſque Medices, & Angelus Acciajolus eques & Leonardus Brunus Arretinus fuere.* His aliiſque publicis muneribus ſumma cum laude perfunctus diem obivit ſupremum annum 1444., haeredemque reliquit *Donatum* filium, ut patet ex apographo ejus Teſtamenti, quod adſervatur in Cod. 1255. *Bibl. Strozianae*, incipitque: *Clariſſimus, & illuſtris vates, & Orator inſignis Dominus Leonardus quondam Franciſci Bruni de Aretio civis Florentinus, &c. Leonardi* mortem eo, quo diximus, anno accidiſſe probat *Tom. IX. Ephem. Venet.* Cl. *Apoſtolus Zenus* ex *Ammirato*, qui *Franciſco Venturio Vexillifero* denatum ſcribit. Idem oſtendit *Jo: Campiſii* Epiſtola ad *Aeneam Sylvium*, quae eſt inter Sylvianas CLXXII. *Ex hac ſchedula*, ſcribit ille, *mortem Leonardi accipies Aretini.* Porro ea ſcripta eſt Romae an. 1444.. His adde *Laurentium Bonincontrium* in Annalibus Miniatenſibus: *Inſequens annus* 1444. *multo turbulentior fuit. Leonardus Brunus in initio veris moritur vir omni laude di-*

digniſſimus, litterarum etiam Graecarum peritia ſingularis, laureamque ſuſcepit in morte. Diſſentire tamen videtur V. Cl. *Mattheus Palmerius*, qui in *Libello de Temporibus* ad an. 1443. haec habet: *Leonardus Brunus hiſtoriographus Florentiae moritur II. Idus Martii aetatis ſuae an. LXXIV.* quae quidem verba retulit etiam *Tom.* 1. *Itin. Italici* Vir eximius *Jo: Mabillonius*. Sed ſi quis recte ponderet, eadem cum ſuperioribus *Palmerium* ſenſiſſe deprehendet. Quanta vero celebritate *Leonardus* a Florentina Rep. elatus fuerit, nos edocuit in *Vita Jannotii Manetti Naldus Naldius*, quem audire operae pretium eſt. *Placuit nonnullis hominibus doctiſſimis, qui in conſilium adhibiti fuere, revocare quamdam conſuetudinem deſuetumque ſepeliendi morem, qui apud priſcos longe antea viguiſſet, ut Leonardum pro ſummo ejus ingenio, ſummaque doctrina laureola donarent, orationeque Funebri pro concione habita vita ejus celebraretur, ut & ipſum merita laudatione honeſtarent, & ceteri ad decus, & gloriam excitarentur. Haec autem provincia hominis exornandi Jannotio demandata eſt, qui & orationem ſcripſit cum omni elegantia, & copia, illamque habuit ex loco editiore ad caput pheretri, quo Leonardus jacebat indutus ſericam veſtem colore ferrugineo, ſupra pectus ejus appoſito Libro, quo ille Hiſtoriam Populi Florentini magna ſua cum laude proſecutus fuiſſet. Ubi vero ad locum pervenit orationis, quo ſignificaretur decreto publico Leonardus ſummo eſſe afficiendus honore, donanduſque pro ſummis ejus meritis laurea corona, Orator ipſe ſuis manibus eam Leonardi capiti adpoſuit, frontemque cinxit lauro Apollinea ſpectante univerſo Populo Florentino, quum omnes minores praeter ſummum, qui minus acceſſerat, ne pro majeſtate ſumma funere cujuſquam pollueretur, Magiſtratus adeſſent. Quin etiam Legati complures*

ad-

adfuere, qui a Regibus diverſis, ac Principibus multis Chriſtianae Reip. ad Pontificem ſummum, qui tunc Florentiae morabatur, miſſi eſsent. Praeterea docti omnes in quocumque litterarum genere, qui Pontificalem ſectabantur Curiam, attente Jannotium orantem audiverunt. Haec de *Leonardi* funere *Naldius*. Negat *Ammiratus* ea cauſſa laurea donatum fuiſſe, quod Poëta eſſet, contenditque nulla umquam poëſeos laude floruiſſe. Optimum tamen fuiſſe vatem innuere videtur *Jo: Marraſius in Epigr.* ad *Leonardum*, quod MS. exſtat *Plut. XXXIV. Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num. LIII. & Cod. Chart. Num. L.* ubi *Leonardum* adloquens inquit:

Te ſequor: es vates toto celeberrimus orbe,
Orator ſummus, Rhetor in arte prior.
Arretine fave: te tamquam numen adoro:
Namque tibi placidam ceſſit Apollo lyram.

Apoſtolus Zenus V. Cl. *Tom. IX. Ephem. Venet.* teſtatur ſe vidiſſe alicubi nonnulla *Leonardi* noſtri Italica carmina, quae nil, niſi vulgare quiddam redolerent. In *Bibl. Mediceo-Laurentianae Plut.* XXXXIII. *Cod. Chart. num. XVII.* adſervatur: *Domini Leonardi de A etio de felicitate hominum.* Initium tale eſt:

Lunga quiſtion fu già tra vecchi ſaggi,
Et ancora nel Mondo ſen contende,
Per qual Uom meglio intende,
Che ſia felicità, en che conſiſta..
Furono alcun, che vinti dagli raggi, ec.

Quam quidem elucubrationem ex *Cod.* 581. *Bibl. Chiſianae* edidit *Jo: Creſcimbenius Vol. III. Poeſ. Italicae Par. II. Lib. V*, exſtatque etiam in *Bibl. Riccardiana Plut.* O. *Ord. IV. Cod. Chart. num. XII.* Codex quoque membranaceus *Marchionum Guadagniorum* N. 119., in quo varia Epigrammata Italica (vulgo Sonetti) ad *Pium II.*, *Eugenium IV.*, alioſque conti-

nen-

nentur, mihi exhibuit quoddam italicum epigramma *Leonardi da Rezzo*, quod ita ſe habet:

Veggio ſpenta merzè ſopra la terra,
E gli intelletti noſtri infimi, e baſſi,
Di fede, e carità tanto eſſer caſſi,
Che morte ſare pace, & fin di guerra, ec.

Hoc vero prodiit inter Poëtas veteres, quos ex *Bibl. Vaticana*, ac *Barberina* edidit V. Cl. *Leo Allatius*, adſervaturque etiam in Cod. Chart. *Bibl. Riccardianae Plut.* O. *Ord. III. Num.* XXXII. In Cod. Chart. *Bibl. Laurentianae Plut. XXXXIII. Num. XVII.* delitescit: *Chanzona morale di Meſſere Lionardo da Rezzo a laude di Venere:* Incipit:

O Venere formoſa, o ſagro lume,
O ſalutar fulgore, o alma ſtella,
Bella ſopr'ogni bella,
Che dal ſublime cielo amor diffondi:
Qual lingua, quale ſtilo, o qual volume,
Qual eloquenzia priſca, over novella,
Può con mortal favella, ec.

Idemque adſervatur in *Bibl. Riccardiana Plut. S, Ord. III. Num. XXXXII. Cod. Chart.*, quem evolvere mihi contigit beneficio Cl. Viri *Jo: Lamii* Riccardianae Bibl. Praefecti, qui ſedulo de Rep. Litteraria optime mereri pergit. Verum non ſolum haec, ſed etiam alia plura ceciniſſe auctor eſt *Manettus*, qui *Leonardum* Florentinorum Poëtarum numero adjunxit, teſtaturque *eum plura ſparſim de variis rebus carmina compoſuiſſe, & quidem egregia, quae nondum morte praeventus in volumina redegerat*. Ejus vero cadaver ſitum eſt in marmoreo quodam ſepulchro, quod adhuc ſupereſt in *Templo S. Crucis* addito epitaphio, quod praeter alios *Tom. I. Muſ. Ital.* pag. 163. retulit Vir Cl. *Mabillonius*, atque ita ſe habet:

POST-

POSTQVAM LEONARDVS E VITA MIGRAVIT,
HISTORIA LVGET. ELOQVENTIA MVTA EST.
FERTVRQVE MVSAS TVM GRAECAS TVM LATINAS
LACRIMAS TENERE NON POTVISSE.

Heic addere lubet alterum ab anonymo elucubratum, quod reperi in Cod. Chart. *Bibl. Riccardianae Plut. M. Ord. III. Num. VII*, atque hujusmodi eſt:

Si merito doctis ornantur tempora lauro:
Impediunt meritas laurea ſerta comas.
Namque decus noſtrae linguae, graiaeque fuiſti,
Clarus & orator, clarus & hiſtoricus.

LEONARDI BRUNI

SCRIPTA.

HAec ſunt , quae de *Leonardi Arretini* Vita diſſerenda putavimus, ac prudentes ſcientesque multa omiſimus, quae ex duabus funebribus orationibus paulo infra ſubjectis erui poſſunt . Superſunt adhuc opera , quorum magnum numerum elucubravit , & ſi *Manetto* credas , *in quatuor ſuper octuaginta conſiſtunt*. Pleraque ex his recenſuere idem *Manettus*, *Poggius Bracciolinus* , ejuſque expilator *Jacob. Filippus Foreſtus* vulgo *Bergomas* , *P. Baelius* , *Geſnerus* , *Gaddius* , *Oudinus* , *Fabricius* , *Whartonus* , *Niceronus* , *Zenus* , *Niger* , ac praecipue V. Cl. *Philibertus de la Mare Senator* Divionenſis , qui ampliſſimum catalogum an. 1653. publici juris Divione fecit . Sed quum multa nullo ordine recenſita , nonnulla vero perperam tradita ab eo ſint , novum eorum indicem adornare , nonnullaſque vetuſtas editiones recenſere decrevimus. Nunc autem rem ipſam adgrediamur.

I. L*Eonardi Arretini Hiſtoriarum Florentini Populi Lib. XII.* Horum meminit *Manettus* , *Poggius* , *Bartholomaeus Scala* , *Leodriſius Cribellus* , *Philippus Bergomas* , *&c.* Hoc opus elucubratum a *Leonardo* fuit an. 1415 , ut ſupra diximus: editumque per *Sixtum Brunonem* Argent. ann. 1610. fol. Perperam

peram

peram tradit *Struvius Cap. XXVII. Bibl. Hiſt.* italice a *Leonardo* ſcriptum fuiſſe, ac deinde ab eodem *Brunone* latine verſum. MSs. extat in VII. Codd. partim Chart., partim membr. *Plut.* LXV. *Bibl. Laurentianae*. Ad calcem Cod. V. haec leguntur: *Hiſtoriarum Florentini Populi Lib. XII. explicit feliciter. Antonius Marii filius Florentinus Civis, atque Notarius tranſcripſit Florentiae ex originali idibus Juniis, quo quidem tempore elegantiſſimus harum hiſtoriarum ſcriptor feliciter obiit. Nam praeter cuncta ornamentorum genera, quibus celeberrimum ejus funus a Populo Florentino egregie prae ceteris, ac mirabiliter ornabatur, nos ad perennem quandam gloriae ſuae illuſtrationem publico ejusdem Populi nomine a Jannoctio Manetto, & funebri oratione elegantiſſime laudatum, & laurea coronatum fuiſſe conſpeximus, atque ad Crucis Templum detulimus lugubre, ac prorſus admirandum, & omnibus quoque ſaeculis memorandum ſpectaculum. Valeas feliciter Lector. Liber Petri de Medicis Coſmi filii.* Hi Libri italice traducti a *Donato Acciajolo* an. 1473. prodiere Venetiis eodem anno id teſtantibus *Jul. Nigro, Fabricio, Nicerono, &c.* Primam tamen verſionis editionem ponit Cl. *Maittairius Tom. I. Annal.* ad annum 1476. *XII. Febbrajo*, ut ad calcem ejus editionis legitur, eique adcedit *Poggii* hiſtoria italice quoque traducta. Vidi Florentinam editionem an. 1492., quae die V Junii prodiit. Eamdem recudit Venetiis *Sanſovinus* ann. 1561., produxitque ad annum 1560. Aliam Venetam ann. 1560. memorant *Oudinus, Fabricius, &c.* Incipit: *Florentinam Urbem Romani condidere a L. Sylla Feſulas deducti, &c.*

II. Τοῦ Λεονάρδου Ἀῤῥητίνου περὶ πολιτείας Φλωρεντίνων. *Leonardi Arretini de Rep. Florentinorum*. Hujus libelli meminit *Volaterranus Lib.* XXI. *Anthrop.* quem ut

 ho-

hominis Latini non admodum inelegantem adpellat. Inde *Jacob. Foreſtus*, *Voſſius*, *Zenus*, *&c.* Neſciebat *Caſimirus Oudinus Lib.* 3. *de Script. Eccleſ.*, an hoc opuſculum alicubi exſtaret. Sed adſervatur in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LX. Cod. Chart. Num. XVI.* ut etiam animadvertit in Cat. Cod. MSs. Bibl. ejusdem *Wilhelmus Langius*. Adſervatur quoque in *Regia Pariſienſi Cod.* 3049. ut in *Gloſſ. Med. & Inf. Graecit.* tradit Cl. *Cangius*. In Cod. etiam 1769. *Bibl. Regiae* reperiri teſtatur *Labbeus* in *Bibl. MSs. Part.* IV. *Sect.* III. *pag.* 47. Idem deliteſcit in Codice Bavarico teſte Cl. V. *Montfauconio*, & *Fabricio*, & Upſaliae in Bibl. publica ex dono illuſtris Viri *Jo: Gabrielis Sparrenfeldii*. Cardinalis etiam *Beſſario* hunc poſſidebat in ſua Bibl., quem poſtea Venetis tradidiſſe patet ex catalogo *Bibl. D. Marci*, quem ex Cod. 2145. *Bibl. Colbert.* edidit Cl. *Montfauconius*. Is nunc exſtat in Cod. Chart. 406. ejusdem *Venetae Bibl.*, ut ex Catalogi nuper editi pag. 198. didicimus. *Philippus* quoque *Tomaſinus* pag. 48. *Bibl. Venet.* ejusdem meminerat. Idem Libellus adſervatur etiam in Cod. Chart. 493. ejusdem *Bibl. Divi Marci*. Vide Adpendicem Catalogi nuper editi pag. 311. *Jo:* quoque *Sambucus* V. Cl. hujus exemplar poſſidebat, quod poſtea in *Bibl. Vindobonenſem* tranſiit, Cod. videlicet Chart. 257. in quarto, ut *Lib. V. Comment.* teſtatur *P. Lambecius*; additque ante V. Cl. *Sebaſtiani Tengnagelii* praefecturam ſublatum fuiſſe. *Philibertus de la Mare* hoc opuſculum ex Codd. exſcripſerat, additaque *Jo: Baptiſtae Lantini* verſione edere meditabatur. Vide *Niceronum Tom. XXV. Memor pag.* 292. Opuſculi initium tale eſt: Ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖς εἰδέναι τὴν πολιτείαν τῆς ἡμετέρας πόλεως, &c.

III. *Leonardi Arretini de Temporibus ſuis libri duo*. Horum meminit *Manettus*, & *Jac. Bergomas*, *&c.*

Edi-

Editi fuere primum Venetiis 1475., & 1485. ut teſtatur *Fabricius*. Praeterea Lugduni apud Gryphium 1539. teſte *Oudino*, & *Philiberto de la Mare*, & Argentorati 1610. per *Sixtum Brunonem*, ut *Tom. XXV. Mem.* tradit *Niceronus*; eosdemque recudit ad fidem *Cod. Bergomenſis Tom. XIX. Script. Ital.* Cl. *Muratorius*, exſtatque haec hiſtoria in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LXV. Cod. membr.* N. *XVII.* & *Num. XIIX*, *XIX*, & XX. *Codd. Membr.* ejusdem Plutei: Et in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. Membr. Num. XVI.* & *Plut. M. Ord. I. Cod. Chart. Num. XXII.* & in *Bibl. Ambroſiana Mediolanenſi in quarto*, H. XXXVI. Perperam tradit *Fabricius* hos libros ab *Acciajolo* converſos Venetiis an. 1561. a *Sanſovino* editos fuiſſe. Nam ea verſio ſpectat ad Libros XII. Hiſt. Florentinae. Incipit: *Qui per Italiam homines excelluerint aetate mea, & quae condicio rerum, &c.*

IV. *Leonardi Arretini de bello Italico adverſus Gothos geſto Libri quatuor*. Hujus operis meminit *Manettus*, *Poggius*, *Jac. Bergomas*, *&c.* Editum fuit Fulginii ann. 1470. per *Emilianum Fulginatem*, & *Jo: Numeiſter* teſte Cl. *Maittairio Tom. I Annal. pag.* 70. Inde Venetiis per *Nicolaum Jenſon* 1471. teſtante eodem *Maittairio Tom.* 1. *Annal. pag.* 93. Et cum *Rhenani* praef. Baſileae 1531. & Pariſ. an. 1534. docente *Caſ. Oudino*, & *P. Nicerono*, & cum *Zozimo* Baſileae 1576. & cum *Agathia*, & *Jornande* Lugd. 1594, ut ſcribit Cl. *Fabricius*; & Bellovifiis an. 1607. ut tradit *Caſ. Oudinus* Lib. 3. de Script. Eccl. pag. 2389, & *Struvius Cap. XI. Bibl. Hiſtoricae*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Codd. membr. Num. X.*, *XIII*, & *XVII.* Eadem adſervatur in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. Chart. Num. VIII.* & in *Ambroſiana* N. LIII., & Q. XXX. teſtante Cl.

 Saxio,

Saxio, *&c.* Praecedit: *praefatio ad Julianum Caeſarinum Cardinalem S. Angeli*. Ea vero incipit: *Etſi longe michi jocundius fuiſſet*, *&c.* Hiſtoriae autem initium hujuſmodi eſt: *Zenone Romano Principe Imperatore*, *&c.* Tradit *Jovius*, *Cuſpinianus*, *Freberus*, *Creſcimbenius*, *Baelius*, *Placcius*, *Jacob. Thomaſius*, *Almeloveenius*, *Menagius*, *Fabricius*, aliique omnes, *Leonardum* omiſſo *Procopii* nomine Libros hos pro ſuis venditaſſe, nullique ejus aetatis furtum ſuboluiſſe, quoad poſt *Arretini* mortem plagium detexerit *Chriſtophorus Perſona*. Aliam fabellam adſuit *Varillaſius Tom. IV. Florent. Anecd. pag.* 162. Nempe cum Gothicam *Procopii* hiſtoriam inveniſſet *Leonardus*, nec alium Cod. MSs. exſtare putaret, cum nullus Conſtantinopoli fuiſſet adlatus, eumdem Latine verſum *Procopii* nomen occulens in vulgus edidit, graecumque codicem flammis tradidit. Sed utrumque falſum eſt: Neque enim *Chriſtophorus Perſona*, ut ipſe perperam de ſe jactavit, primus fuit, qui Gothorum Hiſtoriam e graeco *Procopii* expreſſam fuiſse ſenſerit. Nam multo ante id praedicaverat *Poggius* in oratione Funebri: *Ex Procopio*, inquit, *Hiſtoriam Gothorum quatuor Libris complexus eſt*, quae *Poggii* verba, ut *Voſſium* alioſque refelleret, adtulit *Lib. IX. Ephem. Venet. Cl. Zenus*, & ex eo *Tom. XXV. Memor. P. Niceronus*. Praeterea ipſemet in *Epiſt. IX. Lib. IX. ad Joh. Tortellium* fatetur, ſe eam accepiſse a *Procopio*. Ejus verba ſunt: *De Hiſtoria vero quod petis*, *ſcias me poſt diſceſſum tuum IV. Libros de Bello Italico adverſus Gothos ſcripſiſſe*. *Scripſi vero illos non ut interpres*, *ſed ut genitor*, *& auctor*. *Quemadmodum enim ſi de praeſenti bello ſcriberem*, *noticia quidem rerum geſtarum ex auditu foret*, *ordo vero & diſpoſitio*, *& verba mea eſſent*, *ac meo arbitratu excogitata*, *& poſita*: *eodem item modo*

do ipſe noticiam tantum rerum geſtarum de illo (*Procopio*) *ſumens, in ceteris omnibus ab eo receſſi, utpote qui hoc unum habeat boni, quod bello interfuit. Cetera illius ſunt ſpernenda*. Paria habet in *Ep. VI. Lib. IX.* ad *Cyriacum*, quam *Tom. VI. Miſcell. ex Cod. Colbertino* edidit V. Cl. *Stephanus Baluzius*, ubi poſtquam *Libros IV. de Bello Gothico* a ſe ſcriptos fuiſse ſignificavit, addit: *Eſt autem haec non translatio, ſed opus a me compoſitum, quemadmodum Livius a Valerio Antiate, vel Polybio Megapolitano ſumpſit, & arbitratu ſuo diſpoſuit*. Itaque nunquam *Procopii* nomen occuluit *Leonardus*, ſed palam edixit, ſe ab eodem ſumpſiſse, quemadmodum a *Valerio Antiate*, vel *Polybio* ſumpſerat *Livius*. Porro hanc hiſtoriam Italice ann. 1456 tranſtulit *Ludovicus Petroni Senenſis*. In *Bibl. Laurentiana Plut.* 61. *Cod. Chart. Num.* 1. adſervatur: *La Guerra Italiana chontro a Ghoti chompoſta per Meſſer Lionardo d' Arezzo al Reverendiſſimo P D. Giuliano Cardinale di S. Agniolo, e dipoi tradotta dal latino in volghare*. Incipit: *Benche a me molto piu giochondo ſarebbe ſtato, &c.* An haec ſit Petroniana verſio, conferant, quibus ocium eſt. Perperam *Le Sieur Le Gallois* pag. 169. *Traité des Bibl.* ſcripſit, hos libros a *Leonardo* gothica lingua promulgatos fuiſſe. Eamdem hiſtoriam gallice quoque editam fuiſſe Pariſ. an. 1667. me docuit *Struvius Cap. IX. Bibl. Hiſtoricae*.

V. *Leonardi Arretini de Bello Punico Libri tres*. Horum meminit *Manettus Poggius*, ac *Jac. Bergomas*, *&c.* Editum fuit hoc opus Brixiae ann. 1498. ut *Tom.* 1. *Annal. Typograph.* teſtatur Cl. *Maittairius* cum hoc titulo: *Polybius hiſtoricus de primo bello Punico latine Leonardo Arretino interprete*; & Pariſ. apud *Aſcenſium* 1512. cum eodem *Polybii* titulo, & Auguſtae Vindel. 1537. MSs. extant hi Libri in

Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Codd. Membr. Num. XI. XII. XIV. XV, & XVI. Ad calcem *Cod. XIV.* haec leguntur: *Leonardus Arretinus edidit Florentiae XVIIII. Kal. Januarias MCCCCXXI.* Adſervantur etiam in Bibl. *Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. membr. Num. XXXI.*, & aliis Codd. In eadem Bibl. reperitur haec hiſtoria Italice verſa, ſic inſcripta: *Commentario della Guerra prima dei Cartagineſi co Romani Plut.* ſcilicet *Q. Ord. III. Num. XXV.* quam quidem verſionem Venetiis editam fuiſſe tradit *Niger*, ac *Niceronus*. Reperitur etiam latine ſcripta in *Ambroſiana H. XXXVII. in quarto* teſtante Cl. *Saxio*. Incipit: *Vereor, ne qui me putent antiqua nimium conſectari, &c.* In *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart.* N. *XXVII.* exſtat: *Compendium primi belli Punici excerptum ex Libro, quem Leonardus Arretinus compoſuit*. Incipit: *Primi belli Punici a Romanis contra Carthaginenſes geſti, &c.* & *Plut. LXI. Cod. Chart. Numer. XLIV. Leonardo d' Arezzo della prima Guerra Punica.* Initium hujuſmodi eſt: *Parrà forſe a molti, che io vada dietro, &c.*

VI. *Leonardi Arretini Commentarium rerum Graecarum ad Equitem Angelum Acciajolum*. Hoc teſte *Oudino* edidit *Gryphius* Lugd. 1539. Lipſiae etiam a *Joach: Camerario* 1546. prodiiſſe tradit *Fabricius*. Idem Argentorati ann. 1610. per *Sixtum Brunonem* prodiit, ac poſtremo recudit *Tom. VI. pag.* 3392. *Theſ. Antiq. Graec.* Cl. *Gronovius*. MSs. exſtat in *Laurentiana Plut. LXV. Cod. chart. Num. IX.* & in *Riccardiana Plut. N Ord I. Cod. chart. Num. IX.* & in *Ambroſiana Mediolanenſi* N. LIII. Incipit: *Animadverti nonnumquam, o Angele, te admirari ſolere meam, ut ita dixerim, cunctationem, &c.*

VII. *Leonardi Arretini Iſagogicon moralis diſciplinae ad Galeotum Ricaſolanum*. Hujus meminit *Manettus, &c.*

tus, *&c.* Sic etiam inſcribitur: *Leonardi Arretini Dialogus de moribus ad Galeottum Dialogo parvorum Moralium Ariſtotelis ad Eudemum amicum ſuum reſpondens*. Idcirco arbitror factum, quod in prima editione hoc opuſculum ita ſit inſcriptum: *Ariſtoteles de Moribus ad Eudemum Latine Leonardo Aretino interprete*, *&c.* quod editum fuit Lovanii 1475. *decima Junii*, ut ad calcem legitur. Vide *Maittairium Tom.* I. *Annal. pag.* 113. Prodiit etiam juxta *de la Mare* Pariſ. 1512. & ibidem 1516. per *Aſcenſium*, ut teſtatur *Oudinus;* excuſumque etiam cum *Jacob. Fabri* paraphraſi Moralium Ariſtotelis teſtante eodem Cl. *Oudino*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Cod. Membr. Plut. LII. Num. III. & Num. V. Cod.* pariter *Membr.* & in aliis Codd. *Plut. LXXIX.* & in *Bibl. Riccardiana Plut.* N. *Ord. II. Cod. Membr. Num. XII.* & *Cod.* 285. *Chart. Bibl. Vindobonenſis*, ut *Lib.* 2. *Comm. Cap. VIII.* teſtis eſt *P. Lambecius*. Incipit: *Si ut vivendi Galeotte*, *ſic etiam bene vivendi cura nobis eſſet*, *&c.*

VIII. *Leonardi Arretini ad Petrum Hiſtrium dialogorum Libri II.* Horum meminit *Manettus*, *Poggius*, *&c.* Ita etiam hoc opus inſcribitur: *Dialogi duo de diſputationis*, *exercitationiſque ſtudiorum uſu*, *& neceſſitate in litterarum genere quolibet*. Ab hoc gemino titulo deceptus eſt Cl. *Oudinus* Lib. 3. de Script. Eccleſ. pag. 2388. & *Julius Niger*, qui illos *Dialogorum* libros ab his diverſos putarunt. Editi fuere illi dialogi Baſileae ann. 1536. per *Henricum Petri* ut tradit *Tom. XXV. Memor. Niceronus*, & Pariſ. 1642. ut teſtatur Cl. *Oudinus*. MSs. exſtant in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & in *Cod.* 2156. *Bibl. Regiae Pariſ.* ut *pag.* 47. *Bibl. MSs. Part. IV. Sect. III.* tradit *Labbeus*. Incipiunt: *Vetus eſt cujusdam ſapientis ſententia*, *&c.*

IX.

IX. *Leonardi Arretini Cicero Novus ad Nicolaum ſuum*. Hujus meminit *Manettus*, *Poggius*, *&c.* Hunc nuncupavit *Leonardus Nicolio*, & in proëmio ait, ſe inchoaſse traductionem *Plutarchi*, ubi de Ciceronis vita agit. Sed quum multa deeſse viderit, *Plutarcho* omiſso *Ciceronis* vitam confecit ex his, quae vel apud Latinos, vel apud Graecos de eodem ſcripta legerat. An haec *Tullii* vita alicubi impreſſa eſſet, ſe neſcire faſſus eſt Cl. *Oudinus*. Sed editam fuiſſe teſtatur *Niger*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Num I.* & *Cod. Membr. Num.* II. & *Cod. Membr. Num.* X., & *Plut.* LXV. *Cod. Chart. Num.* XXVIII. & *Cod. Membr. Num.* XXVII. *&c.* hoc titulo: *Marci Tullii Ciceronis Vita: Leonardus Aretinus compoſuit: inſcribitur Cicero Novus*. Eadem Italice verſa adſervatur in *Bibl. Riccardiana Plut. Q. Ord. III. Cod. Chart. Num. XV.* Latine etiam in *Bibl. Ambroſiana* N. 165. ut mihi indicavit Cl. *Joſephus Saxius*, & in *Cod.* 2030. *Bibl. Pariſ.* ut *pag.* 47. *Bibl. MSs. Part. IV. Sect. III.* teſtatur *Labbeus*. Incipit autem: *Leonardi Arretini Prefatio in Ciceronem novum ad Nicolaum Nicolum. Otioſo michi nuper*, *&c.* Deinde ſequitur vita: *Tulliorum familiam, quae & Ciceronis poſtea cognomentum recepit*, *&c.* In nonnullis tamen Codd. MSs. *Ciceronis* vitam e graeco *Plutarchi* translatam, nec abſolutam reperiri arbitror.

X. *Leonardi Arretini de Ariſtotelis vita ad Cardinalem S. Crucis*. Hujus meminit *Manettus*, ac *Poggius*, qui: *inſuper*, inquit, *Ariſtotelis vitam ſcripſit multis ex auctoribus tam graecis, quam latinis contractam*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & *Num. V.* Eadem reperitur in *Bibl. Ambroſiana I.* 33. Incipit: *Prefatio Cardinali S. Crucis. Quanta nobis Ariſtoteles Philoſophus*,

phus, *&c.* ſequitur deinde vita: *Ariſtoteles Philoſophus ex oppido fuit*, *&c.*

XI. *Leonardi Arretini de Militia ad Raynaldum Albicium Equitem Florentinum*. Hujus meminit *Manettus*, ac *Poggius*. Hoc opuſculum nunquam prodiiſſe arbitror. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & *Num. V.* Adſervatur etiam in *Bibl. Ambroſiana*, ut *Tom.* XIX. *Ital. Script.* teſtatur Cl. *Muratorius*, nempe in 4. F. 45. & H. 37. & H. 91. & N. 173. ut mihi ſignificavit Cl. *Saxius*. In Cod. 215. *Bibl. Norfolcianae* exſtat: *Leonardi Arretini Liber de Re militari*. Idem eſt. Reperitur etiam in Cod. 2156. *Bibl. Pariſ.* ut pag. 47. *Bibl. MSs. Parte* IV. *Sect.* III. teſtatur *Labbeus*. Initium tale habet. *Fateor Cl. Vir & michi ipſi jam ſaepe in dubium veniſſe hanc noſtri temporis militiam, quae dignitatis, honorisque loco praeſtantioribus viris tribui ſolet, nec incurioſe quidem a me perveſtigata fuiſſe illius initia, atque progreſſus*, *&c.* Notatur ad calcem Cod. MSs. promulgatum fuiſſe *Florentiae XIX. Kal. Januarii* 1421.

XII. *Leonardi Arretini ad Joh. Franciſcum Gonzagam Principem Mantuanorum de origine Urbis Mantuae*. Hujus opuſculi nec *Manettus*, nec *Poggius* meminit, idemque inter *Leonardi* opera adhuc inedita recenſuit *Philibertus de la Mare*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & *Num. V.* Idem quoque adſervatur italice converſum in *Bibl. Riccardiana Plut. S. Cod. Chart. Ord. III. Num.* XXXXIII. atque ita inſcribitur: *Epiſtola di Meſſer Lionardo d' Arezzo al Signor di Mantova dei fatti di Mantova, come fu poſta*. Initium in *Codd. Laurentianis* hujuſmodi eſt: *Non ſum neſcius, generoſiſſime Ductor, cum ab hominibus litterarum ſtudio deditis pro cognitione rerum*

quic-

quicquam exquiritur, ſolere eos tenuitatem ingenii ſui & rerum ipſarum difficultatem allegare, &c. In fine Codd. MSs. haec leguntur: *Vale. Ex Florentia VI. Kal. Junias MCCCCXVIII.*, quod ſupra indicavimus.

XIII. *Leonardi Arretini de ſtudiis, & litteris ad Illuſtrem Dominam Baptiſtam de Malateſtis.* Hujus meminit *Jannotius Manettus, &c.* Editus fuit hic libellus Argentinae 1521. cum hoc titulo: *De bonis ſtudiis epiſtola*, ut *Tom. XXV. Memor.* teſtatur *Niceronus*. Inde an. 1642. *Gabriel Naudaeus* ex Cod. ſuae Bibl. edidit ita inſcriptum: *Leonardus Arretinus de ſtudiis, & litteris ad Iſabellam Malateſtam.* Prodiit etiam in Libro, cui titulus: *Hugonis Grotii, & aliorum diſſertationes de ſtudiis bene inſtituendis Amſtelaed.* 1645. Eumdem quoque recudit V. Clar. *Thomas Crenius* in *Meth. Stud. Tom. I. Num. X.* Roterod. an. 1692. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & *Num. V.* & in *Riccardiana Plut. M. Ord. III. Cod. Chart. Num. IX.* & *Plut. M. Ord. I. Cod. Membr. Num. XVI. &c.* Incipit: *Compulſus crebro rumore admirabilium virtutum tuarum, ſcribere ad te conſtitui, ut, &c.*

XIV. *Leonardi Arretini de interpretatione recta ad Bertum Genuenſem.* Hoc opuſculum memorat *Jannotius Manettus*, & inter inedita *Leonardi* opera recenſuit *Philibertus de la Mare.*

XV. *Leonardi Arretini de Romae origine, & unde dicta ſit.* Hoc opuſculum nemo, quod ſciam, memorat, exſtatque MSs. in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Num. XXVII.* Incipit: *Variae quidem ſententiae de Romae civitate, & unde dicta ſit ab auctoribus traduntur. Quidam Pelaſgos ob incredibilem rei militaris comparatam fortitudinem Romam appellaſſe ferunt. Alii, &c.* mutilus ad calcem eſt hic libellus.

XVI.

XVI. *Interrogatio ad peritiſſimum virum Dominum Franciſcum de Fiano per elegantiſſimum Leonardum Arretinum tranſmiſſa, videlicet quo tempore fuerit Ovidius, cauſam per quam Ovidius fuerit in exilium relegatus, & ſi revocatus ab exilio fuerit in patriam remiſſus ſcire cupientem*. Sic inſcribitur in *Cod. Chart.* Sec. XV, quem poſſidet Cl. *Philippus Stoſchius*. Sequitur in eodem Cod. MS. *Franciſci* reſponſio, quae incipit: *Leonarde mi. Cupis a me ſcire, &c.* Hoc opuſculum exſtabat etiam teſte Cl. *Montfaucon* in *Bibl. Reginae Sveciae*, nunc vero in *Vaticana*.

XVII. *Leonardi Arretini Liber de inſtitutione adoleſcentium ad Ubertinum Carrarienſem*. Hunc libellum cum hoc titulo adſervari in *MSs. Cod Bibl. Ambroſianae* me docuit *Tom. XV. Script. Ital. pag.* 112. Cl. *Muratorius*, idemque mihi ſignificavit Celeb. ejuſdem Bibl. Praefectus *Antonius Saxius*. Sed hunc non memorat *Manettus*. Praeterea in MSs. Codd., ac inter alios in Cod. Membr. *Bibl. Laurentianae Plut. LXV. Num. XV.* ſimilis Libellus *P. Paulo Vergerio* tribuitur cum hoc titulo: *Petri Pauli Vergerii de Juſtinopoli ad Ubertinum de Carraria de ingenuis moribus, & liberalibus ſtudiis adoleſcentiae liber*, quem in lucem prodiiſſe oſtendit in *Annal. Typogr.* Cl. *Michaël Maittairius*. Incipit: *Franciſcus Senior avus tuus, cujus extant plurimae res magnificae geſtae, &c.* Sed quum Ambroſiani Codicis initium iniquo temporis ſpatio excluſus a Cl. *Saxio* habere non poſſim, utrum illud opuſculum *P. Pauli Vergerii* ſit, temere affirmare non audeo.

XVIII. *Leonardi Arretini Viri doctiſſimi de Nobilitate Florentinae Urbis. Libellus*. Hujus meminit ipſemet in *Epiſt. VIII Lib. I. ad Nicolum;* ex qua elucet an. 1405. ab eo elucubratum: aemulatum vero

fuiſſe

fuiſſe orationem *Ariſtidis* de *Laudibus Athenarum* fatetur ipſemet *Ep. IV. Lib. VIII*, ubi ab Ariſtarco neſcio quo ſe defendit. Eundem memorant *Manettus*, *Poggius*, *Philippus Bergomas*, *&c.* ac numquam editus eſt. Exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Numer. XI.* & *Plut. LXV. Cod. Membr. Numer. XV.* Idem quoque adſervatur in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. Membr. Numer. XVI.* & in *Ambroſiana Mediolanenſi* in 4. *M.* 44. inſcribiturque *Laus Florentinae Urbis*, ut mihi indicavit Cl. ejusdem Bibl. Praefectus *Joſeph Antonius Saxius*. Hinc deceptus eſt *Philibertus de la Mare*, qui *Leonardi* opus de *Nobilitate Florentinae Urbis* diverſum putavit ab eo, quod inſcribitur *Laus*, vel *Laudatio Florentinae Urbis*, & perperam in ſuo catalogo inter *Leonardi* opera inedita recenſuit primum *De Nobilitate*, ac paulo inferius, *Laudatio Urbis Florentinae*, cum idem ſit. Incipit: *Vellem michi a Deo Immortali datum eſſet, ut vel Florentinae Urbi, de qua dicturus ſum, parem eloquentiam praeſtare poſſem, vel certe meo erga illam ſtudio, meaeque voluntati. Alterutrum enim, ut opinor, abunde eſſet ad illius magnificentiam, nitoremque oſtendendum, &c.*

XIX. *Leonardi Arretini Oratio in funere Othonis adoleſcentis praeſtantiſſimi.* Hujus tantum meminit *Gaddius*, *Philibertus de la Mare*, & ex eo *Julius Niger*, *&c.* Haec numquam lucem adſpexit, & elucubrata a *Leonardo* fuit ann. 1405., tum cum Viterbii morabatur. MSs. exſtat in Cod. *Bibl. Gaddianae*, & in *Cod. Bibl. Ambroſianae in* 4. *M.* 40., ut mihi indicavit Cl. *Antonius Saxius*. Eadem adſervatur in Cod. veteri Chart. Cl. *Baronis Philippi Stoſch*. Incipit: *Plenam lacrymarum, atque moeroris hodiernam diem nobis dedit acerbiſſima mors Othonis*

noſtri

noſtri praeſtantiſſimi, & impigerrimi Juvenis, qui diuturno, ac pertinaci morbo vexatus, cum iam virtus ejus tutari ſe ſe diucius non poſſet, quaſi candela quaedam paulatim aſſumpta eſt, pauloque fumi per acum dedito ad extremum interiit. Cujus quidem mors, &c.

XX. Ex *Epiſt. I. Lib.* 2. ad *Nicolaum* deprehenditur, *Leonardum* ann. 1406. cum Romam rediiſset, elucubraſse *Laudationem Colucii Salutati*, qui paulo ante diem obierat: *Leonardi* verba haec ſunt: *Quod autem de Colucii laudatione ſignificari tibi poſtulas procedit ſane opus ſatis, ut michi videtur, luculente.* Sed an perfecerit, me latet. Sane in Bibl. MSs. nuſpiam reperi.

XXI. *Leonardi Arretini Laudatio Cl. V. Johannis Strozae Equitis Florentini.* Hujus meminit *Manettus, &c.* Hanc primus ex duobus Codd. uno *Bibl. Regiae*, altero *Colbertinae* eruit *Tom. III. Miſcell. Stephanus Baluzius*, cum hoc titulo: *Eloquentiſſimi Viri Leonardi Arretini Oratio in funere Nannis Strozae Equitis Florentini.* Haec exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & *Cod.* pariter *Membr. Num. V.* Adſervatur etiam in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. III Cod. Chart. Num. IX.* cum hoc titulo: *Oratio funebris in civem clarum Jo: de Strozis Equitem Florentinum;* ut & in *Ambroſiana Mediolanenſi in fol. H.* 48. *& in* 4. *H.* 91. ut mihi indicavit Cl. *Saxius*. Initium hujus Laudationis in *Codd. Laurentianis* tale eſt: *Leonardi Arretini prefatio in Laudationem Cl. Viri Johannis Strozae Equitis Florentini.* Incipit: *Lex fuit vetuſta Solonis, &c.* deinde: *Incipit Laudatio. Jubemur nunc ad funeris, &c.*

XXII. *Imperatoris Heliogabali Oratio protreptica, ſive adhortatoria ad Meretrices.* Hujus meminit

nit ipſemet in *Epiſt. XVI. Lib. II. ad Nicolaum :* & ab eo elucubrata fuit an. 1407, dum Senis eſſet. Prodiit autem cum hiſtoriae Auguſtae Scriptoribus minoribus ab *Aldo Manutio* editis Venetiis an. 1519. exſtatque ibi a fol. 291. uſque ad fol. 295. Eadem adſervatur MSs. in *Cod. Chart. Bibl. Caeſareae Vindobonenſis Num.* 285. ut *Lib. II. Comment. Cap. VIII.* tradit Cl. *Petrus Lambecius ;* & in MSs. *Bibl. Gaddianae*. Incipit: *Incredibilis me libido habet Commilitones, &c.* Ad calcem haec leguntur teſte eodem *Lambecio : Leonardus Arretinus recreandi ingenii cauſa ridens, ludenſque dictavit, unde ſeveriores rogat, ne legant, urbaniores, ne efferant.*

XXIII. *Clariſſimi, atque eloquentiſſimi viri Leonardi Arretini Oratiuncula ad Summum Pontificem Martinum Quintum*. Hujus meminit *Philibertus de la Mare*, atque ex eo *Julius Niger :* elucubrata vero eſt a *Leonardo* an. 1426, ut ſupra diximus. Haec adſervatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* 52. *Cod. Membr. Num. XV*, ac nunquam in publicam lucem prodiit: Incipit: *Conſueverunt, Beatiſſime Pater, qui legationis officio fungentes Sedem Apoſtolicam, & ſanctiſſimam adeunt, quantum ipſi verbis oreque adniti poſſunt, exquiſitiſſimis eam laudibus conari extollere: quos tamen cum ſaepe praeſens diligenter accurateque audiverim, atque una ex parte verba illorum, alia vero ex parte amplitudinem majeſtatemque Sedis hujus penſitarem, uſque adeo deficere verba animadverti, ut laudatores ipſi, eorumque conatus omnes ridiculi viderentur. Neque ſane, &c.*

XXIV. *Leonardi Arretini Oratio in Hypocritas*. Hujus meminit ipſe *Leonardus Ep.* XIV. *Lib.* IV. Eamdem memorant *Manettus*, & *Poggius*, *&c.* Edita fuit in *Faſciculo Ortuini Gratii* Coloniae 1535. Deinde in *Faſciculo* eodem recuſo Lugd. 1679. & Londini

dini 1691. Poſtremo recuſa ann. 1699. ex Cod. *Antonii Magliabechii*. Adſervatur MSs. in *Bibl. Laurentiana Plut.* LII. *Cod. Membr. Num. III.* & *Cod.* pariter *Membr. Num. V.* & in MSs. *Gaddiano*. Exſtat etiam in *Bibl. Ambroſiana in* 4. *F.* XLV, *&c.* ut mihi indicavit Cl. *Saxius*: Incipit: *Ex omni genere hominum, quos variis damnabilibusque viciis ingenioſa, & ad malum prona coinquinavit improbitas, &c.*

XXV. *Oratio Leonardi Florentini pro ſe ipſo ad Praeſides*. Hujus meminit *Manettus*, *&c.* Ea ſcripta fuit contra *Judam* neſcio quem *ex vetuſta opulentaque familia hominem potentem, atque gratioſum*, qui accuſatore *Bernadetto* emptionem domus cujusdam dicebat a *Leonardo* contractam fuiſse: quod *Leonardus* ſedulo negat. Haec numquam e tenebris eruta fuit: Adſervatur MSs. in *Plut.* LII. *Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num. V.* Incipit: *Etſi non fuit neceſſarium, Praeſides, adverſarios meos praeſertim in tantis Reip. occupationibus veſtris has vobis moleſtias, occupationeſque afferre, propterea quod ſi de ſuo jure confidebant, legitimis, ordinariiſque judiciis id perſequi poterant; tamen letor equidem horum calumniam in me falſo confictam ad veſtrum potiſſimum judicium eſſe delatam. Videbitis enim manifeſte, &c.*

XXVI. *Leonardi Florentini Oratio in Nebulonem Maledicum*. Hujus meminit *Manettus*, & *Philelphus*, qui nos docet in *Nicolaum Nicolium* ſcriptam fuiſse. *Philelphi* verba ſunt haec in *Epiſt. XX Lib. II. ad Coſmum Mediceum*, ubi de *Nicolao* conqueritur: *In Leonardum autem*, inquit, *Aretinum qualem ſe praeſtiterit, ipſius Leonardi in eum invectiva teſtimonio eſt*. Cauſas vero irarum inter *Nicolum*, & *Leonardum* habes in *Epiſt. IV. Lib. V*, quam conſule. Porro haec numquam edita fuit: Adſervatur MSs. in *Cod.* 286.

Collegii novi Oxonienſis, in *Cod.* 2156. *Bibl. Regiae* ut pag XXXXVII. *Bibl. MSs.* tradit *Labbeus*, & in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. membr. Num. V.* & ad calcem mutila eſt. Et quum nonnulla in ea reperiantur haud vulgaria de *Nicolio*, aliquid heic lubet exſcerpere. Tradit itaque *Nicolii* avum primum Piſtorii, deinde Florentiae cauponem fuiſſe, ejuſque patrem caupona egreſſum oleo ſe, ac lanificio perunxiſſe. Quinque vero fratres habuiſſe, eoſque Florentina civitate fuiſſe donatos. Quare valeant illi, qui *Nicolum* ex nobiliſſima prognatum familia ſibi ſomniant. Eidem exprobrat, quod uſque adeo maledictis *Chryſoloram*, *Guarinum*, alioſque inſectatus ſit, quoad conſilium coeperint ex hac urbe demigrandi. Itaque perperam a *Fabricio*, aliiſque reprehenditur *Voſſius*, tamquam *Philelphi* maledictis credulus, quod idem tradiderit *Lib. III. de Hiſt. Lat. Cap. IV.* Quod autem ad Guarinum ſpectat, *Guarini ipſius*, ait *Leonardus*, *de his rebus ſcripta praegrandis quidem*, *ac luculenta teſtatur epiſtola*. Haec miſſa fuit *ad Blaſium Guaſconem*, incipitque: *Volui ſaepe numero animoſi mores hominis*, *&c.* quam cum multis aliis ejuſdem *Guarini* in lucem producemus. Ex eadem refellitur idem *Voſſius*, qui tradit, *Nicolaum opuſcula quaedam reliquiſſe ad Coſmographiam*, *Philoſophiam*, *& antiquitatem pertinentia*. Inquit enim *Leonardus*: *Potes tu*, *qui aliorum inſcitiam tam inſolenter reprehendis*, *opus aliquod proferre ſtudiorum tuorum? Non exigo abs te grandia*, *nec multa*. *Unum ſaltem aliquid vel exiguum profer*. *At nichil habes*, *quod proferre queas*, *ne epiſtolam quidem unam*, *quod ignorantiae tuae exploratiſſimum eſt argumentum*, *&c.* Hoc tamen de operibus latina lingua ſcriptis intelligendum eſt. Nam italice edidit opuſculum quoddam, in quo rationes orthographiae ex fide aereorum, atque argenteo-

teorum numiſmatum, marmorum, ac Codd. MSs. explicavit. Hujus meminit *Guarinus* in Ep. adhuc inedita: *proxime*, inquit, *venit in manum ab eo editum in lucem opuſculum, quod ille ad erudiendos compilavit adoleſcentes. Inſcribitur autem orthographia, cum verius orbographia poſſit appellari. Nam cum erudire pueros per quamdam inanem jactantiam concupiſcit, rudem ſe ſe magis puerum patefacit. Tot in ea continentur artis praecepta, deſcribuntur vocabula, ut correptas . . . ſyllabas diphthongis annotare non pudeat. Nec erubeſcit canus homo, aerei nummi, marmoriſque, & Codicum graecorum teſtimonia afferre, cum nulla de vocabulo ſit diſceptatio*. Quamobrem & *Alphonſo* Neapolis & Siciliae Regi, & *Antonio Sancti Marci Cardinali Eugenii IV. Nepoti*, & *Coſmo Mediceo* veterum numiſmatum vindicibus addendus *Nicolus*, quem nec Cl. *Bandurius* in *Bibl. Nummaria*, nec *Jo: Fabricius* in ſecunda Banduriani operis editione recenſuit. Id tamen diſcere poterant ex *Poggii* oratione in *funere Nicolii*, quam perperam tamquam ineditam ediderunt *Tom. III. Vet. Mon. Martene*, & *Durand*. In ea inquit Poggius: *Hic ſigna, & tabulae, hic veterum imagines, hic numiſmata uſque a priori illa aetate, qua aes primum cudi, & moneta obſignari eſt coepta conſpiciebantur*. Sed plura de his alias: Invectiva *Leonardi* ita incipit: *Reſpondiſſem tibi jamdudum perditiſſime ſcurra, niſi me id facere volentem amici omnes mei una cunctorum ſententia vi prope adhibita retinuiſſent, aſſerentes id quod veriſſimum eſt, eam eſſe indignitatem tuam, atque adeo notam omnibus vecordiam, atque dementiam, ut dedecoroſum michi foret tecum in certamen deſcendere, nec ſecus contemnendam hanc rabioſam procacitatem tuam cenſebant, quam viri puerorum, & ſani furentium maledicta, & incla-*

mationes ſolent contemnere. Fuit igitur tibi hactenus, &c.

XXVII. *Leonardi Arretini in Carolum de Malateſtis propter derogationem ſtatuae in memoriam Maronis factae invectiva.* Hanc nec *Manettus*, *nec Poggius*, *nec Philippus Bergomas*, nec alii inter *Leonardi* opera recenſuere. Primus fuit Cl. *Jo: Georgius Schelhornius*, qui Tom. III. *Amoenit. Litt.* Pag. 222. ſeq. ex Cod. *Bibl. Krafftianae Leonardo* tribuit. Sed *P. Pauli Vergerii* ſenioris eſſe ſupra oſtendimus. Incipit: *Non eſt apud quem querar, Vir Magnifice, niſi apud te, qui ſolus, &c.*

XXVIII. *Orazione di Meſſer Lionardo di Arezzo Cancelliere Fiorentino detta da lui in preſentia della Maeſtà Sua, e di tutto il popolo in ſulla ringhiera, quando ſi diè il baſtone al Magnifico Huomo Nicolo da Tolentino allora noſtro Capitano di Guerra la mattina di S. Johanni Batiſta, cioè adì 25. di Giugno* 1443. Hanc *Leonardi* orationem *Gaddius* memorat, &c. Exſtat MSs. in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. XXXXII. Cod. Chart.* N. X. & in Muſeo *Marchionum Guadagniorum Cod. Chart. Num.* 142. & in *Bibl. Riccardiana Plut. S. Ord.* III. *Cod. Chart.* N. *XXXXII.* & *Plut. R. Ord.* III. *Cod. Chart.* N *XII.* & in aliis Codd. MSs. ejusdem Bibl., ut etiam in *Gaddiana*. Incipit: *Di tutti gli eſercizj humani, Magnifico, e potentiſſimo Capitano, &c.*

XXIX. *Riſpoſta fatta per Meſſer Lionardo d'Arezzo per parte della Signoria di Firenze, e nella preſenzia de Signori, e di molti altri Cittadini agli Ambaſciadori del Re di Raona nell'anno* 1443 Hujus meminit *Gaddius*, ac *Philibertus de la Mare*. Adſervatur MSs. in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut.* XLII. *Cod. Chart.* N. X. & in *Riccardiana Plut. R. Ord.* III. *Cod. Chart. Num.* XII. & *Plut. O. Ord.* III.

Cod.

Cod. Chart. Num. XVIII. & *Plut. S. Ord.* III: *Cod. Chart. Num.* XXXXIII. Eadem quoque exſtat in *Bibl. Gaddiana*. Incipit: *Magnifico, e preſtantiſſimo Ammiraglio, e voi ſpectabile Cavaliere. Egli è comandamento de miei Magnifici Signori, &c.*

XXX. *Orazione di Meſſere Leonardo d' Arezzo detta avanti il Sig. Gonfaloniere della Giuſtizia di Firenze*. Haec adſervabatur Venetiis in Cod. *Franciſci Lauredani*, ut *pag.* 97. *Bibl. Venet. MSs.* auctor eſt *Philippus Tomaſinus*. Sed unam ex duabus ſuperioribus eſſe ſuſpicor.

XXXI. *Difenſione di Lionardo Arretino a riprenſori del Popolo Fiorentino nell' impreſa di Lucca*. Exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. XLII. Cod. Chart. Num. X*, in *Riccardiana* non ſemel, & alibi. Incipit: *Da Lucca in queſti giorni vennero lettere, la ſopraſcritta delle quali ſi dirizzava a me proprio, &c.*

XXXII *La Vita di Dante, e i coſtumi, e ſtudj di Meſſer Franceſco Petrarca Poeti chiariſſimi compoſta noviſſimamente per Meſſer Lionardo Cancelliere Fiorentino facta nel MCCCCXXXVI.* Petrarchae vitam edidit Patavii 1650. *pag.* 207. *Petrarchae Redivivi Philippus Tomaſinus*, & cum vita Dantis recuſa ex Cod. *MSs. Jo: Cinelli* ann. 1671. Vide *Plut. I. Bibl. Volantis*. MSs. reperitur in *Bibl. Laurentiana Plut.* XXXXII. *Cod. Chart. Num.* XVII, & *Cod. Chart. Num. X*, & in aliis Codd., & in *Bibl. Riccardiana* plus vice ſimplici, & in *Bibl. Marchionum Guadagniorum Cod. Chart. Num.* 142. Incipit proëmium. *Avendo in queſti giorni poſto fine ad un Opera aſsai lunga, &c.* Vita Dantis: *Li maggiori di Dante, &c.* Petrarchae vero: *Franceſco Petrarcha, &c.*

XXXIII. *Storia di Antioco figlio di Seleuco innamorato della Matrigna Stratonica ſcritta da Leonar-*

do Aretino. Hujus fabulae meminit ipſemet *Ep*. X. *Lib. X.* ad *Bindacium Ricaſolanum*. MSs. exſtat in *Bibl. Abbatiae Florentinae Monachorum Caſſinenſium*, & in Cod. MSs. *Marchionis Gabrielis Riccardii Canonici Florentini*.

XXXIV. *Magni Baſilii Liber per Leonardum Arretinum de graeco in latinum translatus ad juvenes religioſos, quibus ſtudiis opera danda ſit*. Hujus verſionis meminit *Manettus*, ac *Poggius*, *&c.* Edita fuit Brixiae 1485. per *Boninum de Boninis de Raguſia* ita inſcripta: *Magni Baſilii de inſtitutis juvenum*, ut teſtatur pag. 179. *Annal. Typograph. Michaël Maittairius*. Prodiit deinde Bononiae an. 1497. cum hoc titulo: *S. Baſilii de Liberalibus ſtudiis, & ingenuis moribus Leonardo Arretino interprete*. Vide eumdem *Maittairium Tom. I. Annal. pag.* 342. Poſtquam hanc Bononienſem editionem recenſuerat *Niceronus* cum altera Pariſienſi, ſubjungit hoc opuſculum, quod a libello mox laudato diverſum arbitratur: *Baſilius Magnus de legendis antiquorum libris*, aitque editum fuiſſe Argentorati 1507. Pariſ. 1508. & Romae 1594 Sed hic *Baſilii* libellus a *Leonardo* converſus nihil differt ab eo, de quo ſupra diximus, eumdemque in omnibus fere Codd. MSs. diverſo titulo inſignitum videas: In *Bibl. S. Crucis Minorum Conventualium Plut.* XIII. *Cod. Membr. Num.* XII. ita inſcribitur: *Magni Baſilii Liber per Leonardum Arretinum de graeco in latinum translatus ad juvenes religioſos, quibus ſtudiis opera danda ſit*. In *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XV. Magni Baſilii ad juvenes religioſos, quibus ſtudiis opera danda ſit: Plut.* vero *LXXVI. Cod. Membr. Num. XXXXII. Baſilii oratio de ſtudiis ſecularibus traducta per Leonardum Arretinum*. In *Cod. XV. Collegii Lincolnienſis: Liber Baſilii Magni, quo pacto gentilium*

tilium

tilium libros imprimis Chriſtianos legere oporteat translatus per Leonardum Arretinum. Conſule *Part. II. Catal. MSſ. Angliae*, & *Hiberniae pag. XXXX.* In *Cod.* 137. *Bibl. Norfolcianae; Baſilii Magni libellus, qui inſcribitur de capeſſendis artibus a Leonardo Arretino translatus*. In *Cod. Chart.* 285. *Bibl. Vindobonenſis: S. Baſilii Magni liber ad nepotes ex graeco in latinum translatus*. Vide *P. Lambecium Tom. II. Comment. Cap. VIII.* Hoc itaque unum eſt opuſculum diſſimili titulo inſcriptum, nec diverſa inter ſe opera, ut ſibi finxerunt viri doctiſſimi, quorum nomini parco: Verſioni praecedit: *Leonardi Arretini prefatio ad Colucium Salutatum*, cui hunc libellum nuncupavit: Incipit praefatio: *Ego tibi hunc librum, Coluci, ex media, ut ajunt, graecia elegi, &c.* Verſio autem: *Multa ſunt, fili, quae hortantur me, &c.*

XXXV. *Xenophontis Philoſophi liber, qui dicitur Tyrannus a Leonardo Arretino de graeco in latinum translatus*. Hanc verſionem memorat *Manettus*, ac *Poggius*, *&c.* MSs. adſervatur in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XV.* & *Plut.* LXXVI. *Cod. Membr. Num.* XXXXII. & in *Bibl. Sanctae Crucis Minorum Conventualium Plut.* XXII. *Part. ſiniſtrae Cod.* IX. Exſtat etiam in *Ambroſiana Mediolanenſi A.* 166. &. N. 104. & alibi. Praecedit: *Leonardi Arretini prefatio in Librum Xenophontis ad Nicolaum Nicoli*, cui dicatum eſt opuſculum, incipitque: *Xenophontis Philoſophi quemdam librum, &c.* Deinde: *Xenophontis philoſophi liber, qui dicitur Tyrannus, incipit*. Initium tale eſt: *Cum ad Hieronem tyrannum Simonides poëta aliquando veniſſet, &c.* In *Cod. Membr. Plut.* XXII. *Bibl. S. Crucis*, de quo nuper mentionem fecimus, reperi inter alia *Baſilii* ſermonem, de quo ſupra, & hunc *Xenophon-*

tis Tyrannum ex verſione *Arretini*, deinde nonnulla e *Luciano* converſa, & in fine hujus Lucianeae converſionis haec leguntur: *Explicit feliciter* 1403. 16. *Maii*. *Scripta ſunt haec Florentiae*. Ex his patet has verſiones omnium primas ab eo elaboratas, tum cum *Chryſoloras* Florentia abiit. Et ſane in Epiſt. ad *Nicolum* Xenophonteam verſionem *primitias ſuorum ſtudiorum* adpellat: teſtaturque *Poggius*, *Baſilii* Sermonem translatum ab eo fuiſſe, *cum adhuc graecis auctoribus Florentiae vacaret*, *&c.*

XXXVI. *Marci Antonii Vita per Leonardum Arretinum e graeco in latinum traducta*. Hujus verſionis meminit *Manettus*; editaque fuit Baſileae apud *Iſingrinium* 1542. cum his omnibus, quae ſequentur. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXV. *Cod. Membr. Num.* XXVII, & *Cod. Chart. Num.* XXVIII. & *Plut.* LII. *Cod. Membr. Num.* X. & alibi ſaepiſſime. Praecedit: *Prefatio Leonardi Arretini in Vita M. Antonii ad Colucium Salutatum*. Initium tale eſt: *Marci Antonii vitam multiplici, ac varia hiſtoriarum ſerie contextam*, *&c.* ſequitur Vita: *Marco Antonio avus fuit Antonius Orator*, *&c.*

XXXVII. *Vita Pyrrhi Epirotarum Regis per Leonardum Arretinum ex Plutarcho in latinum verſa*. Hujus meminit *Manettus*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. membr. Num. XXVI. & Cod. Chart. Num.* XXIIX. & alibi. Initium tale eſt: *Theſprotis, & Moloſſis poſt Diluvium Phetonta primum imperaſſe tradunt*, *&c.*

XXXVIII. *Vita Pauli Emilii ex Plutarcho per Leonardum Arretinum in latinum translata*. Hanc memorant *Manettus*, ac *Poggius*, *&c.* MSs adſervatur in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV Cod. Membr. Num. XXVI.* & *Chart. Num. XXVIII.* & alibi. Incipit: *Emiliorum fa-*

familiam in urbe Roma patriciam ſane, ac vetuſtam fuiſſe, &c.

XXXIX. *Tiberii, & Caii Graccborum vita per Leonardum Arretinum ex Plutarcho traducta.* Hanc memorant *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XXVI.* & *Cod. Chart. Num. XXIIX.* & alibi. Incipit: *De Agide, & Cleomede, quae dicenda fuerunt, ſuperius enarratis, &c.*

XXXX. *Q. Sertorii vita per Leonardum Arretinum in latinum conversa.* Hanc memorant *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. adſervatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXV. *Cod. Chart. Num.* XXIIX. & *Membr. Num.* XXVII. & alibi. Praecedit: *Prefatio Leonardi Arretini ad Antonium Luſcum*, cui hanc verſionem nuncupat. Incipit: *Credo nonnumquam tibi eveniſſe Antoni cariſſime, &c.* ſequitur Vita: *Non eſt fortaſſe mirandum per infinitum tempus, &c.* In *Bibl. Riccardiana Plut. Q. Ord.* III. *Cod. Chart. Num.* XV. adſervatur haec eadem vita in linguam italicam verſa, &c.

XXXXI. *Catonis Uticenſis vita: Leonardus Arretinus tranſtulit.* Hanc recenſent *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXV. *Cod. Chart. Num.* XXVIII. & *Membr. Num.* XXVI. & alibi. Incipit: *Catonis genus principium dignitatis, & gloriae, &c.*

XXXXII. *Vita Demoſthenis Oratoris: Leonardus Arretinus traduxit.* Hujus meminit *Manettus*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXV. *Cod. Chart. Num.* XXVIII. & *Membr. Num.* XXVII. & in aliis Bibl. ſaepiſſime. Incipit: *Demoſthenis Pater Demoſthenes, ut Theopompus hiſtoricus tradit, &c.* Hae ſunt inluſtrium Virorum vitae, quas ex *Plutarcho* traduxiſſe teſtantur *Manettus*, ac *Poggius*.

In

In *Plut.* LII. *Bibl. Laurentianae Cod. Chart. Num.* XXVII. ubi plura *Arretini* opera continentur, reperitur: *Theſei vita ex Plutarcho*. Incipit: *Theſeus quia non*, *&c.* Et ſane *Jo: Britannicus* in *Ep.* ad *Senat. Populumque Brixienſem* auctor eſt: *Leonardum ex Plutarcho vitas multorum in latinum tranſtuliſſe*. Conſule *Part. I. Spec. Litt. Brixianae pag.* 82. Imo *Leonardus* ipſe in *Ep.* ad *Colucium* vitae *M. Antonii* praefixa: *habemus*, inquit, *in animo hos omnes Plutarchi viros in latinum convertere*, *&c.* Itaque utrum illa *Theſei* vita ab *Arretino* latina civitate donata ſit, judicent eruditi.

XXXXIII. *Platonis epiſtolae per Leonardum Arretinum de graeco in latinum traductae*. Has recenſent *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. adſervantur in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut.* LXXVI. *Cod. Membr. Num.* XLIII. & *Num.* XLII. & *Num.* LVII. & alibi. Praecedit: *Leonardi Arretini prefatio in Platonis epiſtolas de graeco in latinum traductas ad Coſmum Medicem*. Incipit: *Inter clamoſos ſtrepitus*, *negociorumque procellas*, *&c.* deinde: *Argumentum*. Incipit: *Ter Syracuſas profectus eſt Plato*, *&c.* Poſtremo ſequuntur epiſtolae, & hae ſunt. I. *Dion Syracuſanus Dionyſio*, *&* *fratribus*: Incipit: *Ego tam longa vobis opera*, *&c.* II. *Platonis epiſtola ad Dionyſium*: Incipit: *Audivi ex Archidamo te cenſere*, *&c.* III. *Platonis ad Dionyſium*: Incipit: *Petis*, *an rectius ponatur*, *&c.* IV. *Plato Athenienſis Dioni Syracuſano*: Incipit: *Puto manifeſtam per omne tempus fore*, *&c.* V. *Plato Athenienſis Perdiccae*: Incipit: *Eufreo ſuaſi*, *&c.* VI. Idem *Hermiae*, *Eraſto*, & *Doriſco*: Incipit: *Michi quidem videtur*, *&c.* VII. Idem *Hipparino*, *ceteriſque Principibus Syracuſas tenentibus*: Incipit: *Scripſiſtis michi cenſere vos*, *&c.* VIII. Idem *Syracuſanis*, *&* *ſociis*: Incipit: *Qua ma-*

maxime ſententia proſpere ſuccedent res, &c. IX. Idem *Architae Tarentino:* Incipit: *Venerunt ad nos Archippus, & Philomedes, &c.* X. *Ariſtodoro.* Incipit: *Audio te imprimis familiarem eſſe Dionis, &c.* XI. *Amyntae.* Incipit: *Scripſimus tibi jam prius referre multum, &c.* XII. Incipit: *Quae venerunt commentaria mirabile, &c.* Ad calcem *Cod.* LVII. *Laurentiani* legitur: *Antonius Marii filius Florentinus civis abſolvit Florentiae* VII. *Kal. Julias* 1427. *Valeas feliciter Coſma mi ſuaviſſime.*

XLIV. *Liber Platonis, qui dicitur Phedon de immortalitate animae a Leonardo Arretino traductus.* Hunc memorant *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LII. *Cod. Membr. Num.* II. & *Plut.* LXV. *Cod. Membr. Num.* XV. & *Plut.* LXXVI. *Cod.* LVII. & alibi. Praecedit: *Leonardi Arretini prefatio in Phedonem Platonis ad Innocentium* VII. Incipit: *Qui laudant tuam Sanctitatem, &c.* deinde: *Incipit Liber Platonis qui dicitur Phedon de immortalitate animae.* Initium eſt: *Ipſe adfuiſti, o Phedon, ea die, qua Socrates venenum bibit in carcere, &c.*

XLV. *Platonis Gorgias a Leonardo Arretino ex graeco in latinum traductus.* Hunc memorant *Manettus*, & *Poggius*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LII. *Cod. Membr. Num.* II. Incipit: *Belli & pugnae oportere ajunt, o Socrates, ita participem eſſe, &c.*

XLVI. *Platonis Philoſophi Liber, qui dicitur Phedrus: Leonardus Arretinus traduxit ex graeco.* Hujus meminit *Manettus*. MSs. adſervatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXXVI. *Cod. Membr.* N. XLIII. & alibi. Praecedit: *Prefatio ad Antonium Luſcum*, cui hunc libellum nuncupat, eaque incipit: *Subgloriari licet, videntiſſime Luſche, praeſertim ad te ſcriben-*

ben-

benti, *&c.* deinde: *Argumentum:* Incipit: *Lyſias fuit*, *&c.* Poſtremo ſequitur verſio: *O amice Phedre*, *quonam*, *& unde*, *&c.*

XLVII. *Platonis Crito*, *vel de eo quod agendum Leonardo Arretino interprete*. Hujus verſionis meminit *Manettus*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut* LXXVI. *Cod.* LVII. & *Cod. Membr. Numer.* XLIII. & alibi. Praeit: *Argumentum in Librum Platonis Crito:* Initium eſt: *Damnato Socrate*, *& in carcerem truſo*, *&c.* ſequitur deinde verſio: *Quid tu hoc temporis veniſti*, *o Crito? &c.*

XLVIII. *Leonardi Arretini Apologia Socratis*. Hujus verſionis meminit *Manettus*. Vir Cl. *Niceronus Tom.* XXV. *Memor.*, dum tradit hanc apologiam excuſam fuiſſe Bononiae 1502, eamdem *Xenophontis* eſſe putavit. In *Cod.* quoque XXXIX. *Collegii S. Mariae Magdalenae Oxonii* legitur: *Xenophontis apologia Socratis per Leonardum e graeco*. Vide *Part. II. Codd. MSs. Angliae*, *& Hiberniae pag.* LXXIII. Sed e graeco *Platonis* a *Leonardo* converſam fuiſſe aperte nos docet idem *Manettus*. MSs. adſervatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXXVI. *Cod. Membr. Num.* LVII, & *Cod. Membr. Num.* XLIII. & alibi. Praeit: *Leonardi Arretini argumentum in Apologiam Socratis*. Initium eſt: *Socrates Philoſophus vir omnium innocentiſſimus*, *atque juſtiſſimus*, *&c.* ſequitur deinde verſio: *Quid vobis acciderit Judices*, *&c.*

XLIX. *Ariſtotelis Ethicorum Libri decem ſecundum traductionem Leonardi Arretini*. Hujus verſionis meminit *Manettus*, ac *Poggius*, editamque fuiſſe per *Henricum Stephanum* Pariſ. 1504. & ann. 1510. teſtatur Cl. *Niceronus*. Aſcenſianam Pariſienſem ann. 1516. adjunxit *Caſ. Oudinus*, *&c.* MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXXIX. *Cod. Membr. Num.*

XIV.

XIV. & in aliis Plutei ejuſdem Codd. Adſervatur etiam in *Cod. Chart. Abbatiae Florentinae Caſſinenſium*, & in *Bibl. S. Crucis Minorum Conventualium Plut.* XII. ſiniſtrae Part. *Cod. Membr.* N. X. & in aliis Bibl. ſaepiſſime reperitur. Incipit: *Omnis ars omnisque doctrina, ſimiliter autem actus & electio, &c.* Praecedit: *Praemiſſio quaedam ad evidentiam novae translationis*. Incipit: *Ariſtotelis Ethicorum libros facere latinos nuper inſtitui, &c.* Hanc verſionem *Martino V.* nuncupavit *Leonardus*. Incipit Epiſt. Nuncupatoria. *Non novum eſſe conſtat Beatiſſime Pater, &c.*

L. *Ariſtotelis Politicorum Libri VIII. per Leonardum Arretinum in latinum traducti*. Hanc verſionem memorat *Manettus*, ac *Poggius*, *&c.* eamdemque editam fuiſſe Venetiis 1504, & ann. 1505, & 1511, & 1517. teſtatur *Niceronus*. Ego vidi editionem Baſileenſem an. 1538. MSs. adſervatur in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LXXIX Cod Membr. Num. XXVI*, & in aliis ejusdem Plutei Codicibus. Eadem reperitur in MSs. *Abbatiae Caſſinenſis*, *Marchionum Riccardiorum*, *Minorum Conventualium*, *Marchionum Guadagniorum*, in *Cod. Membr. Bibl. Caeſareae Vindobonenſis Num.* 222, ut *Lib. II. Comment Bibl. Caeſareae Cap. VIII* tradit Clar. *P. Lambecius*, *&c.* Duplicem praefationem exhibent Codices. Una eſt ad Lectorem, qua ſe jam libros *Ethicorum* tranſtuliſſe ſcribit. Altera vero eſt Epiſtola nuncupatoria ad *Eugenium IV*, cui hanc verſionem ann. 1437 conſecravit, ac per *Flavium Blondum* eidem Pontifici a ſecretis obtulit. Vide *Ep. XIV. Lib.* X. quam nunc primum producemus, & *Ep. I. Lib. VIII.* Quanta humanitate munus acceperit Pontifex, conſtabit ex ex Epiſt. ejusdem *Blondi* ad *Leonardum* ſcripta *ex Bononia VIII. Idus Martias*, quam nos cum nonnullis

nullis aliis publicae luci donabimus. Incipit Ariſtotelica verſio: *Inter moralis diſciplinae praecepta, quibus humana vita inſtituitur, &c.*

LI. *Oeconomicorum Ariſtotelis libri duo a Leonardo Arretino in latinum converſi*. Hujus verſionis meminit *Manettus*, ac *Poggius*, *&c.* Prodiit cum libris Politicorum, de quibus nuper diximus, librumque primum excuſum etiam vidi Baſileae 1538. MSs. adſervatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXXIX. *Cod. Membr.* N. XXI. & N. XVII. & N. XVIII. & N. XIX. & *Num.* XXIII, *&c.* & in omnibus fere MSs. Bibl. occurrit. Praecedit: *Leonardi Arretini prefatio in libros Oeconomicorum Ariſtotelis ad Coſmam Medicem.* Incipit: *Pretioſa ſunt interdum parvi corporis, &c.* Traductionis initium tale eſt: *Res familiaris, & res publica inter ſe differunt, &c.* ſequitur deinde: *Leonardi Arretini Commentarium ſuper primum Oeconomicorum Ariſtotelis*. Haec libri primi explicatio ita incipit: *Res familiaris, & res publica inter ſe differunt diximus ſupra in proëmio, &c.* Hanc explanationem excipit: *Commentarium Leonardi Arretini ſuper ſecundum Oeconomicorum*. Principium ita ſe habet: *Probam mulierem omnibus: In rei familiaris diſciplina conſideratio habetur, &c.* Porro de his duobus explanationum in Oeconomica Ariſtotelis libris mentionem facit idem *Manettus*, ac *Poggius*.

LII. *Oratio Aeſchinis in Cteſiphontem a Leonardo Arretino in latinum traducta*. Hanc excudit *Cratander* Baſileae ann. 1528, ut teſtantur *Oudinus*, *Niger*, *Niceronus*, *&c.* qui addit editionem ann. 1540. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LIII. *Cod. Membr. Num.* XVII, & *Plut.* LIV. *Cod. Membr. Num.* XVIII, & alibi, &c. Incipit: *Quanti conatus parentur, viri Athenienſes, ad hoc judicium oppugnandum, quantiſque precibus, &c.*

LIII. *Oratio Demoſthenis contra Aeſchinem a Leonardo Arretino in latinum e graeco traducta*. Hanc quoque eodem an. 1528. Baſileae edidit *Cratander*, prodiitque etiam an. 1540. MSs. adſervatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LIII *Cod. Membr.* N XVII, & *Plut.* LIV. *Cod.* pariter *Membr.* N. XVIII, & alibi paſſim. In *Cod.* quoque *Chart.* 285. *Bibl. Caeſareae Vindobonenſis* exſtare nos docuit *Lib.* II. *Comment. Cap. VIII.* Cl. P. *Lambecius*, traditque adjunctam eſſe praefationem ad *Dn. B. Epiſcopum Cremonenſem*, ideſt *Bartbolomaeum Capram*, cui hanc verſionem nuncupavit *Arretinus*. Praecedit: *Argumentum in orationem Demoſthenis contra Aeſchinem Leonardi Arretini*. Incipit: *Adverſus Philippum Macedoniae Regem*, *&c.* Verſionis vero initium ita ſe habet: *Primum quidem, viri Athenienſes, Deos, atque Deas omnes precor*, *&c.* Ad calcem *Cod.* XVII. *Plut.* LIII. *Bibl. Laurentianae* haec leguntur: *Leonardus Arretinus hanc Demoſthenis orationem ex graeco in latinum convertit, quam VII. Kal. Maii Romae abſolvit feliciter*. Intellige VII. Kal. Maii ann. 1407. Vide *Ep. X. Lib. II.* ad *Nicolaum*.

LIV. In *Bibl. Laurentiana Plut.* LIII. *Cod. Membr. Num.* XVII. exſtat alia *Demoſthenis* oratio a *Leonardo Arretino* traducta, quae titulo caret: Incipit: *Nequaquam eadem michi videor intelligere, viri Athenienſes*, *&c.* Eſt traductio Olynthiacae tertiae.

LV. In *Plut.* eodem *Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num.* pariter XVII. hanc quoque Demoſthenis orationem a *Leonardo* converſam ſine titulo vidi: Initium hujuſmodi eſt: *Par quidem fuerat, Viri Athenienſes, eos omnes, qui apud vos ſententiam dicunt, nec inimicitia, nec gratia commoveri, ſed quod optimum quiſque factu putaret, id dicendo oſtendere, praeſertim cum vos de publicis rebus maximis*

atque

atque graviſſimis conſulatis, *&c.* Eſt, ni fallor, Δημοσθένους ὁ περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ λόγος, atque hanc orationem tranſtulit *per vacationem Romanae Sedis*, ut ſcribit ipſemet *Nicolo Ep. V. Lib. II.*, nempe menſe Novembri ann. 1406. Porro quatuor alias Demoſthenis orationes tranſtuliſſe innuit *Manettus*, qui *ejus Orationum Libros ſeptem* vertiſſe tradit. Sed de Demoſthenicis verſionibus ita *Leonardus Ep. IV. Lib. IX. Sed ne. ſuſpicetur Alphonſus, illud ſciat, nos non modo illas, ſed alias inſuper ſatis multas Demoſthenis orationes, quas Cicero numquam attigit, e graeco traduxiſſe, ut ſatis grande volumen earum a nobis traductarum exiſtat.*

LVI. *Leonardi Arretini traductio actus primi primae Comoediae Ariſtophanis.* Haec adſervabatur Venetiis in *Bibl. Joſephi de Aromatariis*, ut pag. 94. *Bibl. Venet. MSs.* teſtatur *Philippus Tomaſinus*. Ariſtophanis quoque comoediam a *Leonardo* converſam recenſet *Manettus*. Enumerat *Philibertus de la Mare* inter *Leonardi* noſtri opera: *Comoedia Polixenae Leonardi Arretini Poetae Comici*. Idem eſſe puto.

LVII. *Theana ad Nicoſtratam:* Haec epiſtola e graeco a *Leonardo* translata exſtat in *Bibl. Ambroſiana* in 4. *H. XXI*, ut mihi indicavit Celebr. *Joſephus Antonius Saxius*, qui a me rogatus, humaniſſime, ut ſolet, ejus initium mihi ſignificavit, quod ita ſe habet: *Audio virum tuum pellicis amore inſanire, teque ob eam rem affici*, *&c.* Eſt ſecunda ex epiſtolis, quae ſub *Theanus* nomine circumferuntur, quam *pag.* 742. *Op. Mythol.* edidit Cl. *Thomas Gale*, aliique. Vide *Fabricium Lib. II. Bibl. Graecae Cap. X. pag.* 420, qui hanc verſionem ignoravit. Haec graece exſtat, ſi recte memini, in *Bibl. Laurentiana Plut. LV. Cod. Membr. Num. II*, ubi plures Libanii epiſtolae, ex quibus XLII. ineditas excerpſit ann. 1698.

1698. *Fridericus Roſtgaard*, quas nuper edidit *Wolphius*.

LVIII. *De crudeli amoris exitu Guiſguardi, & Sigiſmundae Tancredi Salernitanorum Principis filiae*. Haec verſio edita fuit *Turon. in* 4. *in Domo Archiepiſcopi ann.* 1467. *pridie Kal. Januarias* ita inſcripta, ut *Tom. I. Annal. pag. LII.* teſtatur Cl. *Maittairius*. *Libellus de duobus amantibus in Latinum ex Boccacio transfiguratus per Leonardum Arretini:* ac conjungitur cum alio libello, cui titulus: *Franciſci Florii de amore Camilli, & Aemiliae*. Vide eumdem *Maittairium pag. LXII.* Reperitur etiam *pag.* 955. *Op. Pii II.* inter epiſtolas *Num.* 410, unde deceptus Cl. *Menagius* perperam *Tom. II. Antibail.* hanc verſionem *Aeneae Sylvio* tribuit; ut obſervavit *Tom.* XXV. *Memor. P. Niceronus*. MSs exſtat in *Bibl. Ambroſiana in* 4. O. LVII, & alibi paſſim. Inter Codd. MSs. Cl. V. *Stephani Baluzii*, ut ex *Tom. III Bibl. Baluz. pag.* 108. didici, adſervabatur: *Liber de Amoribus Guiſcardi, & Sigiſmundae filiae Tancredi Principis Salernitani traductus de graeco in latinum a Leonardo Arretino*. Sed ſcriptoris errorem eſſe puto. Apud Cl. *P. Lambecium Lib. II. Cap. VIII.* ex *Cod. Chart.* 285. memoratur: *Jo: Boccacii Libellus de inſigni obedientia, & fide uxoria ex italico in latinum translatus a Leonardo Arretino, cujus etiam praefatio ad Boccacium praefixa eſt*. Eamdem *Leonardi* verſionem eſſe putabat Cl. *Fabricius*. Sed perperam: Nam pro *Leonardo Arretino* legendum *Franciſco Petrarcha*, quod patet ex *Cod.* 91. ejusdem *Bibl. Caeſareae*, ubi reperitur inter alia: *De fide uxoria, & inſigni, atque admirabili obedientia auctore Franciſco Petrarcha*. Porro *Boccacii* quoque fabulam tranſtulerat idem *Franciſcus Petrarcha*. An res ita ſe habeat, videant ii, qui Codicis inſpiciendi co-

piam habent. Epiſtola ad *Ricaſolanum* ita incipit: *Cum ſaepius mecum egiſſes, ut fabulam illam Boccacii*, &c. Verſio autem: *Tancredus fuit Princeps Salernitanus vir mitis quidem*, &c.

.LIX. *Leonardi Arretini Epiſtolarum Libri VIII.* Hos octo Epiſtolarum libros recenſuit etiam *Manettus*. Prima editio lucem adſpexit ann. 1472. fol. ab *Antonio Moreto*, & *Hieronymo Alexandrino* procurata. De hac ne verbum quidem Cl. *Maittairius Tom. I. Annal. Typograph.* Edit. primae, alteram ſiquidem nondum vidi. Hujuſmodi epiſtolarum editionem penes ſe habere mihi per litteras ſignificavit V. Cl. *Apoſtolus Zenus*. Nuncupata fuit *Jacobo Zeno Epiſcopo Patavino* viro doctiſſimo, & juriſconſultiſſimo, cui Plautum quoque ſuum conſecravit *Georgius Merula*. Vide *Specimen Litteraturae Brix. Part. I. pag. IV. ſeq.*, &c. Epiſtolam *Antonii*, & *Hieronymi* ad Celeb. illum Antiſtitem ſupra pag. VI integram adtulimus. Eadem editio cum eadem nuncupatoria epiſtola, eademque forma recuſa fuit ann. 1495, ut ſupra diximus; & in fine legitur: *Leonardi Arretini Epiſtolarum Familiarium liber octavus, & ultimus finit. Die* XV. *Menſis Junii* MCCCCLXXXXV. In utraque deeſt locus, ubi impreſſa fuit. Nos tamen *Brixienſes editiones* adpellavimus. Tertia editio prodiit Auguſtae 1521 apud Knoblochium, quarta vero Baſileae 1535 apud Henricum Petri. Denique Cl. *Albertus Fabricius* ann. 1724 Baſileenſem editionem recudit. Sed hae & numero epiſtolarum, & typographicis mendis longe deteriores ſunt. Hi octo Epiſtolarum Libri MSs. exſtant *Plut.* LII. *Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num.* VI, & *Codd. Chart. Num. VII.*, & *Num. XXIII.*, & alibi paſſim. Nonnulli tamen Codd. MSs. reperiuntur, in quibus non octo, ſed novem Epiſtolarum Libri continentur, &

hanc

hanc *Leonardi* ipſius collectionem eſſe arbitror. Illis, quos *pag. IX. Epiſt. ad Lectorem* indicavimus, adde *Cod. Oxonienſem*, de quo *Baelius*, *Niger*, *&c.* Exſtat videlicet in *Bibl. Bodleiana Cod.* 1352. olim *Gulielmi Laudi Archiepiſcopi Cantuarienſis*. Vide *Part. I. Catal. MSs. Angliae & Hiberniae pag. LXX.* Simili MSs. Codice *Negelinum* uſum fuiſſe ſuſpicor, &c. Praeter has epiſtolas in unum collectas, plurimae quoque huc, illuc ſparſae inveniuntur, & quidem titulo ita diverſo, ut Lectorem poſſint decipere. In *Bibl. Ambroſiana in* 4. *R. XXI.* adſervatur: *Leonardi Epiſtola de Regia Poteſtate*. Rogatus a me Cl. *Saxius* tale eſſe initium ſignificavit: *Melius erat, o Cyriace, non tantum ſapere, quantum ſapis, &c.* Ex quo intelligitur eſſe Epiſt. IX. Libri VI. In *Bibl Riccardiana Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXIII.* exſtat: *Epiſtola di Meſſer Lionardo de fatti, e antichità di Rimini, e de dittonghi, e della magnificenza del Signor Carlo Malateſta Signore della detta Terra*. Eſt epiſtola IX. Libri III. italice traducta. Praeter familiares *Leonardi* epiſtolas plurimae etiam in MSs. Codd. occurrunt, quas Reip. Florentinae nomine ad Principes, diverſoſque Italiae Populos ſcripſit. In *Bibl. Laurentiana Plut. XXXXIII. Cod. Chart. Num. XVII.* reperitur: *Lettera mandata pe' Fiorentini a Viniziani per Meſſer Lionardo d'Arezzo*. Incipit: *Illuſtris, atque excelſe Domine, Amice Kariſſime. Quoniam per effectum operis manifeſte deprehendimus, &c.* Haec miſſa fuit pridie Idus Apriles ann. 1438., adſervaturque etiam in *Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. II. Cod. Chart. Num. XXVI.*; & in *Cod. Chart. Num.* 142. *Marchionum Guadagniorum*. In Eodem Codice eorumdem Marchionum delitescit: *Lettera di Meſſer Leonardo, ſcritta in nome del Comune di Firenze a Signori Anziani, e Comune di Lucca*. Initium tale

 eſt:

eſt: *Se ſi cercano le coſe antiche, ec.* In *Plut. XXXXIII. Bibl. Laurentianae Cod. XXIV.* legitur inter alia: *La preſente lettera mandarono i noſtri Magnifici Signori al Popolo della Ciptâ di Volterra, tornati che furono alla divotione del Comune compoſta per Meſſer Lionardo d'Arezzo noſtro Kancelliere.* Incipit: *Nobiles Viri, Amici Chariſſimi. Le coſe humane ſecondo che ne moſtra la experientia, pare che, ec.* In *Bibl. Gaddiana*, & *Riccardiana Plut. O. Ord. II. Cod. Chart. Num. XXVI.*, & *Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXIII.* invenitur: *Lettera al Conte Franceſco Sforza*, quae ann. 1438. nomine Decemvirûm a *Leonardo* ſcripta fuit. Sed de his ſatis, quum has omnes cum multis aliis ejuſdem generis in lucem producturus ſim.

LX. *Formule di ſopraſcritte per lettere.* Hae exſtant in *Bibl. Riccardiana Plut. P. Ord. I. Cod. Chart. Num. XXX.* & *Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXVI.* Harum etiam meminit Cl. *Philibertus De la Mare*. In *Bibl. Laurentiana Plut. XXXXIII. Cod. Chart. Num. XVII.* in quo nonnulla *Leonardi* carmina adſervantur, reperitur: *Copia Supraſcripturarum Litterae Dominii Florentini.* Incipit: *Papae: Sanctiſſime, ac Beatiſſime in Chriſto Pater, & Domine Ven. & unice Vicariae Jeſu Chriſti.* Utrum ſint hae formulae *Leonardi* noſtri, me latet. In *Bibl.* quoque *Riccardiana Plut. M. Cod. Chart. Ord. III. Num. VII.* ubi carmina neſcio quae *Leonardi Arretini* leguntur, reperi: *Sopraſcritte: ad un Veſcovo: Reverendo in Chriſto Patri Domino, Domino Epiſcopo Feſulano, &c.* Quae quidem an *Leonardo* tribuendae ſint, mihi non liquet. &c.

LXI. *Canzone Morale di Meſſer Lionardo, nella quale tracta della felicità referendo le oppinioni de Philoſophi.* Hanc edidit *Vol. III. Poeſ. Ital. Jo: Creſcim-*

ſcimbenius. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. XXXXIII. Cod. Chart. Num. XVII.* & *Plut. XXXXI. Cod. Chart. Num.* XXXXI. Eadem adſervatur in *Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. IV. Cod. Chart. Num.* XII. & *Plut. M. Ord. III. Cod. Chart. Num.* VII. Incipit: *Lunga quiſtion fu gia tra vecchi ſaggi*, *&c.* De hac ſupra.

LXII. *Chanzona Morale di Meſſer Lionardo da Rezzo a laude di Venere*. Hanc reperi in *Plut.* XXXXIII. *Bibl. Laurentianae Cod. Chart. Num.* XVII. & *Plut.* XXXXI. *Cod. Chart. Num.* XXXXI., & in *Bibl. Riccardiana Plut. S. Ord. III. Cod. Chart.* N. XXXXII. Incipit: *O Venere formoſa, o ſacro lume, ec.* De hac quoque ſupra diximus.

LXIII. *Sonetto di Leonardo da Rezzo:* Hoc italicum epigramma ex Codd. MSs. *Bibl. Vaticanae*, ac *Barberinae* edidit V. Cl. *Leo Allatius*. MSs. legi in *Cod. Membr. Marchionum Guadagniorum Numer.* 119., & in *Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXII.*: Incipit: *Veggio ſpenta merzè ſopra la terra, ec.* Plura quoque ſparſim de variis rebus latina carmina, & ea quidem egregia compoſuiſſe ex *Jannotio Manetto* ſupra docuimus.

Recenſui jam *Leonardi Arretini* ſcripta, quae quidem in Codd. MSs. his oculis egomet vidi, titulumque omnium ex iisdem excerpſi, quem tibi exhibui. Neque tamen id mihi negotii datum credidi, ut omnes Bibliothecarum Florentinarum MSs. enumerarem, in quibus eadem *Leonardi* opera leguntur. Innumeros quoque Codices Gallicos, Anglicos, Germanicos, Italicos praetermiſi, qui ea ipſa continent, quum operam meam in prolixa, ac prorſus inutili Codd. MSs. recenſione inſumere ſupervacaneum eſſe duxerim. Reliquum eſt, ut nonnulla indicem, quae in exteris deliteſcunt Bibliothecis, quumque eadem inſpicere non potuerim,

an a *Leonardi Arretini* ingenio profecta ſint, affirmare non audeo. Itaque Oxonii *Cod. XXXIX. Collegii S. Mariae Magdalenae* extſtat: *Dialogus inter Ciceronem* & *Philiſtium*. Vide *Part. II. Codd. MSs. Angliae*, & *Hiberniae pag. XXXII.* In *Cod. XV. Collegii Lincolnienſis* adſervatur: *Leonardus Arretinus ad Eugenium in duas Baſilii Homilias*. In *Bibl.* vero *Regia Taurinenſi*: *Ptolemaei Almageſtum Leonardo Arretino interprete*, ut teſtatur Cl. *Montfauconius*, qui etiam nos docet exſtare in *Regia Pariſ. Odyſſeam Homeri per Leonardum Arretinum verſam*, quam olim poſſidebat *Aegidius Cardinalis Viterbienſis*. Eamdem quoque verſionem *Leonardi* foetum eſſe putabat *Labbeus* in *Bibl. MSs.* In *Cod.* XVII *Collegii Etonenſis* in Anglia: *Bellum Sacrum Arretini*, quod *Leonardo* noſtro in *Catal. Codd. Angliae* tribuitur: ſed hoc opuſculum eſt *Benedicti Accolti*. Dum *Leonardi* opera recenſet *Jacobus Gaddius*, tradit in ſua Bibl. extitiſſe: *In Orationes Demoſthenis*, & *hiſtoriarum latinarum Cornelii Nepotis*, &c. *Vitam Attici*, &c. *Tractatum de ſphaera*, & *vitam Ciceronis volgarizzata per lo illuſtre M. Lionardo da Rezzo nobiliſſimo Poeta*. Sed de hac verſione ſupra mentionem fecimus. Item: *Pro honore Secretariorum contra Advocatos*. Quod nihil aliud eſſe puto, quam *Epiſt. V. Lib. V. ad Martinum V.* In *Regia Pariſ.* teſte Cl. *Montfauconio* deliteſcit: *Leonardus Arretinus de Bello Trojano*; & *Vita Caeſaris*, & *Pompeii per Leonardum Arretinum*. Adfirmat *Labbeus pag.* 208. *Bibl. MSs. Supplem. IV.* exſtare in *Bibl. Carmelitarum Excalceatorum Claromontenſium in Arvernia*: *Epiſtolae Phalaridis a Leonardo Arretino traductae*. At iſtius pſeudophalaridis epiſtolas in graecum tranſtulit non *Leonardus*, *ſed Franciſcus. Arretinus*, ut prae ſe ferunt omnes MSs. Codices, & ſub *Franciſci Arretini*

tini

tini nomine bis prodiere ann. 1471. ut *Tom. I. Annal Typograph. pag.* 91. obſervavit Cl. *Mattairius*, editionemque etiam ann. 1475. memorat *Tom III. Amoenit. pag.* 130 *Georgius Schelhornius*. In opuſculo *Jo: Alberti Fabricii*, quod ille ann. 1689. edidit ita inſcriptum *Decas Decadum, ſive Centuria Plagiariorum*, recuſumque cum aliis *Fabricii* ejusdem opuſculis Hamburgi 1738, *Num. VIII. pag.* XIII, ubi de his epiſtolis ſermo habetur, haec leguntur: *Has Latine emiſit Leonardus Arretinus Florentiae* 1480. Quamobrem a *P. Baelio* reprehenſus, quod *Leonardus* ann. 1444. diem ſuum objerit, *Tom. I. Bibl. Graecae pag.* 406. errorem corrigens: *Aliam*, inquit, *pridem verſionem adornaverat Franciſcus Arretinus Florentiae* 1480. Omiſit tamen editiones, quas nos nuper ex Cl. *Schelhornio*, ac *Maittairio* indicavimus. In Bibl. *Marquadi Gudii* V. Celeb. adſervabatur: *Codex Chartaceus Terentii manu Leonardi Arretini ſcriptus cum ejusdem notis*. Conſule *Catal. Bibl. Gudianae pag.* 538. In fine Cod. MSs. haec inveniebantur: *Finit feliciter Leonardus Arretinus in Monaſterio Florentino A. D.* 1478. vitio procul dubio oſcitantis librarii, nam multo ante e vita exceſſerat *Leonardus*. Nonnulla quoque his ſimilia recenſet *Philibertus de la Mare*: Videlicet: *Officiorum Romanorum nomina: Leonardi Arretini de Inſtitutione ad Herennium: Proëmium in Orationes Homeri: Della Liberalità al Popolo Aretino*, &c. Memini me legere in quodam Catal. Bibl. MSs. *Notae Leonardi Arretini in Orationem Ciceronis pro Quinctio*: itidemque: *Oratio M. Tullii Ciceronis pro Marcello vulgarizzata per Dominum Leonardum Arretinum*, &c. Circumfertur etiam ſub *Leonardi Arretini* nomine libellus ita inſcriptus: *L' Aquila compoſta per il Magnifico, & eccellentiſſimo huomo Meſſer Leonardo Aretino*,

tino, e da quello curioſamente translatata de Latino in volgare ſermone. Hujus nonnullas editiones recenſet Cl. *Niceronus*. Sed haec omittamus, & *Jannotium Manettum* ſplendide, apte, atque ornate dicentem audiamus.

JAN-

JANNOTII MANETTI

ORATIO FUNEBRIS

In ſolemni Leonardi Hiſtorici, Oratoris, ac Poëtae Laureatione incipit feliciter.

Si immortales Muſae, divinaeque Camoenae, praeſtantiſſimi Cives, voſque alii clariſſimi Viri hujus tam lugubris, atque tam luctuoſi ſpectaculi Veneratores, in hac publica funebrium laudum celebritate vel graece, vel latine per ſe loqui, aut flere potuiſſent; nequaquam noſtro labore opus fuiſſe videretur. Ipſae enim hoc luctuoſiſſimum Leonardi noſtri praeclariſſimi, ac ſingulariſſimi alumni ſui funus non ſolum verbis, ſed lacrymis etiam copioſiſſime ſimul, atque elegantiſſime celebraſſent. Verum quoniam ex praecipua quadam, & pene incredibili earum dignitate, majeſtateque in publicum prodire, ac flere non conſueverunt; ut haec dicendi, flendive munus in hujuſmodi funebribus alumnorum ſuorum laudationibus ab hominibus ſuſciperetur, voluiſſe perhibentur, quandoquidem jampridem in hunc modum uſitatum fuiſſe accepimus, ut dignae defunctorum virorum laudes a vivis mortalibus agerentur. Cum igitur Magnifici hujus inclitae Civitatis Praeſides talem Muſarum naturam, ac tam diuturnam in publicum non prodeundi, flendive conſuetudinem jamdudum a conditione Orbis ex litterarum monumentis repetita memoria fuiſſe intelligerent; priſcum Graecorum, ac Romanorum majorum noſtrorum morem imitari in ornandis clariſſimis viris, vatibuſque laureandis, quam immortalem Leonardi noſtri gloriam perpetuo Reip. ſilentio obſcurare maluerunt. Quamobrem etſi magnam quandam in hac eo-

rum

rum Civitate eloquentiſſimorum virorum copiam, ac multitudinem florere cognoſcerent, quibus vel ingenio, vel doctrina, vel dicendi facultate par eſſe non poteram; quia tamen me unum ex Collegarum ſuorum numero in hac tempeſtate recenſendum eſſe contigerat, longe dignius, atque huic publicae celebritati accomodatius fore exiſtimarunt, ſi per me licet parum eloquentem, nunc vero principali pene civitatis noſtrae magiſtratu forte fungentem, quam ſi per alium privatum ſimul, atque elegantiſſimum hominem tantum, & tam magnum hujus adeo lugubris, adeoque acerbae ſolemnitatis, ac novae laureationis munus celebraretur. Mihi itaque venerandis memoratorum Praeſidum praeceptis, ut par eſt, parere, atque obtemperare cupienti latiſſimi in hac cum funebri laudatione, tum celebri praeſentis Vatis coronatione ad pervagandum campi oſtenderentur, ſi locus, & tempus, & iſta mea momentanea, atque ut dicitur, ex tempore tanti muneris ſuſceptio ſingula quaeque hujus clariſſimi, & eloquentiſſimi Viri geſta paulo latius, atque uberius exornari paterentur. Sed & tempori, & loco, & mentibus veſtris, ac mihi denique pene ſine ulla praemeditatione dicenti in praeſentiarum conſulendum eſſe ratus, quoad potero, digniora ejus. geſta breviſſime ſimul, ac veriſſime abſolvam. Vos autem, Praeſtantiſſimi Viri, in hanc omnem noſtram defuncti Hiſtorici, Oratoris, ac Poëtae funebrem laudationem, quo facilius intelligere, atque memoriae mandare poſſitis, quaeſo diligenter attendite, ut ipſum ex integra quadam ſuarum bonarum artium cognitione, atque eleganti multiplicium librorum conſcriptione hujuſmodi poëtica laurea coronari meruiſſe recte cognoſcere, atque intelligere valeatis. Sed ut haec noſtra funebris oratio ſerie, atque ordine incedere videatur, ab origine repetentes primo de domeſticis ejus moribus, qualis deinde in noſtra Rep. fuerit, poſtremo de ſtudiis bonarum artium, ac doctrinis pauca quaedam breviter recenſebimus; nam ſi ſingula ipſius geſta memoratu digna vel paulo latius recenſere vellem, dies profecto me tanta, ac talia recenſentem deficeret.

Leonardus noſter Arretii antiquiſſima, ac nobiliſſima urbe, & jampridem quorumdam mirabilium ingeniorum productrice, ut a prima ejus origine ordiamur, treceteſimo ſexageſimo nono ſupra milleſimum Chriſtianae

Sa-

Salutis anno honeſtis quidem, ſed non admodum generoſis parentibus cum egregiis quibuſdam naturae muneribus feliciter naſcitur. Non multo poſt nativitatis ſuae tempora factum, ut Arretini longe magis, quam prius inteſtinis ſeditionibus agitarentur; nam Tarlati, & Ubertini Gibellinarum partium auctores, & principes aliquot armatorum millia ex oppidis, clientelisque ſuis in urbem contraxerant, veriti, ne ipſi per adventum novi Praefecti, quem Carolus Rex Ungariae urbe jam antea potitus noviter Arretium mittebat, ac ſecum cives nuper ejectos reducebat, e ſolo patrio exigerentur. Quo praeſidio adverſarios ſuos munitos alterius factionis homines cernentes, ac, ne ſuperiores haberentur, formidantes, e veſtigio in arcem confugerunt. Ubi cum de opportunis remediis ageretur, Albericum Comitem, qui magnas equitum copias in finibus Peruſini, & Cortonenſis agri forte per ea tempora habebat, in auxilium vocare, adverſariorumque bona, ut facilius cum ſuis ad opitulandum properaret, praedam ſibi polliceri conſtituerunt. Ea conditione, atque his foederibus Albericus evocatus cum omnibus copiis in auxilium venit, receptuſque per arcem ſimul cum his civibus, qui eo refugerant, in adverſarios erupit. Ceterum adverſarii, ubi ſuperveniſſe auxilia equitum intellexere, confeſtim relicta urbe in proxima ſe ſe caſtella ſuarum partium receperunt. Equites vero victores ad praedam converſi nequaquam initis foederibus acquieverunt: nam & totam urbem diripuerunt, & cuncta tam amicorum, quam inimicorum bona promiſcue in praedam converterunt. Verum cum ibidem hibernaſſent, & proxima aeſtate exinde abiiſſent, cives, qui ab illo ingenti naufragio reliquis ſuperfuiſſe videbantur, in vacua, ac ſemiuſta tecta redierunt. Tanto, ac tam incredibili patriae amore incendebantur. Inter haec Ludovicus Andegavenſis Francorum quondam Regis filius, quem Regina Johanna liberis carens adoptaverat, cum quadraginta circiter millibus equitum in Italiam venit, ut regnum, quod per adoptionem ſuum factum fuiſſe exiſtimabat, vi, & armis in ejus ditionem redigeret. Nam Carolum commemoratum Ungariae Regem ab Urbano VI. Summo Pontifice evocatum cum magnis Ungarorum copiis jam in regnum perveniſſe, atque ſuis viribus id ipſum occupaſſe conſtabat. Sed cum poſtea longius, quam ab initio puta-

putaverat, bellum traheretur, aliam equitum manum millia circiter quindecim Duce Enghiramo quodam Gallo viro, domi praepotente, ac bello claro ex Gallia in Italiam evocavit. Hic vero tanti, ac tam novi exercitus Ductor cum primum Alpes tranſiiſſet, atque in Italiam acceſſiſſet, Apennino monte tranſmiſſo per Lucenſem, Florentinum, Senenſemque agrum in Etruriam deſcendit. Sed cum per ea loca iter caperet, Arretini exules ſupervenere, quos ſupra urbem reliquiſſe diximus, ac Arretium ob ſuperiorem illius Populi calamitatem facile capi poſſe nuntiantes, atque omnem opem ſuam ad ejus expugnationem largius pollicentes, quid plura? Galli equites ſpe praedae, & exulum pollicitationibus impulſi Arretium aggrediuntur, eamque urbem cum per refractam ab exulibus portam noctu ingrederentur, poſt multas civium caedes, qui nocturnis clamoribus exciti opitulandi gratia certatim concurrebant, ac varias quoque multiplicium proeliorum fluctuationes, paulo ante lucem totam praeter arcem capiunt. Mox victores ad praedam converſi omnia diripiunt, cives inſuper exulibus infenſos captivos ducunt. Haec autem omnia ne quis forte a noſtro propoſito aliena eſſe arbitraretur, nunc propterea in medium afferuntur, ut in hac Arretii direptione non ſolum Leonardi noſtri patrem una cum Johanne Epiſcopo Arretino, atque cum aliis quibuſdam egregiis viris exulum inimicis captum, atque in caſtellum Petrae-Malae ductum, & longo ibi carcere maceratum, ſed ipſum quoque, licet puer eſſet, ab alia exulum manu pro captivo habitum, & in Caſtellum Quaratae, quod ab exulibus tenebatur, adductum fuiſſe intelligatis. Ubi cum puer eſſet, non cum aliis captivis, ſed honeſtiore quodam carceris cubiculo aſſervabatur. In eo loco forte Petrarchae poëtae, qui & ipſe Arretii Florentinis parentibus natus erat, imago pariete egregie depicta cernebatur, quam cum quotidie tantulus puer etiam, atque etiam intueretur, vehementiſſimo quodam, mirabile dictu, ſtudiorum ſuorum ardore incendebatur, nam ſuapte natura diſciplinarum amore flagrabat. Poſtea vero quam Arretinae turbationes tandem ex Gallorum receſſu quievere, quia ſuſcepta a Florentinis pecunia eis Arretium conceſſerant, incredibili ſtudiorum cupiditate incenſus Florentiam venit, ubi cum Dialecticis, ac Rhetoribus non ſegnem, ut ipſe quodam librorum ſuorum loco palam, & aperte teſtatur, operam impendiſ-

diſſet, demum tenuitate patrimonii cogente ad cognoſcendum jus civile animum applicuit. Verum cum huiuſmodi juris ſtudiis aſſiduam quandam operam navaret, ſive fortuna, ſive potius divina providentia factum eſt, ut vir quidam Chryſoloras Byzantius domi nobilis obſeſſam a Turcis patriam ſuam cernens e media prope Graecia ſe in Italiam primo, deinde in Etruriam conferret, atque fauſtis ominibus Florentiam applicaret, ubi cum graecas litteras, graecaſque diſciplinas publice edoceret, dici non poteſt, quam brevi tempore fama ſuae atticae, ut ajunt, eloquentiae, atticaeque doctrinae in univerſam civitatem mirabiliter percrebuerit. Quid multa? Tanta ejus fama per ea tempora ferebatur, ut rotundiſſimas, atque delicatiſſimas Leonardi noſtri aures licet jam apicibus juris implicatas, & ſuis ineptis commentationibus praepeditas ita primum concuteret, ut ad audiendum peregrinum hominem, ac veterem quandam, & integram illorum antiquiſſimorum Graecorum doctrinam redolentem compelleret. At vero ubi aliquandiu ipſum publice legentem audivit, tanto, ac tam magno ſuaviſſimae linguae ſuae amore capiebatur, ut juris civilis ſtudia praetermittere, atque in ejus diſciplinam ſe totum tradere concupiſceret. Quod quidem jam antea feciſſet, niſi quodam deſerendorum ſtudiorum ſuorum pudore commotus transfugii crimen extimuiſſet. Quocirca cum ſecum ipſe utram viam caperet, diutius cogitaret, tamdem maturo conſilio praetermiſſis juris civilis ſtudiis, in novum illud, & admirabile graecarum litterarum gymnaſium, quae per ſeptingentos circiter annos jamdudum ex Italia abierant, incredibili diſcendi ardore totum ſe contulit. Quod ipſum cum ex cognitione Homeri, Platonis, Demoſthenis, Ariſtotelis, ceterorumque Poëtarum, Philoſophorum, & Oratorum, de quibus tanta, ac tam mirabilia fama undique intonante circumferebantur, & a quibus omnia noſtrarum doctrinarum genera tamquam a propriis fontibus ad nos profluxiſſe videbantur, tum ex his etiam, quae ab eo ex graeco in latinum mirabiliter profecto, ac divinitus converſa cernebamus, rectiſſime ſimul, atque ſapientiſſime feciſſe conſtat, ut omiſſis ambiguis juris civilis aenigmatibus nobiliſſimae linguae recuperationi operam daret. Per hunc igitur modum in novam iſtam peregrinarum litterarum diſciplinam traditus tanto diſcendi ardore agebatur, ut quae per diem vigilans percepiſ-

piſſet, ea noctu dormiens agitaret. Cum itaque in hujuſmodi graecarum litterarum ſtudiis tres circiter annos contriviſſet, ac ſatis probabili, atque optima diſciplina inſtitutus fuiſſet, Chryſoloras ipſe ex Florentia abiens Mediolanum ad Imperatorem ſuum, qui e Graecia in Italiam profectus ibidem commorabatur, ſe contuliſſe dicitur. Leonardus tamen vir profecto magni animi, altique conſilii ex hujuſmodi praeceptoris ſui abitione non modo non deferenda earum litterarum ſtudia, ſed potius totis animi, & corporis, ut dicitur, viribus proſequenda ratus traducendis operibus graecis operam navare cœpit. Quod cum ſaepe numero exercendi ingenii gratia experiretur, res ab initio ita ſibi proſpere ſuccedebat, ut primae ejus traductiones legentibus omnibus adeo elegantes viderentur, ut mirabilem ex iis famam conſequeretur. Unde ab Innocentio Septimo Summo Pontifice vel in primis eruditiſſimorum virorum per ea tempora obſervatore, magno cum honore, & ingentibus titulis ad ſacrarum Epiſtolarum Magiſtratum evocatus eſt. Cui quidem cum ſingulari quadam multarum rerum cognitione, tum etiam praecipua dicendi elegantia ita placuit, itaque gratus fuit, ut toto vitae ſuae tempore ab ejus latere numquam diſcederet. Poſt mortem vero memorati Innocentii ſub Gregorio deinde Duodecimo, tum ſub Alexandro Quincto, ſub Johanne deinceps Vigeſimo Tertio, ſub Martino denique Quinto continuatis ſacroſancti Pontificatus ſucceſſionibus per triginta circiter annos in eodem divinorum, ut ajunt, arcanorum Magiſtratu magna cum nominis ſui gloria, nec minori etiam emolumento feliciter perſeveravit. Nam quamquam plures ſingulariſſimos, doctiſſimoſque viros ſecum collegas haberet, ſolus tamen omnium dominari, ac regnare videbatur, quod ut facilius cognoſcere, atque intelligere poſſitis, de ſingulis Pontificibus, Alexandro dumtaxat excepto, quoniam paulo poſt coronationem ſuam vita defungitur, ſingula quaedam gravitatis, ac fidei plena breviter enarrabimus. Nam & Gregorium, cum ex ingenti illo Romanae Eccleſiae ſchiſmate aliis ei ipſi, aliis vero Benedicto faventibus in Piſano Concilio ambo Pontifices de colluſione incuſarentur, ac poſtea damnarentur, deferentibus ceteris Curialibus nunquam deſerere voluit, ſed & Senas, & Ariminum eo uſque ſecutus eſt, quoad ex gravi quodam Civitatis noſtrae praecepto re-

revocaretur. Johannes vero poſt Alexandri mortem ad Sigiſmundum nuper ad imperium delectum, & in finibus Italiae per ea tempora commorantem duos ex Romanae Eccleſiae Cardinalibus, ut Generale Concilium advocaretur, mittere conſtituens, cum Leonardo ſolo, uſque adeo ejus virtutibus confidebat, tota ſuae mentis arcana communicare non dubitavit. Futuri enim Concilii locum alicubi eſſe nolebat, ubi Imperator plus ſe ipſo potuiſſet. Unde huic ſoli tantarum rerum participi mandata ampliſſima, poteſtatemque maximam mittendis Legatis ad honeſtatis ſpeciem ſe daturum eſſe praedixit, ut palam oſtentare, atque in medium proferre poſſent, & tamen amplum illud mandatum clanculum ad certa loca reſtringere decreverat. Itaque conſilio de locis illis ſecum communicato, arbitris praeter ipſum ſolum remotis, Legatos alloquitur, multiſque verbis ad munus legationis diligentiſſime obeundum adeo benivole cohortatur, ut firmum excipiendorum locorum propoſitum diu antea excogitatum (mirabile dictu) momento temporis immutaret, ac cuncta arbitrio, poteſtatique ſuae, chirographo, ubi ea loca ſcripta erant, coram ipſis lacerato liberaliſſime committeret. Legati poſtea ad Sigiſmundum cum ampla mandati auctoritate profecti Conſtantiam urbem tranſalpinam, Imperatorique ſubjectam pro loco Concilii delegerunt, quae quidem cauſa fuit, ut Pontifex ubi paulo poſt eo applicuiſſet, mox ſeditionibus ortis Imperatoriis juſſibus caperetur, & carcere aſſervaretur, captivus deinde per plura, ac varia oppida detentus, tandem ſua ſponte, ſeu invitus Pontificatu ſe abdicavit. Quid de Martino dicemus? Qui cum non ſatis benivolo erga nos animo ex urbe noſtra recedere videretur carminibus quibuſdam, quae de illo vulgo jactabantur, ſupra quam dici poteſt infenſus, paucis diebus antequam ex hinc recederet, dulci quadam, & devota ejus oratiuncula mirabiliter placatus eſt. Nam cum forte in cubiculo ſuo aſſiſteret, & Pontifex hinc inde deambulandi gratia proficiſceretur, poſtquam aliquot ſpatia tacitus confeciſſet, ad ipſum porrecto vultu, brachioque molliter elato indignabundus his vocibus convertitur: *Martinus*, inquiens, *Papa quadrantem non valet*. Quo hic audito ſtatim verba illa recognoſcens (puerilis enim cantilena de eo circumferebatur) *quid hoc eſt*, ait, *Beatiſſime Pater? Num ad aures quoque tuas hujuſmodi puerorum*

rum nugae pervenerunt? At ille nihil ad haec: ſed eodem veſtigio conſiſtens: *Martinus Papa quadrantem non valet* eiſdem verbis ſtomachans repetivit. Tunc vir ſapientiſſimus deprehenſa illius animi infenſione (nam verba de ſe vulgo cantata aſſidue refricabat) incredibili tanti Principis indignationi, ſi qua poſſet, pro honore, & emolumento civitatis mederi ſtatuit. Unde brevi quadam, & humili beneficiorum a nobis ſuſceptorum commemoratione opportuno tempore uſus, per ea, quae poſtea ſubſecuta ſunt, Pontificem ſatis placaſſe creditur, cum puerilibus naeniis aures non admovere oportere Pontificalem gravitatem elegantiſſime ſimul, atque graviſſime oſtendiſſet. Nam ubi ipſum perorantem audivit, & plurimum laetatus eſt, & ejus orationem etiam, atque etiam laudavit. Quanti vero verba ſua fecerit, paulo poſt manifeſtiſſime demonſtravit. Cum enim abire ſtatuiſſet, advocatis Civitatis noſtrae Praeſidibus beneficia Florentini Populi in eum collata benigne admodum recognovit, & eodem ordine, quo ab hoc tunc vere, ut dicitur, vivo dicta fuerant, cuncta recenſuit. Quoniam vero ſingularis hujus ſapientiſſimi Viri ſapientia praecipua quadam, & admirabili eloquentia condita commemorato Pontifici ſemper antea mirum in modum placuerat, maxime autem ea indignationis ſuae tempeſtate gratiſſima fuerat, magnis proemiis, atque ingentibus pollicitationibus aſſidue hominem, etiam dum recederet, invitare non deſinebat, ut Sanctitatem ſuam ceterorum Curialium more Romam ſequeretur. Sed cum ipſe jampridem Florentiam, quam plurimum diligebat, utpote primum doctrinae, ac dignitatis ſuae receptaculum, propriam ſibi patriam delegiſſet, eam deſerere noluit. Et cum ex uxore quoque primaria noſtrae Civitatis muliere unicum filium ſuſcepiſſet, & pluribus inſuper quorumdam maximorum beneficiorum & civilitatis, & immunitatis muneribus ob admirabiles virtutes ſuas a Florentino populo honeſtatus fuiſſet, ac laboribus denique, & vigiliis, & ſua illa incredibili eloquentia amplas divitias comparaſſet, Florentiae cum uxore, & liberis, & cum concivibus amicis, ac demum cum libris ſuis quiete commorari, atque in gratiam redire, quam Romam proficiſci maluit, quibus omnibus ob varias quaſdam externorum locorum peragrationes jamdudum bellum indixiſſe videbatur. Ubi paucis poſt annis commoratum, a Praeſidi-

ſidibus, qui forte eo tempore adminiſtrandae Reip. gratia praeſidebant, magno cum honore, atque ingenti emolumento ad digniſſimum publicarum epiſtolarum officium univerſo Florentini Populi conſenſu delectum fuiſſe conſtat. Nam praeter maxima pecuniarum praemia, quae exinde memoratis laboribus, ac vigiliis non immerito reportabat, eum primum ac ſolum e ſcribis publicorum munerum ex praecipuo quodam admirabilium virtutum ſuarum privilegio participem extitiſſe non ignoramus. Unde inter ceteros ejus Magiſtratus, & publicae Civitatis noſtrae cuſtodiae praeſtitiſſe, & ter in Decemviratu etiam fuiſſe, & demum in ſumma dominationis noſtrae dignitate praeſediſſe cognovimus. Quibus quidem in Magiſtratibus quantum primum litteris, cum ad diverſos Italiae populos, tum ad varios Principes, Reges, Imperatores, Pontifices Florentini Populi nomine elegantiſſime ſcriptis profecerit, difficile dictu eſt. Quantum deinde utilitatis Legationibus ad Reges, & Pontifices noſtris nominibus ſuſceptis illa ſua admirabili, ac prope divina eloquentia pepererit, poſtremo quantum ſuis integris, ſapientibuſque conſiliis, ſi quando vel de pace, vel de bello, vel de hujuſmodi magnis atque arduis rebus ageretur, nobis profuerit, non ſatis dici poteſt. Hoc tamen unum in eo mirabile, atque omnibus ſeculis celebrandum praetermittere non poſſum. Ut eum omnium non ſolum noſtri temporis, ſed cunctorum prope antiquorum eloquentiſſimus haberetur, non minus prudentia, ac conſilio, quam ſua incredibili eloquentia hanc noſtram Civitatem, quam ut ſupra diximus, patriam ſibi ſuam delegerat, ab acerrimis, & oppugnantibus hoſtibus, & fortiſſime defendit, & ſapientiſſime conſervavit. Quotiens enim Decemvir ad curam belli gerendi creabatur, totiens modo neſcio quo Reſp. quaſi divinitus ageretur, ex magnis, & eminentibus periculis eripiebatur. Nam cum Franciſcus Sfortia univerſi exercitus ductor jam admodum adverſus Venetos indignaretur, quod ſibi Padum tranſire nolenti ab eis ſtipendia non ſolverentur, ac propterea cum Philippo Maria Mediolanenſi reconciliari conaretur; Florentini quo ſe verterent neſcientes, Oratores ſuos illico Venetias miſerunt, ubi aliquot menſes fruſtra commorati, poſtquam re infecta Florentiam redierunt, Florentini eam reconciliationem interim utrinque tractatam, ac tandem concluſam neceſſitate cogente ſecuti

Tom. I. †††††† ſunt.

ſunt. Unde Piccininus, qui ex Gallia Ciſalpina cum aliquot equitum, peditumque millibus jam ad Forum Pompilii per Flaminiam venerat, hujuſmodi reconciliatione audita non cunctandum eſſe ratus, ſtatim incredibili celeritate cum omnibus copiis in Galliam revertitur, Venetoſque aggreſſus multa eorum oppida faciliter expugnat. Quocirca Veneti, ubi de opportunis eorum remediis crebrius, ac diutius ageretur, tandem ſocietatem noſtram, quam paulo ante ſpreviſſe videbantur, maturo conſilio repetere decreverunt. Hac igitur ipſe diſſolutae confoederationis tempeſtate primo in Decemviratu una cum quibuſdam aliis noſtrae Civitatis peregregiis civibus creatus eſt. In quo quidem Magiſtratu, cum res Venetorum pluribus oppidis amiſſis jam ſatis periclitaretur, rurſus communi utrarumque partium conſenſu ſocietas non multo ante ſciſſa reſumitur. Itaque per hunc modum inita denuo ſocietate Franciſcus exercitus ductor cum magnis equitum, peditumque copiis Florentinorum opera ad opitulandum Venetis celeriter tranſmiſſus, eorum res labantes, ac jam prope deletas mirabiliter reſtituit. Nam inter cetera glorioſa ejus geſta Veronam urbem jam ab hoſtibus captam hac ſua profectione cum magna eorum ſtrage recuperavit, & hoſtes inſuper ipſos a Venetorum cervicibus propulſavit. Proxima deinde aeſtate iterum in eodem Magiſtratu bonis ominibus refectus ita ſe geſſit, ut Philippi Ducis copiae nobis ob initam cum Venetis ſocietatem, ſupra quam dici poteſt, infenſae longe a finibus noſtris arcerentur, atque totum in Galliam bellum gereretur. Tertio deinceps anno Piccininus Gallia in medio Gallici belli furore relicta cum magnis ſuorum copiis, & cum quibuſdam exulibus noſtris in Etruriam venit, ubi cum Apennino tranſmiſſo in agrum Mugellanum deſcendiſſet, & cuncta nullis repugnantibus paſſim popularetur, tantum omnibus terrorem incuſſit, ut plerique cives vix intra urbis moenia ſe ſe prae magna formidine continere auderent. Attonita igitur per hunc modum civitate, atque in maximo diſcrimine ob repentinas hoſtium incurſiones conſtituta, rurſus vir ſapientiſſimus Florentini Populi decreto Decemvir cum aliis praeſtantiſſimis civibus creatus eſt. Neque enim tunc maxima, ac pene cervicibus noſtris impendentia pericula mediocres homines depoſcebant. Ubi vero magnanimi viri, & alti quidem

dem conſilii ad curam belli gerendi creati ſunt, pleriſque copiis in Gallia ad reliquias Gallicae expeditionis perſequendas dimiſſis, & exinde pauca, & multa aliunde equitum auxilia procurabant. Unde miſſis hinc inde ad conducendum milites pecuniis poſt duos circiter menſes partim ex Gallia, partim ex agro Piceno, partim etiam ex Flaminia Florentinis plura equitum auxilia opportuno tempore ſupervenerunt. Picciniuus, qui prope in expugnandis pluribus oppidis noſtris tantumdem pene temporis contriverat, circa ſaltuoſa Caſentini loca paſſim populabundus vagabatur. Ex quo quidem factum eſt, ut uno, & eodem Junii menſe copiis ad ſufficientiam in Gallia relictis, & accitis ad reprimendos hoſtiles impetus in Etruriam undique equitibus, mirabile dictu, & hoſtes in Gallia proelio victi ſuperarentur, & Picciniuus etiam amiſſis pene omnibus ſuis ita prope Anglare oppidum profligaretur, ut vix cum paucis evadendi gratia burgum ingrederetur: quo ſi noſtri parta, ut debebant, victoria illico acceſſiſſent, ipſe cum reliquis omnibus haud dubie capiebatur. Nam & ex hoſtium equitibus pauci admodum evaſerant, & omnia quoque, quae in hoſtilibus caſtris fuerant, ad noſtros devenerant, & burgenſes etiam ſupra mille ducentos homines in proelio capti apud victores tenebantur, & omnia denique adverſariorum Ducum vexilla ſuſcepta erant. Hac itaque Florentini victoria habita Bibienam, & Romenam, ac cetera oppida prius amiſſa faciliter recuperarunt, & Puppium inſuper cum omnibus Caſtellis, quae prius Comitum fuerant, in eorum ditionem redegerunt, ac totum praeterea Caſentinum poteſtati, imperioque ſuo in hoc fauſto, ac felici Decemviratu ita proſpere ſubjecerunt, ut ex turbulentiſſima tempeſtate, qua creati fuerant, magnam, & glorioſam victoriam reportarent. Cum igitur de domeſticis ejus moribus, & qualis etiam in noſtra Rep. fuerit, pauca quaedam è multis memoratu dignis, ut ab initio promiſimus, breviter pertractarimus: reliquum eſt, ut de bonarum artium ſtudiis deinceps abſolvamus. In quo quidem ſi forte Venerationibus veſtris paulo longiores videremur, quam brevitas temporis, & hujuſmodi celeberrimi funeris ſolemnitas pateretur, date quaeſumus nobis hanc veniam, ut de omni doctrinarum ſuarum genere oratorio more parumper proſequamur, ne vos ex nimia orationis brevitate certa quadam ad-

mirabilium virtutum cognitióne fraudaremini, & ipſe quoque propriis, ac funebribus laudibus privaretur. Quanta fuerit in hoc glorioſo doctorum hominum, atque Romanae eloquentiae ſplendore, ut a grammaticis ordiamur, poëtarum pertractatio, quanta hiſtoriarum cognitio, quam integra, & quam incorrupta verborum interpretatio, quanta litterarum latinarum, & graecarum eruditio, facilius mentibus noſtris excogitare, quam verbis explicare poſſumus. Quantum ille deinde cum excogitandis, tum diſponendis, & exornandis rebus in hac ipſa dicendi facultate excelluerit, ex multis, ac variis ſcriptorum ſuorum voluminibus evidentiſſime demonſtravit. Quantum denique in morali philoſophia valuerit, ex pluribus Platonis, & Ariſtotelis, ceterorumque Philoſophorum, pace cunctorum dixerim, principum traductionibus ita manifeſtum eſt, ut luce clarius apparere videatur. Omnia namque commemoratarum artium ſtudia animo ſuo non ſolum noſtra, atque domeſtica, ſed graeca etiam ac peregrina tenebat. Admirabilis in eo erat memoria poëtarum Pindari, Ariſtophanis, Euripidis, Heſiodi, Homeri, ceterorumque Graecorum, ut noſtros omittamus, quos omnes ita familiariſſimos habebat, quaſi ipſe propria eorum poëmata confeciſſet. Admirabilior etiam hiſtoriarum recordatio: Thucididis (ne forte de Latinis dumtaxat Hiſtoricis a nobis dicta fuiſſe intelligeretis, quos non ſecus memoriter carpebat, quam ſi ipſe illarum rerum geſtarum ſcriptor extitiſſet) Thucididis inquam, & Herodoti, ac Diodori, & Polibii, aliorumque multorum admirabiliſſima: inſuper veterum Oratorum exacta quaedam peritia, & certiſſima eorum, atque expreſſiſſima imitatio. Miſſum facio Ciceronem noſtrum, cujus uſque adeo verax imitator fuiſſe credebatur, ut ipſum imitatione ſua quotieſcumque voluiſſet, pene ad unguem expreſſiſſe putaretur. Aeſchinem quoque, Iſocratem, Lyſiamque, & Demoſthenem graecorum Oratorum principes generoſe admodum imitabatur. Ingens denique praedictorum Philoſophorum in eo ipſo intelligentia vigebat, atque haec omnia nova quadam graecae linguae recuperatione, quae per ſeptingentos circiter annos longe, ut ſupra diximus, ab Italia exulaverat, non ſine magna cunctorum Latinorum gloria aſſequebatur. Et ne forte nos prae nimio dolore lacrymis obortis vix vera, nedum falſa referre valentes fictas ad votum laudes nunc

cele-

celebrare putaremur, quod laudationis genus graeci panagyricon appellarunt: omnium memoratarum doctrinarum ſuarum complura fidelia, & aeterna teſtimonia breviter referemus. Nam varias Ariſtophanis, Baſilii, Xenophontis, Plutarchi, Demoſthenis, Platonis, Ariſtotelis interpretationes ſuas certa quaedam ac perpetua utrarumque & latinarum, & graecarum litterarum monumenta extare non ignoramus. Ariſtophanis enim comediam, Baſilii etiam epiſtolam, ac Xenophontis Tyrannum, & has Plutarchi vitas M. Antonii, Pauli Emilii, M. Catonis, T. & C. Graccorum, Sertorii, Pyrri Regis Epirotarum, Demoſthenis libros ſingulos, ejuſque orationum libros ſeptem, praeterea Platonis de immortalitate animi, Gorgiam, Phedrum, Apologiam, Critonem, epiſtolas libros ſingulos, Ariſtotelis denique Oeconomicorum libros duos, Eticorum decem, Politicorum libros octo ita e graeco in latinum convertit, ut nulla prope eloquentiae ornamenta (mirabile dictu) deſiderare videantur. Ex hujuſmodi igitur Poëtarum, Hiſtoricorum, Oratorum, ac Philoſophorum traductionibus maximas ei gratias agere, majores etiam habere deberemus, niſi nimis ingrati eſſemus, partim quia ex ſua praecipua, ac ſingulari induſtria divina veterum graecorum ingenia cognovimus, cum antea traducta non eſſent, partim quia haec Ariſtotelica vitio priorum interpretum corrupta, atque depravata nunc primum latina effecta fuiſse intelligimus, Ariſtotelemque philoſophorum principem cogitationes ſuas cum ſingulari elegantia litteris mandaſſe nequaquam in praeſentiarum amplius ambigimus, quod etſi a veteribus, & quidem magnae auctoritatis viris ſcriptum eſſe legeremus, nullo tamen pacto prius credere poteramus. Quare ſi tot ſuae, ac tam elegantes & Poëtarum, & Hiſtoricorum, & Oratorum, & Philoſophorum denique interpretationes ubique apud latinos reperiuntur, cum praeter exactam quamdam utriuſque linguae cognitionem pleraque etiam illorum auctorum probe, atque integre cognoviſſe manifeſtum eſt. Quonam enim modo peritiſſimus utrarumque literarum interpres ſine certa quadam eorum, quae interpretatur, eruditione & fideliter interpretari, & eleganter convertere queat, non ſane intelligimus. Sed ne in his ipſis quamquam luce clariora eſſe videantur, vel parumper haerere, dubitareve poſſitis, attendite quaeſo, ut quanta, & quam magna pro-

priarum rerum monumenta ſuo, ut dicitur, marte litteris mandaverit, recte intelligere, ac conſiderare valeatis. Scripſit enim complura ſparſim de variis rebus, & quidem egregia carmina, quae nondum morte praeventus in volumina redegerat; de Militia inſuper, de Interpretatione recta, de Laudibus Florentinae Urbis, Laudationem Johannis Strozae, Pro ſe ipſo ad Praeſides, Vitam Ciceronis, Vitam Ariſtotelis, De ſtudiis, & Litteris, Iſagogicon Moralis Philoſophiae. Et ne aliquod dicendi genus ab eo intentatum relinqueretur, contra hypocritas, & in Nebulonem maledicum libros ſingulos praecipua quadam, & admirabili elegantia condivit, atque abſolvit. Compoſuit praeterea Explanationum duos in Oeconomicorum Ariſtotelis Libros, Dialogorum totidem, Epiſtolarum ſuarum Libros octo; dictavit denique De primo Bello Punico libros tres, Commentarium rerum Graecarum librum unum, de Bello Italico adverſus Gothos libros quatuor, de Temporibus ſuis libros duos, Hiſtoriarum Florentini Populi libros duodecim. Si itaque omnium commemoratorum librorum numerum recenſebimus, in quatuor ſuper octuaginta conſiſtere deprehendemus. Cum igitur vir ſapientiſſimus Poetas, Hiſtoricos, Oratores, Philoſophos cum graecos, tum latinos ita interpretaretur, ut & proprias eorum ſententias probe intelligeret, & ita imitaretur, ut & carmina componeret, & annales, & hiſtorias, & commentaria conſcriberet, & variis dicendi generibus omnem vim oratoriam complecteretur, & Philoſophorum dicta e graeco in latinum mirabiliter converteret, itaque converſa dilucide explanaret; quantis ipſum & quam magnis laudibus dignum eſſe cenſebimus? ſed cunctis traductionibus, ceteriſque ejus ſcriptis praetermiſſis, ad digniſſimas quaſdam oratoriae facultatis, atque hiſtoriarum ſuarum laudes accedamus. Si omiſſis graecis ſcriptoribus, ut noſtris brevitatis cauſa contenti ſimus, M. Cato, Fabius Pictor, L. Piſo primo antiqui Annalium conditores apud veteres Romanos majores noſtros egregiis quibuſdam laudibus celebrabantur, quod annales ſine ullis orationis ornamentis ſcriptitaſſent: ſi deinde Criſpus Salluſtius ob multiplices diverſarum hiſtoriarum conſcriptiones, ſi C. etiam Caeſar ex Commentariis Belli Gallici, Bellique Civilis, ſi Q. Curtius geſtorum quoque Magni Alexandri ſcriptor, ſi Juſtinus inſuper ex ſuo Trogi Pompeii epitomate, ſi praeterea

Sue-

Suetonius Tranquillus ex duodecim ſuorum Caeſarum vitis, poſtremo ſi T. Livius ex variis Romanarum rerum hiſtoriis ingentes, ac maximas laudes conſenſu omnium non immerito reportarunt, quoniam partim ex puris hiſtoriarum, partim vero ex commentariorum, partim etiam ex epitomatum deſcriptionibus ſeorſum ab illis auctoribus editis mirum in modum laudatos eſſe conſpicimus: quantis nos laudibus illud noſtrum Latinorum decus in hac doctorum hominum penuria non natum, ſed potius ab aliquo Deo factum annalium, & commentariorum, & hiſtoriarum ſcriptorem exornare, & in coelum tollere deberemus? Si inſuper M. Tullius omnium noſtrorum Oratorum princeps, & caput primas Romanae eloquentiae partes ex orationibus, & ex ceteris ejus ſcriptis ſine controverſia aſſequebatur; quantum hoc noſtrum Italiae decus non ſolum eximium Oratorem, ſed etiam optimum Hiſtoricum commendabimus? Quoniam vero in T. Livii, ac M. Tullii mentionem quaſi invicem comparantes incidimus, quorum alter Romanarum hiſtoriarum parens, alter autem latinae eloquentiae princeps putabatur, ne haec vobis admirabilia, & forte incredibilia viderentur, pauca quaedam memoratu digna trium tantorum virorum propemodum comparandi gratia in medium afferemus. Livium multos variarum hiſtoriarum libros elegantiſſime ſcripſiſſe concedimus. At hoc noſtrum praecipuum Romanae eloquentiae decus praeter multiplices hiſtoriarum, & aliarum rerum ſuarum libros, annales, & commentaria ornatiſſime compoſuiſſe non dubitamus. Cicero vero Arati Poëtae carmina, & Xenophontis Philoſophi Oeconomicum, & duas quoque illas nobiliſſimas duorum illorum eloquentiſſimorum Oratorum Demoſthenis, & Aeſchinis orationes, inter ſeque contrarias e graeco in latinum convertit: Platonem vero, & Ariſtotelem ceterorum tam Graecorum, quam Latinorum, ut ita dixerim philoſophorum capita, forte obſcuritate earum rerum, quae ab illis tractabantur, deterritus, nequaquam convertere auſus eſt, cum id magnopere efficere concupiſceret, ut ad latinorum cognitionem divina illa ingenia transferret, quod tamen non fecit, nec ei, ne faceret, ut verbis ſuis utar, interdictum putabat. Multa praeterea in ſoluta oratione cum in dialogis, tum in ſimplici ſermone ſe ipſo auctore memoriae mandavit; nam multos egregios libros, & plures

praecipuas orationes, & duo illa praeclara epiſtolarum ſuarum volumina mirabili profecto, ac prope incredibili elegantia compoſuit. At vero Leonardus noſter vir eloquentiſſimus non modo duas illas nobiliſſimas orationes a M. Tullio antea converſas, & jampridem incuria majorum noſtrorum amiſſas, ac deperditas, ſed etiam, ut cetera leviora omittamus, pleraque Demoſthenis, Xenophontis quaedam, Platonis, & Ariſtotelis multa elegantiſſime, ſimul, atque ſuaviſſime traduxit. Complura inſuper Ciceronis more conſcripſit; nam & Dialogos, & Orationes, & Epiſtolas in unoquoque dicendi genere mirabiliter exornavit; Annales praeterea, & Hiſtorias, ac Commentaria generoſe admodum cum magna viventium, & poſterorum utilitate compoſuit, quod Cicero nullo unquam vitae ſuae tempore feciſſe videtur. Et ne forte malignas ſimultatis, & invidiae latebras, ſi majores & digniores defuncto viro laudes tribueremus, non vobis, quos omnes ex tanti luminis extinctione altius flere, atque prope ejulare conſpicimus, ſed quibuſdam abſentibus moveremus, ad quorum manus haec oratio noſtra pervenerit: paulo poſt finem dicendi faciemus, cum digniſſimum tantae commiſſionis officium penitus expleverimus. Commemorati enim hujus inclitae Civitatis Praeſides, qui omnia & de domeſticis defuncti hominis moribus, & qualis in noſtra Rep. fuerit, & quantum in bonarum artium ſtudiis valuerit ſuperius enarrata plane, aperteque fama increbeſcente cognoverant, ac veteres Graecos, Romanoſque majores noſtros in ornandis clariſſimorum virorum funeribus imitari cuperent, tria nobis eorum collegis prae ceteris injunxerunt: ut primo hoc praeclariſſimi Viri funus dignis quibuſdam laudibus celebraremus, ut deinde idipſum hujuſmodi peregregiis plurimorum funalium muneribus, multiſque inſignibus drapporum agminibus, atque nobiliſſimo vexillo exornaremus: poſtremo, ut veneranda tanti Vatis, Oratoris, & Hiſtorici tempora hac laurea corona inſigniremus. Ceterum nos jam primum tibi, Clariſſimum Latinorum Decus, ſatis quantum pro brevitate temporis fieri licuit, ſuperiori oratione noſtra ad diuturnam admirabilium virtutum tuarum memoriam feciſſe exiſtimamus, & credimus. Secundum in praeſentiarum agimus, ut te Excellentiſſime Civitatis noſtrae Gubernator tantis, ac tam ingentibus Florentinorum donis ad perennem

quam-

quamdam tuorum in Remp. meritorum commemorationem illuſtraremus. Quibus jam rite peractis reliquum eſt, ut tempora tua, Eximie Vates, priſco, Graecorum, Romanorumque more hac laurea coronaremus. Sed antequam ad ipſum coronationis actum accedamus, antiquos Imperatores, vetereſque, & novos noſtri pene temporis Poëtas primo laurea coronari ſolitos paucis oſtendemus, deinde quas ob cauſas laurorum potius, quam olearum, vel palmarum, vel hederarum vel aliis quibuſdam perpetuo virentibus frondibus coronarentur, breviſſime demonſtrabimus: poſtremo hunc clariſſimum Virum, & optimum Hiſtoricum, & eximium Oratorem, & egregium Poëtam extitiſſe parumper declarabimus. Militares coronas ceteris nobiliores octo circiter ex crebris veterum auctorum lectionibus fuiſſe accepimus, quarum haec nomina ferebantur: Obſidionalis, Civica, Muralis, Caſtrenſis, Navalis, Ovalis, quaſi Triumphalis, & Triumphalis. Obſidionalis e gramine fiebat, quam ii, qui obſidione liberati erant, ei Duci, qui liberaverat, propterea donabant, quod ibi gramen plerumque generaretur, ubi obſeſſi tenebantur. Hanc Coronam gramineam Senatus, Populuſque Romanus Q. Fabio Maximo ſecundo Bello Punico non immerito dederat, quoniam Urbem Romam obſidione hoſtium liberaſſet. Civica appellabatur, quam civis civi, a quo in proelio ſervatus erat, teſtem vitae, ſalutiſque perceptae concedebat. Ea e fronde quernea, vel ilignea ob id efficiebatur, quod victus antiquiſſimus ex quercubus, atque ilicibus capiebatur. Hac corona civica L. Gellius vir Cenſorius in Senatu Ciceronem Conſulem donari a Rep. cenſuit, quod ejus opera atrociſſima illa Catilinæ conjuratio detecta, vindicataque fuiſſet. Murali corona ab Imperatore donabatur, quiſquis primum murum ſubiens per vim in oppidum hoſtium aſcendiſſet. Caſtrenſis dicebatur, qua Imperatores eos donabant, qui primum pugnantes hoſtilia caſtra ingrederentur. Ea inſigne valli habebat. Navalis erat, qua maritimo proelio donari ſolebant, qui hoſtium naves vi armati tranſiluiſſent. Ea quaſi navium roſtris inſignibatur, atque hae tres ex auro fieri conſueverant. Ovalis mirtea habebatur: illa ipſa Imperatores utebantur, quandocunque ovandi gratia in Urbem revertebantur. Ovare autem dicebantur, ſi quando victores vel ex indignis bellis, vel non cum juſtis hoſtibus geſtis domum remea-

rent,

rent, aut quum hoſtile nomen humile, & non idoneum, ut ſervorum, piratarumque fuiſſet, aut deditione repente facta in pulvere, ut dici ſolet, incruentaque victoria obveniſſet, cui facilitati mirtum Veneris frondem aptam, & accomodatam eſſe non injuria putaverunt, quod non martius, ſed quaſi venereus quidam triumphus foret, ac per hunc modum Octavianus Auguſtus poſt Philippenſe, & rurſus poſt Siculum Bellum bis ovans Urbem ingreſſus eſt. Quaſi Triumphalis nuncupabatur oleagina, eaque coronabantur non qui proelio interfuiſſent, ſed qui dignum aliquem pro abſentibus Imperatoribus triumphum procuraſſent. Triumphalis ex lauro fiebat, & quia ceteris omnibus praeferebatur, ſolis dumtaxat triumphaturis Imperatoribus ſervabatur, qui cum ex ancipiti proelio, cruentaque victoria victis ſuperatiſque hoſtibus in patriam reverterentur, triumphalibus curribus cunctis ornamentorum generibus praeditis ipſi tamen undique purpurei, ac laurea coronati per Urbem vehebantur. Quod ut clarius intelligere, ac memoriae mandare poſſitis, pauca quaedam noſtrorum triumphantium exteris brevitatis cauſa praetermiſſis exempla referemus. Octavianus Auguſtus, qui Julio Caeſari nunc a nobis parumper omiſſo in imperio ſucceſſit, tres curules triumphos poſt duas illas ovationes ſuas Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum continuo triduo mirandum ſpectaculum de more laurea coronatus egiſſe legitur. Tiberius deinde Caeſar, cum ei toto Illyrico perdomito, & in ditione Populi Romani redacto triumphus decerneretur, ac ipſe ob Q. Vari cladem, qui ſub idem fere tempus in Germania una cum tribus Legionibus perierat, decretum ſibi triumphum differre, quam triumphare maluiſſet; Urbem nihilominus praetextatus, & laurea coronatus intravit. Nero inſuper e Graecia per Neapolim, per Ancium, & Albanum Romam reverſus, eo curru, quo Auguſtus olim triumphaverat, veſte purpurea, clamydeque ſtellis aureis diſtincta, ac olympiaca, & laurea corona capite redimito Urbem ingreditur, cum prius etiam triumphantis habitu, & laurea coronatus in Capitolium aſcendiſſet, poſtquam Mithridatem Armeniae Regem Romam venientem quaſi triumphaturus recepiſſet. Sed ut quanti haec laurea a veteribus Romanis aeſtimaretur, planius cognoſcere, atque intelligere valeatis, quicquid M. Craſſo ovanti, & Julio Caeſari triumphanti contigerit, quaeſo diligen-

ligen-

ligenter animadvertite. M. enim Craſſus quoniam bello Fugitivorum confecto ovans redibat, mirteam coronam ovationibus legitime adtributam ita inſolenter aſpernatus eſt, ut Senatus conſultum faciendum per privilegium curaret, ne mirto, ſed lauro coronaretur. Julius quoque Caeſar quamquam quinquies confectis bellis triumphaſſet, & quinque curules triumphos Gallicum, Alexandrinum, Ponticum, Africanum & Hiſpanienſem laurea de more coronatus peregiſſet: ex omnibus tamen decretis ſibi a Senatu, Populoque Romano honoribus nullum libentius, quam jus laureae perpetuo geſtandae recepiſſe ſcribitur. Hujus laureae tanta per ea tempora Imperatores cupido inceſſerat, ut novos quoſdam, immeritoſque triumphos ſibi decerni poſtularent. Unde de jure triumphandi lege cavebatur, ne quis triumpharet, niſi ſaltem quinque millia hoſtium una acie cecidiſſet. Et ne tam praeclarae legi ex nimia quadam glorioſae laureae cupiditate ullatenus derogaretur, eam alterius legis praeſidio comprobarunt, quae graviter Imperatoribus minabatur, ſi qui falſum aut hoſtium occiſorum in proelio, aut amiſſorum civium numerum literis Senatui retuliſſent, eoſque apud Quaeſtores Urbanos jurare jubebat, cum primum Urbem intraſſent, ſe ſe de utroque tam hoſtium, quam civium numero vere Senatui reſcripſiſſe. Praeterea veteres memoria trecentorum circiter ſupra mille annorum de noſtris dumtaxat repetita recenteſque, ut ita dixerim, Poëtas hujuſmodi laurea coronari conſueviſſe legimus. Nam ut ceteros mittamus, Statium Toloſanum, & Claudianum Florentinum, quorum alter Domitiani, alter vero Theodoſii ſenioris temporibus floruit, & Petrarcham patrum, & Colucium noſtra memoria Florentinos, & egregios vates laureis coronatos fuiſſe accepimus. Olearum frondes, ſi ſecularibus, ſacriſque litteris credimus antiquitus pacis, ac victoriae ſignum, non ſecus quam temporibus noſtris habentur, extitiſſe cognovimus. Si enim figmentis poëtarum aures admovemus, hoc ipſum luce clarius apparebit. Nam cum Neptunus, & Minerva, ut in fabulis traditur, Athenas condidiſſent, atque de impoſitione nominis inter ſe contenderent; Diis praeſentibus his foederibus convenerunt, ut qui terra proprio inſtrumento percuſſa laudabiliorem effectum ederet, is novae urbi nomen imponeret. Cum itaque Neptunus terram tridente percuſ-

ſiſſet,

ſiſſet, atque equus belli omen repente proſiluiſſet, Minerva autem haſtam in eam projeciſſet, olivamque pacis arborem produxiſſet, Minervae nomine, quae graece Athene dicitur, Diis arbitris Civitas appellata eſt. Si deinde hiſtoriis adhaeremus, id ipſum manifeſtiſſime deprehendemus. Quippe a Marco Varrone viro rerum humanarum, divinarumque doctiſſimo de Cecrope Athenarum Rege in hunc fere modum ſcriptum fuiſſe novimus. Eo enim Athenis regnante, cujus temporibus urbem conditam credidit, atque ambigente, quo nomine nova Civitas appellaretur, mox oleae arborem alibi apparuiſſe, & alibi aquam erupiſſe ſcribit. Unde Regem adeo prodigia iſta moverunt, ut ad Apollinem Delphicum ſciſcitatum mitteret, quodnam agendum videretur. Legati ob oraculo revertentes oleam Minervam, undam Neptunum ſignificare, in ſuaque poteſtate conſtitutum eſſe retulerunt, ex cujus nomine duorum Deorum, quorum illa ſigna apparuerant, civitas vocaretur. Hoc Regem audito omnes cives utriuſque ſecus in conſilium advocaſſe tradit. Mos enim tunc erat, ut feminae publicis conſultationibus intereſſent. Conſulta igitur per hunc modum multitudine, mares pro Neptuno, feminas pro Minerva ſententiam tuliſſe prodit. Sed quia numerus feminarum major, quam marium uno dumtaxat inventus eſt, Minervam eo certamine ſuperaſſe, ac propterea ſuo graeco nomine ſic civitatem appellatam fuiſſe demonſtrat. Si divinis denique litteris confidimus, nullatenus de eo ipſo dubitare poterimus. Nam ubi diluvii aquae, a quibus univerſum terrarum Orbem ex ſacrorum Librorum lectionibus mundatum fuiſſe intelleximus, parumper ceſſare, montiumque cacumina apparere coeperunt, columbam neſcio quam mordicus, quaſi divinitus ageretur, ramuſculum quemdam viridantis olivae in ſignum pacis, ac victoriae praetuliſſe nequaquam dubitamus. De palmarum arboribus ab Ariſtotele, & Plutarcho ſcriptum eſſe comperimus, ut quamquam magnis ponderibus ſuperimpoſitis premerentur, nunquam tamen cedere viderentur. Unde propterea veteribus placuiſſe tradiderunt, ut palma certum quoddam victoriae ſignum ab omnibus haberetur, quoniam ea eſſet hujuſmodi arboris natura, ut urgentibus, opprimentibuſque non cederet. Et ne de neutro, vel ut de frivolo, atque temerario quodam victoriae ſigno ſuſpicari valeremus, utrumque ab Eccle-

Eccleſia militante quot annis renovari intelligimus, quoniam oleae palmarum ornamentis intertextae cunctis fidelibus populis propterea exhibentur, ut ſimul & de olea veteris, & de palmis novi Teſtamenti tamquam de certis quibuſdam, evidentibuſque pacis his, ac victoriae ſignis annuis commemorationibus admoniti vere, atque fideliter inſtruantur. Hedera vero a priſcis illis tantopere celebratur, ut Alexander Rex Macedonum ob rerum a ſe geſtarum magnitudinem cognomento Magnus victis ſuperatiſque Indis exercitum ſuum victorem inſtar Liberi Patris, quem in India pro Deo venerabantur, hujuſmodi frondibus coronatum in patriam traduxerit, cum tamen perſica corona in honorem Perſei atavi ſui antea uteretur, qui primus ex Perſide allatam apud Aegyptios eam arborem ſeviſſe traditur. Vetuſtiſſimos etiam Poëtas hedera, ſeu quaſi quodam mentis furore perciti baccarentur, ac Faunis, Satyriſque finitimi haberentur, ſeu quod eorum carmina aeternitatem mererentur, hujuſmodi ſemper virentibus frondibus coronari ſolitos ab idoneis auctoribus ſcriptum fuiſſe legimus. At vero cum tractu temporis omnia bonarum artium genera velut ab ipſis veterum doctrinarum incunabulis rudia, & inculta poſtea limarentur, factum eſt, ut Poëtae hederis omiſſis, ne baccantium more inſanire putarentur, lauribus quoque perpetuo virentibus coronarentur. Quod ob tres dumtaxat cauſas a politioribus, & cultioribus viris introductum fuiſse non injuria exiſtimamus, & credimus, ut vates perpetuis laurorum potius, quam vel olearum, vel palmarum, vel hederarum frondibus decorarentur. Primo ut Imperatores devictis ſuperatiſque hoſtibus triumphaturos imitarentur, quaſi ipſi libidine, ſegnitieque perdomitis, tamquam acerrimis quibuſdam humani generis inimicis non immerito triumpharent. Deinde quia talem, & tam ingentem famam ex poëmatibus ab eis egregie confectis ſe ſe conſecutos fuiſſe arbitrabantur, ut ex hujuſmodi laureatione aeterno quodam glorioſiſſimae vocis, famaeque praeconio neminem, ne Jovem quidem fulgoribus ſuis tantae, ac tam celebratae gloriae magnitudini officere poſſe palam omnibus ſignificarent. Phyſici enim hujus dumtaxat arboris naturam eam eſſe ſcriptum reliquerunt, ut inter ceteras plantas ſola a fulminibus non laedatur, ac ſic ſemper obſervatum fuiſſe dicunt, ut omni quidem tempore illaeſa, inviolataque permanſerit. Poſtremo quia veteres

Par-

Parnaſum montem Apollini dicatum lauribus, utpote Muſis pergratiſſimis arboribus undique affluere memoriae prodiderunt; idcirco Poëtas Pieridum alumnos, civiliori ut ita dixerim, mortalium vita laureis coronari coeptos, ac poſtea ſemper hactenus ſervatum noſtra quidem ſententia non injuria arbitramur. Cum igitur de Imperatorum, Poëtarumque laureis duabus ultimae diviſionis noſtrae partibus in praeſentiarum abſolverimus: reſtat, ut hoc noſtrum Italiae decus non ſolum optimum Hiſtoricum, & eximium Oratorem, ſed egregium etiam Poëtam fuiſſe deinceps oſtendamus. At vero quoniam de Hiſtoris, Annalibus, & Commentariis, atque de Dialogis inſuper, & Orationibus, & Epiſtolis multifariam ab eo, elegantiſſimeque conſcriptis ſingillatim ſuperius commemoraſſe meminimus, ex quibus ipſum, & optimum Hiſtoricum, & eximium Oratorem extitiſſe jure ambigere, ſuſpicarive non poſſumus, ea ipſa repetere, & crebrius auribus veſtris inculcare ſupervacaneum eſſe cenſemus. Itaque poëtica paulo altius ab origine repetita, de poëtis pauca dicemus, ne forte hunc peregregium diverſarum rerum ſcriptorem in Poëtarum numero recenſendum fore ſuſpicaremini. Mihi mecum ipſi crebro diligenter, & accurate de poëtica cogitanti, poëtas bifariam extitiſſe videri ſolet. Veteres enim uno quidem modo ex propriis ingenii viribus, quod abſque ullis, vel cum paucis bonarum artium ſtudiis ex interna quadam mentis agitatione docente natura agitatur, & commovetur, poëtas bonos fieri tradidere, atque hujuſmodi tamquam Deo plenos interdum ſacros, interdum divinos, interdum vates a priſcis ſcriptoribus appellatos eſſe conſpicimus. Putabant enim poëtam bonum neminem exiſtere poſſe, id quod a Democrito, & Platone in ſcriptis relictum eſſe dicebant, ſine inflammatione animorum, & ſine quodam afflatu quaſi furoris, cujuſmodi fuiſſe ajunt, Orpheum, Sybillas, Heſiodum, Pacuvium, multoſque alios, quorum Orpheus ex nimia, ac profecto admirabili lyrae ſuae ſuavitate cicures, & feras, ſaxaque & ſilvas, mira & eloquii dulcedine captas traxiſſe fertur. Sybillas vero quaſi furentes, & Deo plenas utpote divinarum voluntatum participes, atque conſcias a conſiliis Deorum enuntiandis aeolico quodam genere ſermonis cognominaverunt. Heſiodus autem paſtor rudis, & indoctus aquula Caſtalii fontis libata ita ad ſummum poeticae evaſit,

ſit, ut nobiliſſima dogmata ſua a Platone, & Ariſtotele in mediis eorum utriuſque Philoſophiae naturalis, & moralis voluminibus magna cum veneratione velut oracula ſaepe numero frequententur. Pacuvius etiam Tragaedias ſuas non levi, ac remiſſo animo ſcripſiſſe traditur. Alio quoque modo homines ex litterarum ſtudiis, atque plurimarum doctrinarum eruditione poëticam aſſequuntur, quales fuiſſe Homerum, Pindarum, Euripidem, Sophoclem, Ariſtophanem, Virgilium, Ovidium, Flaccum, Senecam, Statium, omneſque alios, qui per ſtudia, & diſciplinas ſine aliqua interna mentis agitatione nonnulla poëmata vel graecis, vel latinis verſibus mandaverunt. Et ut planius quicquid ſummatim de facultate poëtica dici poſſit, ſtrictim, & quaſi per tranſennam intelligatis, non alienum viſum eſt, unde hoc Sacrum Poëtae nomen derivaretur, paucis abſolvere. Poëtae nomen a quodam verbo graeco derivatum eſſe conſtat, quod latine facere ſignificat; proinde poëtam recte factorem latine interpretari poſſumus. Sed quoniam inter cuncta humani generis opera ea ceteris praeferebantur, quae a dignis ſcriptoribus celebrabantur, & quia inter illa, etiam quaecumqne verſibus mandabantur, aliis omnibus praeponebantur; ideo cunctis omiſſis illa ſola poëmata appellabantur, quae carminibus efferebantur, quaſi quaecumque metris canerentur, digniora eſſe cenſerentur, quam ea, quae in ſoluta oratione litteris traderentur. Quocirca figmenta verſibus mandata utpote veneratiori quodam, & altiori genere dicendi explicata ob excellentiam nominis, & ut Graeci dicunt per antonomaſiam poëmata quaſi ſola eſsent ea mortalium opera nuncupari conſueverunt. Poëtae igitur priſcis illis praetermiſſis, quos veteres propriis nominibus vates appellabant, pinguiori, ut ajunt, minerva omnes illi antiquitus habebantur, quicumque digna quaedam, altaque figmenta egregiis carminibus prodidiſsent. Itaque ſi quis poëta eſse cuperet, quaedam egregia poëmata deſcribat oportet. Quod ni ita eſſet, & Moyſes, & Hieremias, & Job, & David, & Salomon, quorum cantica apud Hebraeos ex canonicis eorum Libris ab hominibus in illo ſacro idiomate vel mediocriter eruditis hebraicis verſibus dictata cernuntur, poetae ſimplicibus cognominibus, non cum ſacrorum carminum adjectionibus appellarentur. Ut de David, apud Baſilium virum graecarum lite-

literarum peritiſſimum, ac ſanctiſſimum ſcriptum eſse legimus, quèm quidem Poëtam ſacrorum carminum appellare non dubitavit. Eodemque modo de Juvenco quodam Hiſpano, Sedulioque judicaretur, quos hexametris verſibus Evangelia compoſuiſse conſtat. Similiter quoque de Empedocle, ac Lucretio cenſeretur, quorum alterum apud Graecos, alterum vero apud nos de rerum naturalium cauſis carminibus ſcripſiſse manifeſtum eſt. Quid igitur faciemus? Nonne in hoc ſecundo Poëtarum numero Leonardum noſtrum jure, ac merito collocabimus? Ita profecto: primo namque magnam quandam graecarum, & Latinarum Literarum cognitionem mirabiliter adeptus eſt. Varias deinde omnium pene ingenuarum artium eruditiones ingenue admodum comparavit. Hiſtorias quoque, Annales, & Commentaria uberrime, ornatiſſimeque compoſuit, & quod ad artem oratoriam ſpectare videtur, dialogos, orationes, & epiſtolas elegantiſſime ſimul, atque copioſiſſime tractavit. Proinde ipſum & optimum Hiſtoricum, & eximium Oratorem fuiſse recte, ac jure dubitare non poſsumus, & quod maxime ad poëticam ipſam pertinere cognoſcimus, cunctorum cum Graecorum, tum Latinorum poëtarum ſingula quaeque ita ad unguem interpretabatur, quaſi ipſe propria eorum poëmata commentatus abſolviſset. Unde ſi ſua quoque paulo diligentius, atque accuratius animadverterimus, egregium etiam poëtam extitiſſe nequaquam ignorabimus. Eſt enim, ut ait Cicero, finitimus oratori poëta numeris aſtrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus ſocius, ac pene par. In hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumſcribat, aut diffiniat jus ſuum, quominus ei liceat eadem facultate, & copia vagari, qua velit. Et non multo poſt in eodem libro verba haec poſuit: Atque id primum in poetis cerni licet, quibus eſt proxima cum Oratoribus cognatio, quam ſint inter ſe ſe Ennius, Pacuvius, Acciuſque diſſimiles, quam apud Graecos Aeſchylus, Sophocles, Euripides, quamquam omnibus par pene laus in diſſimili ſcribendi genere tribuatur. Praeterea diverſa, multipliciaque comentus & plura ſparſim de variis rebus carmina compoſuit, quae, ut ſupra diximus, nondum morte praeventus in volumina redegerat. Unde ipſum Poëtam fuiſse nequaquam dubitari, ſuſpicarive poſsumus; ob id vero, quoniam optimus hiſto-

hiſtoricus, & eximius orator erat; in eo poëtae nomen non tam celebre jure obſcurari, ac confundi videbatur. Quemadmodum enim Homero, atque Ennio, Platoni quoque, & Ariſtoteli contigerat, ut quamquam partim in hac facultate dicendi, partim vero in conſcribendis Annalibus plurimum valuiſſent; unuſquiſque tamen propriis illarum bonarum artium appellationibus cenſebatur, in quibus ſinguli excelluiſſe dicebantur, ac prius jamdudum hactenus ſervatum eſſe videbatur, ut docti ſimul, & indocti Homerum, atque Ennium Poëtas, Platonem vero, & Ariſtotelem Philoſophos omiſſis ceteris denominationibus cognominarent: ita eodem prope modo Leonardo noſtro contigiſſe conſpicimus. Etſi enim cuncta tam Graecorum, quam Latinorum poëtarum volumina evolviſſet, atque ea omnia eleganter interpretaretur, & multa inſuper ſua carmina componeret; quoniam tamen propria quaedam Hiſtorici, & Oratoris cognomina excellebant, idcirco poetae nomen paulo obſcurius in eo, ut ſupra diximus, obſcurari, atque confundi videbatur. Quas ob res cum Venerationibus veſtris, Clariſſimi Viri, ut ad vos tandem aliquando revertamur, & de domeſticis defuncti hominis moribus, & qualis in noſtra Rep. fuerit, & quantum in liberalibus bonarum artium ſtudiis, atque in multiplicibus ſcriptorum ſuorum voluminibus excelluerit, ſatis, abundeque oſtenderimus, ac etiam quemadmodum Imperatores, atque Poëtae laurea coronari conſueverint, & cur lauribus quoque potius, quam oleis, vel palmis, vel hederis, aliiſve quibuſdam perpetuo virentibus frondibus de more coronarentur, plane, & aperte explicarimus, & hoc inſuper noſtrum Italiae decus & optimum Hiſtoricum, & eximium Oratorem, & egregium Poëtam extitiſſe hactenus demonſtrarimus, atque ex prolixiori oratione, quam ab initio putarimus, tamquam ex longiuſcula peregrinatione, & velut diuturno quodam poſtliminio divina ope freti demum in patriam reverterimus; reliquum eſt, ut vobis ingentes gratias agamus, majores etiam habeamus, quoniam cum ſingulari quadam, & accurata rerum a nobis paulo uberius relatarum attentione, tum etiam ex veſtris jugibus lacrymis hoc celeberrimum funus mirabiliter decoraſtis, quibus quidem brevitatis cauſa praetermiſſis, poſtremo ad ipſum coronationis actum accedamus. Nos itaque ad te, Clariſſimum Latinorum Jubar

parumper converſi, beata & felicia tempora tua ad perpetuum quoddam, & aeternum admirabilis ſapientiae, atque incredibilis eloquentiae viventibus, & poſteris teſtimonium ex noſtro Senatus conſulto hoc digniſſimo Laureae ornamento feliciter coronabimus. Quocirca venerandis memoratorum Praeſidum noſtrorum mandatis, ut par eſt, parere, atque obtemperare cupientes, hac te Laurea optime Hiſtorice, eximie Orator, egregie Poëta ad perennem quandam, & aeternam tuarum bonarum artium memoriam, ac ſempiternam ineffabilis prope gloriae tuae illuſtrationem publico hujus Florentiſſimi Populi nomine fauſtis ominibus in praeſentiarum coronamus, ut te ternario Florentinorum Poëtarum numero Claudiani, Petrarchae, ac Colucii, quos e noſtris hominibus ſolos, Dante, & Boccacio praetermiſſis, quoniam alter exilio, alter vero paupertate oppreſſus digna lauri corona redimiri non potuerunt, jamdudum per mille circiter annorum curricula merito laureatos fuiſſe conſtat, quartum fortunatiſſime, ac eloquentiſſime te Leonarde non immerito adjungamus, te inquam nuper in ſingulari quadam Dei, & hominum gratia defunctum, te inquam ſecundum Latinae Linguae decus, te denique praecipuum quendam Romanae eloquentiae Principem, cujus quidem cadaver humana jam a nobis laurea coronatum hic e regione jacere conſpicimus, animum vero e vinculis corporis relaxatum, ac ſolutum tamquam ex hoc caliginoſo carcere, atque procelloſo pelago divina illa, ut ita dixerim, laureola redimitum in coelum certum quoddam, & aeternum Beatorum Spirituum receptaculum ob integritatem, & ſanctimoniam vitae evolaſſe non injuria exiſtimamus, & credimus, ut cum reliquis triumphantis Eccleſiae Spiritibus aevo ſempiterno in perpetuis jubilationibus perfruatur, quouſque ipſe noviſſimo die reſumpto corpore reviviſcens, atque hoc iterum factus, poſtea duplici & humana, & divina laurea coram Omnipotenti Deo ſemper coronatus appareat. Vale felix laureatum, utrarumque litterarum, & eloquentiae Decus.

POG-

POGGII BRACCIOLINI
ORATIO FUNEBRIS
IN OBITU
LEONARDI ARRETINI.

HOdiernus, Florentini, dies, atque hic publicus moeror communi voluntate ſuſceptus declarat, quanta hujus praeſtantiſſimi, atque omni laude digniſſimi Viri virtus extiterit, & quam cara & grata univerſae ſit Civitati, cum videamus Magiſtratus hujus Urbis, omnium Ordinum conſenſum, univerſum populum ad ornandam hanc funeris pompam una mente ſuis decretis ultro in eandem ſententiam conveniſſe. Nullus eſt enim, qui ſe civem eſſe exiſtimarit, qui non ſuum ſtudium, atque operam praeſtiterit ad cohoneſtandas hominis exequias optime de Rep. meriti, & ejus, cui parem rara ſecula protulerunt. Magnum quippe & praeclarum hoc teſtimonium virtutis eſt, & laudis, & mea ſententia plurimi aeſtimandum. Is enim juſtus, & verus eſt honor, qui ſoli virtuti ſponte conceditur, & recte factis: non qui aliunde quaeritur, aut precibus eſt, aut ſuffragiis hominum mendicatus. Non generi, non majoribus, non parentibus Leonardi, non amicis rogantibus ii honores tribuuntur, ſed probitati, prudentiae, continentiae, integritati vitae: ut non

bis, qui reliqui ſumus talium virorum praeſidio & virtute privati. Etenim mors non his deflenda, aut miſera videri debet, qui diem obeunt, ſi juſtitiam coluerunt, ſed illis potius, qui ſuperſunt. Illi enim fortunae omne arbitrium effugerunt; his novarum rerum impetus pertimeſcendi. Illi ſuum finem, in quo eſt vitae perfectio, ſunt ſortiti; aliis aſperum iter agendum. Quo vero meliores habentur fines, quam ea, quae ad finem ſpectant; eo ſapientis mors melior perfectiorque, quam haec vita aeſtimanda eſt. His mors gravis eſſe debet, quorum vita morti eſt ſimilis, nulli virtuti conjuncta. Quibus autem perpetua laus & gloria, vitaeque anteactae fructus proponitur; ii mortem aequo animo ferunt, tanquam laborum finem, & praemia meritorum. Quoniam vero (ut jam redeamus quo noſtra defluxit oratio) illius laudes ſumus proſequuturi, cujus nulla pars vitae laude vacavit, ita eas diſtribuemus, ut tum vitam omni commendatione exactam, tum opera, quae in noſtram utilitatem edidit, recenſeamus. Natus eſt hic Arretii civitate admodum antiqua, ac maxime nobili, & olim inter capita Etruriae, cum ea potens viris, armiſque eſſet, aeſtimata. Haec olim urbs adeo opibus, viriſque magnifica, & opulenta fuit, ut eam ſolam quondam P. Scipioni ad Bellum Punicum proficiſcenti triginta millia ſcutatorum pollicitam eſſe, galeas totidem, pila, gaeſa, haſtas longas millia quinquaginta, ſummamque pari cujuſque generis numero expleturam, ſecures, rutra, falces, alveolos, moles, quantum in quinquaginta longas naves opus eſſet, tritici centum, & viginti millia modia, & viaticum decurionibus, remigibuſque allatura T Livius refert. Magna profecto potentia, amplitudo, opulentia ejus civitatis cenſenda eſt, quae tantum ad Belli Punici expeditionem attulit, quantum univerſa Etruria vix hodie poſſit efficere. Sed & noſtris quoque temporibus duabus rebus, quibus honor & fama praecipue acquiritur, ſemper claruit, militari gloria, & ſtudiis litterarum. Multos illa civitas nobiles & egregios in re militari viros, ut de ſuperioribus ſileamus, noſtra aetate protulit: plures litterarum ſtudiis in omni genere doctrinae praeclaros, quorum pars diem ſuum obiit, partem Dei beneficentia ad communem eloquentiae & ſapientiae uſum nobis reſervavit, qui cum ſint nobis notiſſimi, eorum nomina, ne iis blandiri videar, praetermitto. Unum non prae-

teri-

teribo, quod forſitan multis ignotum eſt; Franciſcum Petrarcham virum doctiſſimum, ac ſapientiſſimum, cujus ingenio plurimum debemus, patria, ut ipſe teſtatur, Arretinum fuiſſe. Itaque maximas civitati illi docti omnes & habere, & agere gratias debent, quae Muſarum domicilium videtur noſtris temporibus extitiſſe. Certe ab eis humanitatis, & ſapientiae ſtudia exculta maxime ſunt, atque amplificata. Et genere Leonardus minime claro fuit. Sed quod natura non attulit, virtus elargita eſt. A ſe ipſo enim nominis claritatem, ac generis nobilitatem traxit, quae vera eſt, & perfecta nobilitas. In quo enim virtutum ſplendor conſiſtit, in eo ingenua ac perfecta nobilitas ineſt, non exterius proficiſcens, ſed naſcens domi, non alieno, ſed proprio beneficio parta, non majorum opera, ſed ſuis vigiliis, laboribus, ſtudiis acquiſita. Nam qui genus jactat ſuum, ut Tragicus inquit, aliena laudat. Et quidem quanto praeſtat lumen praebere aliis, quam alieno ſplendore lucere; tanto ſatius eſt ſibi peperiſſe nobilitatem, quam alterius munere accepiſſe, ſi tamen accipi poteſt, & non ſibi quisque nobilitatem comparat virtutum gloria, & recte factis, ex quibus maxime nobilitatis aura reſplendet. Itaque ſive, ut Ariſtoteli videtur, ei nobilitas virtute & opibus comparatur, hic egregie nobilis evaſit: ſive, ut Stoicis placet, ſola virtus illam parit, ſatis abunde nobilitatus eſt, & claritate nominis per ora omnium pervulgatus. Ab ineunte adoleſcentia latinas litteras in patria percepit; & quum animo majora quaedam conciperet, Florentiam ſe contulit, in qua uberior diſcendi facultas, & amplior conſequendae laudis campus eſſe videbatur. Ibi quadriennio Juri Civili operam dedit. Quo in ſtudio cum plurimum profeciſſet, ſupervenit Manuel Chryſoloras ex Urbe Conſtantinopoli Graecorum omnium ſapientia, & eloquentia tum facile princeps, qui ſtudia graecarum litterarum, quae jamdiu in Italia oblita & ſepulta erant, apud nos primus excitavit. Et cum plures ad ejus doctrinam confluerent, haberenturque coetus praeſtantiores, Leonardus illorum gloria commotus, cum in eo ſtudio magnam laudem propoſitam videret, poſthabita juris civilis cura adhaeſit Manueli, brevique effecit, ut omnes coauditores tum bonitate ingenii, tum ſtudio diligenti facile ſuperaret. Exercebatur tum Latina in Graecum ſermonem, tum Graeca in Latinum convertens. Sed cum utra-

que in lingua adeo profeciſſet, ut eloquentia excelleret omnes, qui tum doctiſſimi habebantur, labores vero ſuos tantummodo laudari, nihil vero ſibi afferre emolumenti cerneret, & premebatur inopia, ut qui tenui eſſet cenſu: rediit ad diſciplinas juris civilis, quae ſuis cultoribus opes & divitias pollicentur. Querebatur ſaepe mecum pro noſtra familiaritate, ſe invitum, & neceſſitate compulſum relinquere ea ſtudia, ex quibus magnam ſibi gloriam paratam omnes praedicabant, & ad eam ſcientiam, quae jam antiquaſſet, ſe reverti; praeſertim cum tanquam ſtudiorum ſuorum primitias jam quaedam opuſcula edidiſſet ſumma cum eloquentia, & omnium commendatione. Accidit interea, ut ego ad Curiam Romanam proficiſcerer Bonifacio IX Pontifice, fieremque paulo poſt, quam acceſſeram, litterarum Apoſtolicarum ſcriptor, quod officium & utile eſt, & honeſtati, dignitatique conjunctum. Succeſſit anno poſt Innocentius VII defuncto Bonifacio in Pontificatu. Et cum antea Leonardus, qui illam legum moleſtiam effugere cupiebat, primo verbis, deinde litteris egiſſet mecum, ut curarem, ut in curiam acceſſiretur ad aliquod exercitium, ex quo victum honeſtum poſſet conſequi, mihi vero cum his, qui eſſent Innocentio proximi, ſumma eſſet neceſſitudo; laudando Leonardum, & orationis elegantiam, virtutemque prae ceteris extollendo, ac ſimul quaedam ejus ſcripta oſtentando effeci, ut is, licet ignotus tum Pontifici, tum ceteris, ab Innocentio Secretarius fieret, duorum praeſertim opera, qui Pontifici erant cariſſimi, mihique ſatisfacere cupiebant. Qua in re multas, ac graves contentiones ſuſcepi adverſus quoſdam, qui illud idem ſummopere ambiebant. Sed ego omnia pro amico ſubeunda eſſe judicans, & illius deſiderio ſatisfacere cupiens, nullum laborem, nullam diminutionem bonorum, nullam malivolentiam pro noſtra conjunctione declinandam putavi. Meis itaque litteris accitus ad Urbem, pauloque poſt meorum opera Secretarius effectus, oſtendit vera eſſe, quae a me de eo ferebantur; brevique ſe in Pontificis, qui humaniſſimus erat, benivolentiam inſinuans illi acceptiſſimus fuit. Eodemque officio, quod ſemper ſumma integritate, fide, innocentia admiſtravit, Gregorii quoque, atque Alexandri, & Johannis tempore, cujus Pontificatus quaeſtuoſiſſimus fuit, functus eſt, multaſque tum pecunias Johannis indulgentia

con-

contraxit. Sed cum Johannes eſſet Bononiae, Leonardus accitus eſt a vobis in Cancellarium, quo in officio paucis menſibus praefuit. Nam tum novi exercitii difficultas, tum majoris ſpes emolumenti eum coëgerunt, ut abdicato officio, ad prioris exercitii vitam rediret. Romam, in qua Johannes Pontifex aderat, profectus eſt. Pauloque poſt uxorem ducit adoleſcentem optimam, ex qua unicum filium ſuſcepit, quem moeſtum, & ſordidatum, flentemque videtis. Tum ad Urbem rediens, Pontificem ſecutus eſt, quoad Conſtantia civitate Germaniae, quo Concilii cauſa acceſſerat, aufugeret. Hic cum cerneret, Johannem praecipitem ſe agere, multa vero tum pericula illum ſequentibus impendere viderentur; finem illius ſequendi ſibi conſtituens, Florentiam reverſus eſt. Et cum litteris ac ſcribendi jure contentus, ac honeſto otio frueretur, iterum Cancellaria ei a vobis demandata eſt; quae ſumma cum laude, atque auctoritate uſque ad extremum vitae tempus ab eo geſta eſt. Functus eſt etiam ſummis Magiſtratibus civitatis. Nam bis ex Decemviris ſummo civium favore factus fuit, Vexillumque Societatis tribus geſſit, ac ex Prioribus unus creatus eſt. Ad id quoque, quod praecipuum eſt in civitate, vexillum perveniſſet, niſi mors vivendi finem attuliſſet: quae licet in aetate provecta contigerit, tamen acerba dici poteſt, atque immatura, ſi virtutes ejus conſideretis, ſi mores, ſi ſcribendi utilitatem, ſi gravitatem, ſi prudentiam, ſi otium, quod ſemper ad ſcribendi curam, utilitatemque viventium conferebat. Quae omnia nobis dies unus abſtulit, eumque abſtulit, quem, ſi fas eſſet optare, oportebat fieri immortalem. Quia autem duo genera ſunt hominum, qui procul a laude militari vitam honeſtam ſequuntur, alterum eorum, qui animum ſuum applicant ad Rempub. gubernandam, inque ea adminiſtranda labores pro communi utilitate ſuſcipiunt, alterum eorum, qui otio dediti litterarum quieſcunt procul a turbine populari: utrumque Leonardus noſter eſt ſumma cum laude complexus. Nam otii fructus uberrimos nobis, & quamplurima ingenii ſui monumenta reliquit. Rei etiam publicae curas gubernandae adiit; in qua ita verſatus eſt, ut ſumma continentia, integritate, & virtute, atque innocentia nemini ceſſerit, & praeſtiterit multis. Magna haec ſummi ingenii argumenta ſunt, & praeſtantis naturae inſignia, cum in otio tantum

Reip.

Reip. muneribus ſit impartitus, quantum qui nihil aliud agunt, & tanta conſcripſerit, quanta ne illi quidem aſſequuntur, qui procul a Reip. laboribus ſumma in quiete conſeneſcunt. Vita fuit per omnem aetatem parciſſima ac ſevera, ſumma vixit aequitate, continentia animi, modeſtia, juſtitia, ut qui neminem unquam laceſſerit injuria, nemini maledixerit. Amicis praeſto erat, ſi quid ejus opera uti vellent. Prudentia, ac gravitas in eo viguit ſingularis. Quod ei tempus a litteris ſupererat, & a Reipub. negotiis, tum privatae rei impartiebat, tum coetui amicorum, quibus admodum delectatus, domi ſeverus, foris humanus fuit. Moroſior paulum, difficiliorque habitus eſt, quam ſtudia humanitatis, doctiſſimi viri ratio poſtulare viderentur. Sed moroſitatem parcitatemque a natura contraxit, virtutes ſibi ſtudia, ac ſcribendi, agendique diligentia pepererunt. Verum quod multis vitio tribuitur, id ego in viris doctis minime judico reprehendendum. Non enim aliquando non ſibi iraſci hominis eſt virtute praeſtantis, ſed trunci potius, ac ſtipitis inſulſi. Quidam tarditate mentis, ac ſtupore quodam pigreſcunt, nihil ſentientes, etiamſi more bubulorum ſtimulo pungantur, quod non virtutis videtur eſſe, ſed ſtupiditatis. Nam excitata ingenia, prompta, vigentia neceſſe eſt commoveri quandoque ad breve tempus; & aut aliorum timiditate, aut injuria, aut errore ſubita quadam indignatione excitari, id magis naturae ingentis, ac perſpicacitatis eſſe videtur, quam aut diſſimulare paſſionem, ut multorum, qui ſe bonos haberi volunt, mos eſt, aut omnino non commoveri, quod nulla virtus praeſtat, ſed mores aut callidi, aut hebetes ſenſus, aut ignari. Non autem ſubita efferveſcentia, & repentina quaedam indignatio, quae nemini noceat, eſt vituperanda, ſed potius commendanda. Excitat enim animum, & ingenium ſolet reddere perſpicacius. Haec vitae ratio viri optimi fuit, quam paucis proſequuti ſumus, ut ad ea quae majora ſunt, quaeque mihi ſecundo loco propoſueram dicenda, veniamus. Cum adhuc graecis auctoribus Florentiae vacaret, tranſtulit ſermonem quendam B. Baſilii, quem habuit ad diſcipulos inſtituendos mira dicendi ſuavitate, ut non traducta oratio, ſed a ſe profecta videatur. Deinde ſumma eloquentia dialogum quendam edidit, in quo cum primo libro viros praeſtantiſſimos doctiſſimoſque Dantem,

Fran-

Franciſcum Petrarcham, Johan. Boccacium, eorumque doctrinam, eloquentiam, opera impugnaſſet; ſecundo in ſuperioris excuſationem ipſorum & virtus laudata eſt. Et vitam Tiberii & Caii Gracchorum, Paulii Aemilii, Catonis Poſterioris, Sertorii quoque, & Ciceronis ex Plutarcho latinas fecit. Sed vitam Ciceronis non tamquam interpres, ſed velut a ſe editam compoſuit, multa addens a Plutarcho praetermiſſa. De Laudibus hujus florentiſſimae urbis edidit librum unum. Tranſtulit praeterea libellum Xenophontis de Tyranno, ex Platone verò Gorgiam, & Phaedonem, & epiſtolas quaſdam. Ex Ariſtotele autem Oeconomicam, in cujus explanationem quaedam edidit, ac Ethicorum, & Politicorum libros, in quibus rejecta barbarie pravorum translatorum ita ad verbum fere ſententias exprimit, ut facile intelligi queant a Latinis. Inſuper Ariſtotelis vitam ſcripſit multis ex auctoribus tam Graecis, quam Latinis contractam. Commentaria quoque primi libri Belli Punici ex Polybio Graeco Hiſtorico duobus libris expreſſa reliquit. Ex Procopio Hiſtoriam Gothorum quatuor libris complexus eſt. Volumen quoque Epiſtolarum, & plura opuſcula, velut de Militia, contra Hypocritas noſtri temporis, ſeparatim Hiſtoriam, multaque praeterea compoſuit, in quibus dicendi elegantia, & ſumma ingenii vis apparet. Sed quod ſibi ſummam etiam laudem omnibus afferet ſeculis, Hiſtoria eſt de rebus Florentinorum duodecim libris ſcripta. Orſus eſt eam paulo ſupra trecenteſimum annum, a quo tempore res Populi Florentini certiores ex ſuperiorum ſcriptis reperiuntur, opus certe luculentum, & quo fama, nomenque Florentinae Urbis in aeternum ad poſteros certo, & maximae auctoritatis ſcriptore demandabitur. Non autem quod propoſuerat, ad extremum deduxit. Nam cum conſtitueret ad haec noſtra tempora uſque hiſtoriam proſequi, bella ſolummodo, quae cum priori Duce Mediolani geſſimus, conſcripſit, reliqua perficere conantem mors interrupit. Hujus hiſtoriae cauſa ſingulare a vobis eſt ei virtutis praemium conſtitutum, quod & gratae ob ſuſceptum beneficium Civitatis memoriam praeberet, & alios excitaret ad commendanda geſta ejus Urbis, quae tam memorem ſe praeſtaret bene erga patriam meritorum. O Civitatem egregiam! O Rempublicam & ſummis laudibus extollendam! O dignam maximo Imperio Urbem, in qua

tan-

tanta doctrinae praemia expoſita eſſe videamus! Neque ullam eſſe rempublicam, ullum populum, ullos Principes, apud quos ſtudiis humanitatis & eloquentiae deditis majora virtutis munera ſint conceſſa, apud quos tantus habeatur optimarum artium ſtudiis honos. Nam cum primum domicilium Leonardus Florentiae elegit, hiſtoriamque coepit contexere: civitate a vobis, & certa cenſus quantitate, quae etiam ad filios manaret, in civitate donatus eſt. Eadem immunitas & Carolo quoque Arretino ſumma eloquentia, atque ſapientia praedito poſtmodum conceſſa. Poſtremo quoque & mihi, licet in doctorum, aut eloquentium numero minime ſim cenſendus. Sed tamen mihi eadem ſimilium ſtudiorum de me concepta opinione idem muneris tribuiſtis. Leonardi vero, quae ante ad tempus conceſſa erat, immunitatem in laborum ſuorum retributionem perpetuam effeciſtis. Tantum abeſt, ut hanc Rempublicam poeniteat gratias beneficii reddidiſſe, ut illud majore liberalitate voluerit eſſe accumulatum. Ubinam gentium audimus tanta beneficia, Cives, tam propenſam in ornandis viris excellentibus civitatem, tanta ſuffragia eloquentiae ſtudiis impenſa? Haec vero praeſtans humanitate ceteris gentibus communis bonarum artium patria dici debet, & dicendi artis officina, quae humanitatis doctrina praeditos recipit, colit, fovet, & ſummis honoribus ornat, tum dum ſpiritum trahunt, tum etiam, dum vita ſunt functi. Apud Athenienſes olim magna copia fuit ſcriptorum, qui eorum res geſtas ſuis vigiliis ornarunt, tum Graeci, tum peregrini; ſed nullum eorum legimus aliqua ab Athenienſibus ſuorum laborum praemia publice conſequutum. Romanorum facta, & dicta multa praeclara ingenia conſcripſere. Ennium tantum civitate donatum accepimus opera P. Scipionis; nullum ex reliquis, cum plures fuerint, comperimus aliquo a Republica munere affectum, cum ſuam in tradendo poſteritati Romanorum memoriam vitam, & operam collocaſſent. Haec ſola inter ceteras urbes, tanquam ſapientiae domicilium & ſtudiorum optimorum auctrix admirabili quadam virtute, & animi excellentia Pierum, qui primus ejus geſta ſuis ſcriptis in lucem prodere eſt aggreſſus, maxima beneficia in vivum, ſingulares honores in mortuum collocavit, oſtenditque, quam accepti ii ſibi eſſent, quorum opera in ſuo honore, & laudibus verſaretur. Magnum

hoc

hoc in reliquis incitamentum ad capeſſendum id doctrinae genus, in quo qui elaborant, maxima ſuorum laborum, vigiliarumque ſunt praemia conſecuti. Major illorum conſolatio, quibus civitatis indulgentia fuit tam propenſa, ut ſinguli munere fungerentur maxima civium gloria, quorum nomen reddetur ſcriptorum ſtudiis, & tali beneficentia immortale. Sed quoniam Leonardus iter nobis oſtendit, tum virtutibus ſuis, tum ingenii praeſtantia ad laudem, & gloriam conſequendam; hortor eos, quorum vitae ratio eſt a literis aliena, ut ejus virtutem, continentiam, probitatem, caritatem erga patriam imitentur. Licet enim etiam ſine litteris civem eſſe praeclarum, & eum Rempubl. tum conſilio, atque opere juvare. Nam & apud priſcos illos, & apud poſteriores fuere permulti abſque ulla doctrina excellenti virtute praediti, qui res & bello, & pace praeclaras magna cum laude geſſere. Et cum virtutis laus in actione conſiſtat, continentiam, probitatem, innocentiam, animum in conſulendo liberum, in agendo diligentem potius, quam ſcientiam civitas deſiderare, atque appetere videtur. Verum litterae ſi accedant, minime ſunt repudiandae, ſed appetendae potius, ſi deſint: quoniam afferunt ſummum ornamentum earum cultoribus, & ad res agendas doctiores, ac perfectiores ſolent reddere. Illos vero, quibus Muſae ſunt cordi, quique bonarum artium ſtudiis deduntur, obſecro, ut eum vitae curſum, quem coeperunt, dicendo, ſcribendoque proſequi omni conatu, atque animi contentione nitantur, ſectenturque illius veſtigia, cujus laudes in coelum conſenſu omnium efferuntur, inprimis autem virtutem colant, & habeant vitae ducem, ſine qua & litterae contemnendae ſunt, & doctrina omnis videtur eſſe repudianda. Nam quibus pluris eſt ſcientia, quam virtutis indagatio; ii viri evadunt callidi, & pernicioſi & tum Reip., tum ceteris inutiles. Longe enim errant illi, a quorum mentibus abeſt virtus ſuorum actuum, atque operum moderatrix, doctrinamque ad ſalutem hominum comparatam, ad perniciem gentium convertunt. Re enim honeſta abutuntur ad ſcelus, & perfidiam, & tanquam virginem caſtam videntur proſtituere in nefarios uſus. Itaque omnes, qui viri magni, & ceteris praeſtantiores eſse volunt, nomenque ſuum reddere clarum; litterarum ſtudiis, & doctrinae exercitia virtutum adjungant, eaque ad Reipubl. & ad ſingulo-

gulo-

gulorum utilitatem conferant. Praeſtat enim indoctum civem eſse, quam malum, minuſque malus civis rudis, quam doctus, qui rempublicam perturbat, & nocet civitati. Qui autem haec duo enixe amplectuntur, neceſse, ut primum beata vita fruantur, quae virtute & recte factis acquiritur: tum vero aſsequantur memoriam nominis ſempiternam, poſtremo felicitatem futurae vitae, quae eſt vera & perfecta felicitas, quamque omnes debemus appetere, conſequuntur.

AD.

Digitized by Google

ADPROBATIONES.

ILluſtriſſimus, & Reverendiſſimus Dominus Salvinus Salvinius Canonicus Florentinus videat Librum hunc, cui Titulus: *Leonardi Bruni Arretini Epiſtolarum Libri VIII.*, & referat, an aliquid contineat, quod Catholicae Fidei, vel bonis moribus adverſetur.

Datum Flor. 14. Novembr. 1740.

Julius del Riccio Vicarius Generalis.

ILluſtriſſimi, & Reverendiſſimi Domini Vicarii Generalis Florentini demandatae mihi curae obtemperans, cum Librum hunc *Epiſtolarum*, *&c.* accuratè, diligenterque perlegerim, nihil in ipſo offendi, quod vel Chriſtianae Religionis ſanctitati, vel bonis moribus adverſetur; quare, ut in manibus eat doctorum virorum, luce dignum cenſeo.

Ex aedibus meis III. Kal. Decembr. A. S. MDCCXL.

Salvinus Salvinius Canonicus Florentinus.

Attenta ſupradicta relatione imprimatur

Julius del Riccio Vicarius Generalis.

REv. Adm. Pater Thomas Maria Griſelli Ord. Praed. Sacrae Theologiae Profeſſor Primarius in Collegio S. Marci Florentiae, & S. Officii Conſultor Theologus juſſu Reverendiſſimi Patris Inquiſitoris Generalis videat *Libros Epiſtolarum Leonardi Arretini*, *&c.* & referat, an permitti poſſit, quod typis mandentur.

Dat. in S. Officio apud S. Crucem Florent. 1. Dec. 1740.

Fr. Franciſcus Antonius Benoffi Min. Conv. Sac. Theologiae Magiſter, Vicarius Generalis Sanctae Inquiſitionis Florentiae.

Juſſu

JUſsu Reverendiſſimi Patris Magiſtri Pauli Antonii Ambrogii Generalis Inquiſitoris attente perlegi Librum, qui inſcribitur *Leonardi Bruni Arretini Epiſtolarum, &c.* ipſumque dignum cenſeo, qui publica luce donetur.

Dat. Florentiae in Collegio D. Marci Ordinis Praedicatorum 10. Decembris 1740.

Fr. Thomas Maria Griſelli in ſupradicto Collegio Primus Sac. Theol. Profeſſor, & Sanctae Inquiſitionis Conſultor Theologus, &c.

Stante ſuperiori atteſtatione imprimatur

Fr. Franciſcus Antonius Benoſſi Min. Conv. S. T. Mag. Vic. Gener. S. Inquiſ.

Carolus Ginori Vidit.

MONITUM.

Errata quae irrepſerunt, ita corrigenda. In Epiſt. ad Lect. pag. 3. verſ. 18. in voce *michi* dele litteram *c*. Pag. 5. ejusdem Ep. v. 7. lege *an.* 1535. Pag. 10. verſ. 23. lege *Poggius Bracciolinus*. Pag. 13. verſ. 24. repone: *Verum etiam Argolici*. Pag. 41. Vitae verſ. 21. pro *Diploma* emenda: *Epiſtola*, eodemque modo paulo infra. Pag. 50. verſ. 7. ſupple: *octuaginta volumina, &c.*

LEO.

LEONARDI BRUNI ARRETINI EPISTOLARUM LIBER PRIMUS.

I.

LEONARDUS ARRETINUS COLUCIO [1] S. P. D.

Quid apud Pontificem [2] *egerit, feceritque.*

ROMAM veni ad octavum Kal. Apriles, moxque, ut primum licuit, Pontificem adiens ſalutandique cauſa, & mei ipſius exhibendi, ab eo perbenigne quidem, ac perhumaniter receptus ſum. Quamquam primo ſtatim congreſſu, ubi me aſpexit nullo adhuc verbo a me facto, converſus ad eos,

(1) Colucio Salutato Cancellario Florentino, & Leonardi in Studiis Magiſtro, ac Socio.

(2) Nempe Innocentium VII. Pont. Maximum.

qui proxime adſtabant, junior hic eſt, inquit, longe quam putaram. Haec prima vox illius a me audita eſt. Poſt haec ego conſueta veneratione illum affatus cum eſſem, ipſeque perpauca quaedam reſpondiſſet, reſumpſit ea ipſa, quae primo aſpectu edixerat. Summa verborum ejus iſta fuit: officio, cujus me gratia evocaſſet, magnum pondus, magnamque dignitatem ineſſe, nec litteras modo, verum etiam annos flagitare; nam adoleſcentem ei muneri praeeſſe vix ſatis habere dignitatis. In te autem, inquit, caetera me omnia invitant, aetas dehortatur; Sed haec alias conſiderare licebit. Ita tunc ab illo dimiſſus ſum. Plenum erat auditorium, cum haec a Pontifice dicebantur, diffuſusque rumor eſt, quaſi ob aetatem impedirer dignitatem nanciſci. Quae vox in ſpem multos erexit, & inprimis Jacobum Angelum [1] familiarem tuum, qui verbum ea de re prius fecerat nunquam, is nunc acerrime petit. Incendunt, ut audio, illum fautores quidam, perturpe ſibi affirmantes, ſi ejus, qui quadriennio jam toto in Curia fuerit, nulla ratione habita, ego abſens, ac ſolo nomine cognitus accerſor, praeſertim cum ea ſit aetate, ut plus quam maturus huic muneri videri poſſit. Hac ille indignatione percitus, & in ſpem elatus, curſitat nunc cum fautoribus ſuis, multoſque ad Pontificem hortatores ſubmittit, & quod ſuper omnia moleſtiſſimum eſt, comparationes odioſae ab illis inducuntur. Itaque video fortuna quadam mea fieri, ut cum quo dudum aemulo ſtudiis litterarum Florentiae contendi, cum eodem michi nunc Romae ſit de honore, dignitateque certandum. Sed meum quidem factum legitimum eſt ſine cuiſquam obtrectatione; illius autem conatum non ambigo tibi improbum, injuſtum-

(1) Jacobus Angeli a Scarparia in Etruria Filius, de quo ſupra in Vita.

ſtumque videri, totumque ex livore, tranſverſaque invidia proficiſci. Nam ſi locum hunc concupivit, cur non ante adventum meum petierat? Si non concupivit, cur nunc tandem cupit? difficultatem videlicet meam ſibi facultatem eſſe vult, pendentemque me, cui opem ferre oportuit, crudeli inhumanoque impetu ad ruinam impellere. Ego certe, quamquam me novitas ipſa loci, & inconſuetudo hominum, multaque ſimul alia in hac re perturbant, tamen non deero ipſe michi, conaborque, & annitar, ut quamquam aetate me ſuperet, caeteris tamen rebus ipſe a me ſuperetur. Vale Romae III. Non. Apriles.

II.

LEONARDUS COLUCIO S.

Quomodo aſſecutus ſit, quod a Pontifice petierat.

SCripſi antea tibi de contentionibus, in quas huc profectus praeter ſpem, voluntatemque incideram. Poſtea haec ſecuta ſunt. Pontifex ob eam, quam tunc ſcripſi cauſam, ambiguus, differendo, ac procraſtinando, neque rejicere plane me, neque recipere videbatur. Fautores adverſarii, competitoriſque mei multa continuo illi ſuggerentes, inſuſurranteſque, ac moleſte nos invicem comparantes, incertiorem in dies Pontificem reddiderant. Ita menſis fere totus tranſactus eſt. Tandem vero contentiones, & lites, & adverſariorum jactantiae, comparationeſque illae moleſtiſſimae eum finem habuere, ut non modo non graviter ferendum, ſed optandum etiam fuerit, & precandum, illas adverſus

me interceſſiſſe. Nam cum ferveret maxime id certamen, ac ſumma jam ſpe adverſarii tenerentur, litterae ad Pontificem ex Gallia venerunt a Duce Biturigenſium. Res, qua de agebatur graviſſima erat, & maxima, ipſarumque litterarum longa; & elaborata ſeries. Ad has cum reſpondere Pontifex accuratius vellet, ex Cardinalium ſententia michi, competitorique meo negocium mandavit, quaſi in hoc ipſo utriuſque noſtrum, judicium facturus. Hic ego letatus michi occaſionem praeſtitam cum illo, ut optabam, in comparationem veniendi, reſcripſi uti praeceptum fuerat, biduoque poſt conſtituto tempore meae illiuſque litterae Pontifici, Patribuſque recitatae ſunt. Quibus lectis, quantum intereſſe viſum ſit, neſcio; illud tantum ſcio, fautores illius, qui tam arroganter illum michi praeferebant, aperte jam confiteri, ſe falſa nimium opinione ductos erraſſe. Pontifex certe ipſe michi ſtatim gratulatus, rejecto illo, me ad officium, dignitatemque recepit. Haec tibi reſcribere feſtinavi, ut ſi quam forte ſuperioribus ex litteris moleſtiam ſuſcepiſti, eam nunc tandem tota re cognita omnino deponas. Vale.

III.

LEONARDUS COLUCIO SALUTATO.

Quid illi ex commendaticiis amici literis (1) *acceſſerit.*

ETſi ſciam, quae tu nuper de me ad Pont. Max. ſcripſiſti, ea omnino vera non eſſe; tamen, fatebor enim ingenue cupiditatem animi

(1) Haec Colucii epiſtola ad Inn. P. VII. edetur a me inter multas alias ejusdem Colucii hactenus ineditas.

mi mei, gratiſſima michi illa quidem, & acceptiſſima fuere. Tanti enim facio judicium tuum, ut vel unius epiſtolae teſtimonio univerſos obtrectatorum impetus, quibus neſcio quo meo fato ubicumque ſim carere non poſſum, facile me fracturum eſſe confidam. Nam tu ſic omnia in meam laudem complexus es, ut nullus jam malivolis ad me carpendum relinquatur locus, niſi plane judicio tuo voluerint contradicere. Quamquam neſcio, mi jocundiſſime Coluci, michi ne, an tibi, qui illa ſcripſiſti, plus laudis ex illa tua epiſtola provenerit. Nam laudes quidem meas ex teſtimonio tuo homines crediderunt, tuas autem ſuis, ut ita dicam, oculis intuiti ſunt. Lecta eſt enim epiſtola tua Pontifici, cum multi honeſtiſſimi viri utriuſque ordinis adeſſent, & nonnulli Romanae Eccleſiae Cardinales, quam cum attentiſſime, & ſummo cum ſilentio totam audiſſent, omnes tandem uno ore ad te laudandum, extollendumque converſi ſunt. Te doctiſſimum, te eloquentiſſimum, te virorum optimum praedicabant. Movebat eos, ut michi videbatur, gravitas, atque ornatus orationis tuae; ſed ſuper omnia movebat illa ingens atque incredibilis caritas, quam te habere erga me perfacile tuis in litteris apparebat: quae quoniam ex vero animo, ac ſimplici quadam bonitate proficiſci videbatur, mirum in modum univerſis placebat. Itaque aſpiciebant me omnes, quaſi te ipſum cernerent, & ſtudia illa, atque exercitationes noſtras, in quibus tu ceu ferro ferrum acuiſſe nos dicebas, mente volutabant, applaudebantque amicitiae, & familiaritati noſtrae, nec poterant me non aliquid eſſe putare, quem tu tanto ſtudio laudare non dubitaras. Ex tuis ergo litteris effectum video, ut ſi qua exiſtimatio erat jam de moribus ingenioque meis apud ho-

mines conſtituta, ea non ſolum confirmata ſit, verum etiam accumulata. Quod ſi unicum beneficium abs te accepiſſem, agerem nunc tibi gratias multis verbis; ſed ſunt tot, & tam ampla, quae in me contuliſti, ut ſi verbis ſatisfacere velim, ſtultiſſimus ſim exiſtimandus. Itaque non agam tibi gratias, ſed ſemper habebo, referam vero libenti animo, ſi quando facultas dabitur. Litteras autem tuas, quarum exemplum ad me miſiſti, reddendas eſſe non cenſui. Nullo enim modo faciendum michi viſum eſt, ut ſimultas jam ſopita, & oblivioni tradita refricaretur. Nam ſi malo animo in me eſt, ſatis in eo punitur, quod de me quotidie audit, & videt multa, quae ipſe nollet. Illud etiam quod in principio ſcripſiſti, eum ante omnes fuiſſe poſtulatum, profecto caret veritate. Nunquam enim, hoc ego exploratiſſimum habeo, poſtulatus, aut petitus, aut requiſitus fuit, niſi forte poſtulationem vocat quorumdam amicorum ſuorum exhortationes, ut eum locum petere vellet. Qui tamen quantum errarent, paulo poſt declaratum eſt, cum ipſe per ſe, ac per amicos petens, nichil omnino praeter repulſam obtinere potuerit. Vale.

IV.

LEONARDUS COLUCIO S.

Certiorem reddit, quomodo bellum Romani Cives cum Pontifice geſſerint.

AD litteras tuas accuratius reſpondebo, cum plus ocii nactus fuero; nunc iſta vulgaria tranſigam. Primum video quid moneas, & ſequar conſilium tuum, nec quicquam praetermittam.

tam. Pro Religioſis vero illis, qui ſe in Galliam transferre cupiunt, dabo operam, ut quam cito ad te diplomata perferantur. De ſitu urbis Romae, ſi turbationes permiſerint, cito, ut ſpero, te compotem reddam. Salvum rediiſſe Bonifacium noſtrum, michi gratiſſimum eſt. De Salutato autem curabo diligenter, ut ita fiat, quemadmodum fieri poſtulas. Nos ſumus hic continenter in armis, atque eo fit, ut minus operae adhibere literis queam. Tanta eſt enim Romani Populi inconſtantia, ac perverſitas, nullus ut quieti relinquatur locus. Heri ante lucem egreſſi Urbe Romani cum quibusdam auxiliaribus regiis Pontem Milvium occupare tentarunt. Turrim ſuper eo ponte noſtri cuſtodiunt, ne quis invito Pontifice tranſire poſſit: vehementer ibi aliquot horis pugnatum eſt. Tandem noſtris laborantibus ſubſidio miſſi equites, Romanos in fugam vertere paucis interfectis, frequentibus vulneratis. Illi in Urbem reverſi ſolita temeritate in Capitolio conſiſtunt, multitudinem convocant. Feſtus erat dies; plebs ocioſa, & vino calens concurſat. Sumuntur raptim arma, vexilla promuntur; ad oppugnandas Pontificis aedes ire pergunt. Noſtri contra inſtare, parare tela, cohortari, inſiſtere, expectare forti animo populi impetum; ante Molem Hadriani, quae male pacata nobis eſt, vallum jacere. Nox denique certamen diremit. Ea nocte vigiliae per totam Urbem factae. Neſcio quem finem res ſit habitura. Tu gaude; & ſi quid de Piſis habes, me certiorem face. Vale II. Nonas Auguſti ex Urbe CCCCV ſupra mille.

 LEO-

V.

LEONARDUS COLUCIO S. P. D.

Quomodo Pontifex, civibus quibusdam Romanis occiſis ab Urbe effugerit.

SUperioribus diebus ad te ſcripſi, quis eſſet ſtatus rerum noſtrarum. Deinde haec ſecuta ſunt. Ad VIII. Idus Auguſti Romani quidam Cives ad Pontificem venere gratia, ut ajebant, diſcordiarum componendarum. Hi poſt multa in auditorio agitata cum re infecta domum redirent, paulo ſupra molem Hadriani invaduntur. Capti ex iis undecim, nam ceteri in ipſo impetu dilapſi evaſerant, ad Ludovicum Pontificis nepotem, cujus juſſu capti fuerant, adducuntur. Ibi cum multa eis exprobrarentur de perfidia in Pontificem, de oppugnatione Pontis Milvii recentiſſime tentata, de inſidiis occultis, de corruptela Regis, illique reſpondentes pleraque a ſe recte facta defenderent, exarſit ira Juvenis, ac retundere ora gladio coepit. Denique omnes XI trucidati ſunt, ac poſt caedem ex feneſtris aedium praecipites dati. Inter hos duo fuerant ex VII-Viris, quos ad gubernandam Rempublicam Romanus Pontifex creaverat. Ceteri autem VIIII ex primariis civibus, & quod dolendum eſt, nonnulli ex iis, qui has moleſtias inferri nobis permoleſte ferebant. Hujuſce autem rei cum celeriter fama per Urbem vulgata eſſet, itur confeſtim ad arma, complentur omnes aditus, clamoribus, & vociferationibus omnia reſonabant. Ego paulo ante fiducia eorum civium, qui ad Pontificem venerant, flumen tranſgreſſus in Ur-

Urbem ieram. Itaque mox audito tumultu, recipere me ad noſtros propero. Caetera igitur Urbis dimenſus cum ad pontem Hadriani perveniſſem, armatorum ingentem catervam, qui aditum occupaverant, offendo. Stabat ferri acies mucrone coruſco, ſtricta parata neci. Quod ego ſimul atque proſpexi, averſo celeriter equo in proximum angiportum deſilio, ac mutata veſte pedes me turbae admiſcens, ſtationes armatorum incognitus pertranſeo. Vix me digreſſo miniſter, quem cum equis reliqueram, ab armatis oppreſſus eſt, & equi veſteſque abducti. Michi vero poſtquam ad noſtros perveni, primum ſpectaculum fuit caeſorum acervus. Jacebant enim media in via ſanguine foedati, & magnis vulneribus confoſſi. Steti horrens, luſtravique oculis omnes; quoſdam etiam ex iis michi notos recognovi. Inde ad aedes Pontificis ire pergo. Ille miro dolore angebatur. Res enim tota eo inſcio tranſacta fuerat: vir pacificus & mitis, a cujus lenitate nichil eſt, quod magis abhorreat, quam caedes, & humani ſanguinis effuſio, maeſtus ſe ſe ac fortunam deplorabat ſuam oculos ad Coelum tollens, quaſi Deum invocaret ſuae erga Populum Romanum innocentiae. Pontifex igitur circa hoc intentus, nec quid ageret, nec ubi conſiſteret prae nimio dolore ſciebat. Circumſtantium autem variae erant ſententiae. Alii abeundum confeſtim cenſebant, nec impetum Populi Romani tam inſigniter laeſi irritatique expectandum: eſſe inſuper haud procul ab Urbe Regias copias, quas pro Romanis ſtare non ambiguum erat. Alii nullo modo abeundum, ſed obſidionem tolerandam, auxiliaque ex amicis oppidis accerſenda cenſebant. Erant etiam, qui poſtera, vel altera die abeundum putarent, ut ſimul colligendarum rerum ſpatium eſſet, ſimul ut non fuga, ſed migratio illa videretur. Duo erant aditus,

tus, quibus ex Urbe Roma ad nos pervadi poſſet: unus per pontem, cui Moles Hadriani ſuperimpoſita eſt, alter per Transtiberim, & Janiculi Collem. Ad Molem Hadriani, quoniam de fide ejus, qui arcem tenebat, dubitabatur, ſtationes noſtrorum militum oppoſitae fuerant, valloque, & aggere in modum caſtrorum munitae. Ad Janiculum moenia erant nonnullis in locis vetuſtate collapſa: haec quoque loca armatis complebantur. Reſiſti ſine dubio poterat contra omnem populi vim; verum quia cibaria paucorum admodum dierum aderant, & Regiae turmae nobis infeſtae adventare nunciabantur, vicit eorum ſententia, qui ſuadebant e veſtigio abeundum: Igitur ſarcinas colligere, & impedimenta componere noſtri contendunt. Quod ubi pro anguſtia temporis factum eſt, primum equitum turma una, deinde impedimenta, peditesque proficiſcuntur, poſt hos Pontifex cum omni Curialium turma. Extremum fuit equitum agmen, qui aliquo intervallo ſecuti, vim, ſi qua immineret, a tergo repellerent. Supererant quatuor diei horae, cum Urbe egreſſi ſumus. Profecti non ſine magno timore circiter ſecundam noctis horam ad vicum Ceſianum XII millibus paſſuum ab Urbe pervenimus. Ibi per eam noctem commorati, poſtridie prima luce caſtra movimus, & circiter ſextam diei horam Sutrium pervenimus. Sutrini, multitudine extra portas diffuſa, Pontificem alacri vultu receperunt. In hac Urbe, quod reliquum erat diei, ac ſecutam noctem commorati, poſtera die Viterbium contendimus. Res quidem ita geſta eſt: nos, ut ſpero, aliquot menſes Viterbii manebimus. Haec tibi ſcripſi leviter febricitans. Marcus familiaris tuus ſalvus eſt: una enim nobiſcum ex Urbe aufugit. Quantum ad eum ſpectat, dabimus operam, ut quem-

quemadmodum fieri mandaſti, ita fiat. Vale. ex Viterbio.

VI.

LEONARDUS COLUCIO S. P. D.

Quae ratio imponendorum nominum fuerit:

QUaeſiſti ex me, an Hectoris nomen aliud ſignificet, quam Priami filium, & quid Miſenus Eoluſque deſignent, quibuſve litteris ſcribi debeant. De quibus ego vix quicquam certi reſpondere poſſum, cum libros hic habeam nullos, ſed quantum memoria tenere videor, Hector idem ſignificat, quod defenſor, ſive tutator. Sic eſt enim apud Platonem in eo libro, qui inſcribitur de nomine; Docet ibi Plato haec Heroum nomina non eſſe vera, ſed pleraque eorum a poëtis conficta, ut Hectorem quidem appellatum dicit, quia Urbem tenuerit, patriamque tutatus ſit; Aſtyanacta vero, quia cum Hectoris filius eſſet, ad eum ſpectabat imperium Urbis; Aſty enim Graece Urbs eſt, Anax, imperator; inde Aſtyanax dictus a viris, nam mulieres ut inquit Plato, Scamandrium appellabant. Remotae enim a civilibus officiis, non dignitatis nomine vocitabant filium Hectoris, ſed proprio. Agamemnonem dictum quia tolerantiam habuit in bello: aga quidem nimium eſt, memnon autem tolerans. Adraſtum quia rem non confecit Thebanam A enim privatio eſt tam apud Graecos quam apud nos: drao autem facio, unde Adraſti nomen eſt factum. Id etiam magis in Hyppoliti nomine apparet. Cum enim hyppos equus ſit, lio autem diſcerpo, & ab

& ab his nomen ipſum Hyppoliti conficiatur: quis non intelligat, id quidem nomen ab eventu fabulae inditum fuiſſe? Multa praeterea docet Plato in eo ipſo libro, per quae non ſolum res finxiſſe poëtas oſtendit, ſed etiam nomina plerumque affinxiſſe. De Eolo autem, & Miſeno nihil habeo, quod referre poſſim ex alicujus auctoritate. Miſenus tamen ſignificare poteſt odioſum, Eolus autem vietum, & putridum. Haec tibi dicere poſſum, in quibus ſi tibi ſatisfacio bene eſt, ſi non ſatisfacio, incommoditatem librorum accuſa. Vale.

VII.

LEONARDUS COLUCIO S. P. D.

Quo conſilio Homerus nomina rebus perſoniſque tribuerit.

NOn ſatis conſpicuum tibi factum ais, quod ſuperioribus ad te litteris de Hectore ſcripſi, petiſque & unde id nomen ductum ſit, & quomodo, apertius explicari, & ſimul admirari videris, ſi id primaevum non ſit, ſed poſtea ab eventu quodam illi viro tributum, ut apud nos Torquati, & Cincinnati, & Africani. Ego autem exiliter porro jejuneque reſcripſiſſe non inficias eo. Sed accidit hoc pudore quodam, quod ad te hominem ea aetate auctoritateque hiſce de rebus ſcribens, quas tibi notiores eſſe puto quam michi, veritus ſum, ne obtunderem auris, ineptuſque fierem, ſi prolixius in iis oſtendendis fuerim commoratus. Itaque velut admonuiſſe & tanquam digito monſtraſſe contentus, non ultra explicui. Sed quoniam illud tibi placere in-

intelligo, parebo equidem voluntati tuae, & quod tunc properatio abſtulit, nunc mora reſarciet. Primum igitur de Hectore non dubito, quin id ſit non proprium nomen, ſed a poëta fictum, ut etiam neque de Aſtyanacte, neque de Hyppolito dubitari poteſt. Nam, & Aſtyanactis aliud nomen ab ipſo poëta didicimus Scamandrium, & Hyppoliti, quem fabula tradit turbatis diſtractum equis, nomen hoc ipſum ita deſignat, ut pluſquam manifeſtum ſit ab eventu fabulae fuiſſe impoſitum. Nec ulla ſane admiratio vel tibi, vel aliis eſſe debet, ſi a poëtis fingantur nomina, cum res ipſas fingere illis permittamus, quas conſtat minus eſſe in poteſtate noſtra ſecundum naturam, quam nominum ipſorum impoſitiones, praeſertim cum juſta ſit ratio nuncupandi, ut eſt in his ipſis, quae ſupra memoravimus. Hectoris enim filius, quia ſpe ſucceſſionis quaſi deſignatus quidam Rex opinione hominum habebatur, Aſtyanax a poëta dictus eſt, adeoque fictum nomen praevaluit vero, ut Scamandrium quis fuerit, nemo ſciat, Aſtyanacta vero omnes cognoſcant. Hyppoliti quoque non dubito, ſi modo quiſquam is fuit qui Theſei filius ab equis diſtractus fertur, aliud nomen fuiſſe, quod poſtea ab hoc ficto & adventitio obſcuratum deperiit, ut jam niſi Hyppolitum nemo intelligat. Eadem ratio de Hectore eſt, quod & ipſum a poëta fictum apparet. Dictum ajunt ab eo, quod Urbem tenuerit, quod quia non ſatis clarum, tibi videri ſcribis, conandum eſt lucidius aperire. Tale enim aliquid intelligi volo, quale eſt Virgilianum illud:

In ſumma cuſtos Tarpeia Mallius arce
Stabat pro templo & Capitolia celſa tenebat

Tenere enim hoc in loco tueri eſt, & defendere. Ab hac itaque ſignificatione tractus eſt Hector. Nam ἔχω graece teneo eſt, inde Hector verbale nomen

ex

ex eo illi tributum, quod is ſolus patriam tenuerit contra Graecorum impetum. Pateſcere jam arbitror quid ipſe intelligam; nil tamen vetat enodatius explicari. A poëta enim ipſo ſi quis in hunc modum quaerat: Dic michi, Homere, tu apparatus Graecorum tantos facis, ut mare quidem claſſibus, terra autem incredibili armatorum multitudine compleatur. Conveniunt Reges cuncti, & proceres ad Trojam oppugnandam: obſident illam, atque circumſtant. Quis ergo adverſus tantam vim tenere Urbem poterat? In hunc modum ſi quis roget reſpondebit Poëta: filius erat quidam Priami Regis maximus natu. Is Dux, & Imperator incredibili virtute contra tantam Graecorum manum Trojam tenebat, atque eam ob rem, cum haec in poëmate deſcriberem, hunc ipſum admirabilem praeſtantemque virum a tenendo Hectorem nuncupavi, nomenque a re fingendo pertraxi. Quotiens ergo de Hectore ſcribo, totiens de eo, qui Urbem tenebat ſentio. Nec multum admodum intereſt, Hector dicatur, an is qui Urbem tenebat. Haec igitur, ſi poëta dicat, liquidiſſimum erit, quod requiris. At enim, inquies, non ſolum Hector tenebat Trojam contra tantos hoſtium conatus, quo pacto enim id poſſet? ſed & alii cum eo perplurimi Troës, & Licii, & Dardani cominus pugnaces. Immo ſolus, ſi Homero credis. Quodam enim loco ſui carminis cum Hectoris mentionem feciſſet, quaſi rationem hujus afferret, ita ſubjunxit; ſolus enim hic ſervabat urbem, & moenia longi ambitus, & alio loco inquit: ſolo ſtabat Hectore Troja. Nec tamen in hoc ipſo mentitum putes Homerum, quia ſolum dixerit. Nam Imperator in exercitu, ut Ariſtoteli placet mentis atque animi inſtar habet; milites vero quaſi membra quaedam ipſius, & inſtrumenta ſunt. Ut igitur

ne-

neque pes, neque manus, neque dolabra facere opus dicuntur, ſed artifex, cujus juſſu illa moventur; ita in bello non militum, neque exercitus, ſed Ducis Imperatoriſque opera ſunt. Imperator vero erat Hector. Non ergo ſuperlatione neque jactantia Homerus de Hectore locutus eſt, quod ſolum hunc dixerit Trojam ſervaſſe, ſed philoſophia plenus Divina quadam intelligentiae vi ex arcano veritatis iſta deprompſit, laudes in re militari ac res bello geſtas Imperatori & Duci, hoc eſt rationi, & providentiae totas aſcribens. Vale.

VIII.

LEONARDUS SALUTEM DICIT NICOLAO(1)

Platonem ſuis dotibus praedicat, & quanam ratione tranſtulerit ejus libros.

ETſi ego, mi Nicolae, prius quoque vehementer amabam Platonem tuum, ſic enim placet michi appellare illum, pro quo tu adverſus indoctorum turbam omni tempore pugnaviſti; tamen ex quo hunc dialogum ejus latinum facere incepi, tantus michi benivolentiae cumulus acceſſit, ut nunc amare ipſum videar, prius autem ſolummodo dilexiſſe. Cave enim exiſtimes quicquam omnino reperiri poſſe, quod aut ſapientius ſcriptum ſit, aut facundius. Quod quidem ego nunc magis, quam antea intelligo, cum ob convertendi diligentiam ſingula ejus viri dicta undique conteram, atque olfaciam neceſſe eſt. Maximas itaque Colucio pa-

(1) Nicolao Nicolo Patricio Florentino, ac in Graecis litteris doctiſſimo.

patri, ac praeceptori meo gratias ago, qui injungendo hoc munere tantum michi beneficium attulit; prius enim Platonem dumtaxat videram, nunc vero etiam, ut michi videor, cognovi. Cujus ego libros ſi aliquando abſolvero, & latinos, quemadmodum percupimus, effecero, nae, tu mi Nicolae, quicquid adhuc legiſti, prae illius viri majeſtate contemnes. Eſt enim in illo plurima urbanitas, ſummaque diſputandi ratio, ac ſubtilitas, uberrimae divinaeque ſententiae diſputantium mirifica jocunditate, & incredibili dicendi copia referuntur. In oratione vero ſumma facilitas, & multa, atque admiranda, ut Graeci dicunt χάρις. Nichil eſt enim inſudationis, nichil violenti: omnia ſic dicta ſunt, quaſi ab homine, qui verba atque eorum leges habeat in poteſtate, ipſa optima, ac ditiſſima natura omnes animi conceptus ſumma cum facilitate venuſtateque exprimente. Ejuſmodi quidem apud Graecos eſt Plato, quem ego niſi apud latinos quoque talem oſtendero; aperte ſciant, illum meo vicio deteriorem factum, nec ſe Platonem legere putent, ſed meas ineptias. Verum ego laboraturum quidem me, ne id contingat, polliceor; praeſtaturum vero non polliceor, non enim auderem talia de me ipſo polliceri. Illud certe tibi, niſi fallor, praeſtabo, ut Platonem tuum ſine moleſtia legas, addo etiam, ut cum ſumma voluptate legas, quod ut puto neque a Calcidio, neque ab hoc altero, qui bene atque graviter nomen ſuum ſuppreſſit, adhuc tibi praeſtitum eſt. Sed illi forſan alia via ingreſſi ſunt, ego autem alia. Illi enim a Platone diſcedentes, ſyllabas, atque tropos ſecuti ſunt; ego autem Platoni adhaereo, quem ego ipſe michi effinxi, & quidem latine ſcientem, ut judicare poſſit, teſtemque eum adhibebo traductioni ſuae, atque ita traduco, ut illi

ma-

maxime placere intelligo. Primo igitur ſententias omnes ita conſervo, ut ne vel minimum quidem ab illis diſcedam. Deinde ſi verbum verbo ſine ulla inconcinnitate, aut abſurditate reddi poteſt, libentiſſime omnium id ago; Sin autem non poteſt, non equidem uſque adeo timidus ſum, ut putem me in crimen leſae majeſtatis incidere, ſi ſervata ſententia pauliſper a verbis recedo, ut declinem abſurditatem. Hoc enim ipſe Plato praeſens me facere jubet, qui cum elegantiſſimi oris apud Graecos ſit, non vult certe apud Latinos ineptus videri. His ego fretus, niſi quod tibi pollicitus ſum effecero, non recuſo equidem, quominus in piſtrinum dedar. Sed haec ſatis. Orationem, in qua laudes Florentinorum congeſſi, Laudatio Florentinae Urbis inſcribi placet, eamque, ut Colucius videat, curabis. Vale. Nonis Septembris.

IX.

LEONARDUS S. D. PANAGATHO.

Gratulatur amico ex captivitate liberato.

NEſcio quibus verbis, aut qua oratione uti queam ad hanc immenſam animi laeticiam, voluptatemque exprimendam. Tanta eſt enim magnitudo gaudii, ut omnia verba leviora, frigidioraque videantur. Redditus eſt michi frater, amicus comes, familiaris, ſocius ſtudiorum pariter ac voluntatum, atque inde redditus eſt, unde redditionem ejus jam planiſſime deſperaram. A duriſſimo carcere, a truculentiſſima beſtia, a manibus immanis tyranni, qui nocentum, & innocentum caedibus pari-

ter inhiabat, michi redditus eſt. Ab hoc tam crudeli, tamque ſaevo portento meus dulciſſimus, ac ſuaviſſimus Panagathos ſoſpes, incolumiſque evaſit. Abiit maeror, ceſſavit afflictio, receſſit animi aſſidua aegritudo, neque enim michi poterat eſſe quicquam dulce, dum is amicus, quem ego pluſquam dimidium animi mei ſemper putavi, in ſqualore, & carcere injuſtiſſime tenebatur. Ah quos ego dolores, quas erumnas perpeſſus ſum? Quotiens Deos atque aſtra crudelia appellavi? Quotiens juſticiam Dei culpavi, quae talia ſufferret? Sed, ut inquit ille, lento quidem gradu; jam enim non ſolum ex liberatione tua laeticiam capio; verum etiam ex ruina hujus noviſſimi Phalaridis, quae michi in immenſum accumulat gaudia. Sed haec ſatis. Nunc vero mi dulciſſime Panagathe, ſic enim te magis appellare juvat, nam tantundem ſignificat, & minus habet aſperitatis, ut unquam antea te amavi, ita etiam nunc amo; & ut de tua injuſtiſsima captivitate ſummum dolorem accepi, ita de tua juſtiſſima liberatione ſummam capio voluptatem. Et quoniam in hoc loco poſitus ſum, perſcrutare quicquid Curia habet Romana: Si quid eſt quod uſui tibi exiſtimes, michi notum face. Ego quicquid mea opera, ſtudio, diligentia efficere poſſum, in tua poteſtate eſſe totum profiteor. Vale.

X.

LEONARDUS S. D. NICOLAO.

De reditu Pontificis in Urbem, & quod Colucius alienatus ſit a ſe ſine cauſa dolet.

PErgrata michi fuit diligentia tua, quod libros ad me feſtive indutos miſiſti. Sive illos Cerberus, ſive Radamanthus ornavit, belliſſime ſe habent. Id tamen admiratus ſum, quod ſine tuis litteris venere. Pontifex cum univerſa Curia paulo poſt receſſurus eſt ad Urbem. Ego jampridem te vocaſſem cognito deſiderio tuo videndi Romam. Iter enim hoc medium confeciſſes nobis comitibus atque ſociis, quod certe voluptati, ut opinor, tibi fuiſſet; verum ita producta res eſt uſque in hanc diem, ut in ambiguo fuerit, verbis ne dumtaxat, an revera iter eſſet futurum. Profecto, contra atque fieri ſolet, in hac deliberatione noſtra evenit. Non enim major pars meliorem vicit, ſed melior eademque major a minore atque pejore ſuperata eſt. Ingemiſcente enim Curia Viterbio abimus paucorum cupiditate ambitioneque compulſi, & Romam vadimus ad homines praeter quam magnifice quondam a nobis offenſos, ingenio quoque ac natura ad res novas proclives. Nec omnino pacata eſt Urbs; nam intra moenia ipſa Molem Hadriani hoſtis habet obſeſſus quidem, attamen habet; qua de re non bene a prudentibus viris video augurari. Nos utcunque tantem res ſunt, bono animo erimus. De Colucio autem noſtro quo me vertam neſcio. Scripſit enim nuper ad Pontificem commendatio-

dationem de me amplam ſane, ac luculentam. Ego ſtatim perhumaniter, ac verecunde illi per meas litteras de hoc ipſo multis verbis gratias egi, nec praetermiſi ſuperiora ejus beneficia; nichil denique abfuit, quominus illi in benivolentia inſigni etiam cum gratitudine reſponderem. At ipſe quaſi vereretur, ne homines ex illa commendatione ſua pluris me facerent, quam ſat eſſet; ſecundis continuo litteris mirabilem palinodiam cecinit. Nam cum ad eum, quaſi ad parentem queſtus eſſem, quod febriens nec vina, nec medicos, nec aliud quicquam aegrotantibus aptum in hac urbe reperiſſem; abrepta hinc occaſione, quaſi ipſe Zeno, aut Diogenes eſſet, me ut inſanum lacerare coepit, quod videlicet afficerer erga corporis voluptates. Utinam hae voluptates inimicis proveniant meis, ut quotidiana febre eſtuantes vina, & medicos requirant! Quam humanius erat mecum pro noſtra amicitia ipſum quoque quod iis caruerim, doluiſſe? Sed omittamus: ego enim ad eum reſcribens [1] cum plane ſtomacharer, ad hoc ipſum reſpondere nolui, veritus, ne, ſi reſpondere coepiſſem, impetus me ultra, quod vellem, corriperet. Itaque eam traſgreſſus partem alia quaedam levia, quae inepte quidem ejus epiſtola continebat, non abſque aculeis quibusdam inſectatus ſum, & hoc ipſum feciſſe me poenitet. Nam tolerare honeſtius fuit, quacunque mente id agat; praeſertim cum parentis eum loco habuerim hactenus, & habiturus perpetuo ſim. Vale V. Idus Martii MCCCCVI.

LEO-

(1) Haec Leonardi ad Coluccium epiſtola hactenus inedita ex MSS Codd. infra lib. X. a me edetur.

XI.

LEONARDUS NICOLAO SALUTEM.

Reintegrari bellum cum Romanis civibus poſt Pontificis in Urbem reditum.

INvitus equidem, quod tibi jam ante ſcripſi, Romam redieram: magis tamen invitus abſcedo. Juvabat enim quaecunque eſſet rerum conditio, una cum reliquis eandem fortunam ſubire. At imminentibus copiis hoſtium, & creſcente in dies metu, Pontifex me auxiliorum convocandorum cauſa in Picenum & Gallicum agrum dimittit. Qua in re cum cetera ſint moleſta, illud tamen me juvat, quod te videre ante reditum ſpero. Vale. Romae VIII. Idus Aprilis.

XII.

LEONARDUS NICOLAO.

Dolet propter amicum vita defunctum.

HEri cum Arimino proficiſcens Caeſenam verſus contenderem, nunciatus eſt michi obitus Colucii noſtri optimi ac ſapientiſſimi viri, quo ego audito ita mente concidi, ut poſt longum ſpacium vix me recipere valuerim. O me infelicem qui tali parente orbatus ſim! Atqui ego cum Pontifex me in hanc legationem dimitteret, quanquam iter erat moleſtum; tamen ea de cauſa

id munus ſuſcepi, quod ſperabam, idque cum eo pepigeram, me confecto negocio Florentiam venturum, & aliquot dies voluptatis cauſa apud vos moraturum. Nunc, ut video, non ad voluptatem, ſed ad luctum venturus ſum. Nam quomodo ſiccis oculis plateam illam, quomodo publicas aedes, & templa Florentiae Urbis potero intueri, in quibus cum illo praeſtantiſſimo viro ſum diutiſſime converſatus? Quomodo te, ceteroſque familiares conſpicere, quos non immerito lugere conjecto? Sed finem ſcribendi faciam. Impedior enim lacrimis. Volo autem, ut me Bonifacio, ac ceteris filiis, itemque Joanni nepoti totum offeras. Cum enim pater illorum michi pro parente fuerit; decens eſt, ut filios ipſos pro fratre colam. Vale IIII. Idus Maii ex Mutiliana MCCCCVI.

XIII. (1)

LEONARDUS NICOLAO MEDICI (2).

Amicum monet de reditu ſuo in Urbem.

STatueram ad te nichil ſcribere, antequam Romam rediiſſem; Sed cum Laurentius Cremonenſis vir perfamiliaris, & ſtudioſus tui hodie michi occurrens, nunquid ad te vellem, rogaret; nolui ipſum omnino vacuum dimittere litterarum mearum. Scito igitur me jam multos dies Viterbii com-

(1) Hanc Epiſtolam, quae in Fabriciana Edit. deeſt, ſic ex Edit. Brixienſi, & MSS Laurentianis, Riccardianis, Benedictino, ac Gualteriano hic de more exhibuimus.

(2) Viro Cl. quem praeceptor domi aſſiduus erudierat Aretinus. Ita de eo Blondus in Ital. Inluſ.

commoratum. Nam iter ſic infeſtum latrociniis & hoſtilibus incurſionibus fuit, ut tuto tranſire poſſe deſperarim. Nunc vero quoniam induciae quaedam cum hoſtibus factae dicuntur, licebit iter arripere, quod faciam hodie, ut ſpero. Ex Urbe Roma prolixius ad te ſcribam. Vale II. Kal. Julias.

XIV.

LEONARDUS SALUTEM D. ANTONIO GRAMMATICO (1).

Faſtidio verbum quid apud autores ſignificet.

REm ſupervacuam poſtulare videris, & actum; quod eſt contra proverbium, agere. Nam cum in tanto conventu hominum, tantaque celebritate ex mandato Pontificis ſententia dicta ſit, nichil omnino relictum puto, de quo quisquam ſuper ea re jure poſſit ambigere. Quamquam & antequam judicaretur ejusmodi erat haec veſtra diſceptatio, ut nulli, qui modo aliqua legiſſet non ridenda illa quaeſtio videretur. Etenim quis niſi omnino rudis, & ab omni doctrina penitus alienus dubitandum putaret, quid de natura, aut ſignificatione alicujus verbi tenendum ſit, quod videat apud excellentiſſimos latinae linguae Autores, quemadmodum ſignificet, frequentiſſime declaratum? Omnes qui in arte Grammatica unquam ſcripſerunt, quotiens de ſignificatione verbi, vel conſtructione dubitatum eſt, ad

 viro-

(1) Patriâ Mediolanenſem fuiſſe patet ex epiſtola Libri VII. Alibi tamen Cremonenſem nominat, ſicut etiam Poggius, cujus nonnullae epiſtolae hactenus ineditae ad Antonium Cremonae, vel Cremonenſem Virum Cl. a me in hac ſylloge in lucem proferentur.

virorum doctiſſimorum ſcripta confugiunt, atque ex illorum uſu, quo pacto nobis utendum ſit, firmiſſime tradunt. Quid enim Priſcianus Caeſarienſis in libris ſuis aliud docet, quam quemadmodum eruditi homines latinis verbis ſint uſi? Hoc ejusmodi eſt: quamobrem? Sic enim Cicero in Protagora, ſic Plautus in Aſinaria, ſic Lucanus in Sexto. Nonne cum ex iſtorum, aut caeterorum autoritatibus confirmavit, & ſibi, & aliis ſatisfeciſſe arbitratur? Idem apud Graecos facit Ariſtarcus, idem caeteri omnes, qui hanc artem tractavere, & recte. Cum enim arbitrium jus, & norma loquendi penes uſum conſiſtat; quis efficacius, quam doctiſſimi, & elegantiſſimi homines, & in dicendo maxime comprobati poſſunt de hoc uſu teſtimonium perhibere? Indoctorum enim corruptela, non uſus loquendi appellandus eſt, ſed abuſio. Cum igitur legamus, *faſtidientis ſtomachi eſt*, & rurſus: *oluſcula quae nunc ſquallidus in nigra faſtidit compede foſſor*, & *invenies alium ſi te hic faſtidit Alexis*, & *coeleſtes delicias faſtidire*, &, *ſi ſciret regibus uti, faſtidiret olus, qui me notat*, & millia hujuſcemodi apud probatiſſimos autores ſcripta; quid jam relinquitur, quod de natura, aut ſignificatione hujus verbi *faſtidio*, niſi cum ſummo audientium faſtidio diſceptari poſſit? Si apud unum dumtaxat ex iis, quos memoravi, hoc verbum ſic conſtructum reperiretur; tamen propter autoritatem ſcribentis approbandum cenſerem. Cum vero apud omnes eodem modo reperiatur, quis niſi ſtultus, & arrogans jam improbabit? Quod ſi nullam rationem inveniremus, cur ita diceretur; tamen ipſe uſus excellentium virorum pro ratione eſſet habendus. Nunc vero cum praeterquam quod omnes hoc modo videmus locutos, etiam ratio evidens ſit, cur ita dicatur; nullus omnino

nino repugnandi relictus eſt locus. Nam cum faſtus elationem animi per deſpectum ſignificet, clarum eſt illum faſtidire, qui per hujusmodi faſtum aſpernatur, & deſpicit. Non igitur carnes faſtidire te poſſunt, cum inanimes ſint, nec in illis cadat hujuſmodi elatio. Aliud eſt enim faſtidire, aliud faſtidium parere. Parit enim faſtidium res, quae me per ſaturitatem, vel alium quemvis modum ad aſpernandum inducit. Ipſe vero animus, qui aſpernatur, & quaſi ab ea re ſe contrahit, & quodammodo abhorret, faſtidire dicitur. Sic Coridonem Alexis per faſtum, id eſt per elationem animi faſtidiebat. Sic C. Marius L. Syllam faſtidivit quaeſtorem; Sic qui ſciret regibus uti, faſtidiret olus. Quod nonnulli parum intelligentes, nec ſubtiliter diſcernentes, iſta duo confundunt, praeſertim cum a vulgari conſuetudine loquendi mentem nequeant avocare. Sed certe, ut ei qui recte edificare velit lapides ad filum redigendi ſunt, non filum ad lapides; ſic ei, qui recte loqui curat, non intellectus ad verborum ſtruem, ſed ſtrues ipſa verborum ad intellectum eſt referenda. Hac igitur ratione, & ſimul ſuperiorum autoritatibus motus te victorem in hac controverſia judicavi, atque etiam hodie judico, & adverſarium illum tuum, qui te veſtigia, autoritatesque antiquorum imitantem, minus congrue loqui contendit, rudem, atque improbandum eſſe dico. Vale.

LEO-

XV.[1]

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicum monet de ſententia a ſe lata, epiſtolaque ad illum miſſa.

MItto tibi exemplum ejus epiſtolae, quam me per tuas litteras flagitaſti; ridebis opinor legens; ſed longe magis riſiſſes, ſi ſtultitiam Romani populi duobus grammaticis faventis conſpexiſſes. Commiſerat enim michi Pontifex, cum jam ad ipſum ſtudia partium non ſecus, ac ſeditio quaedam urbana perveniſſet, ut cauſa per me cognoſceretur. Faſtidioſus ergo judex fui, & cum faſtidio de *faſtidio* diſceptavi, illorum faſtidiens ineptias, qui per faſtidium veram ſententiam faſtidiebant. Vale. Romae. Kal. Auguſti.

LEO-

(1) Hanc, quae in Fabriciana deeſt, ſic ex vet. Edit. & MSS. damus.

LEONARDI BRUNI ARRETINI EPISTOLARUM

LIBER SECUNDUS.

I. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Quibus rebus maximarum laudum materia praebeatur ſcriptoribus.

NEgocia Lupi noſtri de quibus ſignificari tibi jam ſaepius me per tuas litteras monuiſti, ſcias plane his proximis diebus eſſe confecta: poſtulatio enim, quae michi illius nomine tradita fuerat, nobis deprecantibus per Pontificem admiſſa eſt. De qui-

(1) Haec epiſtola in vet. edit. nonnullisque Codicibus eſt ultima primi Libri.

quibus ad ipſum ſcribo latius, quae litterae, ut ei reddantur, curabis. Quod autem de Colucii laudatione ſignificari tibi poſtulas, procedit ſane opus ſatis, ut michi videtur, luculente. Verum quia inſtitutus ſic fuerat ſermo, quaſi in ipſius viri funere ſecundum antiquum morem ejusmodi haberi videatur oratio; ſaepe mecum ambigo, an praeſtet totam dicendi rationem ſic mutare, ut fictionem in re preſertim ſeria evitemus, nec lachrymis, & lamentationibus ei tempori congruentibus impediamur multa, quae relatu digna forent, referre. Tempori enim ut noſti, inſerviendum eſt, nec jocunda triſtibus ſatis concinne admiſceri poſſunt. Itaque ſi rationem dicendi mutavero, videor paulo ampliorem campum ad dicendum habiturus. Nam quod de prolixitate orationis me admones, idem michi quoque placebat ſicque inſtitueram. Sed nichil fas eſſe duco te a me celari: amicus enim ad amicum loquor, id eſt ipſe ad me. Stamina ipſa, & fila neſcio ob rei ipſius de qua agitur, vel ingenii, vel utriuſque ſimul paupertatem mirifice me deſtituunt ad id, quod exorſus fueram, pertexendum, atque ut ego nunc video, & ut tu clamare plerumque ſoles, nos plane hoc tempore homunculi ſumus, quibus etſi magnitudo animi non deeſſet; materiam certe deeſt ad nominis atque gloriae amplificationem. Marcum Claudium Marcellum Siracuſae captae, Nola defenſa, Hannibal repulſus, & multis ſecundis proeliis ſuperatus, Conſulatus V, Proconſulatus II, Caeſus dux hoſtium, & opima Feretro Jovi ſuſpenſa ſpolia, Triumphus, & Ovatio celebrem reddunt. De Marco Portio Catone Syllae trucidandi conſilium, Tribunatus militum, Aerarium purgatum, theſauri Cipro devecti, contentiones tribunitiae, contiones infeſtae, repulſa Conſulatus, Praetura urbana,

bana, civile bellum, & ferro prius, deinde manu impetita viſcera latam ad ſcribendum Ciceroni noſtro praeſtiterunt materiam. Ageſilai vero, quem laudat Xenophon, Herculis poſteritas, Lacedaemonis imperium, magnificae res geſtae, innumerabilia per Aſiam, Graeciamque trophoea, puellaris verecundia, & probata per omnem aetatem caſtitas memoratur. Poſſum infinitos pene referre de noſtris ac Graecis illuſtres viros, quorum latiſsime ſunt res geſtae diffuſae. Nos autem hodie quam in anguſto verſamur? Quid enim nunc referam? aut quid dicam? magiſtratus ne in urbe vel extra urbem geſtos? At me quam magnifici hi magiſtratus ſint, valde poenitet. An res bello geſtas? Apud Pociole credo memorabilem editam pugnam; aut tu legere poteris abſque riſu, aut ipſe ego, ſi compos mentis fuero, deſcribere audebo. Contentiones populares nullae ſunt, leges perlatae nullae, decreta etiam nulla, mores dumtaxat, & humanitas ſupereſt. Tamen in illis ipſis, niſi aliqua inſignia liberalitatis, humanitatis, prudentiae, ſeveritatis, conſtantiae ſupra conſuetudinem egregii ac rari exempli edita facinora extent, ſatis copioſe laudari non poſſunt. Univerſi quidem generis laus parum habet momenti, niſi ad ſingularia deſcendis. Singularia vero, qui admirabilia videri poſſunt, niſi ſint egregia, & rara, velut Fabii ſubventio pro ſalute Minutii ab hoſte circumventi, quo uno facto ſummus ille Imperator tres maximas victorias conſecutus eſt: vicit enim ſe ipſum, vicit inimicum, vicit hoſtem; Velut Marcelli humanitas, & magnitudo animi, qui faſces depoſuit conſulares, ut accuſatoribus Siracuſanis apud Senatum conquerentibus par eſſet. In his atque hujuſmodi laudandis prius mehercule charta atque atramentum michi deforet, quam oratio. Nos vero quid

ſimile

ſimile aut par? Quid egregium aut admirabile praeter ſtudia, & litteras? Itaque me in illis jactabo immodice, & tamen caetera diligenter perquiram, & colligam, quo prolixitas impleatur. Vale.

II.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI CORTONENSIUM (1) SALUTEM P. D.

Qua mortis morbique ſpecie interierit Innocentius Papa (2).

VArie delatam ad te famam de Innocentii morte non equidem admiror. Quippe & hic apud nos in loco ipſo atque adeo in ipſis aedibus, quibus ipſe diem obiit, varia varii ſuſpicantur opinanturque; plena eſt enim malivolorum Curia. Alii confeſtim putant, quae vellent mala, alii per calumniam, & quae non putant, diffundunt. Michi vero quantum ex his, quae aſpexi, judicare licet, nequaquam dubium eſt illum natura interiiſſe. Quid enim aliud putem de homine, qui & ſupra ſeptuageſimum aetatis annum, & valitudine fracta ac miſera fuerit? Neque enim nunc primumvis morbi in illo, ſed jampridem erupit. Nam praeterquam quod pedibus aeger, & lateris dolore nonnunquam cruciabatur, bis apoplexia, quod quidem ſcierim, correptus eſt, Romae primum levius, dei-

(1) Ab aliis Dominus Cortonae dicitur, interfectusque fuit Menſe Octobri an. 1407. juſſu Loiſii ejus Conſobrini. Vide Sozomenum.

(2) Innocentius Papa VII. die V. Novembris an. 1406. Romae diem obiit maxima infirmitate oppreſſus. Ita Sozomenus. Alii die ſeſto defunctum malunt.

deinde Viterbii gravius, cum in auditorio ſederet. Quo quidem in loco niſi aliquot familiares circa illum fuiſſemus, qui accurrentes ſuſcepimus, ſpectante multitudine de ſella in caput volvebatur. A nobis tunc in cubiculum relatus ſemianimis plane atque elinguis, nonniſi longa medicorum cura demum evaſit, ſi id eſt evadere, mortem differre. Per Martium inde menſem Romam regreſſus, quandiu aeſtas caloresque fuerunt, non improbe ſe habere viſus eſt; vergente mox in hyemem anno, rurſus corruit, atque interiit. Illud modo interfuit, quod prima illa Viterbienſi aegrotatione linguam ſic impeditam habuit, nichil ut exprimere non ridicule quiret. In extrema vero ipſa qua defunctus eſt, nullum linguae impedimentum apparuit. Praeterea in prima illa difficilis, & moroſus, in hac perfacilis, ac perhumanus. Quadriduo ante obitum ejus tabellarios Florentini Populi, qui captas tunc primum Piſas attulerant, in cubiculum ad eum perduxi, cum quibus ita proſpere locutus eſt, nullo ut premi morbo videretur; tantà vero patientià, & humanitate, ut pedem ex lodice nudum proferret, quo illi oſcularentur. Interiit autem Romae apud Baſilicam Vaticani, corpuſque ejus poſt funebrem pompam in eadem Baſilica ſepultum eſt. Vale.

LEO-

III.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI CORTONENSIUM S P. D.

Deſcribit quomodo Pontifex (1) *in locum Innocentii electus ſit.*

QUod flagitas, ut ad te ſcribam de actis noſtris, eſt michi quidem non ſatis ocii ad ſingula exaranda; attamen percurram, quae magis cognitu digna videbuntur. Poſt Innocentii mortem, funusque de more illi peractum, longa Patrum deliberatio fuit, ſuperſederent ne electione, an alium in demortui locum Pontificem crearent. Faciebat vero dubitationem, quod Principes Galliarum, quorum, ut ſcis, populi diverſa ſectantur, Pontificem ſuum, quem Benedictum vocant, ſtrictis promiſſionibus adegerunt ſe ſe abdicaturum eſſe, ſive Cardinales noſtri ſuperſederent electione, ſive Pontifex ipſe item ſe abdicaret, quo utriuſque Collegio in unum conveniente, unica indubitati Pontificis ſequeretur aſſumptio. Sancta certe proviſio Principum Galliarum, & a cunctis fidelibus merito commendanda. Neque enim finem ullum inveterati ſchiſmatis ſperare licebat, ſi de jure diſceptaretur: praeſertim cum praeter Deum judicem ea cauſa nullum haberet. In hac igitur conſultatione, cujus tu & cauſas, & reſpectus jam cernis, occupati Pa-

(1) Gregorius XII. natione Venetus menſe Novembris (die nempe 30.) eligitur in Papam qui ſeptuageſimum annum agens prius dicebatur Angelus Corrarius Cardinalis Aquilejenſis in ſacra pagina periſſimus, & homo juſtus reputatus. Ita Sozomenus.

Patres, quid utiliſſimum eſſet haud facile ſtatuebant, propterea quod in ſuperſedendo, & ſeditionum metus, & longior temporis delatio, & fruſtratio adverſarii, & hujuſmodi multa timebantur, & in eligendo voluntas ejus, qui aſſumptus eſſet, formidabilis videbatur. Vicit tandem eorum ſententia, qui eligendum quidem Pontificem ſuadebant, ſed validiſſime obligandum, quo adverſario ſe abdicare volente, ipſe quoque Pontificatum dimitteret. Ea mente jam Conclave ingreſſis, ſupervenit Joannes Dominici [1] a Florentinis Orator. Huic poſtulanti contra conſuetudinem feneſtella Conclavis aperta eſt, & alloquendi Patres facultas permiſſa. Summa orationis ejus iſta fuit: miſſum ſe a Florentino Populo, ut Patres cohortaretur, electione ſuperſederent; eam quidem eſſe certiſſimam viam unionis conſequendae. Haec multis verbis, magnaque facundia homo dicendi exercitatiſſimus cum egiſſet, Patres per ſe ipſos ferventes magis incendere viſus eſt. Itaque reſponſum a Patribus eſt, quando jam Conclave intraſſent, electuros quidem, verum ita proviſuros, ut electus qui fuerit, procuratorem potius ad deponendum Pontificatum, quam Pontificem ſe factum intelligere poſſit: id enim jampridem ſe conſtituiſſe, atque ea mente Conclave ingreſſos. Finito in hunc modum colloquio, ſuum ad negocium Patres revertuntur. Cautio ab illis haec adhibita eſt: unuſquisque Patrum promiſit ſolemniter, ac Deo vovit, & jurejurando ſanxit, ſi ſibi contingat ad Pontificatum ſumi, adverſario Pontifici ſtatim ſcripturum, invitaturumque ad ſe ſe invicem abdicandos; procuraturum inſuper omni via, & modo

Tom. I. C uni-

(1) Beatus Jo: Dominici de Banchinis Florentinus Ord. Praed. qui poſt a Gregorio XII. Archiepiſcopus Raguſinus, inde Cardinalis Titulo S. Xyſti Lucae an. 1408. renunciatus eſt.

unitatem, idque bona fide, ſine ulla fraude promiſſionem, & votum, & jusjurandum quod ipſe praeſtitiſſet, omnibus Regibus, Principibusque per ſuas litteras primo quoque tempore ſignificaturum, quo eos teſtes haberet obligationis ſuae. Ea multis ſolennibusque verbis cum in libellum redegiſſent, & chirographa ſingulorum confecta eſſent, agitare poſthac de electione coeperunt. Vir quaerebatur non tam peritia rerum gerendarum, quam fide integritateque idoneus. Quippe ad bene agendum in hac quidem re non calliditate conſilii, neque profundo, arcanoque pectore, ſed bóna voluntate opus fore videbatur. Ita animati cum ſingulos perpenderent, tandem in Angelum Corrarium natione Venetum mentem conſenſumque omnes verterunt [1]. Is fuerat paulo ante opera Innocentii Pontificis inter Patres adſcitus, cum ante titulo tenus Patriarcha Conſtantinopoleos haberetur, vir priſca ſeveritate, & ſanctimonia reverendus. Is ergo Conclavi egreſſus, promiſſionem, votum, & juramentum, quae privatus fecerat, nunc in poteſtate conſtitutus iterato novavit, atque ita loquitur de unione, ut ſi caètera deſint, pedibus, & baculo ſe ſe iturum ad eam conficiendam aſſeverat. Nos opera videbimus, & certe ſpes bona ſupereſt ob eximiam hujus viri integritatem. Praeterea tanta eſt omnium ad hanc rem conſpiratio, atque ita erecti cunctorum animi, ut ſi tergiverſari voluerit, nullo modo ſint permiſſuri. Vale.

LEO.

(1) De Gregorii XII. electione pulcherrima Jacob Angeli epiſtola ad Emanuelem Chryſolocam adſervatur in Bibl. S.Crucis, de qua tom. I. Muſ. Ital. Mabillonius; eamque in hac ſylloge producemus.

IV.

LEONARDUS NICOLAO S.

Ocii negociorumque rationem reddit amico.

SExcentarum epiſtolarum tibi debitor ſum, & quidem jam antea ſic in mora conſtitutus, ut vix illa purgari poſſe videatur. Sed tibi etiam atque etiam videndum eſt, utrum praeſtet ſolutionem hujus debiti particularem recipere, an dum totam ſummam perſequeris, totum amittere. Hoc igitur quoniam te malle opinor, his tabellis partem diſſolvam, reliqua deinde alias, quoad datorum receptorumque fiat ratio par. Illud ante omnia praemiſiſſe velim, quoniam de morte ſucceſſoris Colucii per tuas litteras admones, me, nec ſi praeſens eſſem, candidatum profiteri velle, nec abſentem cupere, ut meum nomen per ſuffragium edatur. Satis enim michi eſt honoris quicquid eſt, locumque teneo pro aetate honeſtiſſimum non ambiendo, neque petendo quaeſitum, ſed ultro a Pontifice Maximo oblatum. Hic ego michi vivendum puto, atque, eo magis, quod bona ſpes habetur, hanc peſtiferam diviſionem e medio ſublatum iri. Erecti ſunt enim cunctorum animi poſt Innocentii mortem, & qui ante muſſabant, nunc palam unitatem efflagitant. Novus Pontifex depoſitis contentionibus adverſario ſcripſit, benigne illum ad pacem invitans, ſeque paratum offerens, ſi ille hoc idem facere velit, Pontificatu abdicare, quo unica Romani Pontificis ſequatur electio. Harum literarum, cum de induſtria cunctis his, qui peritiores habentur, mandata cura fuiſ-

 ſet,

ſet, tandemque ſcripta ſeorſum cujuſque Pontifici, Patribuſque recitarentur, Arretina Civitas, quam nonnulli contemnendam putant, judicio omnium palmam tulit, junior inter ſeniores, nova inter veteres, ac diu exercitatos. Expectarem ut haec ab aliis audires, niſi tu quoque jam me plus aequo contemnere videreris, qui me lethem potaſſe ſcribis, & inter Curiales occupationes bonarum artium ſtudiis decoxiſſe. Atqui nullae unquam de majori re a Pontifice ullo ſcriptae fuerunt, nec aut gravior, aut inuſitatior materia unquam extitit, & in qua ſingulae pene ſyllabae attentiori examine diſcuterentur. Non poſſunt omnia mandari litteris, & ſimul feſtinat tabellarius, ac ex tempore michi ſcribendum eſt. Quod vero flagitas, ut laudationi Florentinae Urbis, quam nuper edidi, nunc parta victoria, Piſiſque in ditionem adactis hanc partem adjungam, ego quoque faciendum cenſerem, ſi curſum victoriarum non longius proceſſurum exiſtimarem. At ego majora expecto, ni fruſtra augurium vani docuere parentes. Quare hiſtoria opus erit, & ſi ſapiunt cives tui, docto alicui demandabunt. (1) Mitto unam ex Demoſthenis Philippicis, quam proximis diebus interpretatus ſum. Tu vide, an ea interpretatio hominis, qui longa potarit oblivia, videatur. Aliam vero orationem famoſam, ſcilicet illam pro Cteſiphonte, quam habeo in manibus, ſi haec non diſplicuerit tibi, alias mittam. Nunc iſtam habe deguſtationis loco. Vale Romae X. Kal. Jan.

LEO-

(1) Hac provincia functus eſt V. Cl Mathaeus Palmerius in Comment. de Captiv. Piſarum, & poſt Palmerium ſcripſit etiam de Bello Piſano Bernardus Oricellarius.

V.

LEONARDUS NICOLAO S.

Quando narratione opus ſit, quando non, in cauſis.

ORationem Demoſthenis, quam proximis diebus, cum per vacationem Romanae Sedis ipſe quoque ab occupationibus vacarem, ex Graeco interpretatus eram, puto te jam legiſſe, & praeterea tua diligentia omnem ejus vim ſtudioſiſſime annotaſſe. Sed tunc cum illam ad te darem, oblitus ſum aliquid praefari, ac praemittere, quo tibi ejus cognitio clarior ac dilucidior eſſet. Itaque nequaquam mirarer, ſi te, & de Diopythe, & Cheroneſo, & de totius rei ſerie dubietas quaedam haberet; res enim apud nos minime celebris eſt, nec eam narrat orator, illa, ut opinor, de cauſa, quod tunc in conſultatione explicata, omnibus nota, atque aperta erat, ut eſt etiam apud Ciceronem noſtrum ibi: *parvis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis conſulimur P. C. de Appia via, & de Moneta Conſules, & de Lupercis Tribuni plebis referunt*. Vides hic per oratorem nullam rei notitiam praeberi, quod omnia fuerint ante in conſultatione explicata. Quamquam alias aliter; ut de Imperatore deligendo poſt principium ait: *bellum maximum, & periculoſiſſimum veſtris ſociis, atque vectigalibus a duobus Regibus Mithridate, & Tigrane*, & caetera uſque illuc ubi dicit: *cauſam quam ſit videtis, nunc quid agendum ſit conſiderate*, ubi de narratione ad partitionem ſermo traducitur. Credo ſatis notum fuiſſe Populo Romano Mithridaticum bellum, tamen nar-

rare libuit. Quod tamen non ex neceſſitate facere oſtendit cum dicit, *atque ut inde oratio mea proficiſcatur, &c.* ubi manifeſtum eſt magis ad ordinem cauſae, quam ad neceſſitatem hujuſmodi narrationem accommodari. Sed haec omittamus. Quando enim ſuperſedendum ſit narratione, & Cicero ipſe docet, & is qui dicturus eſt, ex temporis, & cauſae, perſonarumque opinione peritiaque judicabit. Ut autem ad illa veniam, quae tunc praetermiſi, cum pax pro Philippo eſſet Athenienſibus, nec ſecura tamen, nec tuta, miſſus eſt Diopythes cum delectu civium, qui Cheroneſum habitarent. Id erat quaſi coloniam deducere, veluti apud noſtros Feſulas a L. Sylla, & Bononiam a Scipione ſunt Coloniae deductae. Accipiebant hi, qui deducti erant, arma & viaticum ex publico, & agri portio viritim aſſignabatur. Cum igitur Diopythes in Cheroneſum veniſſet caeteris ejus regionis hominibus haud cunctanter colonos recipientibus, ſola Cardianorum civitas recuſavit. Ob quam cauſam cum bello a Diopythe laceſſerentur, accito Philippo ſe ſe per illius auxilia defenderunt. Hoc Diopythes indigne ferens maritimam Thraciae regionem, quae Philippo ſuberat, depopulatus eſt, atque ſe inde propere in Cheroneſum recepit. Querebatur ergo Philippus, & pacem eſſe ruptam praedicabat, ſeque ulturum hujuſmodi colonos per litteras ſuas Athenienſibus miſſas comminabatur. Ea de cauſa concio habetur, & ad populum de ea re publice refertur. Dicuntur graves in Diopythem ſententiae, & ab iis maxime, qui Philippo favebant. Demoſthenes vero Diopythem defendit, & ad bellum adverſus Philippum cohortatur, quod quibus rationibus faciat legendo diſcitur. Cura ut valeas mi ſuaviſſime Nicolae. Romae II. Kal. Januarias.

LEO-

VI. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Nicolaum rogat, ut pro amico Gellii codicem tranſcribi curet.

PEtrus Mianus vir jocundiſſimus, & in primis bene litteratus vehementer cupit Noctes Atticas ſibi Florentiae tranſcribi. Itaque mecum egit, & quotidie agit, ut tibi hoc negocii dem. Sperat enim per tuam diligentiam commodiſſime fieri poſſe, ut ſcriptor, & exemplar reperiatur, & ſtudium adjungatur ad illas recte, & celeriter perſcribendas. Nummorum autem quicquid vel pro chartis, vel pro ſcriptore opus fuerit, exſolvetur. Id ut tibi praeſto ſit, apud menſam Joannis Medicis providit. Hoc amici mei negocium ut ſuſcipias, ac tua ſolita diligentia cures, etiam, atque etiam rogo. Vale. Romae VI. Kal. Aprilis MCCCCVII.

VII.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI CORTONENSIUM S. P. D.

Quod duo Pontifices conati ſint unitatem Eccleſiae facere, quidam autem reſtiterint.

POſtquam alias ad te litteras dedi de unitatis negocio, haec ſubſecuta fuere. Pontifex noſter ſtatim ab initio adverſarium (2), uti promi-

C 4 ſerat,

(1) Haec quoque deeſt in edit Fabriciana, quam nos ope edit. Brix. & Codd. MSS. ita edimus.
(2) Benedictum XIII.

ferat, per litteras invitavit ad Pontificatum ſimul deponendum. Ille tandisdem ferme ſyllabis ad eum reſcripſit, eadem invitatio fuit, eademque cohortatio: locus deinde neceſſarius viſus eſt, in quo & Pontifices ipſi, & Collegia convenirent. Ad hoc Savona pari conſenſu recepta eſt, urbs medio ferme ſpatio, & tam mari quam terra acceſſibilis. Proſpere huc-uſque, & plane, ex ſententia. Deinde turbationes ſuborte graves, cunctaque ſuſpicionibus referta. Neceſſarii enim quidam propinquique Pontificis poſt aſſumptionem ad ipſum confluentes ſuſpitionem apud multos pepererunt, quaſi voluntatem prius rectam inflectere conentur. Accedit quoque Ladislai Regis deteſtandus conatus. Cum enim Regnum Siciliae ad ſedem ſpectet Romanam, & in hac diviſione noſtri quidem Pontifices Ladislao, diverſi autem Ludovico Andegavenſium Duci id Regnum conceſſerint, ac certamina ea de cauſa fuerint permagna, in quibus tandem Ladislaus praevaluit, Regnumque ſolus poſſidebat; veretur nunc, ne abdicatione facta, & utroque Collegio ad electionem coëunte, Gallicus forte aliquis ad Pontificatum ſumatur, qui favorem in regno obtinendo ad Ludovicum convertat. Hac itaque ſuſpitione permotus, omnes machinas adhibet ad unitatem impugnandam. Quod quidem factum Patribus, ac bonis omnibus ita moleſtum eſt, ut ad ſummum odium Regis nomen pervenerit. Nam illi quidem ſatis cautum erat ex formula ipſa, qua providetur, in cunctis dignitatibus, úbi plures a diverſis electi repetiuntur, poſſeſſori dumtaxàt jus fore. Itaque ſuſpicantur quidam, non tam eo metu Regem moveri, quam id arcane moliri, ut per diviſionem perpetuam Sedes Romana imbecillior maneat, ac nunquam in formidabile robur integrata evadat. Quicquid tandem

cum

eum moveat, aperte renititur, adeoque proficit, ut Saona communi conſenſu ad conventum delecta jam jam reſpuatur. Quo quid ignominioſius Italico nomini accidere poſſit, non equidem video. Oratores ex Gallia permulti quotidie ad nos: invitant, hortantur, excitant. Nos plane dormimus, nec quemadmodum fiat hoc tam ſanctum opus, ſed quomodo non fiat cogitamus. Habes acta noſtra, quae quoniam ad te liberius ſcripſi dolore quodam permotus, occule queſo has litteras, ne in aliorum perveniant manus. Vale Non. April. MCCCCVII.

VIII.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI CORTONENSIUM S.

Quo pacto Urbem Romam hoſtis ingreſſus ſit noctu; quoque modo expulſus.

SCripſi nuper quid homines ſuſpicarentur de Regis voluntate. Poſtea res inſecutae cuncta etiam, quae prius obſcura videbantur, magis patefecerunt. Regis enim copiae ingentes conjunctis ſibi Romanis exulibus ad duodecimum lapidem via latina conveniſſe, atque inde ad Urbem occupandam venturae dicebantur. Erecta eo metu civitas confeſtim ad Pontificem decurrit, periculaque oſtentans providere jam inde precabatur. Ille negare ſedulo adventare quemquam, totumque rumorem hunc a malivolis fictum dicere, ut ſuſpitiones, diſcordiaeque majorem in modum augerentur. Haec Pontificis aſſeveratio, quoniam ex vero proficiſci animo videbatur, fidem multitudini fecit. Itaque nichil quaſi ſub-

eſſet

eſſet periculi, domum reverſi cives poſitis armis quieverunt. Haec dicta fuerant ad veſperas. Eadem illa nocte de prima ſtatim vigilia Regis [1] milites quidam, exuleſque Romani per vaſte ſolitudinis loca muros intrarunt; refracta deinde proxima porta aditum equitibus patefecerunt. Ad horum ingreſſum clamor ſublatus per Urbem diffunditur, itur ad arma, concurritur adverſus hoſtes, ac pluribus ſimul locis praelia conſeruntur. Pontifex ubi iſta ſenſit, confeſtim ab aedibus Vaticani, quibus inhabitabat, ſe ſe in Molem Hadriani recepit; Patrum vero nemo ſecutus eſt, praeter unum Columnenſem [2]: nam caeteri metu perculſi, fuga ſibi conſulere, quam cum Pontifice includi maluerunt. Nec ego unquam noctem magis turbulentam puto fuiſſe, trepidis omnibus, & incertis, quid agere, quove conſiſtere deberent ſuſpecto Pontifice, nec tota quidem Urbe idem ſentiente, fugaque ipſa Patrum debilitabat animos, quaſi praeſtantes ſapientia viri, ac plurimum diſcernentes, quoniam intelligerent reſiſti non poſſe, migrandi conſilium aſſumpſiſſent. Quamdiu nox fuit, hoſtis ſuperior habebatur, nec jam procul a Capitolio pugna erat. Sed albeſcente mox coelo Paulus [3] Urſinus cum equitatu ſubſidio noſtris veniens, per diverſam ab hoſte regionem ingreſſus, media vadens Urbe, tranſverſis itineribus ad eam portam pervenit, per quam hoſtes intrarant. Ibi diſſipatis ſtationibus pone aggreditur, ita ut inter multitudinem populi, ac ſuum equitatum medios hoſtes haberet. A fronte igitur, & a tergo vexati, in fugam tandem vertuntur. Capti eorum multitudo ingens, & in his prin-

(1) Ladiſlai ſcilicet.
(2) Otho, ſeu Odo Columna ab Innocentio VII. Diaconus Cardinalis renunciatus Titulo Sancti Georgii in Velabro.
(3) Paulus de Urſinis Pontificii Exercitus Dux.

principes ferme omnes diverſae factionis. Ex tempeſtate igitur admodum turbida, mox ſerena lux Urbi effulſit, ac ex moerore laeticia ingens, ut ego ipſe ſpectator horum omnium admirer, tantam mutationem tam brevi tempore contigiſſe. Revocati ex fuga Patres, cum jam eorum plerique multa paſſuum millia ſutrium verſus abiiſſent, ſumma gratulatione omnium rediere. Sunt, qui putent, hanc totam rem a Pontifice de induſtria compoſitam, quo mentio omnis unitatis obrueretur, quod futurum erat, ſi Rex obtinuiſſet. Nos de Pontifice nullo modo credimus, de propinquis vero dubitamus. Pontifex habere in animo videtur Senas petere, inde vero Lucam. Sed res adhuc perpaucis nota eſt. Vale.

X.(1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Rogat ut in villa eum conveniat.

ANtequam Viterbio proficiſcerer, dedi ad te orationem Demoſthenis pro Cteſiphonte. Lator fuit Petrus Bardella, qui Romae negociatur. Eam orationem arbitrabar te jam legiſſe, ac expectabam litteras ingentis leticiae. Cum itaque in hac expectatione eſſem, ac jam mecum ipſe, quod tardior fores, ſtomacharer; ecce quidam a te michi litteras attulit. Capio avide, atque aperio. Caput litterarum querelas contra me: medium autem, & finis neſcio cujus beneficioli moleſtias continebat. Spe igitur deſtitutus laceravi illico litteras a Muſis alienas, & alias expectare cepi. Cras ero in villa Lupi no-

(1) Haec etiam deſideratur in edit. Fabriciana.

noſtri, quae eſt Senis propinqua. Si te nichil impedit, illuc properato: ſin expectare mavis, ego propediem Florentiae te conveniam. Et tamen de hoc ipſo beneficio ita faciam, ut te velle intelligo. Vale. Senis V. Idus Septembris MCCCCVII.

X. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicum rogat, ut Tullii codicem adornari curet.

NOn puto opus eſſe, multis ut verbis te cohorter, cum tibi & de amiciſſimi viri negocio, & de re tibi grata leve onus impono. Tu enim ipſe re cognita moveri debes ſine ulla poſtulatione, & rogatione noſtra. Bartholomeus (2) Cremonenſis mirifice, ut tibi alias narravi, ſtudiis humanitatis deditus eſt; idque cum ſuperiori tempore ante Preſulatum ſtudioſiſſime feciſſet; non poteſt nunc Preſul factus eas, quas ante coluit, Muſas non affectuoſe amare, earumque ſacra ferre ingenti, ut Maro noſter ait, perculſus amore. Cum igitur volumen habeat praeclare ſcriptum orationum Ciceronis, cupit, ut ſingulorum capita librorum ſplendore litterarum illuminentur. Tu ergo in ea re diligentiam tuam adhibebis, dabiſque operam, ut non auro, nec murice, ſed vetuſto more hae litterae fiant. Nam inaurare vel hic potuiſſet, ſi hujuſce rei cupiditas

(1) Haec deſideratur in Edit. Fabriciana.

(2) Bartholomaeus Capra primo Pontificiarum Epiſtolarum ſub Innoc. VII. Magiſter, inde Cremonenſis Epiſcopus, poſt Archiepiſcopus Mediolanenſis. Vide Ariſ. Tom. I. Crem. Inl. & Ughellum Tom. IV. Ital. Sacrae.

ditas ipſum haberet. Verum haec ſpernit, & antiquitati deditus eſt. Quare facies ut tibi videbitur, utque exiſtimabis amatori antiquitatis potiſſimum gratificari. Volumen ipſum tibi mitto. Vale. Senis.

X I.

LEONARDUS BONIFACIO COLUCII FILIO, FRATRIBUSQUE S. P. D.

Quantam curam habuerit ejus, quem in fidem receperit.

QUantam parenti veſtro homini doctiſſimo, viroque praeſtantiſſimo pietatem mortuo etiam praeſtare debeam, nec oblitus equidem ſum, nec unquam uti ſpero, quamdiu vita ſupererit obliviſcar. Quid enim ſi me genuiſſet ille plus aut caritatis, aut benivolentiae, aut amoris michi potuit impartiri? Multi genitores a filiis ſe rogari expectant, ille ſemper michi ultro & inrogatus occurrit. Multi frena dimittunt filiorum, cum adoleſcere ceperunt; ille in hac ipſa aetate frena mei ſuſcipiens nunquam e curriculo deflectere paſſus eſt: ſed monendo, caſtigando, incendendo ad virtutem praeſtantiamque direxit. Quod Graecas didici litteras, Colucii eſt opus; quod latinas non leviter inſpexerim, Colucii eſt opus: quod Poëtas, quod Oratores, quod Scriptores ceteros legerim, didicerim, cognorim, Colucii eſt opus. Nemo unquam parens in unico dirigendo filio tam ſedulus fuit, quam ille in me, cujus ingenium, in quo tamen amore nimio decipiebatur, ita natum ad haec ſtudia praedicabat, ut ſi aliorſum diverterem, manus ſe ſe michi allaturum, ac vi retra-

tractatum minaretur. Qui poſt aliquot annos, cum me tunc primum vocatu Pontificis Romam petere volentem lacrimans dimitteret, quaſi praeſagio quodam futurae mortis familiam michi ſuam multis verbis commendavit, ſed praecipuam de Salutato curam, mandataque injunxit. Eum ſane, inquit, quod oculis non ſatis valeret, nullae ferme rei gerendae ſatis aptum, permagnam ſibi curam ſollicitudinemque afferre. Nam de caeteris quoniam ſani eſſent, minus admodum laborare: huic autem videndum eſſe jam nunc, & quae ſuſtentamenta vitae ſint praeparanda. Statuiſſe vero potiſſimum, ut in Clericos tranſcriberetur, proinde rogare me, obteſtarique per amorem, quem erga me unum ſemper unice habuiſſet, ut adoleſcentem ipſum in meam fidem, tutelamque reciperem, efficeremque mea opera, ut cum aliqua dignitate, & honeſtate vitam ducere valeret. Hoc ego tunc in meam fidem cum recepiſſem, quid enim nunc de me, ac de deſiderio narrem meo, qui non minus erga Colucium, quam erga parentem ſemper affectus fuerim? Sed velle quidem non ſatis eſt, niſi opereris; nec vero id ſatis, niſi prudenti ſtudio annitare: nec etiam id ſatis, niſi ad effectum perducas. Qui enim in fidem ſuam quid recipit, non voluntatem bonam dumtaxat, ut michi videtur, nec qualemcunque operam praeſtare contentus eſſe debet. Affirmare profecto poſſum, nec vivente illo, neque poſtea defuncto ſtudium & diligentiam iſta quidem in re michi defuiſſe. Apud duos adhuc Pontifices fui Innocentium, & Gregorium. Cum utroque ſaepiſſime de hac re, & inſtantiſſime egi; ſed ita plena eſt expectantium Curia, imo vero non expectantium, ſed obviam euntium, ut quotiens aliquid vacaverit, a mille raperetur. Gratiam vero noſtram minuit, quod nos non pro nobis, ſed pro alio peteba-

tebamus clariſſimi quidem viri filio, quis negat? attamen abſente, & a familiaritate Pontificis alieno. Itaque qui praeſentes vel Pontifici ipſi, vel alicui Patrum deſerviebant, ſemper adhuc praelati ſunt petitioni meae, & ea quidem cauſa, quominus adhuc obtinuerimus, refragata eſt; quod poſtquam ſatis expertus ſum, ad conſilium verſus conſtitui perſonam meam praetexere; neque enim alium finem ullum fore videbam deſiderio noſtro. Poſtulabatur ergo nuper venerabilis vir Antonius Senenſis [1] ad Epiſcopatum Piſauri. Ob id factum duo illius beneficia vacatura ſperabantur, Canonicatus Florentinae Eccleſiae, & Praepoſitura Feſulanae. Haec ego ita fore aptiſſima Salutato exiſtimabam, ut ſi nos effugerent, nunquam alias me conſecuturum eam facultatem arbitrarer. Sentiens ergo quid me hactenus impediſſet, non jam pro illo, ſed pro me ipſo petere profeſſus ſum. Pontifex vero etſi admirabatur mutatam voluntatem meam, nam Epiſcopatum michi ab Innocentio oblatum ſciebat me reſpuiſſe, tamen conceſſit, nec deeſt tamen illi, ut animadvertere potui, ſuſpicio, quam diluemus ſimulatione, & mora quadam interpoſita. Haec ego vobis nota facere conſtitui, ut ſciatis, haec beneficia Salutato noſtro impetraſſe. Etſi dilatio intercedat quaedam oportet, ne Pontifex indigne ferat, ſe hoc praetextu circumventum fuiſſe. Veſtrum quoque interea fuerit commonefacere Salutatum, ut quoniam beneficia habet parata, det operam efficiatque, ne ipſe imparatus ad illa, quae Clericum ſcire decet, reperiatur. Valete Senis.

LEO-

(1) Antonius Caſini, qui deinde a Martino V. Cardinalis creatus eſt Titulo Sancti Marcelli.

XII.[1]

LEONARDUS NICOLAO S.

A negligentiae increpatione ſe defendit.

HOdie tibi ſcripſeram ante lucem: poſtea redditae michi ſunt litterae cum increpatione negligentiae, cum rei meae, tum etiam alienae. Omnino reor ex parvitate animi provenire, ut puſillis de rebus magnam ſollicitudinem putes capiendam, & exigui precii res grandes exiſtimes. Quid enim opus fuit litteris meis? An non tu ipſe michi ſcripſeras te procuratorem faciundum, ut ille quaſi perſona quaedam aliena majorem facultatem haberet opitulandi? Cum igitur tu haec ſcriberes, & ille aſſeveraret, quid aliud ipſe facere debui, quum eam ſic diſponerem, ut vobis placuerat? Tibi etiam, cum michi is ſis qui es, propoſitum eſſe debet, ut quod in tuo faceres negotio, id facias in meo. Quare ſi qua de re ambigis, peritiores conſule, atque ita proſequare, ut in re fore exiſtimabis. Denique tu haec me valde curare putas, vel tanti facere, ut ab iſtis nunc pendeam? Non eſt ita, michi crede: ſi res eum, quem cupimus finem habuerit, michi gratum erit: longe tamen gratius foret, ſi M. Tullius reviviſceret. Satis de re mea. Nunc de aliena: Litteras amici tui diligenter tradendas curavi, & reſponſa poſtulare feci. Quid ultra quaeſo a me requiris? An etiam ut extorqueam ab invitis? Omnia facere debui in re amici tui. Et feci equidem, & facio; nec video quid pretermiſſum a me ſit, quod te

(1) Haec quoque deeſt in Edit. Cl. Fabricii.

te, vel illum debuerit commoviſſe. Mianus forte, quod Florentiam erat venturus, reſpondere neglexit, ſaepius quidem a me poſtulatus. Alias litteras Camerario, & Paulo, ac ceteris tradidi. Quae mea culpa eſt, ſi reſpondere non curant? Forſan ſcriptum in his nichil eſt, quod reſponſum mereatur. Inſtruat me in negocio ſuo, & actorem rei eſſe velit, non litterarum exactorem. Tunc ſi defuero me carpe. At de re penitus ignota quid ipſe reſcribere debui? Quare vide obſecro, ne tu magis carpendus ſis, qui pro quaque leviſſima re ſic atrociter contra amicos inclames. Vale. Idibus Octobris. Senis.

XIII. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicum rogat, ut nonnulla ex Cicerone tranſcribi jubeat, aliaque ſignificat.

Mitto tibi orationes Ciceronis in Verrem recte quidem ſcriptas, ſed ut videbis male emendatas. Qui enim corrigere voluit, eas plane corrupit. Quamobrem tuae diligentiae erit, non quae poſtea mutata ſunt, ſed quae prius erant, tranſcribi jubere; idque facies ſine ulla feſtinatione. Nam michi quidem cordi eſt etiam, quos mecum habeo libros, apud te omnes deponere, ne ferantur una nobiſcum in hac fluctuoſa tempeſtate, & ambigua peregrinatione, in qua nec portum nec ſedem certam perſpicimus. Me quidem valde poenitet ſic a vobis properaſſe. Nam potui quatuor dies adjungere

(1) Haec deſideratur in edit. Fabriciana.

gere ad communem voluptatem. Rumores enim qui afferebantur de Pontificis itinere, vani erant. Vale.

XIV.

LEONARDUS S. D. ZACHARIAE (1).

Quid in cauſa amici fecerit.

ET litteras tuas accepi, & quod me facere jubebas, quantum in me fuit, diligenter effeci. Impedimenta haec prohibent: proditor ille non adeſt. Procurator ab eo relictus mandatum habere ſe negat ad tranſationem faciendam. Cum praetore multa pro te, & pro cauſa tua verba feci, poſtulans ſi quo jure ordinario vel ex bono, & aequo fieri poſſet, ut ſaltem in indebita pecunia ſolvenda, eam conditionem admitti juberet, quae vel in quocumque debito propter malignitatem temporis eſſet concedenda. Negat ille ſuarum eſſe partium aliquid tale jubere contra actoris voluntatem, pro quo ſententia jampridem lata ſit. Scripturum ſe tamen pollicetur ad proſopopejam illam, quam nunc, ut audio, Neapolis habet. Poggius noſter omnibus aſſentiri paratus eſt, quae ad commoditatem tuam pertinebunt. Res tota differetur in reditum tuum. Interim dabo operam, ut illi ſcribatur. Sed quantum profecerimus apud elatam duri hominis cervicem, neſcio. Tu cura ut valeas. Ex Senis X. Kal. Januarii.

XV.

(1) In omnibus MSS. Codd. eſt Zucharo, nempe Ser Antonii filio Notario Florentino. Porro haec epiſtola deeſt in edit. Fabriciana.

XV.

LEONARDUS PETRO MIANO S. P. D.

Quam excellenter in Papae Cardinaliumque conſeſſu oratores Venetorum dixerint.

JAmdiu nichil magis oratorium Curia Romana audivit, quam vocem praeſtantiſſimi viri Zachariae tui [1], immo potius noſtri. Ego enim propter maximas ejus virtutes amori erga illum tuo aut nichil aut non multum concedo. Qui cum a Pontifice maximo publice audiretur aſtantibus Reverendiſſimis Patribus Sanctae Romanae Eccleſiae Cardinalibus, & frequentiſſima Cleri, populique multitudine circumfuſa ita locutus eſt, ut in verbis ejus robur fortiſſimi viri, prudentia doctiſſimi hominis, elegantia diſertiſſimi oratoris perfacile appareret. Vellem aſpexiſſes, quanta cum attentione auditus eſt, ut in tanta multitudine ne reſpiratio quidem alicujus ſentiretur, majeſtate orationis, ubertate ſententiarum, copia optimorum verborum mirum in modum animos demulcentibus. Dixit praeterea fortis vir Marinus Caravellus, & ipſe quoque magno cum ſpiritu, nec minori cum majeſtate, qui etſi non latino, ſed patrio ſermone in dicendo uteretur, tamen nec ſua caruit laude, & alti, ac ſinceri animi haud dubie apparuit. Denique per hos duos Oratores univerſam Curiam Venetorum civitas ſibi mirifice

D 2 con-

(1) Zacharias Triviſanus vir doctrina conſilioque celeberrimus, oratio cujus extans coram Gregorio Pontifice Romano habita pro Eccleſiae unione ſuadenda illum eloquentiſſimum fuiſſe oſtendit. Ita Blondus in Ital. Illuſtr.

conciliavit, ut ampliſſima, & potentiſſima, & praeterea optima, & pacis amantiſſima ab omnibus habeatur. Cui ſi palmam hujus ſanctiſſimae, & optatiſſimae Chriſtianorum, & Eccleſiae redintegrationis Deus ſervaverit, nichil in toto Orbe terrarum erit penitus glorioſius. Sed de rebus publicis alias: nunc autem de privatis loqui malo. Ego Zachariam noſtrum convenio ſaepiſſime, & quantum ocii ab oratoriis negociis, quae mirabili vigilantia exequitur, ſibi datur, id totum in librorum, ac ſtudiorum agitatione conſumimus. Quibus vellem adeſſes! quamquam ades tu quidem ſemper ſermonibus noſtris, ſed tamen alio quodam modo vellem te praeſentem intueri: non enim dubito, quin jocundiſſima inter nos ſaturnalia ageremus. Vix tamen eſt, ut non invideam felicitati tuae, qui Manuelem (1) Chriſoloram virum doctiſſimum, atque optimum tamdiu Venetiis diſtineas, ejuſque adventum in Curiam retardes. Nos enim ut alias ſaepius, ita nunc cum Oratoribus veſtris ut veniret expectantes, non ſemel fruſtrata ſpes eſt, & fefellit opinio, quem rogo, ut meo nomine ſalvere jubeas, & volumen Auguſtini de Civitate Dei, quod apud te illius nomine depoſueram, eidem tradito, faciaſque me certiorem, an aliquos libros Graecos michi deferat. Hodie decretum eſt, uti Pontifex Lucam ſe contuliſſe debeat ante finem menſis Januarii; altera pars in Veneris portum. Vale. Ex Senis.

XVI.

(1) Leonardi Arretini, Poggii, Nicolai Nicoli, aliorumque in Graecis litteris praeceptorem.

XVI. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Agit de oratione ſua, in qua Elagabalus meretriciam artem commendat.

TU me philoſophum eſſe cenſes, & nichilominus Eliogabalum poſtulas. Vide ne non cohereant petitiones, & exhortationes tuae. Niſi forte hanc eandem Philoſophiam meam interpretare, & ſi ita eſt accipies opus ſane philoſophicum non ex Zenonis diſciplina, ſed ex intimo Epicuri ſinu depromptum. Ridebis, ut opinor, hanc inceſtiſſimam contionem: quamquam multis peperci, quorum michi copiam ſuſcepta cauſa ultro largiebatur, & in taberna vinaria abſtemius fui. Itaque valde equidem vereor, ne utrique me ſubaccuſare non immerito poſſint: ſeveri quia rem non ſatis gravem ſuſceperim; urbani quia in cauſa pingui, & copioſa jejunior fuerim. Ac in me fortaſſis illud jactabitur: aut undique religionem tolle, aut uſquequaque conſerva. Sed de urbanis quidem non multum laboro, ſi me continentiorem fuiſſe arbitrabuntur. Cum ſeveris autem, & triſtibus plus michi, ut opinor, negocii ſupererit. Verum ut Lucilius non Romanis, qui erant peritiores, & in poematibus judicandis nimium curioſi, ſed Tarentinis, & Reginis ſe ſcripſiſſe affirmavit; ſic ego triſtibus, & ſeverioribus nego me ſcripſiſſe, nec ab illis legi volo. Eſt autem aliud quoddam genus hominum, qui in joco ſeveri, & in ſeveritate jocoſi ſunt; qui neque Catonis rigi-

 dita-

(1) Haec deſideratur in editione Fabriciana.

ditatem, nec Scipii diſſolutionem ſectantur: Hoc eſt qui nec Curios ſimulant, nec Baccanalia vivunt. Iſti, ut ſpero, hanc mediocritatem meam & legent non inviti, & probabunt non ſimulate. Denique loquantur omnes ut libet. Ego ſi michi & tibi uni ſatisfecero, ceteros omnes cum ſuis judiciis flocci-pendo, eorumque opiniones, & oblocutiones vix unius aſſis exiſtimo. Tu vale mi dulciſſime Nicolae. Ex urbe Senis.

XVII.

LEONARDUS RUFFO S. P. D. (1)

De duorum diſſentientium Pontificum animo.

Accepi litteras tuas perbreves, in quibus id modo flagitas, ut quid agatur, quidque ſpei ſit de unionis negocio, tibi reſcribere ne pigeat. Accipe igitur: poſtquam Lucam pervenimus, crebri ultro citroque oratores fuere. Sed nichil adhuc perfectum, ne inchoatum quidem, quod dignum ulla ſpe michi videatur. In adverſario Pontifice nequaquam recta mens; quamquam ſimulat ille mirabili aſtutia, ut facile imprudentes decipere poſſit: ſed nihil ſani, crede michi, illi ineſt: ſi enim ineſſet, quid vetaret rem perfici? Quicunque enim iſtorum vere vellet, quod & juravit, & promiſit; alter etiam ſi nollet, compelleretur. Quam enim excuſatio-

(1) Roberto Ruffo, quem Roſſum appellant Colucius, ac Blondus. Hic in latinis litteris fuit cum Nicolao Niccolo Ludovici Marſilii diſcipulus, in graecis vero una cum Leonardo noſtro Emanuelem Chryſoloram audivit, ac inter Cl. aetatis ſuae viros recenſetur ab Accolto, Poggio, aliiſque.

tionem, aut quod diffugium habent? Nunc vero quia uterque tergiverſatur, alter alteri excuſationem, & diffugium praebet. In noſtro Pontifice recta, & ſimplex natura, ſed ut quiſque bonus, & ſimplex, ita facile ab improbis decipitur. Quidam enim honores ab eo ſperantes in ſinum ejus adulando irrepſerunt. Hi & formidines inanes illi incutiunt, & recta volentem nonnunquam inflectunt. Ego, ut animi ſunt, turbationem aliquam formido. Nichil eſt enim infenſius, nichil indignantius. Vale.

XVIII. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Thomam quendam ei commendat.

COgitabam tibi prolixius ſcribere, & propediem, ut ſpero, id faciam: Nunc autem brevitatis cauſam affert feſtinatio tabellarii, qui me in ipſo diſceſſu, nunquid vellem, rogavit. Eſt Florentiae vir egregius Thomas Britannus michi amicus, & ſtudiorum noſtrorum, quantum illa natio capit, ardentiſſimus affectator. Huic ergo cupienti ineptias noſtras, ideſt libros novorum poëtarum emere, rogo ut omni cura, diligentiaque aſſiſtas. Denique pro natura, & moribus tuis admonendum te familiarius putavi, ut ſi quid contra ſententiam, opinionemve tuam cuperet, aut ſentiret, eidem te mitem, ac minime adverſantem praeſtes. Vetus eſt enim: ut homo eſt, ita morem geras. Vale.

(1) Haec deſideratur in editione Fabriciana.

XIX.

LEONARDUS RUFFO S.

Quendam cupiditates animi ſui potiores habere, quam Eccleſiae unitatem.

PEr binas jam litteras a me petis, quid de Joanne Dominici aeſtimandum ſit, variumque de eo ſermonem apud vos eſſe ſignificas. Quid autem ego ad te ſcribam de re difficili atque ardua? Nichil enim difficilius, quam mentem hominis intueri [1]. Itaque nil dicam ipſe de me: ſed qualis ſit opinio veſtrorum hominum de illo, oſtendam. Praeſtantiſſimum eſſe virum, & ſcientia eloquentiaque eminere nemo inficiatur. Querela tamen eſt adverſus eum, quod cum ipſe in primis auctor ſuaſorque unionis fuiſſet, ac ceteros omnes ardentiſſime commoveret; tamen poſtquam Epiſcopatus [2] illi a Pontifice datus eſt, quaſi medicata offa praecluſis faucibus, nichil poſt hoc pro unione, ſed multa adverſus eam videtur ſuaſiſſe. Atqui nemo, qui primo illum audiſſet, exiſtimavit munus Pontificis ab illo non rejici. Accepit tamen, ut deprehenditur non ingrate, ac majora ſperare illum ajunt prodita cauſa, quam prius tamen acriter perurgebat. Nos vero,

(1) Optime obſervat Leonardus noſter nihil difficilius quam mentem hominis intueri. Nam Jo. Dominici fuit vir integerrimus, & propter ſuas admirabiles virtutes in Beatorum numerum cooptatus eſt. Quare non dubitandum, quin ea falſa ſint, quae ab invidis, ac verae virtutis calumniatoribus in hominem ſanctiſſimum jactata in hac epiſtola referuntur

(2) A Gregorio XII Archiepiſcopus Raguſinus creatus eſt; ut ſupra diximus.

vero, ut de mentis illius arcano nichil ſcimus; ſic ea, quae agit moliturque, non probamus, affirmamuſque primo illius ardori, & ſtudio haec poſteriora videri contraria, parumque ſibi ipſi illum conſtare. Quod utinam ſapientia quadam majori faciat, ac non ambitione! Ego quidem hunc hominem, ut ſcis, amo propter excellentiam virtutis, atque eo magis doleo, ipſum in hanc adverſam opinionem hominum incidiſſe. Nemo eſt omnium, qui peccare ignorantia illum putet, ſed cupiditate animi tranſverſum agi. Vale.

XX.

LEONARDUS ROBERTO RUFFO S.

Villae deſcriptionem cujuſdam, laetitiamque amicorum continet.

IN medio turbationum, ac moleſtiarum, quibus per hoc tempus omnia redundant, letiſſimus heri nobis, ac jocundiſſimus affulſit dies, qui mentes noſtras depulſis triſticiae nubibus mirifice ſerenaret, memoriamque omnem praeſentium vel impendentium calamitatum penitus auferret. Tres enim familiariſſimi in unum convenientes, & non bellicum, ſed bacchicum concinentes ſatis magnam ſodalium, & amicorum manum contraximus, omnibuſque ad leticiam diſpoſitis in villam Alamanni [1] Archiepiſcopi Piſani ipſo Alamanno duce veluti ex diu-

(1) Alamannus Adimarius Archiepiſcopus ea aetate Piſanus, qui mox ab Jo: XXIII. in Ordinem Praesbyterorum Cardinalium cooptatus eſt Titulo S. Euſebii, dum apud Regem Galliarum legatione fungeretur. Vide Ciaconium, Ughellium, alioſque.

diuturnis vinculis emiſſi nullum gaudendi, imo ut verius dicam, repuereſcendi genus omiſimus. Villa eſt media ferme inter Lucam, & Piſas a dextra ripa Auſerici fluvii amoeniſſimo in loco ſita, & maxime ad ruſticanas voluptates excogitata. Surgens enim leviter in collem, ſubiectamque planiciem reſpiciens, montes a tergo habet conjunctos ad aucupationes venationeſque aptiſſimos. Itaque ſive rapaci ave, ſive mordaci cane, ſive plagis, ſive venabulo, ſive curſu, denique ſive feris, ſive avibus, ſive piſcibus delecteris, vicini montes, conjuncti colles, ſubjecta planicies, praeterfluens amnis affatim omne genus praedae tibi largiter ſumminiſtrant. Verum nobis illuc profectis, nec venari apros placuit, nec figere cervos, nec rurſus lepores canibus agitare fugaces, nec fera blacteolis ungues armata ſonoris cepit avis praedam. Sed traxit nos, & vendicavit ſibi incredibilis amoenitas Auſerici amnis, qui tectus fronde populea criſtallino alveo, viridibus ripis mira placiditate fluebat. Quibus allecti depoſitis togis, & calceis acerrime piſcati ſumus. In quo ita luſimus, ut pueri, ita clamavimus ut ebrii, ita concertavimus, ut dementes inſanique videremur. Aderat omnibus ipſe Alamannus, qui quanquam religione impediebatur una ludere, tamen ita ſpectatorem ſe praebebat, ut ea quae gerebantur mira feſtivitate riſuque comprobaret. Egreſſis tandem a fluvio caena dubia apponitur ex piſcibus roſtratiſque avibus. Expectaſti fortaſſe ut dicerem navibus; ſed non eſt ita, non eſt. Sed aderant aves multae, vina plurima, omitto caetera, quae cuncta opipare apparata fuerunt. Poſt caenam vero avide voraciterque, ut laborantibus in aqua evenire conſuevit, aſſumptam, deambulatio fuit equeſtris inter flaventes ſegetes, & amena vireta, ramoſque foecunditate fructuum incur-

curvos, qui longe lateque vagati cantantes alii, alii jocantes poſt multas variaſque urbanitates ad ipſum amnem, quem antea vado trajeceramus, reverſi, & in arena depoſiti luctantes inter ſe agricolas nudos, & lacertoſos, qui placendi gratia convenerant, quaſi in gladiatorio certamine uſque ad primam noctis horam lectiſſime ſpectavimus, cum illi ſaepe violentia majoris roboris proſtrati, & graviſſimo caſu ad terram eliſi cenoque involuti uberem ridendi materiam nobis praeberent. Sed ego genera ipſa voluptatum, non ſingula ac minuta, nam id quidem longius eſſet, enarro. Scis enim tu, quam multa eſſe ſoleant inter familiares letos, & unanimiter ad feſtivitatem paratos. Denique hic dies procul dubio faſtis aſcribendus eſt, & meliore lapillo numerandus, praeſertim cum eo turbationis devenerint res noſtrae, de curialibus loquor, ut ſummo ſtudio conquirendum ſit aliquid, quod nos quacunque ratione ab illa amariſſima cogitatione divertat. Vale. Lucae IIII. Idus Junii.

XXI.

LEONARDUS S. P. D. PETRILLO NEAPOLITANO.

De magnis Romanae Curiae turbationibus.

EN quod jamdudum ſaepe inter nos collocuti divinabamus fore, ut nubila haec tempeſtas in dies magis magiſque ingraveſcens procellam denique ſubitam horendamque daret, tandem aliquando effectum eſt. Patres enim longa indignatione, iraque permoti relicto Pontifice abierunt. Quo qui-

quidem die nil aut procelloſius, aut turbulentius fuiſſe unquam imaginari poſſum. Tuam igitur ſapientiam valde equidem laudo, quod iſta providens te antea Neapolim in tutum recepiſti; me autem culpo, quod cum non minus fortaſſe quam tu iſta providiſſem, ſubire tamen malui, quam vitare. Accipe ergo a nobis, quemadmodum res geſta ſit; nam & avere te arbitror veritatem cognoſcere, & falſa per eos, multa, qui ignorant, circumferuntur. Repetam igitur ſuperiora quaedam ex eo videlicet tempore, quo tu a nobis diſceſſiſti, quo facilius rei geſtae cauſas, progreſſuſque intelligas. Fuerat Pontifex noſter, poſtquam Roma abiit, menſes aliquot Senis commoratus. Tempus interea venit, quo Saonae conſtituerat adeſſe. Id cum ſumma omnium bonorum querela tempus diffluere paſſus eſt, promiſſumque neglexit, contempſitque. Adverſarius autem Pontifex Saonam, uti promiſerat, venit, & quidem ad praeſcriptam diem, noſtrique abſentiam illudens ſingulis horis accuſabat. O rem acerbam, & non praeſentium modo Italorum, ſed poſterorum quoque dedecus ingens! Quid enim turpius nobis accidere potuit? quid foedius? quid ignominioſius (1)? Locum pro unione Chriſtianorum a nobis paulo ante ſponte conſultoque receptum, mox erectis cunctorum animis adire poſtea noluiſſe? Haec tu ſcribere audes, dicet quiſpiam, cum ſis in Pontificis familiaribus? protinus ita. Quid enim nunc aduler, & alia ſentire me fingam? unus quippe Chriſtianorum ſum, & unus Italorum. Alteros fraudari unitate, & pace, alteros ut infidos & foedifragos in crimen vocari diſrumpor.

Non

(1) Audax eſt Leonardus, & ea ſcribit, quae omittere ſatius fuiſſet. Ego vero nullus dubito, quin multa augeat, dum eloquentiam ſuam oſtentare vult; etſi eadem tradant Ciaconius, Oldoinus, aliique.

Non tu igitur Pontificem amas? imo plus certe quam iſti, qui mentiendo, & adulando diverſa illi ſuaſerunt. Ego enim veram Pontificis gloriam concupivi. Ea profecto fuit in unitate, & pace Chriſtiano populo, ut promiſerat, exhibenda, quo quid glorioſus, quid immortalius eſſe potuit? Iſti vero, ut quomodocunque ſederet, etiam cum querela hominum ſuaſerunt, quod qui glorioſius putant, dementes ipſi ſunt, praeſertim cum obſcurum non eſſet, haec quae nunc evenerunt, fuiſſe ventura. Sed redeo illuc, unde digreſſus ſum. Cum Pontifex Saonam non veniſſet, & adverſarius ad praeſcriptum diem eo profectus noſtram abſentiam accuſare nunciaretur; indignantibus cunctis, & aperte frementibus ſecunda quaedam navigatio, ut dici ſolet, recipitur, ut alter Pontifex in Veneris portum, noſter vero Lucam veniret. Senis igitur per Menſem Januarium maximis nivibus profecti Lucam devenimus. Ibi utpote ex propinquo crebris ultro citroque oratoribus miſſis acceptiſque nichil res ſe habere melius apparebat. Nec ſane mens in alio Pontifice ſana erat. Sed occulebat ille quidem bona fronte malum propoſitum, & certe in cauſa ſuperior habebatur. Nam & Saonam ierat ad praeſcriptum diem noſtro turpiter deficiente, & poſtea, quaſi vera cupido ineſſet, Etruriae littus advenerat obviam ſtrenue profectus tarditati noſtrae. Cumque in noſtram, ut ita dicam, terram perveniſſet, illud haud imprudenter dicere videbatur, ſe in littore eſſe velle, ne a claſſe tutelaque ſua diſcederet longius: locum autem recuſare nullum, modo littoreus eſſet. Haec illius ſumma erat. At noſter quaſi contra nitens ad littus deſcendere recuſabat, mediterranea probabat loca, nec tamen omnia, ſed ea tantum, quae ſe Pontificem exiſtimarent. Ita alter quaſi aquaticum animal

in ſiccum exire, alter quaſi terreſtre undas aſpicere perhorrebat. Exacerbabat vero dolorem quod vulgo aeſtimabatur, neque illi ſi in ſiccum deſcenderet, neque huic, ſi littus adiret quicquam periculi ſubeſſe. Nec ipſi quoque id non intelligere putabantur, ſed metum de induſtria fingere, quo deſideria hominum fruſtrarentur. Erant igitur querelae ingentes, & aperta jam protinus oblocutio, indignabanturque omnes ea aetate homines, ſupra ſeptuagenarium uterque eſt, quo paucos ſederent annos, & Dei metum, & hominum cenſuram poſthabere. Haec erat hominum indignatio, & querela. De me autem ſi quaeris, ego deceptum Pontificem noſtrum ab iis, de quibus ſupradixi, metumque inanem per malos ſuaſores injectum illi exiſtimabam. Conſpexeram enim ab initio illius rectiſſimam voluntatem; mutatum vero ex ſe ipſo bonum quidem virum perſuadere michi non poteram. Nam ſi malignum putaſſem, non tu praeveniſſes abeundo. Cum eſſet hic ſtatus rerum, ecce nova turbatio ſuperoritur. Conſtituit enim Pontifex noſter Cardinales novos in Eccleſiam Romanam aſſumere. Hujus vero cauſae erant duae: una, quia fautoribus quibuſdam ſuis gratiam referre cupiebat, praeſertim id magnopere flagitantibus, alteraque, admiſcendo vetuſtis Patribus novos aſſumptos temperaturum ſe illorum vehementiam exiſtimabat. Non enim dubium erat, Patres adverſus hanc Pontificis voluntatem eſſe reclamaturos. Et eſt mos, nichil tale abſque illorum conſenſu a Pontifice decerni. Fortiter igitur conandum ratus, Patres in conſilium vocat. Convenere trepidi, & jam inde aliud alii ſuſpicantes: paratur ſecreto locus, ſubſellia ponuntur. Prodit e cubiculo Pontifex, & in throno reſedit: Patres inde ſuis locis conſidere jubentur. Ubi conſeſſum eſt, Pontifex

ſex contra conſuetudinem duos circa ſe familiares retinuit, ceteram multitudinem omnem excluſit. Id, ſive ut interventu noſtro, ſi quid opus foret, uteretur, ſive aliam ob cauſam fecerit, incertum habeo. Mora quaedam prius, & ſilentium fuit; inde Cardinales aſpiciens non ſatis leto vultu, praecipio, inquit, ut nemo veſtrum aſſurgat. Haec prima illius vox cum mentes ſubita admiratione percuſſiſſet, alio alium aſpiciente indignanteque, Henricus Tuſculanus quid eſt, inquit, hoc Pater, & quid ſibi vult iſtud praeceptum? Quandoquidem, inquit Pontifex, vobiſcum nequeo recte agere, providere Eccleſiae volo. Ad hoc Henricus inflammato vultu, immo deſtruere Eccleſiam vis [1]. Hic cum indignarentur omnes, ſederent tamen, primus omnium Raynaldus Sancti Viti in Macello Diaconus vir, ut tunc viſum eſt michi, omnium qui aderant cordatiſſimus repente aſſurgens, moriamur potius inquit. Eſt ille ut tu ſcis procero corpore. Itaque plerique poſt hunc ſurrexerunt. Sed in nova, & ſubita re proſpicere licebat quid in unoquoque animi vigoriſque ineſſet. Rubebant alii, alii pallebant, ira & jurgio alii, alii prece ſupplicioque nitebantur. Columnenſem ego vidi ad pedes Pontificis provolutum; rogantemque ne ita facere vellet; contra vero Leodienſem minabundum, & contumaciter incenſum. Burdegalenſis vero quaſi medius quidam, modo iras leniebat, modo Pontificem precabatur. Ita re infecta conſilium tandem dimittitur, praecepto tamen prius a Pontifice edito, ne quiſquam Patrum Urbe

Luca

(1) Libertatem, qua utitur Leonardus in deſcribendo, & fortaſſe augendo Sacroſanctæ noſtrae Romanae Eccleſiae Schiſmate, haud equidem probo, eoſque improbaturos confido, qui Romanos Pontifices umili mecum veneratione proſequuntur.

Luca exiret, neve injuſſu ſuo convenirent. Id rurſus praeceptum non minus aſperitatis ſuſpitioniſque habere viſum eſt. Itaque majores confeſtim ſecuti motus, omnia perruperunt. Leodienſis ſiquidem poſt praeceptum illud Pontificis mutata veſte Luca egreſſus aufugiit. Id cum auditum eſſet, immittuntur equites, qui illum vi reducere conentur. Hi ergo veſtigia parum caute ſecuti Piſanum in agrum diſcurrerunt, qui eſt in Florentinorum ditione, nec tamen Cardinalem ipſum apprehendere potuerunt, nam parum ante veniens in oppidum Librafactam ſe jam receperat. Rixa tamen non procul ab oppido coorta eſt & quidam ab equitibus vulnerati. Ea cum Lucae vulgarentur, Lucenſis Princeps [1] veritus, ne Florentinorum iras quaſi violato eorum territorio contra ſe provocaſſet, equites qui ea patraverant cum Lucam redirent, ad ipſam Urbis portam capi juſſit. Erat Pontifex quoque ſollicitus de equitum ſuorum errato, graviterque ferebat Florentinorum fines ab illis violatos. Itaque propere Marcellum Strozam virum clariſſimum, qui tunc in Curia morabatur, & me quoque una cum illo ad ſe vocavit, dicit, quae geſta ſint nullo ſuo juſſu, ſed equitum temeritate fuiſſe commiſſa. Nos ergo Florentiam oratores ire jubet, ac rem apud Civitatem purgare. Cum eſſemus in ejus conſpectu, mandataque acciperemus, repente ingreſſus quidam nunciat Cardinales omnes uno agmine ſimul abire. Eo nuncio Pontifex averſus illico dimittere nos, ac aliis traducere animum coactus eſt. Neque enim falſa erant, quae de abitu Cardinalium nunciabantur. Nam illi quidem ex captivitate equitum recepto animo, prius enim Principem ipſum, equiteſque for-

(1) Paulus nempe Guiniſius, qui poſtea omnes Cardinales Luca aufugere paſſus eſt, ut infra ſcribit Leonardus.

formidabant, abeundi palam conſilium ſuſceperunt. Adjuvit eorum coeptum Florentinus quidam Civis paucis ante diebus Lucam miſſus, qui tunc praeſens ex hoc ipſo occaſionem nactus pro invaſo territorio ab equitibus vociferabatur. Ob hujus maxime clamorem, & ſimul ob equitum injuriam conterritus Lucenſis Princeps abire Cardinales paſſus eſt. Luca igitur egreſſi eodem die Piſas migravere. Spectaculum mehercule durum fuit, atque acerbum, Patres cernere abeuntes; ſed acerbior paulo poſt michi apparuit Curialium ſeceſſio. Dividebatur enim multitudo tota, & quaſi ab uno corpore membra divellebantur, aliis Cardinales ſectantibus, aliis cum Pontifice remanentibus, plurimis vero incertis, & vacillantibus: querelarum, & deteſtationum plena erant omnia. Pontifex haud multo poſt novos Cardinales creavit quatuor: vellem melioribus auſpiciis creatos; nam, niſi, fallor, multa, & terribilia impendent. Ego Pontificem non deſero; tenet enim me familiaritatis jus, & officium, quod apud illum geſſi, a quo ſalva exiſtimatione mea recedere poſſe non videor. Affirmo tamen permulta, quae hic fiunt, michi nequaquam probari. Vale.

(1) Joh. Ser Cambii de Rebus geſtis Lucenſium ad an. 1408. *Il ditto Papa* (Gregorio XII.) *pronunziò contra la volontà di tutti i Cardinali un ſuo Fratello nomato il Veſcovo di Bologna, e ſuo Camarlengo: un ſuo Nipote nomato il Veſcovo di Siena: un Frate Giovanni Dominichi dell' Ordine de Predicatori Fiorentino: un altro ſuo attinente nomato Protonotajo d' Udine:* Ita Johannes. Errat tamen: nam Epiſcopus Bononienſis non erat Frater Gregorii XII. ſed ex Fratre Nepos; ut Epiſcopus Senenſis Nepos ex Sorore.

XXII.

LEONARDUS RUFFO S.

Cardinales reliquiſſe Pontificem alioſque a Papa creatos.

AUdiviſti, quae hic turbationes coortae ſunt. Patres enim, ut jampridem ſuſpicabar, Pontificem reliquerunt. Magna profecto res, et, niſi fallor, initium maximarum novitatum, de quibus refert plurimum, quid ſentiat Civitas veſtra. Tu, ſi quid habebis, facies me certiorem. Ego Pontificem non deſeram, non quod michi haec probetur cauſa, ſed in familiaritate ejus cum fuerim, non videor abſque reprehenſione deſerere illum poſſe: ita tamen perſtabo, ut mei juris ſim, nec quemquam offendam. Pontifex poſt diſceſſum Patrum Cardinales aſſumpſit quatuor, in quibus eſt Joannes Dominici, quem Raguſinum dicunt. Vellem melioribus auſpiciis creatus eſſet. Nam multa, ni fallor, impendent, per quae non eſſe praeſtet, quam eſſe. Vale.

LEO-

LEONARDI BRUNI ARRETINI EPISTOLARUM

LIBER TERTIUS.

I.

LEONARDUS PETRO EMILIANO [1] S.

De ſtatu Romanae Curiae.

Quo in ſtatu res noſtrae ſint, quibuſque agitemur vel potius jactemur fluctibus, te audiviſſe, & audire quotidie ſcio, & nunc plenius de Zacharia tuo clariſſimo viro cognoſces. Quamquam difficile videtur, rem ſic referri a quoquam poſſe, ut non multo a veritate ipſa, ac magnitudine

(1) Veneto, Epiſcopo Vicentino litteris multum, plurimum prudentia decorato. Ita de eo Blondus in Ital. Iuluſtr.

Digitized by Google

turbationis ſuperetur. Ego autem mirum in modum diſcrucior, quod non abſum, quod non in aliquo urbano, vel ſuburbano, vel denique in aliqua ſilva inter ſpelea ferarum abditus hoc tempore lateo libris ſtudiiſque intentus. Quivis enim locus michi jocundus eſſet, modo hanc exitialem ruinam, & cineres ipſos crematae Eccleſiae, quos hic degens videre cogor, aſpicere non poſſem. Itaque, & te felicem arbitror, qui vel Dei beneficio, vel ſingulari providentia tua jampridem ab hujuſmodi incendio ereptus ſis, & me parum fortunatum, qui nunc in iſta navicula fluctuanti, ac pene ſummerſa una cum ceteris naufragium facio. Super qua re te rogo atque obſecro, ut ſi quid habes, quo animum aegrum conſolari poſſis, michi reſcribas, & hunc dolorem vel eruere, vel lenire tua ſapientia, & facundia conere. Hoc ego a te expecto. Marinum (1) Caravellum, & Zachariam noſtrum viros praeſtantiſſimos mirifice diligo: ſed ut minus frequens, quam conjunctio familiaritatis noſtrae poſtulabat, cum illis verſarer, temporis conditio, & rerum turbulentia coëgerunt. Vale, & me dilige, mi jocundiſſime Petre.

II. (2)

LEONARDUS NICOLAO S.

De variis negociis amicum monet.

LAurentio, quem michi per tuas litteras commendaſti, ſcribo, ut negocia ejus proceſſere. Omnino illi cupio ſatisfacere, ſed genus petitionis parumper exorbitat. De negocio autem Feſula-

(1) De his duobus Venetis Oratoribus videndus Sanutus in Vitis Ducum Venet. ad an. 1407.

(2) Haec deſideratur in edit. Cl. Fabricii.

ſulano animadverti, quanto ſtudio anniraris. Itaque & ego in ea re tibi morem geram. Libros quos michi miſiſti accepi, e quibus volumen illud Ariſtotelis pergratum eſt, alterum nec multum cupiebam, priuſquam viderem, & poſtquam vidi, confeſtim ſatiatus ſum, nec puto michi a graeculo barbato ſatisfactum. Dii illum perdant. Tu. vale.

III.

LEONARDUS S. DICIT NICOLAO.

Turbatam Curiam eſſe, ſeque indicat inopem conſilii.

PLures iis diebus a te michi redditae fuerunt epiſtolae omnes ferme commendaticiae, quibus ſi tardior in reſpondendo fui, ignoſce precor non occupationibus rerum agendarum, quae nullae ſunt in hoc tempore, ſed perturbationi, & aegritudini, quibus aſſidue mirum in modum diſcrucior. Eum quippe in locum res deductas cerno, ut neceſſarium ſit moerore confici, & quaſi conſternari amiſſa jam ſpe, ac in pejus labentibus in diem rebus. Sed his omiſſis, quae accuſari facilius, quam emendari poſſunt, breviter reſpondebo. Quantum ad Feſulanum negocium attinet, vacabit quidem Eccleſia: ſed tamen illi ipſi, qui prius tenebat, dabitur in commendam: ſic enim in cunctis, quorum memoriam teneo, factitatum recordor. Itaque non videtur hanc curam inpraeſentiarum ſuſcipiendam eſſe, & qui aliter exiſtimant, conſuetudinem, michi crede, ignorant. Ego tamen paratus ſum quocumque in caſu huic ſtudium & diligentiam adhibere,

quoniam & juſtus vacationis eſt modus, & non omnino injuſtum deſiderium; nam alterum illum, qui per ruinam alterius ad generalem beſtialitatem aſcendere cupit, utinam michi adeſſet poteſtas non de Monte Carmelo, ſed de Caucaſo praecipitem dejiciundi! Neminem cognòvi adhuc virum bonum, qui hujuſmodi pompas & inſanias per hanc viam ſibi ultro oblatas non repudiaret, nedum ambiendo, & flagitando perquireret. Ad ſextum Idus Octobris conſtitui ad aquas Puteolanas lavandi cauſa proficiſci; eroque fortaſſis ibi Octobrem totum, deinde conſtituam, quid michi in futura hyeme ſit agendum. Si qua ratione me explicare ex hac procelloſa tempeſtate poſſem, libenter ad vos tanquam in tranquillum aliquem portum me reciperem. Nam hic manentem multa undique conturbant. Primum iſtis non obſequor ut ipſi efflagitant, ſaepeque adverſus eorum voluntatem contumaciter repugno, nec quicquam exequi volo, niſi quod mea aequitas patiatur. Alii vero praeſtantes viri, qui nuper ſeceſſerunt, meam hanc moram graviter, & inique ferunt, praeſertim cum collega meus hic nuper abierit, & certe inſalutato hoſpite. Itaque utriſque diſpliceo, iſtis quod non obſequor, illis, quod non ſequor. In hujuſmodi moleſtiis conſtitutus, quo me vertam neſcio. Omnem hujuſmodi deliberationem in reditum meum a balneis reſervo. Deus bene vertat conſilia noſtra. *Senis* XV. Kal. Octobris.

IV.

IV. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Arretii ſe aliquid novi exſpectaturum ſignificat.

VEni Aretium Kal. ipſis Decembribus, ſumque hic moram facturus, donec a Poggio aliquid reſcribatur, qui inſtructus atque doctus de omni cura, & cogitatione mea ad vos profectus eſt. Circumſpicite diligenter omnia quaeſo, ut maturius quid agendum michi ſit, ſtatuere poſſitis. Vale. Aretii II. Nonas Decembris.

V.

LEONARDUS NICOLAO S.

Pertinaciae notam a ſe repellit.

QUod ad me ita ſcribis, quaſi ad hominem durum, ac nimium pertinacem, qui nec ab amicis moveri poſſit, nec perſuaderi ſibi permittat, vehementem mi dulciſſime Nicola, admirationem ſuſcipio. Nam quis me facilior, & ab omni obſtinatione, duricieque remotior? Quis amicorum ſententiis morigeratior, & obſequentior unquam fuit? Atqui ego nuper Senis Poggio noſtro commiſi, de conſilio tuo, & ceterorum amicorum, quid in illo negocio per me agendum foret, ſtatueretur. A quo tamen nec Aretii permultas dies expectans, nec

(1) Haec deeſt in edit. Fabriciana.

poſtea Arimini tamdiu commoratus ullam, neque litteram, neque nuncium, cum quotidie anxius expectarem, & ex illo totus penderem, accepi. Non poteram in hanc ſuſpicionem adduci, ut Poggius in re mea praeſertim tam ſeria ac tanti ponderis torperet, ac per negligentiam labi tempora ſic periculoſa pateretur. Vos potius arbitrabar deliberabundos, & ambiguos propter difficultatem conſilii, & incertitudinem rerum futurarum expectare, ut aliqua inde firma ſpes vobis oſtenderetur. Tu ergo vide, & mature cum ceteris amicis noſtris delibera. Vale Kal. Februarii Arimini.

VI.

LEONARDUS RICCIO S.

Quemdam eſſe ſuſpectum male ſentire de Pontifice.

VOcavit me hodie Card. Senenſis [1] ac vehementem querimoniam michi adverſus germanum tuum expoſuit, quod Burdegalenſi Londonis obviam exiſſet, quod ipſum poſtea omni reverentia & obſequio honoraſſet, quod in praeſentia Regis, & alibi cum multa contra Pontificem dicerentur, ipſe praeſens, & audiens nunquam reſtiterit, quod litteras, quae per Pontificem eidem tranſmiſſae fuerant, nunquam oſtenderit, ſed tacendo illius calumniis quaſi conſentientem ſe praeſtiterit. Addit etiam eſſe factum, ut Joanni Cincio Equiti Britanno, & Metenſi Epiſcopo, qui Pontificis fave-

(1) Gabriel Condulmerius Venetus Gregorii XII. ex Sorore Nepos Praesbyter Cardinalis Titulo S. Clementis, ac Epiſcopus Senenſis.

vebant partibus, fides derogaretur deteƈtis eorum conſiliis apud Regem. Haec omnia ſe accepiſſe ex litteris Veneti cujuſdam, qui Londonis negociatur, affirmat, a quo commendationes germani tui ſaepius jam ſuſcepit. Itaque non dubitare ſe, quin & haec quae ſuperius diƈta ſunt, & alia inſuper multa, de quibus ille non ſcribebat, contra honorem Pontificis fuerint ab eo peraƈta. Haec Senenſis ad me, tanquam ad hominem tibi arƈtiori vinculo conjunƈtum cum indignatione quadam exprobravit. Ego quae pro tempore dicenda videbantur reſpondi, fecique meo ſolito more, ut ad mitigationem irarum conatus omnes adhiberem. Sed tu vide, quid agendum putes: michi quidem ad mores iſtorum, & conditionem locorum, in quibus Anconitana Eccleſia eſt, mentem vertenti major formido incumbit. Intelligis quid dicam; quare mature, & prudenter conſilium ſume. Arimini Kal. Februarii.

VII.

LEONARDUS NICOLAO S.

Quid agendum ſit iis, qui Epiſcopatum deſiderant.

BInas proximis diebus abs te litteras accepi, ſic tamen, ut quas tu prius dederas, michi poſterius redderentur. In primis, quae michi hodie redditae ſunt, intellexi amici tui, qui ut Deo ſervire ſine inopia poſſit, Epiſcopatum deſiderat opulentum, eximiam cupiditatem, & immaturam procul dubio feſtinationem. Atque ut huic parti ante om-

omnia reſpondeam, nec amicum tuum virum utique bonum, ſed minime, ut michi quidem videtur, aſtutum ſpe vana deludi permittam, primo ſcias, de privatione illius, quo de ſcribis, nullam omnino in hac noſtra Curia fuiſſe, aut eſſe mentionem, falſumque rumorem ea de re veſtras ad aures perveniſſe. Illud praeterea haudquaquam tacuerim, quod ſuam, & tuam prudentiam fugere non debet, in hujuſmodi promotionibus Epiſcoporum neceſſarium eſſe, ut aliqua diligens, & operoſa praeparatio anteceſſerit, per quam animi eorum, qui dare poſſint, ita diſpoſiti ſint, ut dare velint. Hujus ergo praeparationis, & opportunae, & neceſſàriae, & ſine qua qui ſperat, ſtolide ac vane ſperat, in hoc amico tuo ego nichil video; & ſi per me verbis dumtaxat fieri poſſe credatis in hoc tempore, & in hac tanta Florentinorum Civium multitudine, quibus aut pro adverſa inclamatione, medicata, ut ita dixerim, offa praecludendae ſunt fauces, aut pro favore, aut navata opera gratiae referendae, vehementer erratis.

Aude aliquid brevibus gyaris, & carcere dignum,
Si vis eſſe aliquid, probitas laudatur, & alget.

Haec ego ſcripſi liberius, ut intelligere poſſitis, aliter per vos ſuper hac re iſtic vigilandum, & providendum eſſe. Nam quantum ad me attinet, paratiſſimus ſum, ſed hoc non ſatis habet virium hoc tempore, tantaque ambitioſorum hominum cupiditate. Quare faciat ipſe qui petit, ut aliquo memorabili obſequio, aliquave inſigni re geſta nomen ejus apud Pontificem commendetur. Medio poſuit Deus omnia campo, nec ſedentibus coronae, ſed pugnantibus traduntur. Quod autem in eadem epiſtola ſcribis tibi meum adhuc conſilium vehementer placere, eſt id michi quidem, ut ita exiſtimes, pergratum; ſed Nicola noſter contra ſentit, Poggius vero ad utrum-

utrumque muſſat. Itaque illud Horatii dicere non immerito poſſum.

Tres mihi convivae prope diſcordare videntur
Poſcentes vario multum diverſa palato.

Nunc venio ad alias litteras tuas. Expecto epiſtolas, quas michi uberiores, prolixioreſque polliceris, quibus vellem, ut de Salutato reſponderes, quando Poggius noſter, ut dudum Apollinis Delphici oraculum, obmutuit. Vale. Arimini Idibus Februarii.

VIII.

LEONARDUS ZUCHARO S. P. D.

Significat, qua ratione inter partes ſe integrum ſervet.

Vellem interdum michi ſcriberes, & quae iſtic agantur, quaeve ſperentur, notum facere tua ſolita diligentia curares. Ego Arimini ſum, verumtamen ita ſum, ut meus ſim, & meo arbitrio, non alieno vivam. Nichil enim facio, nichil ſcribo, niſi quantum michi placet. Placet autem tantum, quantum tu noſti. Nulla adhuc littera mea, ne unus quidem apex conſpici poteſt, de quo quiſquam in hac miſerabili diviſione poſſit querimoniam adverſus me juſtam habere. Adeoque nota eſt omnibus haec integritas mea, nichil ut omnino michi, quod ad hac diviſionem ſpectet, demandetur, proceſſus & hujuſmodi peſtilentias nec legere, nec ſcribere, nec ubi legerentur, ſcriberenturve, adeſſe unquam volui, quae res multum ad utilitatem, & gratiam michi obeſt. Sed obſit quantum vult; ſemel decrevi ita fore in Curia, ut neminem laedam. Si hanc

hanc integritatem ſervare michi liceat, morabor: ſi non licuerit, confeſtim abibo. Vale.

IX.

LEONARDUS NICOLAO S.

Vetuſtatis reliquiae Arimini Urbis quae ſint, item quid differat civitas ab urbe.

EGiſti mecum pro cetera tua diligentia, & vetuſtarum rerum eximia cura, ut ſi quid antiquitatis Arimini reperirem, tibi notum facere per meas litteras curarem. Quod poſtquam intellexi, tametſi antea ſponte mea ſatis accurate viſendi ſtudio cuncta luſtraveram; tamen cognito deſiderio tuo circumivi rurſus urbem, omniaque perſcrutatus ſum, & quam diligentiſſime potui, ſingula quaeque proſpexi, ut tuae quamaccumulatiſſime ſatisfacerem voluntati. Eſt autem Ariminum, ut te ignorare minime arbitror, Populi Romani Colonia antiquiſſima quidem, ac celeberrima. Sed evenit in hac, quod in ceteris antiquis urbibus evenire ſolet, ut reliquiae, ac monumenta quaedam vetuſtiſſimorum operum conſpiciantur, verum ita ruinis quaſſa, ac vetuſtate ipſa conſumpta, ut nec cujus figurae, nec ad quem uſum fabricatae fuerint, quamvis diligentiſſimus proſpector queat agnoſcere. Duo tamen notabilia, & praeſtantia antiquorum operum monumenta, quae adhuc pene integra ſuperſunt, digna annotatione, & viſu ſpecioſa, tibi quam minus inepte potero, deſcribere conabor. Porta eſt ſublimis ac magnifica lapide quadrato, & diligenti artificio perpolita, cujus antiquitatem ex litteris ſuperne inciſis

ciſis conjecturare licet. Quanquam enim ex parte quadam disjectae; tamen & Conſulis mentionem habent, & diphthongi quaedam ſecundum antiquam ſcribendi normam, ut pro viis *vieis*, & pro celeberrimis *celeberrimeis* more Graecorum, qui nonnunquam huiuſmodi diphthongo utuntur, ſcriptae legantur. Ejus vero portae latera turres duae utrinque muniebant, quas tamen quia non item ex lapide, ſed ex lateritio fuerunt, jam antiquitas pene totas aſſumpſit. Habes unum monumentum, nunc aliud accipe non minus inſigne. Pons eſt ex marmore ornatiſſimus ac pulcherrimus, quem, ut litterae ab utraque ſponda docent inciſae, Divi Auguſtus, & Tiberius dedere. Fieri poteſt, ut alter inceperit, alter abſolverit, vel ut ab altero deſtinatus, ab altero ſit perfectus. Quomodocunque ſit, pontis ſtructura eſt permagnifica, marmora undique decorant. Quatuor in alveo pedes habet, arcubus quinque ripas conjungit, latitudo eſt ſatis ampla, ut binae quadrigae adverſum citatae ſe ad invicem non impediant, & via inſuper ab utraque parte per gradus paulo altiores ſecundum parietes, qua pedibus iri poſſit, relinquatur. Parietes vero ipſi ex marmore ſunt per hunc modum facti: ſinguli lapides deinceps poſiti per latitudinem recti, & a ſummo teretes ſuo tantum pondere, moleque ſubnixi viam utrinque muniunt, & pontis oras claudunt extremas. Quod autem pro magnificentia ejus operis maxime noto, longius trans ripam ab utraque parte ſtructura pontis eodem ornatu facieque protenditur, ne mutatione alvei fallere, aut circumvenire amnis poſſit. Via autem a ponte ſtrata fuit lapidibus illis, quibus circa urbem Romam multa itinera ſtrata fuiſſe cernuntur, extantque adhuc reliquiae quaedam, lapideſque ex eo genere paſſim jacentes pluribus in lo-

locis conſpiciuntur evulſi. Ex iis vero duobus monumentis ſatis aperte judicari poteſt, hanc Urbem priſcis illis temporibus majoris ambitus, quam hodie ſit, non fuiſſe, ſed aliquanto etiam minoris. Nam ea ex parte, quae Piſaurum, ac Fanum fortunae ſpectat, antiqua eſt porta, de qua ſupradixi, & ex oppoſita regione oppidi, qua Ravennam verſus itur, pons eſt Auguſti, & Tiberii ſuper flumen, quod urbem abluit: aliis rurſus ex partibus tam verſus mare, quam verſus continentem moenia cernuntur vetuſta, a quibus productum eſſe pomerium conſtat, & ſpatium antiquae urbis additamento non parvo amplificatum. Quod ſi quis forte non putat hanc, quam dico parvitatem, illi tam crebrae apud hiſtoricos mentioni, ac celebritati hujus loci convenire, majoremque, & ampliorem fuiſſe contendat; is cogitare debet ob opportunitatem potius hujus Urbis, quae extremis Italiae oris ſita, Galliſque finitima accommodata erat, quam ob magnitudinem ejus tam frequentem mentionem haberi. Illud inſuper conſiderandum eſt, quod pleroſque non ſatis eruditos interdum fallit, aliud urbem ſignificare, aliud civitatem: urbs enim eſt ſolum aedificia, & moenia ab orbe, quo locus cingitur, appellata. Civitas autem eſt congregatio hominum jure ſociatorum, & eiſdem legibus viventium; unde bonus vir, ut ajunt Stoici, ex urbe quidem pelli poteſt, ex civitate vero non poteſt, ut licet urbs ipſa parva fuerit, civitas nichilominus maxima & ampliſſima fuiſſe potuerit. Neque enim multum refert, ut opinor, intra urbem cives habitent, vel extra, modo iiſdem legibus, unoque ſtatutis conſilio vivant, eoſdem magiſtratus vereantur, muneraque, & honores ſimul capiant. Peruſium, & Aretium parvas fuiſſe urbes ex utriuſque antiquis moenibus aperte di-

diſcernitur; eaedem tamen Civitates magnae, & Etruriae capita fuere. An credis multitudinem civium, quae nunc eſt, cum illa quae tunc erat, aliquo modo comparandam? Dici procul dubio non poteſt. Quid ergo erat? & intra, & extra urbem civitas vocabatur. In ipſa vero urbe, quod erat praecipuum civitatis oppidum, fora erant & judicia, & magiſtratus, qui cum res poſtulabat, in concilium cives vocabat. Hoc etiam nomen ipſum civitatis atteſtari videtur. *Ciere* namque vocare eſt; inde cetus, inde cives, inde civitas, inde etiam illa compoſita concio, concilium, conciliabulum, & alia hujuſmodi congregationis vocabula ex eo dicta, quod multitudo varie diſperſa in unum convocabatur. Qui vero ajunt civitatem dici, quaſi civium unitatem, ii, cum eorum pace dictum ſit, omnino delirant inſcitia litterarum. Velim namque ab ipſis audire, num & parvitas dicatur, quaſi parvorum unitas, & ſimiliter diverſitas, & varietas, diverſorum & variorum unitas. Probat inſuper illa ratio, quod apud veteres diſtinctio ſit inter cives, & peregrinos, non ut hodie facimus ineptiſſime quidem, ſed tamen facimus. Imperitia enim non ſolum rerum, ſed etiam verborum omnia in hac temporum noſtrorum faece confudit inter cives, & comitativos. Peregrinus Rex Numa Pompilius Romae fuiſſe dicitur, quod erat ex Sabinis licet finitima civitate, tamen aliena, & Ciceronem nonnunquam malivoli propter immodicam judiciorum potentiam peregrinum Regem vocitabant, quod erat Arpinas origine. Haec dixiſſe velim, ut quam diverſa ſit urbis, ac civitatis ſignificatio non ignoremus, nec admirationi ſit nobis, ſi celeberrimarum ac potentiſſimarum olim civitatum parvas interdum urbes, & quae tantae celebritati famae non videantur reſpondere, conſpicimus. Poſſem

ſem ad hoc multa ex antiquis adducere, quibus ea, quae ſupradixi, de civitate, & urbe manifeſtiſſime comprobantur, niſi vererer, ne in re manifeſta tedium, ac faſtidium prolixitas pareret. Sed redeundum eſt, unde digreſſus fui. Tanquam enim, ſi praeſens tecum loquerer, facultatem quandam evagandi licentius, & de tota antiquitate loquendi michi aſſumpſi, putans id tibi plus voluptatis, quam moleſtiae allaturum. Urbem igitur Ariminum vetuſtis illis temporibus minorem aliquanto, quam nunc ſit, fuiſſe apparet; civitatem nichilominus longe majorem, ut ſupra dixi, arbitror fuiſſe. Ex monumentis autem vetuſtis duo tibi deſcripſi, quae michi relatu digna videbantur. Sed poſtquam antiquorum hujus loci monumentorum facere mentionem inſtitui, & liberius evagari epiſtola coepit, non praeteribo unum hujuſce loci, ac pulcherrimum priſcae antiquitatis ſpecimen, cui nec illa inclyta Roma, quae imperium terris, animos aequavit Olympo, neque Athenae, aut Syracuſae magnificarum quondam urbium ingentes ruinae quicquam par, aut ſimile in ſuis hodie reliquiis habent. Eſt autem hoc non marmor Parium, non lapis Numidicus, non Phidiacum ebur, non Corynthium vas, non ſtatua ex aere, aut marmore fabricata, non aedificium, non penſiles horti, non cochlea columna, non theatrum, non obeliſcus, non ſignum, non tabula, non toreuma res mutae quidem, & puerorum oblectamenta, ſed praeſtantiſſimorum virorum, eorum dico, quos ſtupidi legentes admirari, & quorum memoriam venerari ſolemus, vivam & animatam effigiem. Virum enim praeſtantiſſimum, & michi crede, qui quam lentus ac diffidens laudator eſſe cenſuerim non ignoras, virum inquam praeſtantiſſimum ex illo priſco genere hominum in hac urbe inveni Carolum Malateſtam

Prin-

Principem hujus civitatis, quem quotiens intueor, totiens michi aliquem M. Marcellum, aut Furium Camillum inviſtiſſimos bello duces, & eoſdem in pace mitiſſimos atque optimos viros, legibuſque obtemperantiſſimos videor intueri. Crede michi Nicolae, non te fallo, nec ipſe fallor. Nunquam vidi hominem, qui magnitudine animi, & ingenii praecellentia, aliiſque ſummo Duce dignis virtutibus ad antiquos illos illuſtres viros propius michi videtur accedere. Nec tamen nunc a me in hoc viro tibi recenſendo laudationem oratoriam, & dicendi artificium expectes. Illis enim hujuſcemodi ornatu opus eſt, quorum virtutes, ac res geſtae ſatis per ſe ipſas formoſae non ſunt, ut mulieres videmus illas maxime fuco ornatuque inniti, quae ſua ac vera pulchritudine carent. Praeterea nec tempus, nec propoſitum meum, nec epiſtolaris brevitas patitur me nunc per rhetorum praecepta diſcurrere, & panegyricas commendationes excerpere. Itaque illa praetereo, quae de generis claritate, quae de amplitudine ac gloria majorum; quae de fortunis ac facultatibus, ceteriſque hujus generis veriſſime, & accumulatiſſime poſſem, ſi in his demonſtrandis occupatus eſſe vellem, referre. Quid enim attinet ſplendorem familiae, ceteraque hujuſcemodi in hujus laudem adducere, cum ipſe quocunque in loco natus fuiſſet, propter egregias virtutes ſibi ipſe fuerit nobilitatem gloriam, & amplitudinem pariturus? Illud tantum breviter & ſummatim dicam, ex clariſſima hujus familia praeſtantiſſimis ac ſummis viris continua ſucceſſione referta, ſic omnes ſuperiorum virtutes Dei munificentia in iſtum collocatas, ut quicunque in hac familia aut conſilio, aut magnitudine animi, aut ſtrenuitate, aut juſticia, aut liberalitate conſpicuus fuerit, in hoc uno tamquam legitimo omnium ſuc-

ceſſore cunctae hujuſmodi ſuperiorum ſuorum praeſtantiſſimae dotes appareant. Eſt enim, ut quidem videtur, prorſus mirabile, quam multis ac variis rebus hic Princeps excellat. Et primum in rebus bellicis quanta hic vir gloria ſit, quamtumque judicio omnium, qui rei militaris peritiam habent, excellere putetur, conſentiens omnium fama teſtatur; extantque res ab eo geſtae magnae quidem ac memorabiles, & ab ipſa adoleſcentia continuatis victoriis feliciter confectae, in quibus & generoſa celſitudo cordis ad pericula capeſſenda, & inter ipſa pericula invictum corporis atque animi robur apparuit. Rurſus ad pacem, atque ad eas res, quae ſine armis geruntur, ſi te vertas, invenies conſilii maturitatem, & prudentiam ſingularem, quae in hoc viro tanta eſt, quantam & acumen excellentis ingenii, & multarum ac maximarum rerum tritus & diuturnus uſus maximam in homine efficere poteſt. Accedit ad haec illud meo judicio mirabile, ac neſcio ſi recte dixerim, ſtupendum, quod vir in his rebus, quae a ſtudiis abhorrere videntur, occupatiſſimus tantum litteratura, & doctrina pollet, quantum pauci aſſequuntur ex his, qui univerſam aetatem in hujuſcemodi ſtudiis poſuerunt. His adjicias illa praeclara, ſine quibus omnis praeſtantia in Principe deformatur, modeſtiam, honeſtatem, manſuetudinem, tranquillitatem, religionem, ſanctimoniam, integritatem, & haec omnia egregia. Eſt praeterea tanto naturae munere, ut ad ſingula praecipue natus videatur: celerrime legere, verſus facere, ſoluta oratione eleganter dictare, & quod in robuſtiſſimo corpore mirandum eſt, nec ipſe de eo ſcriberem, niſi de divo Auguſto, ac divo Tito Veſpaſiani filio idem legiſſem, ita venuſte propria manu ſcribere, ut omnes librarios vel adaequare faciliter, vel ſuperare poſſit.

Ita-

Itaque haud facile dixerim robuſtior an doctior, corpore an mente validior atque aptior, juſtior, an ingenioſior ſit aeſtimandus. Sunt inſuper, qui felicitatem ejus ex ſucceſſibus rerum bene geſtarum magnifice extollant, quod equidem tribuendum puto cum induſtriae ſummi viri, tum ejuſdem juſticiae, ac pietati: verbum eſt enim Furii Camilli, omnia proſpere evenire ſequentibus Deos, adverſa ſpernentibus. Nolo quemquam ex antiquis praeſtantibus viris in contentionem adducere, ſed certiſſime confido, cum de vetuſtis rebus a me quaeſiveris, hoc ſpecimen antiquitatis nequaquam fuiſſe praetereundum. Vale. Arimini X. Kalendas Martias.

X.

LEONARDUS PETRO EMILIANO S. P. D.

Excuſat ſe, quod non frequentius ſcripſerit.

Opinor tibi non ſatis manifeſtam ſolum, verum etiam ſatis probatam eſſe cauſam, cur per hoſce menſes ad te ſcribere haud multum properaverim. Cum enim epiſtolarum officium ſit, ut abſentis de his rebus, quae apud nos geruntur, certiores faciamus, atque ego apud eos degerem, quorum opera ac voluntates a te minime probari ſentiebam; committendum non cenſui, meae ut litterae, in quibus praeſertim nichil utilitatis ad corrigendam emendandamque prolapſam rempublicam ineſſe poterat, aliquid aut ſuſpicionis, aut offenſionis contraherent. Scis enim, quia ubi adverſus quempiam infenſi ſunt animi, omnis omnino communicatio, etiamſi nichil habeat nocumenti, moleſtiſſima

eſt. Quamobrem intermiſi equidem ad te ſcribere, cum tamen amor erga te meus nullam intermiſſionem caritatis aut benivolentiae pateretur. Nunc autem quoniam ex eo loco, in quo nichil aliud, quam jus quoddam familiaritatis me detinebat, decreto Florentinae Civitatis revocatus ſum, & jam ſine cujuſquam offenſa ſcribere poſſe videor; dabo operam, ut quam intercapedinem abſtulit condicio temporis, hanc jam liber, & omni ſolutus cura animus exſuppleat. Hoc item a te, qui iiſdem, ut opinor, rationibus adductus longum michi litterarum tuarum ſilentium praeſtitiſti, nunc ſubmota cauſa cenſeo faciendum. Sic & quod intermiſſum eſt, aſſiduitate crebritateque faciliter inſtaurabimus, & non longi temporis incommodum longa, atque continua commoditas leniet. Vale.

XI.

LEONARDUS S. D. ANTONIO.

Qualis veri magiſtratus animus, qualiſque corrupti.

INgentem voluptatis partem peregrinatiunculis meis defuiſſe exiſtimo, quod nec Florentiae, nec Aretii tecum eſſe potuerim, ſed alternatis temporibus, dum ego Florentiam veniſſem, tu Aretii fueris, dum rurſus Aretium peto, tu Florentiam remigraris. Super qua re vix eſt, ut non putem michi fortunam invidiſſe, & cum cetera, ut optarem, praeſtaret, hoc unum denegaſſe, ne cupiditas mea penitus impleretur. Valde tamen moleſtius michi fuit, te Aretii non inveniſſe quam Florentiae; primo

quod

quod non quemadmodum Florentia Aretium, ſic Aretio Florentiam petiturus eram. Deinde quod licet prius eſſet apud me firmiſſima de tua probitate conſtituta opinio; tamen ita magnas, & egregias laudes admirabilium virtutum tuarum, in ea Civitate, quae te proxime ſemeſtri cum imperio praeſidentem experta erat, audivi, ut longe magis infl mmatus ſim ad benivolentiam, & caritatem tui. Itaque valde angebar animo, facultatem michi ademptam tibi praeſenti e veſtigio gratulandi. Fuit enim profecto virtus omni tempore admiranda, ſed aetate noſtra tanto magis, quanto bonorum virorum penuria eſt major, praeſertim in magiſtratibus, ubi propter licentiam peccandi abſtinere ſe difficilius eſt. Pleriſque enim non tam voluntas malignandi deeſt, quam facultas. Cui vero cum licuerit, non libuit, in eo cognita, & ſpectata eſt bonitas. Enarrare quidem non poſſem, quantopere univerſam civitatem in te converſam repererim, quam ampliſſimis commendationibus te, ac nomen tuum, ubicunque ſermo inciderit, proſequantur, quam ſatiari nequeant tuam juſticiam, integritatem, abſtinentiam, moderationem, humanitatemque memorantes. Praetereo illa, quae tibi communia ſunt cum multis. Hoc vero egregium, & ut ſunt mores nunc maxime, luculentum, quod te unum fuiſſe ajunt ex illo ſanctiſſimo genere hominum, qui non putares praedam tibi conceſſam, cum gubernatio ſubjectorum demandaretur. Qui non vexationem, & ſpoliationem hominum tuae dictioni poteſtatique mandatorum, ſed tutelam, & ſublevationem tibi commiſſam arbitrarere. Nolo quenquam meis litteris attingere, nec ex aliorum malefactis virtutem tuam extollere: ſed tamen vereor, ne ea de cauſa haec a te obſervata homines in admirationem convertant, quod rariſſima ſunt

hujus probitatis, integritatiſque exempla. Nam uſque adeo converſa eſt res, tantumque potuit cupiditatum veſania, ut impunitatem, & praedam ſe nactos exiſtiment, quibus magiſtratus, & imperia committuntur. Ac ſi vera fateri volumus, faſces, & ſecures noſtri temporis nichil aliud ſunt, quam mercimonia, vel potius latrocinia quaeſtus & rapinarum cauſa ſceleratiſſime comparata. Itaque illi maxime juſticiam violare didicerunt, quibus ad juſticiae tutelam publice arma, gladiique traduntur. Quo quid perverſius eſſe poſſit non equidem intelligo. Natura enim ita comparatum eſt, ut in rectoribus praeponendis populorum tantum quaeratur utilitas, punire maleficia, facinoroſos abſterrere, diſcordias tollere, de commodo eorum, qui reguntur, cogitare, rapinas, damna, injurias, contumelias non ſolum non inferre, ſed etiam ne alter quiſquam inferat, prohibere, abſtinentia, & integritate in omnibus uti. Quid ergo ſceleſtius, quid proditioni ſimilius, quam ut ea facias, ad quae prohibenda cuſtos praefectus ſis? At enim quid ſibi habebit is, qui magiſtratum gerit? An non aliud quicquam, niſi laborem, gerendique moleſtias? Habebit profecto, & quidem rem maximam, omnique pecunia, lucroque potiorem. Id autem erit honor, & gloria, ad quem omnis pecunia comparata vileſcit. Cui autem hoc non ſatis eſt, is nunquam bonus erit Gubernator. Recta igitur partitio fuerit, ut qui reguntur utilitatem, rectores autem honorem percipiant, quod & iſta, quae feruntur, inſtrumenta declarant. Quid enim quaeſo parant homines magiſtratum inituri? Vexilla credo, & equos, & ſtragulam veſtem, ſagulaque, & parmas & loſos, ac cetera hujuſmodi, quae quidem omnia non pecuniae captandae, ſed ſplendoris, ac magnificentiae ſunt inſtrumenta. At enim mercator

cator quaeſtus gratia proficiſcens nil tale ſecum defert, ſed libros, & calculos. Lucri igitur, & honoris quaerendi diverſa admodum ratio eſt, diverſique apparatus, quae duo nunc plerique confundunt, ad lucrum, & pecuniam cuncta referentes, perinde in magiſtratibus, ut in mercimoniis quaeſtuoſi. Tibi igitur gratulor, qui verum iter ingreſſus non quantum pecuniae, ſed quantum laudis ex magiſtratu referres, cogitaſti, quem neque cupiditas animi a ratione diſtraxit, neque ſuperbia ab aequabilitate. Itaque non jam alium tibi imitandum proponam, ſed ut te ipſum imiteris exhortor. Nichil enim tibi deerit ad laudem, ſi te poſthac praeſtiteris quam ſimillimum tui. Vale.

XII.

LEONARDUS RUFFO S.

Magnam multitudinem Piſani Concilii eſſe.

AD III. Nonas Apriles cum Piſas veniſſem obediens Patribus, qui per crebras me litteras evocarant, offendi rem Concilii opinione meliorem; ita frequens jam multitudo coivit, & quidem excellentiſſimorum hominum, tamque in dies ſingulos cumulatur omnibus undique confluentibus, ut vix ſuffectura haec urbs magnitudini conventus videatur. Collegio autem Patrum nichil humanius nichilque vigilantius. Expectantur Britanniae Epiſcopi, qui cum Burdegalenſi propediem affuturi dicuntur: Proceſſus interea legitimi fiunt adverſus Pontificem noſtrum. O rem duram, ſed tamen neceſſariam, quando ille poſt malos ſuaſores abiens pro-

miſſa, jurataque contempſit. Alamannum Archiepiſcopum Piſanum propinquum tuum hominem omni laude digniſſimum convenio frequenter, ac de te ſermo nobis creber eſt. Haec tibi ſcripſi potius, ut litteras tuas elicerem, quam ut quicquam haberem, quod magnopere noſſe te vellem. Tu michi aliquid prolixius reſcribas rogo, praeſertim de ſtudiis tuis, quae multo malim, quam acta Concilii perdiſcere. Vale.

XIII.

LEONARDUS NICOLAO S.

Quaedam vetuſta exemplaria amicum ſuum reperiſſe.

IN hac ipſa hora cum tibi ſcribere pararem, litterae tuae michi redditae fuerunt; primo igitur dicam quod dicturus eram, deinde tuis reſpondebo. Bartholomaeus Cremonenſis michi hodie affirmavit, ſe Ciceronis epiſtolas ex vetuſtiſſima littera reperiſſe. Contempſi primo, mox cum magis magiſque aſſeveraret, confeſtim domum ejus viſendi ſtudio me corripui, quo in loco michi oſtenditur volumen antiquiſſimum ſane, ac venerandum. Sed dum avide evolvo, ac ſingula ſcrutor, invenio epiſtolas ad Brutum, & ad Quintum Fratrem, eas videlicet ipſas, quas habemus, & ſeptem dumtaxat ad Atticum libros. Fuit id minus quam optarem; ſed tamen opinor aliquantulum inerit lucri ad noſtras emendandas. Illud ſatis conſtat, quas antea habuimus, ex eo volumine non fuiſſe tranſcriptas, cum ibi non plures, quam ſeptem ad Atticum libri, nos

vero,

vero, ut opinor, quatuordecim habeamus. Nonium Marcellum dicit ſe in dies expectare. Haec tibi nota facere conſtitueram prius. Nunc ad litteras tuas. De libro eligendo utrumvis eliges, bene erit & quos meo nomine habes, habebisve, quaeſo diligenter conſerva. De Auguſtiniano autem negocio litteras uberiores expecto. Gorgiam per hunc Riccii puerum tibi mitto. Tu, ſi commode fieri poterit, dabis operam, ut quam celeriter tranſcribatur. Vale. Piſtorii Kal. Novembribus.

XIV. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

De Guarino, Chryſolora, aliiſque rebus commonefacit.

QUod de Agathocyrio ſcribis, me quidem in ea re quominus reſpondere tibi aperte queam, prohibet conſideratio antiqui librarii, quem nec ejicere honeſte, nec una retinere commode poſſum. Suſpicor tamen hunc per ſe emigrandi conſilium ſumpturum, quod ſi faciet, continuo Agathocyrium vocabo. Graecorum vitam legit nunc Antonius Luſcus (2): cum eam praelegerit, ad te deferetur. Cum haec ſuperiora jam exaraſſem, aliae michi litterae tuae delatae fuerunt, quas XIII. Kalendas Martias ad me dederas. De Agathocyrio ſatis ſuper

per

(1) Haec in edit. cl. Fabricii deeſt.

(2) Vicentinus, Secretarius Apoſtolicus, cujus nonnulla MSS. exſtant in Bibl. Laurentiana. De hoc ita Corteſius: *Antonius Luſcus fuit Rhetor quoque non contemnendus, quem etiam indiſertum dicunt fuiſſe.*

per expreſſi. De Gracchis quid Cicero ſcripſerit non ignorabam, & eſt varia apud illum relatio, ut alibi deprimat illos, alibi tollat. Nec id mirum, cum & illorum acta fuerint varia; ab optimis enim initiis profectos contentiones civiles longius evexere, ut ſint quae laudari, & quae damnari poſſint. Ego tamen de his alias ad te reſcribam plenius. Haec ſatis ad litteras tuas. Sed tu accipe, quae apud nos noviora: Joannes Graecus miles Bononiam venit ad XI. Kal. Martias. Secum habet Demetrium non Poliorcitam, & Guarinum Veronenſem (1). Hic ut guſtare primo aſpectu potui, Juvenis eſt apprime doctus, & qui tibi placere non immerito poſſit. Miles ſatis habuit veſtes portare, quae apud eum leviſſimae ſunt: nam libros, quoniam graviores eſſe videbantur, omnino reliquit. Manuel vero Chryſoloras neſcire ſe ajunt, ubi terrarum ſiet. Conjectari tamen, illum in Hiſpania eſſe. Vale.

XV.

LEONARDUS NICOLAO S.

Praeter alia, quae haec continet, ſcribit ſe nolle Religioſum juvare, ut Monaſterium relinquat.

VAlde cupio, meae ut aliquando litterae tibi faſtidio ſint non ob inconcinnitatem, nam id avertat Jupiter, ſed ob nimiam crebritatem, quod tamen neſcio, an unquam continget. Gua-

(1) *Leonardi fere aequalis fuit Guarinus Veronenſis, doctus Magiſter.* Ita Corteſius, apud quem plura. Vide Blondum, Volaterranum, Gyraldum, ac cl. Maffeium Lib. III. Veronae Inluſtr.

Guarinus tibi praeſto aderit, quem praeſentem intueri, ac perſpicere licebit. Expectas judicium meum? Ego & alias ſcripſi ad te, & nunc magis etiam confirmo eruditiſſimum michi videri, & quem tu probare non immerito poſſis. Illud permoleſtum eſt, quod miles libros attulit nullos, graves eſſe putavit: ipſe vero decreverat nichil praeter levitatem ſecum afferre. Itaque illos omiſit, veſtes autem nequaquam gravi homine dignas attulit. Quare populus concurſat, Curia ridet, ego digito compeſco labellum, & quo me vertam, neſcio. Vereor enim, ut nunc mores ſunt, ne ut olim Chaldaei ex urbe Roma, ita nunc Graeci ob has ineptias e Curia pellantur. Mitte quaeſo eos, quos jampridem flagito, codicillos. Pro Religioſo autem illo, qui Religionis pertaeſus exire cupit, miror, te uſque adeo vehementer anniti, quaſi vero deſiderium aut honeſtum, aut tolerabile videri poſſit. Nam quod cauſas allegat, velamenta quidem illa ſunt inconſtantiae, & vacillationis, quae quem tu haec eadem allegare non putas? Itaque ne me roga quaeſo; ſed ſive rogabis, ſive non, ego tamen nichil agam. Vale.

XVI.

LEONARDUS NICOLAO S. (1)

De negocio ſibi commiſſo bene ſperari jubet.

NIchil michi longius viſum eſt, quam ut litteras tuas diu quidem intermiſſas reciperem, quanquam leniebatur deſiderium meum ſpe propinqui reditus, quem in dies ſingulos diſtuli, & adhuc

(1) Hanc omiſit cl. Fabricius.

adhuc differre non deſino. Nunc ad rem, pro qua Pontifici Maximo ſupplicari voluiſti, breviter, & pauca reſpondebo. Omnia ut ſpero conſequemur ſecundum ſententiam, & quidem intra pauciſſimos dies. Data eſt enim forma, ut ego cuncta in libellum redigam, atque una cum Florentino Cardinali, is eſt Zabarellus noſter [1], diſcutiam, & cenſeam quid agendum ſit. Non ergo dubito, quin ita arbitremur, ut vos ipſi optatis. Una dumtaxat res admirationem Pontifici dedit, quod Religioſos ex obſervantia B. Auguſtini dicit ſibi antea inauditos. Sed niſi fallor, id non oberit: vel quia reperiemus exempla, vel quia etiam ſi opus ſit, bonis in rebus novum exemplum laudabiliter inſtitui poſſe faciliter perſuadebimus. Vale.

XVII.

LEONARDUS POGGIO [2] S.

De ſuarum nuptiarum impenſis, & magnificentia.

AD XV. Kal. Apriles Aretio rediens deflexi iter in patriam tuam [3], ibique parentes tuos vidi utroſque ſane incolumes. De ſorore autem nuper nupta, itemque de ceteris tuis proſpera michi retulerunt. Itaque ſummatim tibi ſcribere poſsum more majorum, recte ſunt apud te omnia. Inde

(1) *Franceſco Zabarella Padovano Cardinale Dottore eccellentiſſimo. e ſommo Teologo, e Monarca di Scienza. che compoſe in ragione Canonica, ec.* Ita in Ducibus Venetis Sanutus. Hunc inter doctiſſimos Cardinales recenſuit Aecoltus. Vide Ughellium.

(2) Bracciolino, Pontificiarum Epiſtolarum Magiſtro, ac Leonardi noſtri Collegae.

(3) Terranovam videlicet.

Inde Florentiam reverſus ſuſcepi abs te litteras, quibus etſi longioribus vigiliis ita confectus, ut dormire quam ſcribere praeſtaret; tamen ut potero reſpondebo. Primum igitur, quod Zucharum virum omnium ſuaviſſimum, facete, ut ſolet, dictitare ſcribis me quidem ut matrimonium conſummarem abiiſse, ſe vero remanſiſſe ad patrimonium conſumendum, id aperte ſcias verum non eſſe. Ego enim non matrimonium dumtaxat, ſed patrimonium inſuper unis nuptiis conſumpſi. Incredibile eſt, quam multa impendantur his novis & jam ad faſtidium uſque deductis moribus. Nec ego nunc ſane de conviviis loquor, quanquam eſt acta illa res a me non tibiis diſparibus, ut eſt apud Comicos, ſed paribus, nec unis, ſed pluribus. Aderat inſuper Pincius Citharedus nobilis, meminiſti, opinor, ejus, qui apud mulieres quandoque in conviviis querebatur, quod illae ſederent, cum Pincius erectus ſtaret. Hinc tu frequentiam exiſtimare potes. Vacuefeci forum, & aromatarias tabernas, coquos, farctores, aucupes notos, & ignotos pariter fatigavi. Verum haec licet ſint magna, tamen non ſunt magna, propterea quod rumoris plus habent, quam impenſae, & plus ſtrepitus inferunt, quam damni. Sed illa intolerabilia, quod veſtitu, mundoque muliebri nullus eſt finis. Vellem, ut Romani iſti tui, quibus ex vetere gloria nichil praeter inanem jactantiam remanſit, aurum, argentum, purpuram, margaritas, ceterumque ornatum mulierum Florentinarum conſpicerent, ut deſinerent aliquando tam abſurde de ſe ipſis opinari. Sed haec Zucharus noſter efficacius redarguet, Nos ad reliquam partem litterarum tuarum accedamus. Quod enim quaeris, quemadmodum appellare me in hac nova militia debeas, res geſtas meas tibi breviter exponam, tu poſtea, ut dignum putaveris

veris, vocitato. Si militariter loqui oportet, quoniam & tu hanc novam militiam dixiſti, ſic accipe. Caſtra, ad quae capienda veneram, prima vigilia adortus expugnavi, victoria non incruenta fuit. In illis ego caſtris nunc inſideo, quanquam die quidem vagor latiſſime, nocte tamen in illa ipſa caſtra reverſus, pervigilia cuſtodio. Itaque tu ſive ducem, ſive tribunum, ſive centurionem, uti libet, appella. Si tamen audies me, caligatum militem vocitabis non a caligis, nam illas lectum ingreſſurus ſtatim depono, ſed a caligine oculorum. Sic enim jam vigilavi, ut ſingula michi proſpecta bina videantur. Vale, & Zucharum noſtrum meo nomine ſalvere jubeto. Iterum vale. Florentiae XV. Kal. Apriles.

XVIII. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Quid in negocio Religioſorum B. Auguſtini tranſactum ſit.

SCripſi nuper, quod actum eſſet, quidve ſperarem de negocio Caſtaneano. Poſtea vero cum eſſemus in ſumma & firmiſſima opinione confectum iri, ſupervenit Olivetanorum importuna poſtulatio. Statim illi ad me per Pontificem rejecti ſunt ac ſubinde ſimul auditi. Ab illis vicinitas locorum, & multa quae hactenus perpeſſi ob vicinitatem fuerant, dicebantur. Ego quae cauſae noſtrae profutura exiſtimavi, in medium protuli, nec praetermiſſum eſt a me quicquam. Nam & conformitatem regulae & voluntatem Prioris ſe ſe ac locum ipſum ſubjicere cu-

(1) Hanc praetermiſit Jo: Fabricius.

cupientis, & deſiderium inſuper tuum & tuorum, & alia cuncta, prout tempus patiebatur, explicui. Nec fore vicinitatem ab illis pertimeſcendam, cum pro bonis malos, pro neglectoribus regularis obſervantiae cultores, profeſſoreſque forent in poſterum habituri. Tandem, ut Oratores vocant, admiſcui: Pontificem enim obteſtatus ſum, ut meum hoc negocium putaret: iis ſiquidem amicitiae vinculis adſtrictam eſſe conjunctionem noſtram, ut nichil poſſet ab eo praeſente me contra rem tuam ſtatui, quin contra honorem, exiſtimationemque meam conſtitui videretur. Auditus ſum diligenter a Pontifice Maximo, maximeque eum movere viſa eſt ea pars, in qua conjunctio noſtra allegabatur. Denique Olivetanis palam edixit, ſe invito te nichil facturum; proinde ſi confiderent vi poſtulationis ſuae, id tibi perſuaderent, nam & ſibi poſtea fore perſuaſum. Cum ergo illi oſtenderent ſe apud te hoc facile impetraturos, & dicto Pontificis acquieſcerent, poſtularunt, ut ſuperſederetur in cauſa, donec tecum agere poſſent. Non repugnante me illis conceſſum eſt. Tibi itaque tributus eſt honor meo judicio maximus. Quid enim majus eſſe poteſt, quam a Pontifice ipſo ad te rejici? Dices ergo quid nunc agam? Primum rogo te, ut quod Deo futurum acceptius ſit, id ſequare. Deinde per tuas litteras Pontifici ſcribas quid velis; nam id fiet, nec eſt, quod ſcribere reformides. Ita enim ſcribas, ut ſi ad me. Unum praeterea non reticebo. Zabarellus noſter, contra atque ego opinabar, totus pro Olivetanis eſt; & affirmat ſe, Epiſcopus Florentinus cum eſſet, locum ipſum Olivetanis concedere ſtatuiſſe, ac ſi diutius in Epiſcopatu perſeveraſſet, procul dubio fuiſſe facturum, quod Pontificem ex certo ambiguum reddidit. Habes omnia. Et ſuperſedebitur in cauſa, nec

te

te invito Olivetanis dabitur. Tuas litteras exſpectamus. Haec, quae ego ad te ſcribo, aliis quoque, qui una tecum ſcripſerunt, referre poteris. Ego propter occupationes reſpondere illis omitto.

XIX.

LEONARDUS NICOLAO S.

De quibuſdam verbis quomodo reddat latine dubitat.

QUotiens abs te litteras accipio, totiens ſtimulos ſuſcipio ad ſtudia litterarum. Etenim ſtudia mea in hunc locum deducta, in quo neque ſocium aliquem, neque peritum earumdem rerum invenire poſſum. Fatiſcerent utique, ac veluti areſcerent, niſi per tuas litteras veluti faces quaſdam refrigerato ingenio admoveres. Per hos igitur dies cum ocio abundarem, orationem Aeſchinis in Cteſiphontem latinam feci. Utinam adeſſes, ut una illam legeremus! & utilitas quidem duplex proveniret. Nam cum per ſe ipſam eſt luculenta, multiſque rhetoricis ornamentis picta, tum oratio illa Demoſthenis, quam olim converti, quia huic reſpondet, multo erit illuſtrior ex hujus cognitione. Quo enim pacto excuſatio placere poteſt, ſi accuſatio ignoretur? Hanc ego praetuli Ciceronis vitae, quod iſta oratoria neſcio qua ratione me plurimum oblectant, atque ut totum ſcias, librum hic habeo nullum praeter haec ipſa, quae converto. Eaque res michi interdum obeſt. Nam ſaepe de verbis ambigens, ad quem recurram, habeo neminem. Heri me ſuſpenſum habuerunt duo, de quibus te librorum divitem

conſulam. Ἀ'ρὰν Graeci dicunt, ut ita loquar, *maledictionem*. Id verbum michi non placet, quia nec elegantiam, neque dignitatem, neque ſonum habet. Dixi igitur imprecationem. Tu vide quaeſo Livium ubi foedere per Fetiales ſolemnibus verbis peragit, ibi opinor aliquid invenies, quod nobis ad expreſſionem ejus verbi ſufficiat. Praeterea ἐιάγες Graeci vocant eos, qui aliquo terribili, maximoque Deorum judicio ſic affecti ſunt, ut nec ipſis, nec qui cum illis verſantur, proſperum quicquam eſſe poſſit. Hos michi quo nomine appellem, non ſane occurrit. Nam pollutos aut infauſtos dicere non omnino placet. Tu vide, & ſapientiores, ideſt libros conſule. Litteras Cautii noſtri legi gaudens Capram (1) noſtrum eſſe non incolumem modo, verum etiam in culmine. Poſtquam haec ſcripſeram occurrit michi, ut pro ἀρὰ execrationem diceremus. Id opinor optimum fuerit. Vale.

XX. (2)

LEONARDUS NICOLAO S.

Nonnulla Aeſchinis verba exſcribit.

CIcero cum has orationes, quas ego latinas feci convertiſſet, addidit proemium, quod perditis orationibus extare nunc etiam credo, & ſi

 non

(1) Bartholomaeum Capram, de quo ſupra: qui apud Johan. XXIII. tanquam Gregorii XII. ſtudioſus cum accuſatus fuiſſet, ab eodem Cremonenſibus Infulis ſpoliatus eſt. Sed perſpecta ejus integritate, idem Joh. Pontifex pro Epiſcopatu Cremonenſi Mediolanenſem Archiepiſcopatum Caprae tradidit. Vide Ariſ. Tom. 1. Crem. Litterarae.

(2) Haec deſideratur in edit. Fabriciana.

non erro, videor meminiſſe. Hoc ego velim diligenter quaeſitum ad me mittas, ut quantum valeam, me ſummo viro propinquum afferam. Placebit tibi Aeſchinis oratio. Eſt enim (1) . . . . Vale. Subdam tibi unum locum oratorie dictum ab Aeſchine, ut aliquid deguſtationis tibi praebeatur. Poſt redargutionem mendacii cujuſdam ſic inquit. Etenim hoc Demoſthenes praecipuum habet. Nam aliqui cum mentiuntur, obſcura & indeterminata dicere conantur redargutionem formidantes. Demoſthenes vero cum mentitur, primum cum jurejurando mentitur ſibi everſionem imprecatus. Deinde quae clare ſcit nunquam eſſe futura, ea aſſeverare audet dinumerans dies & tempora, & quorum corpora nunquam vidit, eorum nomina enarrat, imitans eos qui veritatem dicunt. Quamobrem maximo dignus eſt odio, quod improbus cum ſit, bonorum ſigna corrumpit. His dictis decretum ſcribae legendum tradit prolixius quidem Iliade, vanius autem quam verba, quae dicere conſuevit, & quam vita ejus, plenum ſpe rerum nunquam futurarum delegendarum. Abactis itaque vobis longe a furto ſuo, & per vanas ſpes ſuſpenſis, & reliqua. Item alio loco dicit. Hic ergo, viri Athenienſes, adulator eximius cum per Charidemi ſpeculatoris mortem Philippi primus cognoviſſet, turpi mendacio ſomnium Deorum ſibi finxit, quaſi non Charidemus, ſed Jupiter, & Minerva hoc ſibi nunciaſſent, quos poſtridie perjurans ſecum loqui per noctem, & futura praedicere affirmavit, ac ſeptima die poſt mortem filiae viliſſimus iſte ante luctus impletos, antequam juſta feciſſet, corona & alba veſte aſſumpta immolavit cum illam amiſiſſet, quae prima ac ſola patrem ipſum

nun-

(1) Heic deſunt Graeca verba, quae in ullis MSS. & edit. invenire mihi non licuit.

nuncupabat. Nec infortunium objicio, ſed mores diſcutio. Qui enim filios odit & malus eſt pater, nunquam bonus gubernator populi eſſe poteſt. Nec is qui cariſſima, & familiariſſima corpora non gliſcit & fovet, unquam vos alienos pluris exiſtimabit: nec qui privatim eſt malus, unquam publice bonus eſſe poteſt, nec qui domi eſt improbus, in Macedonia, atque legatione probus foret. Non enim mores ad locum mutavit. Tota oratio plena eſt his luminibus. Tu vide hanc deguſtationem, & cum Nicola noſtro examina. Vale. Aretii Kal. Septembris.

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
LIBER QUARTUS.

I.

LEONARDUS NICOLAO S. (1)

De gratulatione, doniſque ſibi miſſis gratias agit.

QUantam laeticiam vel potius voluptatem michi attulerint litterae tuae, in quibus chorum illum gratiarum circa puerum deſcripſiſti, vix ſatis dicere aut explicare valerem. Deus faxit, ut haec tua auguria non fruſtra ſint. Quod vero totam fidem ei praebuiſſe dicis, gratias ago: quod apud te nichil reman-

(1) Haec a cl. Fabricio omiſſa eſt.

manſiſſe, id fieri nullo modo poteſt. Eſt enim fides divina quaedam res & ampliſſima, quam ut maximam alicui praebeas, ita maximam habeas. Nichil deperit ejus praebitione, nec dando alteri minuitur, ſed augetur. Demoſthenis vitam ſuſcepi, & reliqua avide expecto. Chryſoloras, qui nuper eam legit, miris laudibus elegantiam & converſionis fidelitatem extollit. Ei nos de fidelitate concedimus de elegantia refragamur. In tuo volumine quaſdam mendas deprehendi, quas tibi emendandas cenſeo. Tu videas ergo diligentius. Martiolinos tuos avide arripui: nam hic nulli ſunt, praeter bubulos. Eos qui probat, valde diſſentit a Zuchari noſtri judicio, qui glutino dumtaxat, & muribus illos mandabat. Sed heus tu: novus hic mos, ut patri munera mittantur? Putabam ſatis eſſe puerperae miſſa. De libris meis, quos deſiderare te ſcribis, juſſi, ut vel omnes tuo arbitrio depromi permittant. Vale. Ex Urbe Roma VII. Kal. Januarii MCCCCXII.

II.

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicitiae vinculo quoſdam jungere ſtudet.

CUm Joanne Praepoſito Inſulenſi, qui aliquot menſes apud nos fuit a Rege Francorum Legatus, viro humaniſſimo, atque doctiſſimo & ſtudiorum noſtrorum ardentiſſimo magna michi familiaritas eſt. Itaque non potuit, cum me cognoverit, te pro noſtra amicitia ignorare. Multa ſaepius de me audivit, per quae licet te nunquam viderit, tamen & ingenium & ſuavitatem tuam agnoſcit, cupitque tecum indelebilis amicitiae foedera fe-

rire non caeſa porca, ut Reges illi priſci, ſed caeſa, & trucidata pedantaria, cujus ipſe non omnino eſt expers. Hunc igitur virum obſecro humaniſſime ſuſcipe, & bibliothecam tuam oſtende, ac ceteris officiis tuis proſequare. Cum enim multa ſaepe, ut dixi, audierit de me, cupio ut talem experiatur, qualem ſermo te meus illi pollicitus eſt. Vale. Ex Urbe Roma idibus Januarii.

III.

LEONARDUS NICOLAO S.

Suae peregrinationis ab Urbe Conſtantiam uſque deſcriptio.

SI quae hic agantur, quaeve dicantur, te curare putarem, ſcriberem tibi acta Concilii, & quotidianarum rerum commentarios facerem. Sed ſi te bene novi tu ejuſmodi mentis es, ut non modo non cures iſta cognoſcere, verum etiam intereſſe tua arbitreris haec, ut tu appellare ſoles, taedia, & deliramenta hominum ignorare. Eſt autem ut invitantis opus ad guſtum convivarum epulas quaerere, ſic ſcribentis ad amicum convenientem ejus deſiderio materiam ſumere. Quando igitur tu quidem delicatior es, nec quemcunque cibum ſtomachus tuus admittit, multa etiam, quae ceteris placent, faſtidit; paremus ſane epulas guſtui tuo gratas, & quoniam noſtratia iſta contemnes, peregrina tibi obſonia conquiramus. Nichil itaque tibi magis placiturum per haec tempora arbitror, quam ſi peregrinationem meam tibi perſcripſero. Accipe igitur non totam quidem, nam id quid expedit? ſed ab Ita-

Italia. Veronam ad V. Kalendas Decembris cum ſatis mane veniſſem, ibi eam diem viſendae urbis gratia, ſunt enim nonnulla antiqua, & viſu digna, commoratus, poſtridie prima luce ſecus Athiſim fluvium ad Alpes contendi. Ut igitur ad eum locum pervenimus, quo Athiſis in planos Italiae exit campos, mirabilis prorſus res michi viſa eſt. Via ſiquidem profundiſſima, atque arctiſſima inter duos montes, quaſi de induſtria naturae ſecata per fauces ſtrictas ac ſinuoſas emanat. Alpeſtris ſane locus & ſuperbus, ita ut murmure aquarum & impetu gurgitis protervos & immanes earum gentium mores, a quibus fluit, imitari videatur. Inter fluvium, & dexterum montem vix tantum itineris eſt, ut ſinguli equites, ad plus ut ſinguli carri tranſire poſſint. A ſiniſtra vero gurges montem perſtringens avium facit, hinc atque hinc vaſtae rupes, geminique minantur in coelum ſcopuli. Eadem poſt ingreſſum longo itinère facies eſt; impendent enim hinc atque hinc minaciſſimae rupes, profundus amnis inter eas labitur, via peranguſta inter rupes & alveum, coelum veluti ex aliquo hiatu conſpicitur, montes ſaxa habent duriſſima quidem atque aſperrima, imo ipſi toti montes nichil aliud ſunt, quam dura ſilex & marpeſia cautes. Cedant jam Ciliciae pilae, cedant Caudinae furcae Romana clade nobilitate. Satis enim ſuperque michi conſtat, vel unum homunculum ſuperne ſtantem & ſaxa volventem univerſorum Gallorum, & Germanorum impetum, ſi tranſire conentur, inhibere poſſe. Per hanc vallem biduo profecti Tridentum pervenimus, urbem pro natura loci ſatis amoenam. Nam & ſupra, & infra paulo patentiorem habet campum, & flumine ipſo non indecore abluitur. In ea illud merito quis miretur, quod viri mulierſque, & cetera multitudo intra

una moenia conſtituti alii Italico, alii Germanico ſermone utuntur. Ut quiſque enim regione urbis habitat vel ad Italiam vel ad ulteriorem Galliam verſa, ita aut noſtra, aut illa utitur lingua. Atque ego credo evenire, ut in concionibus & publicis conſiliis aliae noſtro, aliae barbarico ſermone ab unius Civitatis civibus ſententiae dicantur. A Tridento aliquot millia paſſuum profectos, quidam barbarorum mos vehementer turbavit. Eſt autem talis. Multa per rupes, quae fluvio imminent, caſtella ſunt: ea tenentur a nobilibus. Ut igitur viatores paulo plures numero conſpiciantur, cum jam illi caſtellis ſubſunt, repente ex arcibus cornua ſonant, & quam maxima fieri poteſt hominum multitudo ex moenibus, & propugnaculis clamorem barbaricum, & hoſtilem ululatum extollit. Subita igitur re perculſi homines plurimum trepidant, nec eſt quiſquam ita conſtantis animi, qui non ea novitate moveatur, praeſertim in locis vel de induſtria ad latrocinandum electis. Hunc morem barbarum, & immanem illi valere putant ad cuſtodiam rerum ſuarum, magiſque ab injuria temperaturos homines, ſi jam conſpecti, & declamati ſe obſervari exiſtiment. At ego michi per hoſtilem terram iter facere videbar, ſaepiuſque illud ſubibat animum: Ut belli ſignum Laurenti Turnus ab arce extulit, & rauco crepuerunt cornua cantu. Sed ad rem redeamus. Ex Tridento Tramenum venimus vicum pulcherrimum, atque beatum in ſiniſtro monte trans amnem poſitum ſcopuli tamen ſuperne terribiliter imminent. Vicus hic famoſus eſt multitudine vinetorum, & Baccho, ut videtur, inprimis ſacer. Sunt enim ita multa vineta, ut nullo unquam in loco plura conſpexerim: ſolum ipſum, in quo conſitae ſunt vites, quibuſdam in locis ſic album eſt, ut nivi ſimillimum videatur.

Id

Id ex eo accidit, quod mons ſuperne impendens marmoreus eſt. Itaque marmor confractum & in fruſta deciſum terram ubique contegens albentem loci faciem reddit. Vini apud Tramenum tanta copia oritur, ut in tranſalpinas uſque partes abundantiam afferat. Inde Maranum devenimus, quod oppidum, an vicum appellare debeam neſcio. Omnia quippe ſunt ad urbis ſufficientiam, praeterquam quod moenibus caret. Id & Trameno, & Marano opulentiſſimis locis accidere puto, quod ita praeruptis rupibus ſubſunt, ut muro cincumdari non poſſint. A Marano ſecus Athiſim profecti tertia die ad jugum pervenimus. Via eſt inter duos vertices leviter acclivis. Summitas planiciem habet, duoſque ſubinde lacus parvo inter ſe ſpatio diſtantes. Aquarum divortia ex eo loco fiunt. Ex altero enim lacu Athiſis oritur, qui in meridiem vergit, ex altero, qui Germaniam verſus aſpicit, fluvius manat, qui Danubium influit, Inum accolae vocant. Deſcenſus ex eo jugo longe difficilior fuit, quam aſcenſus, via praecipiti & arcta, ac quibuſdam in locis manuſarcta longo anfractu per praeruptas rupes quaſi in baratrum ducit. A dextera parte viae mons ingens impendet; a ſiniſtra praecipicia ſunt vel aſpectu formidanda: abietum ſurſum deorſumque incredibilis multitudo; pinus inſuper ſilveſtris, cupreſſus, fraxini, fagi, orni, ac omne genus ſilveſtris materiae. Ab eo jugo biduum per valles profundas ac difficiles ſub ipſos montes progreſſi, ad aliud rurſus jugum pervenimus. Aquilae montem barbari vocant. Hujus montis tranſitus longe difficillimus, atque aſperrimus fuit; nam praeterquam quod ſemper ſcandentibus arduum iter habet, tunc nives omnia texerant, quarum pleriſque in locis ſupra viginti pedes altitudo erat. Semita per medias nives plantis

via-

viatorum impreſſa non amplius uno pede lata deducebat. Per eum callem homines facile gradiebantur; nam & leviores ſunt, & pedetentim incedunt. Equi vero miſere & laborioſe per frenos ducebantur, qui, ſi uno vel altero pede ſemita excedebant, in profundam nivem immergebantur, nec niſi cum ſummo labore & periculo eximi poterant & ad ſemitam reduci. Haec difficultas tribus fere paſſuum millibus continuo nos afflixit, donec tranſverſi jam verticem deſcendere incoepimus, ut vel in eo univerſa hujus itineris pericula difficultateſque conſtitiſſe affirmare auſim. Eſt autem latitudo Alpium, qua nos iter facimus, a faucibus Athiſis, quas ſupra demonſtravi, ad tranſalpinum completum deſcenſum millia paſſuum circiter ducenta. Tanti autem montes, tanti ſcopuli, tam crebra & continuata dorſa, tanta cacumina atque faſtigia, tantae magnitudines ubique inſurgunt, ut valde mirandum videatur, quid parens illa, & fabricatrix mundi Natura cum eas fecit, ſibi voluerit. Me quidem aeternas illas ac perpetuas moles intuentem horror quidam & religio frequenter habebat, & nunc item ſine horrore meminiſſe non poſſum. Poſt tranſitum Alpium XX. millia paſſuum profecti in oppidum venimus nomine Valcircium ideſt opulentum, atque urbanum: aedificia habet ſpecioſa, vinetis, & pometis plurimum abundat. Inde poſtera die profecti procul ab eo loco ſeptem millibus paſſuum Rhenum tranſivimus. Flumen Rheni oritur in Alpibus non longe ab eo loco, quo nos tranſitum fecimus ex ſiniſtra manu. Sed mox ad dexteram vergens & ſuo gurgite, & multorum incrementis adjutum ingens, & robuſtum decurrit inter orientem, & ſeptemtrionem recto alveo converſum. Aquam habet medii coloris inter coeruleam, & viridem, curſum rapidum, alveum are-

arenoſum, ſolidum tamen, ita ut pedibus preſſus veſtigio non ſignetur. Navi ad ulteriorem ripam tranſvecti dextrorſum relicto amne per longam planiciem, ac paluſtre ſolum ad Caſtellum venimus nomine Rinecium. Ibi rurſus praeterfluentem Rhenum offendimus. Nam veluti pertaeſus prioris itineris mutato conſilio inter ſeptemtrionem & occaſum magis declinat, ac paulo infra caſtellum ſtagnans lacum facit. Haec cum audiſſem, videndi deſiderio ductus equis & familia per terram praemiſſis ipſe ſcapha piſcatoria conducta per fluvium, ac per medium lacum Conſtantiam trajeci. Lacus eſt omnium amoeniſſimus, multaque caſtella, & vicos undequaque per ripas habet. Aqua nitida fundo glareoſo, ac perſpicuo. Piſces fert varios quidem ac multiplices, ſed pro tanta aquarum magnitudine non admodum copioſos. Vigintiquinque millibus paſſuum in longitudinem patet, latitudo alibi ad decem, alibi ad quindecim millia paſſuum extenditur. In infima lacus parte Conſtantia eſt, urbs non magna, ſed opulenta atque formoſa. Ejus propter moenia Rhenus lacu emergens rurſus in alveum redit. Pons in eo eſt, qui ab ipſius urbis porta ad Germanos pertinet, ultroque pontem crebra aedificia ſecus alteram fluvii ripam. De Conſtantiae antiquitate, & origine cum ſaepe a quibuſdam civibus quaeſiſſem, nemo adhuc michi occurrit, qui vel avi ſui nomen & memoriam, nedum urbis tenere videretur. Ego cum diligentius perſcrutarer, tabulam inveni marmoream vetuſtas litteras continentem, ex quibus apparet a Conſtantio Conſtantini patre, qui a Diocletiano, & Maximiano Caeſar dictus eſt, hanc urbem nomen coepiſſe, cum prius Vitudura nuncuparetur. Hanc tabulam nemo Conſtantienſium legere ſcit, tenetque vulgus opinio eſſe ſantuarium quoddam praecipuae religio-

ligionis. Itaque mulierculae, & cetera imperita turba fricandis per eam manibus & ad faciem refricandis jam litteras pene totas ex tabula deleverunt, cum tamen ibi ſcripta ſint non Sanctorum Chriſti, ſed perſecutorum Chriſtianae Fidei nomina. Mores quoque, & inſtituta civitatis, nam ea quoque res ad peregrinationis hiſtoriam attinet, oſtendere conabor. Singulis annis unus ex civibus ſuffragio creatur, apud quem ſumma poteſtas cum imperio ſit. Hic non publicis aedibus, ſed in privata domo ſua, & conſueta habitat. Si quando per urbem incedit, lictores habet virgas manu ferentes. Cetero autem habitu nichil a reliquis differt civibus. Hic in caput uniuſcujuſque animadvertendi poteſtatem habet, ſi de homicidio, de furto, de rapinis, de veneficio, de adulterio, ac de ceteris criminibus agatur. Aſtant in conſilio ii, quos ſibi civitas deputavit. Rei ipſi in vinculis adducuntur. Ibi & accuſatoribus, & defenſoribus dicendi contra reum & pro reo facultas datur. Auditis omnibus in ſententiam itur. Si reus damnatur, lictores magiſtratus ſupplicio afficiunt. Eodem ordine de civilibus cauſis cognoſcitur apud hunc magiſtratum, & ejus conſilium. Quia liberam judicandi poteſtatem habent, oratoria facultas plurimum valet. Itaque ſi qui diſerti reperiuntur, hi advocati in civilibus, & criminalibus cauſis adducti plurimum & gratia, & dignitate in civitate poſſunt. Univerſa haec civitas in duo genera diviſa eſt: alii enim ſunt equeſtris generis, alii plebei. Plebei mercaturis, & officinis intendunt; equites veteribus patrimoniis contenti redditibus aluntur, & equeſtrem dignitatem obſervant. Si quis plebejus ditior factus ad equeſtrem locum pervenire tentaret, ei nullo modo licere putant, nec nobilitas, quae in eo prophanari & pollui dignitatem ſuam arbitratur, hoc eum facere

cere permittit. Ita per longa tempora uterque ordo in ſuis finibus conſiſtit, cum equites ad mercaturas & ſordidiora munera declinare in turpiſſimis ſit; plebeio autem ad equeſtrem ordinem dignitatemque ſe attollere nullo modo liceat, nec nobilitas patiatur. Gubernatio tamen reipublicae communis eſt plebeis & nobilibus. Vale II. Kal. Januarii.

IV.

LEONARDUS POGGIO S. P. D.

De Conſtantienſi Concilio.

KAlendis ipſis Januarii dum una cum Nicolao noſtro mulierum catervam, quae apud templum convenerat, ex conſuetudine viſeremus litterae tuae Idibus Decembr. Conſtantiae ſcriptae nobis redditae fuerunt uno atque eodem faſciculo alligatae. Meas confeſtim poſthabita viſendi cura ad ipſas templi valvas, nam intus quidem tenebroſius erat, cum perlegiſſem, jocunditate magis & ſalibus tuis exhilaratus ſum, quam rerum ipſarum, quae a te ſignificabantur, confuſione permotus: Etſi enim tam longa interceſſerit mora, ut non maturitatem jam rebus, ſed putredinem ſane debuerit attuliſſe; tamen quo longius delatus eſt, eo celerius finem expecto. Moleſtiſſimam tamen eſſe tibi hanc nimiam tarditatem nequaquam admiror. Nempe ex moleſtia mea, qui hic in meo ſedens lectulo expectando diſcrucior, tuam & aliorum, qui iſtic ut vere dicam, tabeſcitis, ſaepe metior anxietatem. Qua quidem in re prudentiae fuerit tuae, ita ut te facturum ſcribis, tolerantiam adhibere. Senatum vero nichil conſuli, time-

re

re multa, michi moleſtiſſimum eſt, doleoque & indignor, hujuſmodi dignitatis homines in hunc contemptum eſſe dilapſos. Dii vos reſpiciant: quamquam vereor, mi Poggi, ne illorum magna pars haec ipſa & graviora inſuper, ob ſuperiora quae referre piget, errata merito atque optimo jure perpeti videatur. Sed haec alias, & ſaepe coram. Nunc autem non mei ſolum ſed & tui, ad quem ſcribitur, rationem puto michi habendam eſſe. Faecem Piceni agri atque Flaminiii in poſseſsiones noſtras ſcribis impetum feciſſe. O rem acerbam! Quid ergo poſthac non timendum?

Jungentur jam gryphes equis, aevoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damae.

Ego praeter hos & lunaticos expecto, quod ſi fiat, vides plane integram legionem. Quod me mones, ne properem, recte atque ex officio arbitror te feciſſe. Etſi enim patria domus, familia, quemadmodum debent, me plurimum oblectant; tamen dulciſſima recordatio curiae, & tot amicorum familiaritas ſic interdum movet animum, ut omnibus poſthabitis advolare cupiam. Contra hos itaque animi motus tuum opponam conſilium, atque ut ii, qui ad certam horam expergiſci volunt, ſi nemo vigil obſervet, nedum poſſunt quidem, ſollicitudo animi quieſcere permittit; ſin autem obſervet quiſpiam, ſecuri capient ſomnum: Sic ego confiſus pollicitatione tua omnem ſollicitudinem animi repellam, nec niſi te vocante tempus ſurgendi adeſse putabo. Quod autem de rebus meis certior fieri poſtulas, ego ad ſtudia id refero. Vereor equidem ne inſanire coeperim ea ſcribere aggreſsus, quae ſupra meas ſunt vires. Exegi librum meum, eumque pergrandem, in quo longo diſcurſu multa, quae ad hiſtoriae noſtrae cognitionem pertinent, explicavi.

Ha-

Habet varietas delectationem, cognitio vero etiam utilitatem. Sed tantus eſt labor in quaerendis inveſtigandiſque rebus, ut jam plane me poeniteat incoepiſſe. Inſuper ut tu nuper in Gallia orationes duas M. Tullii, quas noſtra ſecula nunquam viderant, tua diligentia perquaeſitas reperiſti; ſic ego nuper Aretii epiſtolam quandam ejusdem reperi, quam te nunquam vidiſſe certo ſcio. In ea non ſine ſtomacho Tullius noſter Petrarchae reſpondet. Vale & me ama; praeterea D. Cardinali Florentino, Piſano, & Placentino me commenda. Iterum Vale IV. Nonas Januarii MCCCCXV.

V.

LEONARDUS POGGIO S.

Abbortatur Poggium, ut pergat ab interitu vindicare bonos ſcriptores.

SI vales bene eſt, ego quidem valeo. Legi apud Nicolam noſtrum litteras, quas de hac ultima profectione, ac de inventione quorundam librorum ſcripſiſti. Nec tantum de iis, ſed de optima ſpe, quam pro ceterorum adeptione ſuſcepiſſe te video, letandum exiſtimo. Erit profecto haec tua gloria, ut amiſſa jam ac perdita excellentium virorum ſcripta tuo labore ac diligentia ſeculo noſtro reſtituas. Nec ea res ſolum nobis grata erit, ſed & poſteris noſtris, ideſt ſtudiorum noſtrorum ſucceſſoribus. Neque enim ſilebuntur iſta, nec oblitterabuntur, ſed extabit memoria, haec dudum longo intervallo perdita, & jam plane deplorata per tuam induſtriam recuperata, ac reſtituta nobis fuiſ-

ſe.

ſe. Utque Camillus ſecundus a Romulo conditor dictus eſt, quod ille ſtatuit Urbem, hic amiſſam reſtituit; ſic tu omnium, quae jam amiſſa tua virtute ac diligentia nobis reſtituta fuerint, ſecundus auctor merito nuncupabere. Quare te hortatum oratumque maxime velim, ne in hoc praeclaro opere deſideas, ſed erigas te, atque inſiſtas. Nam rei pecuniariae tenuitas ne tibi impedimento ſit, noſtra jam hic providentia erit, atque in hac inventione tua ſcito majus lucrum factum eſſe, quam tu ſentire videaris. Quintilianus enim prius lacer atque diſcerptus cuncta membra ſua per te recuperabit. Vidi enim capita librorum, totus eſt, cum vix nobis media pars, & ea ipſa lacera ſupereſſet. O lucrum ingens! O inſperatum gaudium! Ego te, o Marce Fabi, totum integrumque aſpiciam? & quanti tu michi nunc eris? quem ego quamvis lacerum crudeliter ora, ora manuſque ambas, populataque tempora raptis auribus, et truncas inhoneſto vulnere nares; tamen propter decorem tuum in deliciis habebam. Oro te Poggi, fac me quam cito hujus deſiderii compotem, ut ſi quid humanitas impendeat, hunc prius viderim, quam e vita decedam. Nam de Aſconio quidem, & Flacco licet uterque placeat, tamen non uſque adeo laborandum exiſtimo, quorum ſi neuter unquam fuiſſet nichilo fere minus latinitas haberet. At Quintilianus rhetoricae pater, & oratoriae magiſter ejusmodi eſt, ut cum tu illum diuturno ac ferreo barbarorum carcere liberatum huc miſeris, omnes Etruriae Populi gratulatum concurrere debeant; mirorque te, & illos, qui tecum erant, non ſtatim in hunc manus avidas injeciſſe, ſed levioribus perſcribendis hunc poſthabuiſſe, quem ego poſt Ciceronis de Republica libros plurimum a latinis deſideratum, & prae cunctis deploratum affirmare auſim. Proximum

mum eſt, ut te moneam, ne in iis, quae hic habemus, tempus teras, ſed quae non habemus, conquiras, quorum maxime Varronis, & Ciceronis opera tibi propoſita ſint. Vale & me ama, ac Mediolanenſi, Aretinoque Praeſulibus me commendatum facias. Iterum vale: Florentiae Idibus Septembr. MCCCCXVI.

VI. (1)

LEONARDUS CORVINO S.

Amicum commendat, amoriſque ſui cauſas exponit.

MUltiplices amoris cauſae michi tecum ſunt, & ſingulae, ni fallor, pondus habentes. Quare illam pro Patriae honore principem dixerim, quod nos una atque eadem civitas tulit. Id vero quanti ſit, & exiſtimari oporteat, tibi erudítiſſimo viro ſcribens non aggredior explicare, ne te forte, qui iſta multo melius noſti quam ego, docere voluiſſe videar. Nec illud ſane omiſerim, quod majores tui, ut in legibus & in ceteris publicis monumentis intueri licet, ita eminentiſſimi fuerunt cives, ut propenſiorem benivolentiam apud nos, poſteroſque noſtros mereantur. Tuque eorum praeſtantiam aſſecutus eum dignitatis gradum tuis virtutibus meruiſti, ut ad patriam quoque gloria tua redundet. Accedit ad haec maximum profecto vinculum ſtudiorum noſtrorum unanimis conjunctio, quod ego in his humanitatis ſtudiis delectatus ſum, in quibus tu non mediocriter excellis, & familiaritates Principum ſecutus, in quibus tu etiam, quod ſumme gaudeo, flo-

(1) Haec deſideratur in edit. Fabriciana.

floruiſti. Illud quoque me plurimum movet, quod ab egregio adoleſcente Poggio Terranovano familiariſſimo, & amantiſſimo mei dudum percepi, quanto honore ipſum, cum ad vos acceſſiſſet, vel ſolo meo nomine fueris proſecutus. Cui etiam diverſoria michi ſplendidiſſime parata, quod illuc venturum putabas, domi oſtendiſti. Poteſt igitur non ſummus amor erga te michi exiſtere, cum quo & tot vincula intercedunt efficaciſſimae conjunctionis, & propenſiſſima erga me conſpecta affectio? Haec ſcripſiſſe nunc libuit, ne forte me ex taciturnitate mea, ea quae ſunt, ignorare conjectes, intelligaſque te habere hominem amantiſſimum tui, & ſine ulla exceptione deditiſſimum tibi. Atque ego plura ſcribere ea quoque de cauſa ſum adductus, quod nobilis vir Franciſcus Brundalia conterraneus noſter meo, ac ceterorum amicorum non hortatu modo, ſed impulſu ad te venit, vir, ut ex longa familiaritate veriſſimum afferre teſtimonium valeo, omnium optimus, ac nulla ex iis virtutibus carens, quae nobilem decent virum. Cauſa vero impellendi fuit, quod ejus virtutes ocioſe ſeneſcere, ac nichil agendo deficere intertireque dolebamus, praeſertim cum res familiaris non ampla illi ſit, & magnae familiae onus, magni etiam pro tuenda dignitate majorum ſumptus incumberent. Eum igitur ita tibi commendo, ut nichil magis me unquam cupiturum eſſe exiſtimes. Ego ſi res Eccleſiaſtica non penitus obruta ac diſſipata eſſet, te hoc onere vel liberaſſem omnino, vel ſublevaſſem. Cum vero in eo ſtatu ſit, quem vides, tuum erit munus hunc civem noſtrum tuo favore ad aliquem locum ſuis virtutibus dignum apud tuum Principem promovere. Quod ut faciam, te etiam atque etiam rogo. Vale. Florentiae.

VII.

VII.

LEONARDUS FELICI S.

Ciceronem ex regio genere fuiſſe.

Latior michi ad pervagandum campus oſtenditur, ſi amico tuo viro eruditiſſimo reſpondere prolixius velim. Miratur enim, ſeu potius quaerit, ſi Ciceronis genus in Tullium Regem Volſcorum, uti ego in vita ejus perſcripſi, referebatur, cur aut Saluſtius humilitatem generis illi objecerit, aut ipſe Cicero reſpondens hanc originis ſuae excellentiam conticuerit. Nam ignoraſſe quidem ſui generis primordia virum omnium doctiſſimum, & antiquitatis curioſiſſimum, veriſimile non eſt. In his igitur unum videtur quaeſitum, ſunt autem plura. Non ſolum enim verum ne ſit de genere ſcriptum quod ad hiſtoriam attinet, ſed & dicendi ratio poſtulari videtur, quod totum rhetoricae eſt. Reſpondeo itaque ad omnia, ſed breviter quidem, ne oſtentare magis ipſe me, quam ſatisfacere poſtulatis voluiſſe exiſtimer. Primum igitur in Tullium Volſcorum Regem Ciceronis originem referri, non ego ipſe ex me, ſed probatiſſimos auctores ſecutus aſſerui. Omitto ceteros, qui de Cicerone ſcribentes hoc ipſum teſtantur. Hieronymus vir doctiſſimus, & antiquarum rerum inprimis ſtudioſus in libro de temporibus, quem ab Euſebio ſcriptum e Graeco tranſtulit & proſecutus eſt, cum Ciceronis natalitia annotaret ſic inquit: CLXXIX. *Olympiadis anno* IV. *Cicero Arpini naſcitur matre Olbia, patre equeſtris ordinis ex regio Volſcorum genere*. Plutarchus autem

non ſolum genus regium, ſed & Regem ipſum Tullium auctorem generis nominat, qui apud Volſcos inſigniter regnavit. Ipſe quoque Cicero, ne forte amicus ille tuus ignoraſſe hoc, aut omnino reticuiſſe credat, idem quodam loco ſcribit. Nam cum de philoſopho antiquo, & Tullii Regis coaetaneo mentionem faceret, ſic inquit: *Pherecides ſyrus primum dixit animos hominum eſſe ſempiternos. Antiquus ſane: fuit enim meo regnante gentili*. Quis igitur ambigendi locus relinquitur? cum & alii probatiſſimi auctores, & Cicero ipſe hoc idem teſtetur? Reſtat ea dubitatio, cur aut ille objecerit, aut iſte non refellerit. Equidem ab oratore non exigo, ut ſemper verum inimico objectet. Deinde ſi genus regium quamvis ab initio ſplendidum in obſcuritatem migrarat, res quidem talis erat, ut ex utraque parte anſam haberet, & ad laudem ſplendor generis, & ad vituperationem obſcuritas. Dicentis autem eſt id aſſumere, quod & pro ſe ſit, & contra adverſarium. Itaque obſcuritatem, quam recte potuit objicere, in medium protulit; ſplendorem autem, qui commendationis erat, praeteriit. Quamquam ſi recte memini, non tam obſcuritatem Saluſtius objicit, quam novitatem. Sic enim inquit: *ubi M. Cicero ita gubernat, ac moderatur, quaſi unus reliquus ex familia Scipionis Africani, ac non reptitius, & paulo ante inſitus huic urbi civis*. Haec non obſcuritatem generis, ſed novitatem civitatis deſignant. Id ipſum in Hiſtoria clarius poſitum ab eo Saluſtio eſt, ubi de Cicerone, ac de conſulatus petitione loquens dicit: *veluti pollui conſulatum putabant, ſi quamvis egregius, tamen novus homo adeptus foret*, & Catilina: *cum eam defendat M. Cicero inquilinus urbis Romae*. Haec omnia, ut dixi, novitatem civitatis redarguunt, non generis obſcuritatem. Sed cur Cicero ipſe in refutandis

dis adverſariis hoc reticet? Primo non objiciebatur obſcuritas, ut dixi, ſed novitas. Itaque ejus argumenta novitati reſpondebant. Nam ſi nullis praeclaris rebus majorum ſuorum in republica geſtis commendabatur, ut Scipiones, & Metelli; at ſuis, & propriis, quod praeſtantius erat. Praeterea tacendi plures erant cauſae. Primo quod nomen regium apud Romanos inviſum ſane, ac deteſtabile erat; deinde quod arrogantiam invidiamque vitabat, quae in civibus praeſertim novis faſtidioſae, & intolerabiles ſunt. Illud inſuper accedebat, quod Rex ille inimiciſſimus Populi Romani fuerat. Non erat ergo prudentis conſilii illum proferre, ne ab hoſte Populi Romani originem traxiſſe diceretur. Itaque callido conſilio obſcuritatem potius, quam bonis rationibus in ſuarum virtutum laudem traducere poterat, objici patiebatur ſibi, ut ego, qui novus Florentiae civis ſum, ſi a Caſtrucio illo praeſtante quidem Duce, ſed inimiciſſimo Florentini Populi originem traxiſſem, latere in plebecula mallem, quam eum generis auctorem egregiae licet nobilitatis proferre. Haec habui, quae reſponderem. Vale.

VIII.

LEONARDUS P. TURCO S.

Amicorum naturam ferendam in quibuſdam.

VEreor, ne parum tibi reſpondere in amicitia videar ex hac mea tarditate ſcribendi. Eam quaeſo ſuſpicionem, ſi quam forte cepiſti, animo tuo erade. Factis enim promptiſſimus ſum, verbis autem tardus, idque natura cum inſit, non fa-

facile dimoveri poteſt. Traditur autem ab his, qui de amicitia ſcripſerunt, in quibuſdam ferendam eſſe naturam amici, ut de Scipione, & Laelio ſcriptum memini. Cum in Laelio quidem hilaritas eſſet, in Scipione autem vita triſtior, ambitio maior; diſparitatem morum par voluntas conjungebat animi, nec tamen a Laelio, ut ſecum una letus eſſet Scipio, flagitatum eſt, nec ſi flagitaſſet ille, praeſtare valuiſſet. Quare tuum quoque fuerit pro tua humanitate exiſtimare, amici animum ita affectum eſſe erga te, ut debet, etſi forſan facilitas, quae in te plurimum redundat, deeſſe illi videatur. Sed haec ſatis. Nunc venio ad litteras tuas, quas nuper Aretio rediens Florentiae offendi. Quod Matthaeus Albitius familiaris tuus me ſubiratum tibi ex judicio illo affirmaverit, valde equidem admiror. Niſi forte jocari tecum voluit, quod non ex litteris tuis ſolum, verum etiam ex illis verbis conjecto. Erat una Nicolaus noſter, cum ille in foro me conveniens te admodum litteris, quas nuper accepiſſes, letatum eſſe, ac perluculente ſcriptas exiſtimare inquit: cupere denique certiorem fieri, quiſnam illas ſcripſiſſet, ac ſuſpicari quidem de me. Egone pro his tibi ſubiraſcerer, qui quod luculentum exiſtimas, a me ſcriptum exiſtimas, & quae maxime probas, mea eſſe conjectas? Contra equidem ſi accidiſſet, ut quae elegantiſſima tibi viderentur, ea eſſe mea diffideres, graviter ferendum putarem. At quae optima reris, eadem mea credidiſſe, cujus tandem ſignum eſt, niſi magnificentiſſime de me opinantis? Quamobrem tibi non modo, quod poſtulas, veniam do, verum etiam gratias ago. At forſitan graviter tuliſti, me dicendi genus non internoſſe. Primum id quidem leve eſt. Michi enim ſatis eleganter dicta videri ſolent, quaecunque bene dicuntur. Deinde quid ego novi, utrum

ille

ille michi, an ego illi in hoc genere ſcribendi praeſtem? Equidem nullum alium exitum ſcriptorum meorum unquam optavi, quam ut ab iis, quibus ſcribo, vehementer litterae mae comprobentur, quod illi accidiſſe video in iis, quae ad te ſcripſit. Id ergo cum ille ſcribens aſſecutus ſit, quod ego aſſequi opto, nichil ejus litteris defuiſſe judico. Aſſentior nichilominus tibi, facilius affici nos laudibus noſtris, quam ulla alia re. Quo ergo facilius, eo minori conatu opus eſt, ad id quod volumus, aſſequendum. Nam & Themiſtocles ille ſummus vir quonam cantu maxime delectaretur rogatus, ejus inquit, qui laudes meas apte concineret. Ut ſi etiam in his percenſendis dulcedine laudis captus enarraſſes, venia tibi ſit tribuenda. Priſcianum, quem poſtulas, omnes tabernas librarias perſcrutatus, reperire nondum potui. Admonui tamen quosdam familiares, ut perquirant. Si quid emerget, ad te illico tranſmittam. Vale. Florentiae II. Nonas Decembris MCCCCXVI.

IX.

LEONARDUS POGGIO S.

Exitum Conſtantienſis Concilii expectari ab omnibus, & admonet Poggium, ut cautius de Hieronymi ſupplicio ſcribat.

DEdi nuper ad te litteras Philippo noſtro, in quibus ſane prolixior fui. Nunc autem nichil fere eſt, quod ad te ſcribam, niſi hoc ipſum, quod litteras expecto. Flagito igitur, quod adhuc non flagitavi, ut nos crebrius de iis rebus,

 quae

quae iſtic geruntur, certiores facere ſtudeas. Nec ego a te acta ſolum exigo, ſed qua prudentia es, etiam ſpem rerum futurarum. Scito enim non proceres modo, verum etiam plebem nichil tam per haec tempora curare, nec ulla de re cogitare, ac loqui magis, quam de Concilii exitu. Cum igitur haec ſollicitudo ſit alienis, quid michi, qui verna ſim, fieri putas? Tu igitur me hac cura ſubleva, & ſiquid de futuro Pontifice odorare ſagacius poteris, ſignifica. Si quid occultius fuerit [1] . . . . adnotabis. Nudius tertius exemplum habuimus litterarum tuarum a Barbaro miſſum de Hieronymi ſupplicio, quarum elegantiam equidem valde probo. Tu illi tamen plus tribuere videris, quam ego vellem, etſi judicium tuum ſaepe purgas, tamen neſcio quid majoris affectionis prae te fers. Ego cautius de hiſce rebus ſcribendum puto. Quintilianus tuus laborioſiſſime emendatur. Permulta ſunt enim in noſtro vetuſto codice, quae addenda tuo videantur. Sed in quibus locis vetuſtus deerat, hoc eſt in ſincopis illis grandioribus, pleriſque in locis inſanabilis morbus eſt. Me Piſano, Placentino, & Florentino Cardinalibus commendabis. Vale. Florentiae II. Nonas Apriles.

X.

(1) In MSS. Codd. lacuna quaedam reperitur, in qua graecam aliquam vocem deeſſe arbitror.

X. (1)

LEONARDUS FRANCISCO BARBARO S. (2)

Adoleſcentem ei commendat.

VOluiſſem tibi praeſertim nunc ſcribere incipiens ſerioſius aliquid, & tua dignum excellentia, dignumque ſtudiis communibus afferre. Quamquam quid ſerioſius eſſe poteſt, quam hominem, quem cautum eſſe velis, per tuas litteras commendare? Verum aliud quiddam ſcribendi genus latius, fuſiuſque optaſſem. Nam pro commendatione alicujus multa ad amicum ſcribere diffidentis quodammodo videtur eſſe. Ita ſi uberius extendas epiſtolam, moleſta prolixitas; ſin ultra legem coërceas, arida brevitas reſultabit. Illa igitur copia, pleno, ut ita loquar, cornu aliud in tempus ſervetur. In re autem, qua de agere conſtitui, haec inſunt. Rainerius Petri filius adoleſcens ſatis claro loco Florentiae ortus, ac juris civilis ſtudioſus nonnulla Venetiis negocia habet, quae cum explicare cupiat, & patrocinium tuum quantum ſibi prodeſſe queat non ignoret, mecum egit, ut ipſum tibi per meas litteras commendarem. Qualia vero ſint ejus negocia, & quemadmodum jampridem agitari coepta

& in

(1) Haec deeſt in Edit. ejusdem Fabricii.

(2) Patricio Veneto, Chryſolorae diſcipulo, de quo ita Blondus: *Franciſcus Barbarus excellentiſſimi vir ingenii, cujus litterarum Graecarum, & latinarum doctrinae, an eloquentiae editis operibus celebratae, aut in adminiſtranda Rep. ſapientiae, & pietatis aut geſtarum praeſertim apud Brixiam rerum gloriam anteponas, haud facile poſſis diſcernere, &c.*

& in hoc ipſum tempus perducta facilius ab eo cognoſces, nec ambigo, quin ſtatuas aequiſſima eſſe. Hunc igitur Rainerium pro noſtra amicitia tibi majorem in modum commendo rogans, ut eum tuo favore, & auctoritate protegas, & ab injuria tueare, faciaſque, ut, quod ille ſperavit, hanc meam commendationem plurimum apud te valuiſſe intelligat. Guarinum virum ſuaviſſimum, atque optimum meo nomine ſalvere jubeto. Vale. Florentiae II. Idus Aprilis.

XI.

LEONARDUS PETRO MIANO S.

Se Curiales res dubias, & confuſas reliquiſſe, & ad ſtudia litterarum rediiſſe ſcribit.

PRopediem, tu opinor, plura tibi ſcribam. Nunc autem ſcias velim, me Florentiam rediiſſe ad II. Idus Martias Curia, & Curialibus rebus omnino relictis. Utor autem ſolacio cum ſtudiorum, quae longo intermiſſa ſpatio avidiſſime repeto, tum etiam familiarium antiquorum, quorum tanta dulcedo eſt, ut prope gratias me debere putem iis procellis, quae ex alto abreptum me in hunc voluptatis, amoenitatiſque portum retulerunt. Quoniam vero michi jampridem ſuaſi, omnia quae apud te ſunt, mea eſſe, & quae apud me, tua; utar nunc ea lege praecipue in libris, quos tu dudum ſumma cum liberalitate obtuliſti. Vale.

XII.

LEONARDUS NICOLAO S.

Optat amicorum adventum. Significat autem ſe ad eos venturum.

SAlvum te adveniſſe gaudeo, ac ex Piſana coeli gravitate ad ſalubres Aretinorum colles incolumen evaſiſſe incredibilem de eo ſuſcepi voluptatem. Sed iſta coram inter nos agemus uberius. Nunc venio ad epiſtolam tuam, quam communi amicorum decreto ais ſcripſiſſe. Niſi iſtuc ipſe acceſſero, exercitum michi denunciatis, & ducem apud vos eſſe & regem, quaſi exhortaturi jactantes. O rhetoricam contrariam! Vosne me his minimis terrere putatis, & hoc adhibito metu ad veniendum compellere?. Videte quam erretis. Ego etſi illico venturus fuiſſem, tamen vel ex eo immorandum putarem, ut tam praeclara cohors diverſari apud me compelleretur Nam quid michi dulcius, quid michi optatius eſſe poſſet, quam videre domum meam tot ſimul clarorum virorum, & michi amiciſſimorum contubernio honeſtatam? Etenim ſi hoc in ſingulis ſemper optatiſſime fecimus: quanta voluptatis accumulatio foret univerſos, ut ita dixerim, amiciſſimos uno agmine ſimul accipere? Itaque ego vos oratos atque rogatos velim, ut hoc belliſſimum, ut vere dicam, bellum, quod per litteras indicitis, michi inferre non differatis. Equidem ſi has veſtras comminationes facta putarem non verba, etſi ſuperbum forſan videri poteſt, tamen nunquam me prius venturum affirmarem, quam vos huc accederetis. Verum quia tar-

ditas

ditas nonnullorum veſtrum michi ſuſpecta eſt, ego veniendi inducias poſtulo dierum octo, quibus exactis ad vos properabo. Cauſa induciarum eſt negociorum quorumdam explicatio, quibus ita impedior, ut nulli rei vacare commode poſſim, abeſſe certe per hoſce dies nullo modo licet. Deambulatiunculas vero ad inclita religionis loca, quae finitima habetis poſtulo, ut in adventum meum differatis. De Poggiano theſauro coram. Libros Ethicorum diviniſſimos ut ex integro reſcribas, jam nunc te para. Vale mi dulciſſime Nicolae, & in adventu meo, ut mecum Aretium venias, certiſſimum ſtatue. Iterum vale. Aretii VI. Kal. Octobris.

XIII.[1]

LEONARDUS LAURENTIO S.

Petit ab eo nonnulla Ciceronis opera.

REdditae ſunt paulo ante michi litterae tuae non modo officii plenae, ſed benivolentiae, caritatis, & ſollicitudinis onuſtae. Pro quibus quid ego nunc tibi gratias agam, cum familiaritas noſtra nichil non ab alterutro promereatur? Verum ut ad ſollicitudinem tuam, & praeſtantiſſimi viri Rainaldi veniam, nichil eſt profecto, ex quo formidinem ſuſcipere debeatis, vel quia locus non multum periculi habet, vel quia perſona non multum damni. Vigilabo tamen, & ero ipſe ſalutis meae qualiſcumque tandem ſim, ob tuas adhortationes curioſior. Ac ſi forte locus infeſtus eſſe perget, confeſtim abibo. De Nicolao recte michi nunciaſti,

& ſi

(1) Haec deeſt in edit. Fabriciana.

& ſi quid in diem habueris, oro michi diligenter ſignifices. Fines Bonorum a te expecto. Nam Ariſtotelis Ethica, quae traducere coeperam, nuper abſolvi. Ea cum expolire nunc cupiam, Cicerone, ac Finibus illis opus eſt. Vale.

XIV.(1)

LEONARDUS GUARINO S.

Laurentii epiſtolam petit, a quo ſe defendere cogitat.

LEgi hodie litteras Barbari noſtri praeſtantiſſimi, & diſertiſſimi viri, quas Laurentio Cretenſi (2) Cancellario ſub apologiae vocabulo graviter ſimul, ornateque reſcripſit. Quibus etſi magnopere delectatus ſum, nichil non ab illo praetermiſſum, quominus accumulate illius calumniis reſponſum arbitrer; tamen quia communis eſt accuſatio, ac me quoque, qui eidem Laurentio amicus ac jampridem notus ſum, tangit, cupio ipſe quoque pro virili mea cenſori, & correptori noſtro reſpondere. Res profecto, ni fallor permagna agitur, utrum nos omnes, an ille ùnus deliret. Itaque te majorem in modum rogo, ut exemplum litterarum, quas Laurentius Barbaro ſcripſit, michi tranſmittere procures, ut videam, an rationes ejus tales ſint, quae me poenitere cogant temporis hiſce ſtudiis impenſi, & ab oblivionem harum litterarum quaſi inutilum provocent, vel ipſe potius ſui erroris commonefactus no-

(1) Haec quoque in Edit. Fabriciana non exſtat.

(2) Laurentio de Monaco Magno Regni Cretenſis Cancellario, de quo Fabricius Lib. X. Bibl. Med. & Inf. Latin.

bonis rationibus tacere compellatur. Sed dices: num tibi Barbarus noſter ſatisfacit? Abunde profecto. Sed uti ſi praeſens contentioni adeſſem, quamvis Barbarus ſuperior foret; ego tamen non tacendum michi putarem, ſed aliquid ipſe quoque dicerem, quo meam in eam partem declararem ſententiam: ſic & nunc quamquam ipſum longe victorem puto, tamen contra officium arbitror eſſe, ut taceam, nec ipſe quoque ſimul aliquid pro cauſa praeſenti mea dicam. Praeterea his diebus victus longo, & continuato taedio quorumdam hominum, qui boni haberi volunt, cum ſint mali, oratiunculam veteri more perſcriptam in illos dedi, quam nunc ad te mitto. Tu cura, ut aliquid rerum tuarum majori menſura michi reddas. Vale. Florentiae.

XV.

LEONARDUS POGGIO S.

Deplorat neſcio quod malum Conſtantienſis Concilii.

Litteras tuas perbreves accepi tranſmiſſas michi a Nicola noſtro. Eum qui detulit, conveniendi, ac rogandi non fuit facultas. Nam Aretii ſum tum mearum rerum curandarum gratia, tum etiam vitandae peſtis vel potius ſuſpitionis. Nam illa quidem adhuc talis eſt, ut terreat magis, quam laedat eos, qui Florentiae habitant. Hac igitur de cauſa illum qui detulit convenire non potui, quamquam in Amalthea Saturnino cetera conjecto. O rem acerbam! Etſi de Patribus non tam equidem laboro, quam de plebe.

Quic-

Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi
Seditione, dolis, ſcelere, atque libidine, & ira
Iliacos intra muros peccatur, & extra.

Acceperam & alias tuas litteras triduo, ante quam Florentia abirem, in quibus permoleſtum ſane id fuit, quod commentariolum illud, quod michi te mittere cum his litteris ſignificabas, nunquam repertum eſt, neque cathalogus ille librorum index. Omnia perdita per viam ajebant: quin & aperta, reſignataque diplomata veniſſe. Quod autem in illis me percontraris, num & aliae tuae litterae, quas ante profectionem tuam dederas, michi redditae fuerint; ſi de iis rogas litteris, in quibus reprehenſiones ſtultiſſimi, ac leviſſimi hominis continebantur ne dubita; jam pridem illae michi redditae fuerunt, riſique potius illius ſtulticiam, quam animo commotus ſum. Nam ejus ſtuporem mentis, ac veluti fanaticam veſaniam jampridem proſpexeram. Itaque non michi nova res eſt. Scripſiſſe autem nunc illa ipſa, quae mente veſana, atque diſtorta gerebat, quanti faciendum putas? cum vel nulli unquam lecturi ſint, vel ſi legerint aliqui, in ipſa ſcribendi ineptitudine nullitatem ejus cognituri. Ille certe ne illa ipſa, quae reprehendere conatur, intelligit, & quae fatur, puerilia ſunt, ac pene infantia. Itaque illum omnino ſperno, atque contemno, nec dignum reſponſione mea duco. Tu vale, & me ama, & quid iſtic agatur, crebro ſignifica. Iterum vale. Aretii Idibus Junijs.

XVI.

XVI.

LEONARDUS EPISCOP. SENENSI S.(1)

Excuſat ſe, quod non ſcripſerit, & laudat Epiſcopum ocio negotia poſthabentem.

QUem non delectet humanitas, & manſuetudo tua? qui antequam de negligentia me, quemadmodum poteras, accuſares, rationem excuſationis meae tu ipſe obtuliſti. Cum enim te jampridem admirari diceres, quod ego nichil omnino ad te ſcripſiſſem; illud ſtatim addidiſti, te putare non alia cauſa, quam occupationibus meis id accidiſſe. Itaque cum id tuae ſapientiae perſuaſum ſit quod ego maxime perſuaſum eſſe cupio, tacere forſan in hac parte praeſtaret, quod & facerem, ni haec mea excuſatio partim ambitioſa, partim incredibilis videretur, ambitioſa, ſi me occupatiſſimum praedicem, incredibilis, ſi non potuiſſe ſcribere aſſeverem. Pauca igitur ad hanc ipſam defenſionem tuam ex meo addam, quo dilucidius ea intelligatur. Fuerunt michi quidem occupationes, & ſunt, ſed nequaquam tantae, ut ſcribere non valerem, praeſertim cum omnis occupatio mea in ſtudiis litterarum verſetur. Cur non ſcripſerim, audi quaeſo patienter. Ego te ſemper eum hominem putavi, cui non niſi magna quaedam, & praeclara, & digna tua gravitate, auctoritateque convenirent. Cum igitur poſt naufragium illud gubernatoris noſtri ad ſtudia litterarum me tanquam in portum quemdam optatiſſimum retuliſſem, ſcribenda quaedam ac mandanda

(1) Antonio Caſino, de quo ſupra diximus.

danda litteris aſſumpſi. Ad haec ego quantum ocii eſt, totum confero, nec libenter diverto. Credo, & aliis evenire, quod dicam. Sed michi, ut affirmare poſſum, haud dubie evenit: difficulter reſumo, quod ſemel abrupi. Ad te ergo, quoniam graviora quaedam tua auctoritas poſtulat, ne ab inceptis diverterer, ſcribere ſuperſedi. Poteram certe leviora quaedam, ſed ea indigna tuo nomine arbitrabar. Graviora vero, & expolitiora ſine intermiſſione coeptorum ſcribere non dabatur. Haec eſt defenſionis meae ratio paulo explicatior, quam a te ſit dicta. Quod autem te, & optime contentum, & in quiete conſtitutum ſignificas, ob id te longe beatiorem puto, quam cum in magnis rebus agendis, magniſque negociis oppreſſum caterva hominum intuebar. Ocia enim negociis longe ſunt praeferenda, cum haec finis ſint, illa ad finem. Negociamur enim, ut ociemur, & bellum gerimus, ut in pace degamus. Quod ſi ocia ſunt praeferenda, & haec certe vita quieta, & tranquilla laborioſae illi, & occupatae, ad quam niſi aut honoris ambitio, aut pecuniarum cupiditas impelleret, quis tandem noſtrum illam ſuſcipiendam cenſeat, ac non velis remiſque fugiendam? Qui autem in ocio contenti non ſunt, ocium ipſum, ut ita loquar, perdunt. Immo nec ſuntocioſi, ſed potiſſima ſui parte, ideſt mente & animo infeſtantur, ac longe rapiuntur. Tu ergo cum utrumque nactus fueris, gaude quaeſo, & felicitate tua diutius fruare. Quod ſi te forſan aut Pontificis juſſum, aut voluntas tua in Curiam, atque in illum aeſtum negociorum retulerit, ipſe te ubique amabo. Primum tamen ſanius conſilium eſt, quod utinam, & ego tenere poſſim! Vale.

XVII.

LEONARDUS FRANCISCO BARBARO S.

Praedicat agriculturam, ita tamen ut muſas praeferat, laudatque in amico Sacrarum literarum ſtudium.

REdeunti michi ex agro Aretino, litterae tuae praeſto affuere, atque ut de eo ipſo, qui illas reddidit, cognovi, complures ante dies Florentiae ſic reditum meum praeſtolatae fuerunt, ut jam longiorem moram incuſarent. Ego autem eo diutius ill s in locis detentus ſum, quod jam ſupra biennium craſſante peſtilentia facultatem adeundi non ſatis habueram. Quare avidius incumbens ita delectabar, ut pene jam urbis me haberet oblivio. Nunc autem & nitore litterarum tuarum, & ſumma humanitate tua ad meliora revocor ſtudia. Etſi enim agriculturam valde equidem probo, nichilominus illa ſtat ſententia: *Me vero dulces nutriant ante omnia Muſae*. Quid enim cum Muſarum ſuavitate Pan, & Silvanus poſſint conferre? In hoc igitur genere, & audire eruditiſſimas voces tuas, & reddere ipſe meas optavi equidem, atque opto, praeſertim cum mutuo in amore familiaritateque jampridem inter nos ſuſcepta ſilentium hoc, quod adhuc interceſſerit, culpandum potius, quam laudandum videretur. Quod autem te ad ſacras litteras majore impetu, & attentiore animo conferre ſignificas, in eo ſapientiam, gravitatemque tuam indeficibili laude commendandam duco. Si enim omnes Muſae, quod ſupra diximus, dulces ſunt; quanto illae magis, ſu-

quae verae ſunt Muſae? Et ſi vox poëtae in re ficta delectat; quanto magis vox Dei delectabit in vera? Et ſi praecepta hominum diſcentibus proſunt; quanto magis proderunt Divina? Quare te currentem, ut video, vehementer cohortor ad hujus optimi, perfectiſſimique operis inſudationem. Caſum vero graviſſimum amantiſſimi fratris, incommodaque inde ſuſcepta, & tua moderatione, & illarum litterarum ſolacio levare debes. Vale. Florentiae.

XVIII. (1)

LEONARDUS S. D. JOHANNINO (2).

Commentaria ei pollicetur, & de rebus nonnullis eumdem monet.

TRes epiſtolas tuas unum fere ſub tempus accepi, quibus antequam reſpondeo, juvat praefari atque praemonere, ea videlicet ipſa, quae meus erga te amor, ac patriae caritas expoſcit. Multum igitur hoc brevi tempore, quo a nobis abſuiſti te profeciſſe ſtatuo; ſiquidem in tanta civitate recentem adhuc, & modo advenam nonnulli praeſtantes viri in familiaritatem ſuſceperunt, quorum gratiam tuere quaeſo diligenter, atque annitere, ut eos bene promerendo in amorem tuum quammaxime vertas. Id tu ſi, quemadmodum ſpero, aſſequare, quod tandem lucrum cum hoc lucro exiſtimem comparandum? Illud praeterea moneo, ut iſtic degens conquieſcere animo velis, nec eorum, quos hic reliquiſti, deſiderio torqueri. Quod niſi feceris, nichil de

 te

(1) Hanc omiſit Cl. Fabricius.
(2) Tortellio fortaſſe tunc adhuc adoleſcenti.

te laudabile unquam praeſtabis. Quid enim cor anxium & moerens exhibere aut ſibi ipſi, aut alteri poteſt? Cogita igitur non tam domeſticos, quam impias tuorum moleſtias domi reliquiſſe. Urbem autem nunc incolere opulentiſſimam, ornatiſſimam, & in qua nichil moleſtiarum inſit, niſi forte quas tu ipſe ſtulta mollicie tibi ultro ſuggeſſeris. Haec ego quae ſentiebam de perſonis, & urbe commonefacienda putavi. Nunc venio ad epiſtolas tuas. Mea neſcio quae iſtic reperta quod admirarere, quodque a ceteris ea laudari praedicas, ajunt fortaſſe homines:

. . . . sed non ego credulus illis:
Nam neque me Varo videor, neque dicere Cinna
Digna, ſed argutos interſtrepere anſer olores.

De epiſtolis autem, quas aliorum voluminibus inſertas deprehendiſti, ne fer quaeſo tu id quidem moleſte. Satis michi honoris ille quiſquis fuerit, meis detulit, qui inter ſuas, quas bonas putavit, collocare dignatus eſt. Commentaria vero primi belli Punici, quae flagitas, ad te propediem tranſmittam. Quod autem me conſulis de re illa tua, michi una ſalus videtur, ut fortem nunc te conſtantemque praeſtes, etſi ſcio quam difficile ſit non flecti animo, praeſertim tibi, qui es natura molliſſimus. Sed tamen, ut mea fert opinio, aut nichil unquam, aut taciturnitas tua illorum veſaniam refringet, errunteſque, & devios in orbitam reducet. Quod ſi indices te pati non poſſe, eludent. Vale. Florentiae.

XIX.

XIX.

PILEO ARCHIEPISCOPO GENUENSI [1] LEONARDUS S. P. D.

Litterarum ſtudium ad quae utile ſit.

FAcile recognovi litteras tuas, doctiſſime ſimul, optimeque Antiſtes. Erant quippe ea facundia ſapientiaque perſcriptae, ut ex tuo potiſſimum judicio manaſſe viderentur. Atque ut natura fit, cum alterum dicentem audias, quod tu maxime probes, ut valde aſſentiamur; ſic ego tuae illi de lectione ſtudioque ſententiae vehementer aſſenſi. Sic enim michi quoque perſpicere viſus ſum, aut nichil humanarum rerum adverſus animi aegritudinem valere poſſe, aut unicum in litteris ſtudiiſque eſſe refugium, quas qui faſtidiunt & contemnunt, verae puraeque veritatis guſtum non habent. Tu igitur iis incumbe, ut facis, praeſertim cum nulla res dignior ſit homine ſapienti, & in ea, qua tu es, dignitate conſtituto. Quod autem de libris ſcribundis rogas, non deerit tibi diligentia mea. Verum admirabilis eſt apud nos ejus rei penuria. Nam & ſtudioſi permulti ſunt, & qui mercede ſcribant, admodum pauci. Ego tamen quo tibi morem geram ſcrutatus omnia, cum tandem nichil reperirem, ex-

 oravi

(1) Pileo de Marinis Ambroſii Corſicae Gubernatoris filio, Patricio Januenſi, qui primum in Romana Curia Protonotarius, deinde an. 1400. Archiepiſcopus Januenſis electus fuit, licet aetate juvenis valde, tamen virtute ſenex, ut ad an. 1401. in Annal. Januenſ. ſcribit Georgius Stella, qui paulo infra *Scientiarum amantem, Sacriſque eruditum litteris* eum nuncupat.

oravi quendam ex familiaribus meis, ut libros quosdam, ſui ipſius gratia quos ille ſcripſerat, venundaret. Sunt autem Ethicorum libri, quos nuper traduxi, & Commentaria primi belli Punici cum quibusdam orationibus Demoſthenis, & Oeconomicorum libro, ſat, ut michi primo aſpectu viſum eſt, emendate perſcripti. Haec emere licebit. Tu igitur cuivis Januenſium tuorum, qui hic negociantur committere poteris, ut libros excipiat, ac precium decens pro illis exolvat. Vale. Florentiae II. Idus Februarii.

XX.

LEONARDUS JOHANNI S.

Imperitorum calumnias contemnere ſe ſcribit.

EXpecto Languſtum illum tuum ac litteras ejus, praeſertim ſi, ut michi perſuadeo, feſtiviſſimae ſunt futurae. Me profecto Epicureum litterarum factum eſſe ſcito; voluptatem in illis, feſtivitatemque conſector. Quocirca jubeas velim, ſi quas ad me miſſurus eſt, jocunditate ut illas, ſalibuſque reſpergat. Judicium illud tibi permoleſtum, totamque ſtultorum hominum vaniloquentiam vix unius aſſis aeſtimandam puto. Adde etiam ſi placet rhetorem illum eloquentiae hoſtem. An tu his me cenſuris commoveri putas, quae ab hominibus parum acutis, ac ſtulte ſibi ipſis judicandi peritiam arrogantibus proferuntur? Fieri non poteſt, quin ut quiſque ſapit, ita ſentiat. Sed & noſtrum nobis judicium eſt, quo magis nitimur, quam alieno: niſi forte Apellem, aut Protogenem quid rectum, amoenumque

in pictura foret, non ex ſuo potius judicio, quam ex aliorum opinionibus ſtatuiſſe credamus. Quamquam eſt quidem abs te non ſatis acute cauſa mea defenſa adverſus Conſtantinopolitanum. Quid enim opus fuit ad Ciceronem allegare hanc, quaecunque eſt in nobis, rerum moralium notitiam? Quaſi vero Ariſtoteles ipſe ab ſtudio noſtro fuerit alienus, cujus libros in adoleſcentia ſic audivimus, ut etiam publice de his diſputationes ex ordine ſtudiorum ſubſtineremus. Biennio certe toto ab optimis illius diſciplinae magiſtris incredibili aviditate imbuti ſumus. Haec ego fundamenta cum in adoleſcentia jecerim, quis juſte admiretur, ſi nunc aliquid a me exaedificatum ſit? aut quis novum me ad haec ſacra veniſſe dicat, quibus ego ab ipſa pueritia fuerim initiatus? Sed haec ſatis. De ſe enim ipſo omnis ſermo graviſſimus eſt. Attamen ſilere aliquando non licet, ita multi occurſant partim arrogantes, partim deſipientes. Venio nunc ad id, quod per ſuperiores litteras de Commentariis flagitaſti. Ego quae ſcivi, quaeque memoratu digna aeſtimavi, in eos libros congeſſi, neque vero quominus, ſi quis plura teneat, plura conſcribat. Commentaria tamen ab hiſtoria multum differunt. Illa enim amplior ac diligentior eſt: haec contractiora, & minus explicata. Livius quoque in Romuli, & in Hoſtilii, & Tarquinii Regum Romanorum geſtis referendis non annos proſequitur, ſed rerum ſummam. Idem Polybius facit, & ipſe quidem probatus auctor, cujus auctoritatem ſecuti ſumus. Vale. Florentiae.

Digitized by Google

XXI.

LEONARDUS POGGIO S.

Gratum ſibi ſcribit, quod negotium ſuum apud Pontificem curet.

NIchil omnino ſtatuo duobus nobis fieri potuiſſe ſtultius cum hoc noſtro importuno ſilentio. Sed quia illa jam corrigi non poſſunt, praeteriti defectus temporis, futuri exuberantia compenſemus. Unum tamen non ignores volo, me per hoc ipſum ſilentium grandem tibi epiſtolam perſcripſiſſe excitatum litteris tuis, quas ad Nicolam noſtrum miſiſti de controverſia Nicolai, in quibus cum te falſa illius ſuggeſtione deceptum animadverterem, totam rem veriſſime ſinceriſſimeque patefacta tuo examini cenſuraeque ſubjeci. Eas litteras video te non accepiſſe. Itaque conquiram nunc rurſus illam, tibique remittam. Negocium meum quod apud Maximum Pontificem curaris, michi ſummae eſt voluptati. Perſpexi enim in te, & amici fidem, & ſapientis hominis conſilium, & impigri vigilantiſque ſolertiam. Quod autem hortaris, ut ad Pontificem ſcribam, faciam ut mones. Antonio Luſco, & Cintio ſodalibus noſtris meo nomine gratias agito, ſalvereque jubeto. Vale X. Kal. Martii. Aretii.

XXII.

XXII.

LEONARDUS DEMETRIO S.

Quod Ariſtoteles eloquens fuerit, & male a linguarum imperitis latinitate donatus ſit.

TRia ut ex litteris tuis animadvertere potui, a te in crimen vocantur ex illa praefatione mea, quam libris Ethicorum adſcripſi. Unum quod Ariſtotelem de eloquentia commendarim, quem tu aſſeris, nec eloquentem fuiſſe unquam, nec curaviſſe quidem, ut eloquens eſſet. Alterum, quod interpretem illum, qui ante me hunc librum traduxit, Ordinis Praedicatorum fuiſſe dixerim. Tu vero antiquiorem interpretem ejus libri putas eſſe quam Ordinem ipſum, ex quo fuiſſe affirmo. Tertium, quod huic ipſi interpreti maledixerim indignaris. Sunt & alia quaedam in litteris tuis, ſed mehercle ita caliginoſe ſcripta, ut ſenſum eruere nullo modo potuerim & illa ipſa, quae ſupra retuli, allucinando potius deprendi te dicere velle, quam tu dicas. Ad haec igitur tria nunc: ad alia vero, ſi forſan id cupies, cum apertius ſcribes, reſpondebo. Primum igitur de Ariſtotele vehementer erras. An non curavit ille, ut eloquens eſſet? nam utrum fuerit mox videbo. Sed ita curaviſſe illum conſtat, ut neminem magis. Teſtes ſunt artes rhetoricae ab eodem philoſopho labore ſummo diligentiaque perſcriptae, nec ſemel tantum, ſed rurſus atque iterum pluribus voluminibus explicatae. Nec eſt quicquam in ea facultate, quod non illum non modo pro ſe didiciſſe, ſed etiam alios docere voluiſſe appareat. Tan-

Tanta vero in eo cura eloquentiae fuit, ut etiam minutiſſima quaeque ſcrutari, & indagari niteretur. Quis enim quaeſo ante hunc pedes, & ſyllabas etiam ſoluta in oratione ſervandas oſtendit? Ut dactylum jambumque rejiceret, alterum ut elatum nimis, alterum ut depreſſum: paeana vero illum duplicem probaret, qui eſt aut ex longa, quam tres breves ſubſecuntur, aut ex tribus brevibus & longa poſtrema, quorum alterum principiis, alterum clauſulis aſſignavit. An non curaviſſe illum dicis ut eloquens eſſet, qui eloquentiae artes tam curioſe perſcripſit, & minutiſſima quaeque tanta diligentia perſcrutatus eſt? Atque ego certiſſime ſcio, nec te, nec praeceptorem illum tuum hominem, ut audio, magna theologiae ſcientia, ſed nullarum penitus litterarum, quid ſit paean, quid jambus intelligere, nullum denique veſtigium eloquentiae intueri. Nec id ſane in vobis reprehendo: non eſt enim cujusque iſta diſcernere: ſed id reprehendo, quod tam leviter de rebus vobis incognitis judicium proferatis. Falſum eſt igitur, quod ſcribis non curaviſſe illum, ut eloquens eſſet, ſed an fuerit eloquens, videndum eſt. Nam fieri poteſt, ut curaverit quidem, nec tamen ſit eloquentiam conſecutus. Equidem quantum eſt in me judicii, non video, quomodo iis de rebus, quas Ariſtoteles tractavit, aut aptius, aut ſuavius, aut copioſius ſcribere quiſquam potuerit. Lege ejus libros, nec morales ſolum, & civiles, in quibus magna eloquentia cohaeret, ſed eos, qui phyſici, aut metaphyſici ſcribuntur. Invenies locos nullius eloquentiae capaces eloquentiſſime ab eo tractatos, rebuſque obſcuriſſimis ſplendorem, & claritatem per eloquentiam attuliſſe. De quo ſi non michi credere vis, at Ciceroni credas. Quamquam nec tu forſan, Cicero qui fuerit, intelligis, egoque fatuus ſum, qui tecum iſta diſſero.

ro. Sed tamen Cicero vir acerrimi judicii ſummus ipſe orator ſuavitatem, & copiam, & omnia ſcribendi ornamenta Ariſtoteli tribuit, flumenque aureum illius ſcripta appellat. Ex quo magis translatoribus indiſertis iraſci ſoleo, quod hujus Philoſophi libros admirabili facundia, ſuavitateque in graeco ſcriptos, tam abſone nobis converterunt. Sed non ſunt illi Ariſtotelis libri, nec ſi vivat ipſe, ſuos eſſe velit, ſed merae converſorum ineptiae. Ille enim & politiſſimus ſcriptor eſſe voluit, & quod voluit curavit, & quod curavit, aſſecutus eſt. Quid ergo me in crimen vocas? Quid eloquentiſſimum Philoſophum infantiae condemnas? An non pudet de rebus tibi incognitis ita leviter aſſeverare? ſed ſatis de hoc. Ad aliud tranſeamus. Eum, qui librum Ethicorum ante me convertit, Ordinis Praedicatorum fuiſſe dixi. Hoc tu ita derides, quaſi erratum manifeſtum. Ecce rurſus fatua craſſaque opinio vix pueris digna. Putas enim interpretationem illam Boetii fuiſſe, qua quidem in re perquam pueriliter aberras. Nullam enim Boetii interpretationem habemus, praeterquam Porphyrii & Praedicamentorum & Perihermenias librorum, quos ſi accurate leges, videbis ſummum illum virum ſine ullis ineptiis libros illos tranſtuliſſe. Textus eſt nitidus, & planus, & graeco reſpondens. At enim in Ethicis, & Phyſicis quid tandem eſt, praeter ineptias meras? Non verba in his latina, non dicendi figura, non eruditio litterarum; praeterea ab ipſo graeco male accepta complura. Haec a Boëtio longe abſunt viro in utraque lingua docto, & eleganti. Nunquam ille architectonicam, nunquam eutrapeliam, nunquam bomolchos, nunquam agricos, quorum vocabula in latino habemus, graece reliquiſſet. Nunquam triſticiam pro dolore poſuiſſet, nunquam honeſtum cum bono, eligere

cum

cum expetere confudiſſet. Atque ut ſcias, duo fuerunt ante me, quod equidem viderim, interpretationes Ethicorum. Una, quam ex arabe lingua traductam conſtat poſt Averrois Philoſophi tempora, quae quoniam anterior eſt, vetus appellatur. Altera haec poſterior, & novior a Britanno quodam traducta, cujus etiam proëmium legimus, in quo & Fratrem ſe Ordinis Praedicatorum ſcribit, & rogatu confratrum de his transferendis laborem ſuſcepiſſe. Quomodo igitur interpretatio iſta prius fuit, quam Ordo ipſe inſtitutus eſt? Aut quomodo Boetii fuit iſta nova interpretatio, cum vetuſta illa, & anterior poſt Averroim fuerit, Boetius vero aliquot ſeculis Averroin anteeat? Reliquum jam crimen eſt, quod huic interpreti maledixerim. Equidem ſi vitam illius, ſi mores, ſi genus inſectatus eſſem, tunc faterer me illi maledixiſſe. Sed nichil tale attigi, neque attingerem. At enim de litteris ſtudiisque contendere, ac interdum vehementius urgere, & ſi res exigat, adverſarium pungere: differere id quidem eſt, non maledicere. Denique tota vis in eo verſatur, jure an injuria illum reprehenderim. Dixi graeca verba ob ignorationem latinae linguae ab eo relicta, pro quibus latina vel optima haberemus. Nec dixi modo, ſed & probavi, & verba ipſa oſtendi. Cetera quoque errata, nec ea pauca, nec levia redargui. Aut igitur iſta defende ſi potes, aut me pupugiſſe illum non moleſte feras. Equidem ſi in pictura Jotti quis faecem projiceret, pati non poſſem. Quid ergo exiſtimas michi accidere, cum Ariſtotelis libros omni pictura precioſiores tanta traductionis faece coinquinari videam? an non commoveri? an non turbari? Maledictis tamen abſtinui, ſed rem ipſam redargui, ac palam feci. Vale.

XXIII.

XXIII. (1)

LEONARDUS POGGIO S.

Librum a ſe procuratum ſcribit, integritatemque ſuam oſtendit.

SI vales bene eſt, equidem valeo. Egi cum Coſmo, ut liber ille ad te deferatur, quod ipſe pollicitus eſt intra paucos dies eſſe facturum. Tu cum illum habueris providebis, ut a ſcriptore tuo pure diligenterque cuſtodiatur. Quod autem de librario mones, recte tu quidem, & amice facis; ſed tanta eſt apud nos hujuſmodi hominum penuria, ut quamvis cupiam, habere non poſſim. Quare te rogo, ut ſi qua ratione potes, hoc michi negocium conficias. Si quem fortaſſe idoneum huic operi alicunde eruere queas, ad me mittito perquam cupide ſuſcipiendum, habendumque. Franciſcus Barbarus ad vos profectus eſt, cum quo una hic fui, ac de te multa ab utroque noſtrum. Scio cum Romae fuerit, futurum te illi in intimo ſinu. Itaque non praetermittendum videtur, quominus te commonefaciam efflagitemque operam, ac medelam tuam. Compertum habeo multa per aemulos obtrectatoreſque meos ſiniſtre de me ad hunc eſſe perſcripta. Quis ſit harum calumniarum fons, tute noſti: quam ingrate indigneque id faciat, te non latet. Adjecit ſe ſe huic atque addixit leviſſimus quidam homo profeſſione hypocrita, patria ſodomites: ambo hi de me ad Barbarum, ut compertum habeo, perverſa quaedam ſcripſere. Huic tu rei, quaeſo, medelam appone. Tu enim

(1) Haec a cl. Fabricio edita non eſt.

enim ſcis, quanti Barbarum ſemper fecerim, & quanta commendatione illius nomen proſecutus ſim. Hoc ille ex te audiat. Deinde tibi notiſſimum eſt non mea culpa has inimicitias cum Nicolao eſſe ſuſceptas. Nichil in hac parte abs te poſtulo, niſi verum, pergratumque michi fuerit, ſi pro rei noticia epiſtolam illam meam, quam de hac ipſa controverſia ad te ſcripſi, Barbaro oſtendes, ne aliud pro alio cenſeat. Intelliget enim, quod ego ad te ſcripſerim, minime in eo me eſſe mentitum. Nam quod de vita ajunt ipſa, vita mea integerrime acta, & communis de me cenſura eos refellit. Verſor in oculis hominum, atque in luce probatus quidem & acceptus omnium judicio. Nec eſt quiſquam viventium, cui in hac parte integritatis, innocentiaeque concedam. Nulla foeditas in me, nullum flagicium, nulla libido mala, nulla injuria unquam reperietur. Studiis vero non quantum cupio proficere poſſum, ſed tamen non fruſtra a me in illis verſari opera mea laboreſque teſtantur, conſtatque me & Curiae Romanae commoda, & hujus urbis emolumenta ultro oblata poſthabere, quo ſtudiis & litteris dare operam poſſim. Quid ergo dicit ſodomites ille, cujus una dumtaxat cura eſt in angulis, atque in umbris latentem cevere? Atque ut totum noris, ego de his rebus nichil cum Barbaro egi: praeſtare enim duxi, hoc quicquid ſit apud eum ulceris diſſimulare me ſcire. Quare & tu ſic accedas ad hanc medelam, quaſi neſcias id, quod ſcias. Plena ſunt omnia invidorum, Poggi, & malivolorum, & perverſorum hominum. Sed crede michi magno animo eos contemno. De Barbaro tamen laborandum putavi, ne mea negligentia abalienatus dici poſſit. Vale.

Finis Partis Primae.

MAG 2016366

Digitized by Google

SJ.1399

Digitized by Google

Digitized by Google